

Pomen in razvoj alpinizma

SPISAL

DR. HENRIK TUMA

DR. HENRIK TUMA

POMEN IN RAZVOJ ALPINIZMA

Delovna s-Stranica: 2043 m

Delovna s-Stranica: 2043 m

Jalovec s Slemena 2643 m

POMEN IN RAZVOJ ALPINIZMA

SPISAL
DR. HENRIK TUMA

I. NAKLADA

ZALOZBA: „TURISTIČNI KLUB SKALA“

RAZVOJ ALPINIZMA IN POMEN IN

VSE PRAVICE PRIDRŽANE

II. NAKLADA

TISKALA LJUDSKA TISKARNA V MARIBORU

Geo N 518.760 / 2011

VSEBINA

	Stran
Predgovor	9
I. Razvoj alpinizma	15
II. Igra, delo, šport in ples	73
III. Čustvo prirode in umetnost	103
IV. Popotovanje in turizem	125
V. Alpinizem	143
VI. Alpinizem z individualnega stališča	193
VII. Alpinizem in znanstvo	255
VIII. Povzetek	277

A S L I K E V

	Stran
1. Jalovec s Slemena	3
2. Martuljkova skupina	33
3. Ponica s Planice po zimi	49
4. Smučarji na Gorenjem Voglu	65
5. Blejsko jezero	113
6. Šumeča Pišnica	129
7. Bedenke (narcise) na Golici	145
8. Gozd na Pokljuki	161
9. Severna stena Velikega Dražkega Vrha	177
10. Ovce pod Slemenom	193
11. Ivje	209
12. Mangrt	273

PREDGOVOR.

»Pour atteindre la vérité, il faut, une fois dans sa vie, se défaire de toutes les opinions qu'on a reçues et reconstruire de nouveau et dès le fondement tout le système de ses connaissances.« —

Da dosežemo resnico, treba je vsaj enkrat v življenju iznebiti se vsega od drugod sprejetega mnenja ter zgraditi na novo in iz temeljev sestav svojega znanja.

Descartes.

Alpinizem se je po vseh kulturnih državah mogočno razvil, po vojni tudi med nami Slovenci. Z razvojem morali so se poroditi spori o njegovi vsebini. Ti spori često kalé razumevanje bistva. Ne dajo se odpraviti nikdar docela, že iz razloga, ker vsaka velika ideja poraja v sebi vedno novih kalí. Vprav v tem tiči jedro razvoja. Treba torej analitično premotriti sestavine vodilne ideje, vzporediti sporna vprašanja ter se zopet sintetično vrniti k temeljni ideji. Po drugi strani treba premotriti zgodovinski razvoj ideje, vzporediti življenjske oblike, s katerimi se je ideja javila v času in prostoru. Izbral sem to zadnjo pot kot vodilno. Konkretno oblike kolektivnih združb, ki so postale voditeljice alpinizma, kažejo nam morda najbolj dejanski razvoj. Takó se ideje alpinizma najprej izkristalizirajo v prvi alpinski združbi Alpine Club angleški. Je še danes temeljna oblika alpinizma. Drugod ista, kjer se ne naslanja zgolj na angleški tip, nikjer ne nastopa v prvem početku javno na dan. Povsod v rasti organizacij pa se jame kristalizirati temeljna angleška oblika. Sprva v sporu s spremljajočimi idejami, pozneje zmagovito kot zadnja razvojna stopnja temeljne ideje. Tako se je ločilo v najmočnejši alpinski organizaciji, nemški, kot posebno društvo Oesterreichischer

Alpenklub, tako se je tudi končno odcepil od Hrvatskega Planinarskega Društva¹ klub »Sleme« in od Slovenskega Planinskega Društva klub »Skala«.

Problem alpinizma se je med nami doslej le malo razpravljalo. Moj temeljni članek »Alpinizem« v Pl. Vestniku XIV, št. 85, »Naš alpinizem« dr. Krajača, ondi XX, str. 73, »Motivi prvega planinstva« dr. Jos. Tominška, ondi XXV, str. 1 in morda še posredno »O češčenju gorá in jezer«, dr. V. Bohinjca, ondi XX, str. 49 — niso našli dovolj razumevanja. Po vojni, z nastopom stremeče mladine v smeri končnega razvoja alpinizma, pa je v nasprotju s konservativno strujo starejših, nastala potreba diskusije in razčiščenja. Ozki predeli Slov. Planinskega Vestnika za to ne zadoščajo.

V sebi sem začutil potrebo jasnih idej o alpinizmu takrat, ko sem prijel resno za pero z opisovanjem svojih tur. Takrat sem spisal članek »Alpinizem«. Velja naj še danes! Ne zadošča pa v svoji stročni obliki za širše občinstvo. Negotovost, skoraj zmedenost pri enem delu mladine glede temeljne smeri alpinistike, t. j. športnega udejstvovanja v alpinizmu, mi je potisnila v drugič pero v roke. Namen te razprave je kolikor mogoče vsestranski in temeljno razčistiti obseg in vsebino alpinizma.

Prva pot je podati pregled alpinskih organizacij kot dejanskih nositeljic alpinizma, pri tem pa zopet v prvi vrsti pregled slovanskih alpinističnih društev. S tem se mi je delo sila zavleklo. Literature v tem pogledu ni. Moral sem se obrniti na odbore posameznih društev — križev pot! Le nekatera društva so mi takoj odgovorila. Mnogo mi je dalo tak ali inak odgovor po zopetnem in zopetnem podviganju. Nekatera društva pa so ostala odgovor dolžna. Iz posameznih odstavkov, kakor se tičejo posameznih društev, je razvidno, odkod sem dobil več ali manj opore. Iz tega in poročil posameznih društev sem moral sklepati, da je alpinizem še danes opredeljen nacionalistično, da ni med alpinističnimi društvi nobenih pravih stikov, ni enotne literature in da je moj poskus, podati splošno statistiko in pokazati podrobnejši razvoj praktičnega in teoretičnega alpinizma sploh prvi poskus v literaturi. Nemci, ki med vsemi na-

¹ Pišem lastna imena po pravilu dr. Jos. Tominška v vseh značilnih delih z veliko začetnico. Lej Planinski Vestnik XXI, str. 22.

rodi najbolj gojé vsako delo sistematično, imajo sicer svoj alpski muzej v Monakovem, a tudi ta ni splošen, internacionalen, kaže največ stanje nemškega alpinizma.

Po pregledu seznama knjig alpske knjižnice Nemško-Avstrijskega Alpskega Društva v Monakovem,¹ ki obsega preko 45.000 knjig o alpinizmu in sorodnih vedah, sem se prepričal, da bi se pač dalo dobiti potrebno gradivo ondi, a študij bi zahteval nekoliko mesecev na licu mesta in toliko stroškov, po mojem mnenju v nedovoljenem razmerju z morebitnimi izsledki. Radi tega sem se omejil tam, kjer drugih virov ni bilo, na kratke navedbe društvenih naslovov. Iz tega sledi, da moje delo ni izčrpno, ne daje čisto točne statistike, ampak le splošni pregled alpinistične organizacije.

Posebnih literarnih virov, na katere sem se opiral, ne bom našteval, dasi je morda to med specialisti posameznih ved navada ali razvada. Kakor sem bil samoten in samostojen alpinist, tako sem pri svojem preiskavanju hotel izhajati iz tabula rasa. Šele, ko sem dobil v motrenju dejanskega življenja in lastne izkušnje svoje nazorje, kontroliral sem je končno z mnenji drugih. Navajam naj med znanstvenimi deli le: »Le Sentiment de la Nature«, A. Dauzat; »Psychologie de l'Art«, Henri Delacroix; »Eroberung der Alpen«, Wilhelm Lehner; »Geopsychische Erscheinungen«, W. Hellpach; »Mountain Craft«, Young. Po sebi se razume, da sem moral pregledati dolgo vrsto alpskih revij, izvestij in spomenic večine evropskih narodov.

Skušal sem razporediti društva kronologično po nastanku. Radi preglednosti sem se pa držal tega le pri tistih društvih, ki so bila pred vojno z nami v stikih, dočim sem pri ostalih društvih daljši razvoj dotične narodnosti spravil pod glavno društvo.

V drugem delu svojih razprav hočem seči globlje ter utemeljevati alpinizem socijološko in psihološko. Menda tod orjem v marsičem ledino.

Moja metoda iskanja in sklepanja je dijalektična. Trudil sem se poiskati prvine ter po poti zgodovinskega razvoja človeške družbe priti do današnjih kompliciranih družabnih pojavov in pojmov. Vsa-

¹ Bücherverzeichnis der Alpenvereinsbücherei D. A. Dreyer, München 1927, I. Lindauersche Universitätsbuchhandlung.

ka človeška misel in vsako človeško dejanje ima kal razvoja v sebi. Kakor je človek jel dojemati lepoto gore, silo prirode, kakor je krenil, hoteč v dol in breg, tako podzavestno je zahrepenel po vedno večji lepoti, vzpenjal se više in više, nevzdržno, dokler mu meja lastne prirode vsaj začasno ni ustavila poti. Po dejanju in spoznanju pa dobi zopet novih sil, da vedno iznova prodira naprej in naprej. Tako tudi vsaka misel, vsako dejanje nosi v spominu prve klice v sebi. Kar človek misli in dela, ima izvor daleč in davno za seboj ter niti tega niti onega ne moremo doumeti, ako ne iščemo in ne najdemo prvih kali.

Danes sta se alpinistika in čisti šport široko in globoko razvila, često sta prestopila svojo strugo in se razlila čez bregove. Njih prvotni pojmi so se često izkazili ali pa izplitvili. Radi tega torej čutni zastoj, da se resen človek mora vprašati po prvotnem bistvu in prvotnih ciljih.

S svojo razpravo imam posebni namen, ustvariti ožjo duhovno vez med slovanskimi alpinskimi društvi, t. j. skupno literarno delo za enim ciljem, t. j. spoznanje gor, ne le estetično in geografično, ampak tudi stik gor z ostalo naravo slovanske zemlje in slovanskega ljudstva.

Eno zavest sem še dobil ob sklepanju svojega dela, da mi je alpinizem odprl nov pogled na bistvo in zgodovino našega naroda. Dotik človeka s naravo je v gorah vidnejši nego drugod. Planinski pastir je odsev gorske prirode. Prirodne pojave nam pastirski um izrazito podaja. Julijske Alpe nikjer ne kažejo pred slovenskim pastirjem drugega prebivalca. Slovenske besede za prirodne pojave v Julijskih Alpah se dadó razlagati le iz slovenščine. Planšarstvo, rastlinstvo, morfologija, vse kaže na dnu le slovensko imenovanje. Šele, ko sem po skoro tridesetletnem delu ugotovil čisti slovenski raz (značaj) Julijskih Alp, sem nehoté dvignil pogled na soseščino: laščino, bavarščino, alemanščino in piemonteščino. V svoje največje presenečenje ugotovil sem po eni strani, da se učenjaki nobenega sosednega naroda niso lotili proučavanja alpinskih izrazov empirično in semantično, po drugi strani, da so vsi izrazi, katere učenjaki, dasi nesistematično, neznanstveno navajajo kot ilirske, venetske, retijske, ligurske in druge, v bistvu slovenski. Niti en slovenski znanstvenik se tega ni lotil, preveč teži nanje ogromna nemška učenost.

A zagonetka prve alpske kulture se ne da rešiti drugače, nego iz slovenskih Alp in slovenskega jezika. Ta rešitev postavi vse dosedanje hipoteze o prvi evropski zgodovini na glavo. Zavedam se, da imam težko stališče. Pripravljen sem, odgovarjati. Postaviti na novo problem prve slovenske kulture v Alpah, je tretji moj cilj.

Da mi je alpinistika odprla pot do zadnjih kotov Julijskih Alp, da me je alpinizem dovedel do študija dotike človeka s naravo ter odprl novo pot znanstva, v tem je moje posebno zadoščenje. Taknil sem se v zadnji razpravi le mimogrede toponomije kot posebne panoge znanstva, zato bo treba samostojne nove knjige. Ako mi usoda še dopusti, da jo izvršim, potem bom lahko trdil, da sem izpolnil svojo nalogo.

I.

Razvoj alpinizma

Where is the will,
there is the way!

Kjer je volja,
tam je pot!

Ljubezen do prirode je vsečloveško čustvo. Brž ko se je prvotni človek zavedel prirode izven sebe in ob enem sebe, jel je ločiti grozo in lepoto v prirodi. Bolj ko je z delom stopil v bližji stik s prirodo, bolj se mu je odkrivala njena dobrota. **Alpinizem** pa je povsem nov kulturni pojav v človeški zgodovini, sicer kolektiven, a ne vsesplošen, vsečloveški. Pojavil se je kot kulturno stremljenje na gotovem ozemlju in na gotovem razu človeka. Staremu svetu in srednjemu veku alpinizem ni bil znan.

Ljubezen do prirode je last človeku tudi danes ne glede na meje in pleme. Alpinizem pa je že v prvih početkih nastopil kot izraz volje in lastnosti gotovega plemena ter je v poznejšem razvoju postal očitno nacionalističen. Le polagoma in s trdom se alpinizem očišča separatizma in postaja vseobče kulturno stremljenje.

Prvotni preprosti človek je bil ves pod oblastjo prirodnih sil in zveri. Priroda mu je bila sovražna. Šele, ko se je po ledeni dobi zemeljska skorja pomirila in utrdila, so gore pokrili gozdovi, so doline zazelenele, ko je človek iznašel orožje, da je zmagovito odganjal zveri, ko je poljedelec-pastir jel pahati zemljo po solnčnih obronkih gor, šele takrat je pričel opazovati tudi blagodejnost prirodnih sil. Zaslutil je porajajoče se leto, Božič — Svarožič, zažigal je babo — zimo, zažigal ogenj Svarogu.

Visoke, nepristopne gore so bile starim narodom, **Grkom** in **Rimljanom**, odvrčajoče, tajinstvene ali posvečene. Gore in gozdovi so bili stanovališča zlih duhov, demonov, besov, Olimp 2918 m je bil sedež bogov Kronidov. Grški geograf Strabo imenuje goro Parnas 2459 m, raz katero se v čistih dneh vidi vsa Grčija, božanstveno. Pri Japoncih, na otoku Ceylonu, v Indiji so nekatere visoke gore že v davni vlekli nase božjepotnike in jih še danes vlečejo. Pri Azijcih in Semitih najdemo svetišča na vrhovih gor. V Himalaji je gora bogov, Maru. Na gori Sinaj je Jehova izročil Mojzesu v kamen izklesane božje zapovedi.

Zgodovinar in zemljepisec Grk Herodot ni imel niti slutnje o Alpah, dasi je poročal že v V. stoletju pred Krist. o imenu Alpis. A to in Karpis (Karpate) je držal za reki, pritoka Istra (Donava), ki naj bi izviral pri mestu Pyreneji. Hanibal je l. 218. pred Krist. prekoračil s kartaginsko vojsko zahodne Alpe, da bi napadel Rim-

ljane od severa, a še danes ne vemo prav določiti njegovega poloda, le domneva se, da je šel čez prelaz Mont Cenis.

Poznejši zemljepisec Posidonius navaja za Alpe ime Rhipae, še pozneje je prišlo v rabo ime Olbia in končno Alpe. Servius, razlagalec Virgil-a, navaja, da Kelti sploh imenujejo visoke gore Alpe. Tudi najodličnejši zemljepisec Strabo v zadnjem stoletju pred Kristom trdi, da je ime ligursko ali keltsko, domačih prebivalcev. Enako tolmači Izidor iz Seville pričetkom VII. stoletja po Kr. besedo Alpe za visoke gore sploh.

Nanašanje imena Alpe za latinski albus, bel ne velja, pač pa je vse polno imen po alpskem in latinskem ozemlju: Alba, Albona in enakih, vse mesta na vrhu hriba ali holma. Radi tega, sodeč po imenu Olbia in prehodu Albona v Labinj in dr., smatram, da je beseda Alp nastala iz slovenskega lъb. Primeri Plet. slovar: lobanja, die Anhöhe, die Berggegend, poleg tega številna imena z deblom Lub-. Saj kažejo na praslovensko prebivalstvo v Alpah tudi imena Lacus Venetus za Bodensee, Lacus Vrbanus za Lago Maggiore, Lacus Lausonicus za Genevsko jezero ter imena rek: Aenus - Inn - Unec - Una; Athesis - Etsch - Nadiža; Izarcus - Eisack - Jézernica.

Livij imenuje Alpes foetidae. Foetidas Alpium se drugod ponavlja. Silvanus Italicus, pevec druge punske vojne, opisuje Alpe takole: »Vse v Alpah krepni od mraza, pokriva jih vekomaj siva toča, zavita v led, strmo pečevje moli visoko gor v morje oblakov. Bog solnca ne more s svojimi ognjenimi žarki otaliti okrepanele slane. Kakor so žrela Tartara, mrkega carstva sence, do dna pekla in njenega črnega močvirja oddaljena od sveta, tako visoko se grmadi v Alpah zemlja in zakriva s svojimi gostimi gmotami, strmimi proti nebu, svetli obok firmamenta. Tam ni nikdar pomladi, nikdar bogatih dni poletja. Na odljudnih višavah biva edina in sama brez prestanka grda zima, ki zganja od vseh strani svetá oblake, da lije iz njih nepretrgoma toča in sihrav dež. Alpska pokrajina je carstvo besnečih in divjih viharjev. Nagla omotica prime potnika, ko zagleda strme lovte¹ pečevja, ko pogleda na vrhove, ki nosijo oblake. Athos, Taurus, Rhodope, Ossa, Pelikon in Hämus niso nič

¹ lovt, Absturz.

v primeri v Alpami.« Enako opisuje ob zatonu rimskega carstva Claudianus prehod bizantinskega vojskovodje Stilicho čez prelaz Splügen-a ter dodaja: »Bled stoji alpski pastir pred silnim tujcem in kmečka mati kaže sijajno, nepoznano prikazen svojemu zama-zanemu mladiču.«

Rimski veterani so se ogibali gor, katere so prepustili domačim pastirjem, iskali so rodne ravani in širše doline. Rimljani so sploh poznali malo imen alpskih vrhov: Mons Vesulus — Mte Viso; Mons Caenia — La Caillole; Mons Gaura — Col de Gabres; Mons Matrona — M. Genève. Tudi, ko so si Rimljani med l. 154. do 155. pred. Kr. osvojili Alpske kraje, so se zanimali le za prelaze in pre-hode in nadelali največ tovarne poti. Gor samih niso posečali.

Ovid in Virgil, prva rimska pesnika, imenujeta oba Alpe aerie, t. j. zračne.

Tudi starim **Germanom in Slovenom** so bile gore in gozdovi bivališče škratov in vil. Še v XIV. stoletju je mestni svet v Lucernu v Švici zagrozil hribolazcem za pristop na goro Pilatus 1920 m težke kazni, ker so po njegovem pečevju gospodarili hu-dičji spaki. Dejanski je bilo leta 1387. kaznovanih šest duhovnikov iz Lucerna, ki so polezli nanj, na dolgotrajno ječo. Albert von Bronstetten še leta 1481. v opisu Švice trdi, da je gora Rigi nele središče Švice, ampak vse Evrope in obenem sedež blaženih du-hov. Ko je leta 1518. poskusil St. Gallenski župan de Watt z neka-terimi učenjaki zlesti na Pilatus, pokazala se jim je baje pošast Poncija Pilata, da so od groze vsi zbežali. Šele l. 1555. prispel je na vrh Konrad Gassner s predhodnim dovoljenjem oblastva.

Daleč do konca novega veka, sredi XVIII. stoletja, potnik Gran-dison imenuje Savojo najogabnejšo deželo na svetu. In na koncu istega stoletja se duhovita Mme. de Stael še izraža: »J'ai toute la Suisse dans un magnifique horreur. Ces hautes montagnes nous séparent du reste du monde. On vit dans une paix infernale, on frémit, on se meurt dans ce néant« — zona me obhaja nad vso Švi-co. Te visoke gore nas ločijo od ostalega sveta. Živimo v peklen-skem miru, ječimo, umiramo v tej praznoti.

Vendar poizkusi posameznikov, prodreti v tajnost in grozo vi-sokih gorá, segajo daleč nazaj v zgodovino. Macedonski kralj Fi-

lip V. stopil je l. 181. pr. Kr. na Vitošo 2285 m¹. Rimski cesar Hadrijan bil je l. 126. po Kr. na ognjeniku Etna 3313 m v Siciliji. Longobardski kralj Alboin polezel je leta 565. na Streliški vrh 1264 m, viden na jugozahodu tudi z ljubljanskega gradu, med Nanosom in Javornikom, da bi zagledal obljubljeno italijansko deželo.²

Ob nastopajočem srednjem veku je bil škof iz Poitiers Venantius Fortunatus l. 568. na Mont Genèvre 1862 m visoko. Italijanski pesnik Dante bil je leta 1311. po zimi v Apeninih na Pinto al Saglio okrog 1500 m, Petrarca na Veliko noč l. 1336 na Mont Ventoux 1912 m v Zapadnih Alpah. Kardinal Aeneas Silvius, poznejši papež Pij II., je prehodil del Alp. Laški umetnik Leonardo da Vinci je bil l. 1511. menda na M. Bó 2550 m; bil je prvi pisec, ki je lepoto prirode dojel ter kot umetnik iskal pouka v prirodi.

Precej pozno stopajo na svetlo imena visokih alpskih vrhov. Tako se imenuje Mont Blanc prvič leta 1001.

Tudi pri nemško-rimskih pohodih so vladarji prekoračili Alpe. Tako je vojvoda Rudolf prekoračil pozimi l. 1363. Krimske Ture 2633 m, Francoski kralj Franc I. l. 1515. Col dell' Argentera. Kralj Peter III. Aragonski polezel je v XIII. veku bajé sam na M. Canigou 2787 m v Pirenejih.

Mongolski vladar Timur je l. 1400 s svojo vojsko prekoračil visoko gorovje Hindukuša.

Ko so španski konkvistadorji pod Cortezom zasedli Meksiko, je neki njihov častnik splezal na Popocatepetl 5391 m, gotovo izrazit čin zavojevalca.

A vse to ni prištevati alpinizmu kot socijalnemu, posebnemu zgodovinskemu pojavu. Alpinizem je dobil prvič v človeški zgodovini vidno obliko in svoje činitelje z ustanovitvijo **Alpine Club-a** leta 1857. v Londonu pod geslom znamenitih plezalcev

¹ Po mnenju zgodovinarja Jirečka proti Kolarovu, ki trdi, da je bil Filip na Musali 2931 m, najvišji gori Balkana. Vsak le količkaj večč alpinist mora to drugo trditev imeti za nevzdržljivo.

² Lej moj članek v koledarju Goriške Mohorjeve družbe iz l. 1926, stran 59. Trditev, da bi Alboin splezal na Nanos 1261 m, italijanski Monte Re, ali na Matajur nad Kobaridom 1613 m, je čisto brez podlage. Paulus Diaconus nam je v »De Gestis Longobardorum« točno opisal Alboinovo pot. Le neturist utegne trditi drugače.

Hudsona in Kennedyja: »Where is the will, there is the way — kjer je volja, tam je pot.« Člani tega kluba so bili iz elitne angleške družbe aristokratov in intelektualcev. Angleški alpski klub je bil po pravilih odločno športno društvo. Pristop v klub je imel le alpinist, ki se je izkazal, da je bil na toliko in toliko gorah, ki presega 3000 m višine, ali pa literat in umetnik visoke vrednosti za razvoj alpinizma. Ko se je v poznejšem razvoju alpskega gibanja predlagalo, naj bi bil pristop v klub odprt vsakemu turistu, ne da bi bilo treba izkazovati visokih športnih sposobnosti, se je to odklonilo. Angleški alpski klub je hotel ostati elitno društvo, tak je še danes. Stanje članov navadno ni presegalo 700. V Alpah ima edino kočjo Britannia. Ko je društvo l. 1908. praznovalo svojo 50 letnico, bil je starostni predsednik škof Bristolski, ki je s ponosom poudarjal športne alpinistične uspehe kluba. Bila sta prisotna dva ministra, ostali udeležniki so bili profesorji visokih šol, znanstveniki in umetniki. Slavlje sta med drugimi pozdravila klubova člana: predsednik Zedinjenih držav Sev. Amerike Roosevelt, sam odličen lovec in plezalec, in Luigi Savojski, vojvoda Abruzzov, častni član kluba. Vsebina pozdravnih govorov kazala je veleturiste, ki so zmagali najtežje pristope in so se svojih činov s ponosom tudi zavedali: »Našli smo in razširili največji in najpomembnejši šport tega sveta.« Pričetnik angleškega alpinizma Wills, ko proslavlja klub in alpinizem ob enem, poudarja, da so angleški alpinisti tudi imeli pogum, da so z odkritim čelom zavračali napade na alpiniste-športnike: »Braved the scorn of Mr. Ruskin and the sarcasm of the Press — Odoleli smo roganju g. Ruskina in sarkasmu časopisja.« Po drugi strani so angleški alpinisti znanstveno izobraženi ljudje, polni kulturnih idejalov. »Naš klub so ustanovili možje prazničnega razpoloženja in predvsem v visoke svrhe,« poudarjal je ob priliki 50 letnice Charles Pilkington, ki je tudi spisal kratek pregled njegovega delovanja, ter končal z besedami: »Da bi bile gore svetišče le za hribolezce¹ je nemogoče doseči, ker bi taka želja bila preegoistična. A sedaj ko gorska pobočja križajo železnice, ko so

¹ Rabim za nemško besedo Bergsteiger, hribolezec, ker planinec pomeni človeka, ki biva na planinah. Pomen lesti — steigen, je v slovenščini še ohranjen v besedi lestev, v ruščini лестница, die Treppe, лестъ на гору, auf den Berg steigen. Tudi Čehi rabijo horolezství.

vrhovi ponižani z železnimi klini, ledeniki vklejeni z žicami, je dolžnost vsakega Angleža, da sodeluje s tistimi, ki hočejo ohraniti lepoto in tajinstvenost gor, ki so njemu samemu dajale toliko prelesti in so mu visoko dvignile življenje.« Predsednik Woolley je na zborovanju navajal po vsem svetu znane člane, znanstvenike: Whympera, Tyndalla, Tucketta in umetnike: Wattsa, Waltena in druge.

Na angleškem športnem klubu je očiten rasni element. Angleški aristokrati so potomci starih Normanov — Vikingov¹. S tem jim je dano stremenje po iskanju in odkrivanju novih dežel in svetov. Vrh tega prebivajo Angleži v megleni deželi, deželi spleen-a. Najbolje kaže, da je čustvovanje prirode notranja sila človeške duše, dejstvo, da je vprav pomanjkanje veličastnih prizorov na domačih tleh vzbudilo odraz (reakcijo), neutešljivo željo, iskati jih drugod, kakor je kontrast sploh roditelj spoznavanja. Odtod pri Angležih iskanje pobude v tujih deželah, odtod hrepenenje po jugu in solncu. Tako so vprav Angleži odkrili Alpe v njih veličanstvu in divjosti, ker so nanje vplivale revolucionarno.

Kakor pri postanku velikih idej v narodni duši, nastopajo sprva le umstveno visoko razviti posamezniki kot predhodniki novega socialnega gibanja. Tako so Angleži dali zavestne alpiniste že davno pred ustanovitvijo alpinskega kluba. Radi tega Charles Pilkington ob slavlju 50 letnice odklanja trditev, češ, da je šele ustanovitev alpinskega kluba ustvarila alpinizem ter navaja odlične alpiniste Anglije, Švice, Italije, Francije in Avstrije že davno poprej. A vendar šteje, da se je angleški moderni šport pričel šele s pristopom Alfreda Willsa na Wetterhorn l. 1854., dasi navaja, da je že leta 1845. stopil nanj Agassiz, l. 1841. pa Forbes na Jungfrau, da so E. S. Kennedy in družba l. 1855 brez vodnikov po posebni poti prišli na Mont Blanc. Forbes izdal je že l. 1843. knjigo »Alps of Savoy«. Tudi Pilkington odločno poudarja športni značaj alpinskega kluba, kajti prvi angleški alpinisti so imeli svoj training že v atletskih klubih visokih šol ter so bili po svojem visokem poklicu in položaju v stanu, posvetiti se za cele poletne dobe alpinističnemu delu.

¹ Normani pomeni ljudi s severa, Vikingi ljudi iz nordijskih Fjordov; vig = zaliv. Tolmačenje iz vig = boj ne drži.

Hrepenenje po novem, nepoznanem je bilo zavelo s francosko revolucijo skozi vse kulturne kroge evropske. Francoska revolucija je proglasila geslo: »svoboda, bratstvo in enakost«. Prvič v človeški zgodovini so se narodi jeli zavedati svojega bistva, so zahrepeneli po polni svobodi. Ko je prišla po napoleonskih vojnah v »Sveti Alijanci« reakcija absolutnih gospodarjev, ruskega, pruskega in avstrijskega, je to hrepenenje zažarelo še bolj v dušah posameznikov. Iz tesnobe so iskali izhoda v udejstvovanju lastnih moči v stiku z vsemogočno narodo. Tam so tudi našli polno svobodo. Sicer je zaklical že davno pred francosko revolucijo Rousseau: »Nazaj k narodi, proč od izprijene velikomestne družbe!« Filozof Voltaire pa je z bridkim sarkazmom razdiral stare, prazne filozofične idejologije.

Že pričetkom XIX. stoletja so angleški turisti jeli zahajati na evropsko celino, iskati novega duha med tujimi narodi in stremeč po osvobojenju duha od preozkega domačega kraja in od prenaseljene civilizacije. Ker so prišli do spoznanja veličastja Alp, v katerih je izražena največja sila narode, so se angleški »first climbers«, t. j. prvovrstni plezalci zarinili v najbolj odležne doline Alp ter zmagali vrh za vrhom. Odsev lepote in veličja alpske narode je bil sicer domačemu prebivalstvu instinktivno ustvaril bogato fantazijo, ki je tudi dobivala izraza v ljudskih nraveh, ljudskem verovanju in ljudski umetnosti, pesmi in plesu, a planinci sami se tega niso zavedali. Med to ljudstvo so prvi angleški alpinisti zanesli zavest lepote in velikosti Alp ter zavest moči človeka nad njimi.

Kakor so Angleži nastopili prvi kot športniki, preiskovalci Alp, tako so se tudi med prvimi znanstveno udejstvovali v alpinizmu. L. 1860-62 je izšla prva velikolepa alpinska knjiga: »Pics, passes and glaciers«, še vedno spomenik velikega spoznanja in češčenja narode. Lepo revijo imajo Angleži v »The Alpine Journal« v Londonu od l. 1863. Znamenito je Coolidge-vo delo »The Alps in nature and history« iz l. 1908. Angleški alpinisti so že zgodaj razširili svoje delo preko Alp, svoja pota na vse dele sveta, celo na Japonsko, Zealand in Arktične gore.

Tako je prvi nastop alpinizma po eni strani reakcija proti izprijenemu modernemu življenju, po drugi strani polno povzdanje narode. »Naše iskanje in stremljenje po málerično lepem je neločljivo od našega protesta proti neodkritosrčni družbi,« pravi Anglež Emer-

son. »Alpinizem je reakcija proti modernemu življenju velikega mesta, ima svoje korenike globoko v fizični in duševni potrebi naše eksistence,« je pisal pozneje znameniti nemški alpinist dr. Merzbacher.

Poleg glavnega v Evropi znanega kluba imajo Angleži za organizacijo alpinizma doma še razna društva: The Cairngorm Club, Aberdeen; The Climbers Club (klub plezalcev), Ladies' Alpine Club, ustanovljen l. 1908 v Londonu, Ladies Scottish Climbing Club (ženski škotski plezalski klub) v Edinburghu, The Scottish Mountaineering Club, ustanovljen l. 1891 ondi, The Yorkshire Ramblers' Club (Jorkširski skitalski klub) v Leeds-u, sorodno društvo Central Asien Society v Londonu in druga. Delavstvo ima svojo Workers Travel Association (delavska potniška družba).

V angleških kolonijah so Sierra Club, S. Francisko, Canadian Alpine Club v Winnipegu, ki izdaja lepo revijo »The Canadian Alpin Journal«, že v XIX. letu, Mountain Club of South Africa v Cape Town, Natal Mountaineering Club, The British Columbian Mountaineering Club v Vancouveru in New Zealand Alpine Club v Christchurch-u. Odlično alpinsko organizacijo imajo tudi dijaki obeh univerz Oxford in Cambridge. Popotniški klub pa je The Rucksack Club v Manchesteru.

Za Angleži so prišli sorodni jim Nemci. L. 1862 se je ustanovilo na Dunaju »**Avstrijsko Alpsko Društvo**«. Vzhodne Alpe, Snežnik in Rax¹ alpe, lepota in pristopnost Salzkammerguta širokim masam turistov so razlog, da se je med Nemci najprej jel razvijati alpinizem na Avstrijskem. Med ustanovitelji sta Slovenca dr. Dežman in geograf dr. Klun, oba sinova kranjskih kmetov, oba priznavalca višje nemške kulture. Takrat so bile naše slovenske javne razmere malenkostne in o slovenskem znanstvu ni bilo govora. Umova, kakor sta bila Dežman in Klun, nista mogla najti na domačih tleh priznanja, razlog, da sta je iskala in dobila med Nemci. Med ustanovitelji Avstrijskega Alpskega Društva so prevladovali znanstveniki, prirodoslovci in geologi, kakor Simony, Sonklar, Suess, Mojsisovics.

¹ Rax pač iz slovenskega Rašica.

Ustanovitev Avstrijskega Alpskega Društva dala je istega leta pobudo za ustanovitev »**Schweizer Alpen Club**«, ki je obsegal vse tri narodnosti švicarske: Nemce, Francoze in Italijane. V paragrafu prvem pravil si je klub stavil nalogo: »točno proučevati Alpe v vseh smeréh na podlagi topografičnih kart, posebno v zemljepisni, prirodopisni in pokrajinsko-málerični smeri. Prvi praktični rezultat, po katerem stremi, je izbrati točne, zanimive popise, pokrajinske poglede in panorame«. L. 1907 je klub revidiral svoja pravila: »Švicarski Alpski Klub je združitev prijateljev alpskega sveta. Služi naj hribolezcem kot zbirališče, pospešuje naj po svojih močeh popotovanje in raziskavanje po švicarskem alpskem ozemlju; odgrinja naj prirodne lepote, podpira naj rešitev znanstvenih vprašanj in podjetij v Alpah«. Prvo leto je klub štel 257 članov, skoro izključno inteligentov. Ob 50. letu štel je klub 58 sekcij in 13.154, l. 1928 pa 28.000 članov. L. 1909 ustanovila se je kot izvendržavna sekcija »Association of British members of the Swiss Alpine Club« v Londonu, ki je l. 1912 štela 370 članov. L. 1912 imel je osrednji odbor 155.181'70 Fr. dohodkov in 125.890'03 Fr. razhodkov, tekom 50 letnega obstanka pa 1,269.720'36 Fr. dohodkov in 1,327.476'01 Fr. razhodkov. Alpskih zavetišč je imel v lasti 130 z 2027 ležišči in s 30.032, l. 1923 pa z 41.186 obiskovalci. Vse delovanje Švicarskega Alpskega Kluba je vzorno.

Izdaja mesečno revijo v treh jezikih: »Die Alpen, Les Alpes, Le Alpi« z lepimi slikami, za romanski del še posebno revijo »ECHO des Alpes«. L. 1913 ob petdesetletnici izdal je spominsko knjigo »Die ersten fünfzig Jahre des Schweizer Alpenclubs«. Kartografične izdaje so nekaj posebnega, estetično dovršenega. Za svoja kartografična dela klub nima rivala. V Curihu ima veliko centralno biblioteko. Preiskovanja učenih članov kluba dajejo znanstveni temelj v meteorologiji, hidrografiji, alpski flori in fauni, geologiji, palaeontologiji, mineralogiji in folklori. V Bernu otvoril se je leta 1905 znanstveni alpski muzej. V Grižonih (Graubünden) je 140 km² obsegajoči »Švicarski nacionalni park«, ki naj ohrani gorsko prirodo nedotaknjeno.

Klubu podrejeno je od l. 1907 naprej »Središče za alpske projekcijske slike«, l. 1912 s 3322 diapozitivi. Posebno skrb obrača

na vodništvo in reševalne postaje, katerih je l. 1912 imelo preko 50. L. 1912 bili so vodniki zavarovani za 2,981.000 Fr.

Z zavestjo klub ob 50 letnici poudarja: »Združujemo v sebi vse sposobne osebnosti, vse dežele brez razlike plemena, vsi svobodni pri udejstvovanju svoje posebnosti, ne da bi ob tem trpel splošni značaj enotnega kluba. Vsa stremjenja v turistični, znanstveni in občekoristni smeri so enakovredna. Vse delo vlada pristno znanstven in domoljuben duh, ter v to svrhu neobhodno športno udejstvovanje ostane sredstvo, ne cilj.« Z vnemo sodeluje akademska mladina, ki ima skoraj pri vsaki univerzi svoj alpski klub: v Bazlu, v Bernu, Zürichu in v Genevi. Francoska društva so: Société Allobroge de Genève; Club Jurassien, Neuchâtel; Club Suisse des femmes Alpinistes iz l. 1921, ki ima 13 sekcij.

Za Švicarje je posebno značilna ljubezen do domačih tal in stremjenje spoznavanja domačih ljudi. Poleg alpskih klubov je radi tega precej društev, ki niso turističnega značaja, ampak jim je glavna naloga spoznavanje domačih krajev in ljudi. To so društva za domoslovje — Heimatskunde, ki od l. 1897 naprej izdajajo »Schweizer Archiv für Volkskunde«.

Oktobra l. 1863 ustanovila se je v Turinu »Società Alpina«, pozneje l. 1867, poudarjajoč nacionalni element, premenjena v »**Club Alpino Italiano**«. Že po značaju italijanskega ljudstva je društvo moralo biti strogo nacionalistično, tako je bilo od početka in vedno potem. V tem značaju je obstojala in obstoji njegova posebna moč. Ustanovil ga je oboževatelj prirode, politik in znanstvenik Quintino Sella.¹ Dne 12. avgusta 1863 pristopil je s tremi tovariši na Monte Viso, s tem je vzplamtela ideja alpinizma v Italiji. Isti Sella je napravil z bratom l. 1880 težko turo na Mont Blanc. Sella in odvetnik Luigi Vacarone sta bila prva desetletja kluba duša alpinističnega gibanja v Italiji. Društvo je štelob članov, ob svoji 50 letnici l. 1913 pa 9036 s 122 zavetišči. Odlični alpinisti bili so s prvega početka duhovniki, med njimi Gnifetti, ki je bil l. 1842 na Monte Rosa ter je po njem imenovan njegov srednji vrh, in Ratti, danes papež, ki je l. 1889 v 18 urah pre-

¹ Glej »Le più belle pagine di Quintino Sella« Collezione Ugo Ojetti, Flli Treves Milano 1927.

plezal vzhodno steno, eno najhujših sten Monte Rosa, ter moral prenočiti v večnem snegu 4600 m visoko. Svoje glavne ture Monte Rosa, Mont Blanc in Cervino (Matterhorn) je vzorno opisal leta 1889-90. Že leta 1882 izvedel je bil zimsko turo na Cervino Alessandro Sella. Na italijanski državni strani, četudi v jezikovno francoskem delu Alp so se vzgojili svetovno znani vodniki Jean Joseph Maquignaz, Jean Ant. Carrel in Emile Rey. Znamenit je fotograf visokih Alp Vittorio Sella.

Dne 4. IX. 1893 zgradila se je najvišja meteorološka opazovalnica v Evropi 4559 m visoko na Punta Gnifetti v skupini M. Rosa »Capanna Regina Margherita«. V Turinu osnoval se je »Museo Alpino nazionale«. V tekmovanju z Nemci in Angleži ustanovil se je »Club Alpino Accademico« l. 1904 v Milanu z nalogo visokih tur brez vodnikov.

Oprta ob alpinske klube je gojila italijanska vlada alpinistiko posebno v vojski po oddelkih, imenovanih alpini, izbranih iz Furlanov, Milanezov, Piemontezov in beneških Slovencev. V veliki vojni so se odlikovali posebno ti kot vodniki. Po šoli vzbujala je in vzbujala ljubezen do prirode in gor. Med prvimi so Italijani prirejali šotorovanje mladine v gorah.

Italijanski alpski klub pospeševal je izdatno študije Alp. V svoji reviji »Rivista del Club Alpino Italiano« prinaša vsestranske članke iz geologije, mineralogije, paleontologije, glacijologije, speleologije, limnologije, posebno pa meteorologije. Sporedno z revijo izšlo je vse polno monografičnih del. Neko posebnost tvori vzgledna alpska terminologija prof. Giovanni-ja Marinelli-ja in njegovega sina Olinta.

Sploh je italijanski alpski klub obračal pozornost na literarno delo, kar kaže razmerje izdatkov ob 50. letu: 796.089 Lit za publikacije in 432.387 Lit za zavetišča.

Tudi v Italiji se je zimski sport šele jel širše razvijati s spoznanjem smuči. Prvi učitelj je bil Nemec Adolf Kind v Torino. L. 1897 izdal je poročnik Roiti prvo navodilo za smučarje, vojake in šolarje. Prvi smučarski klub ustanovil se je l. 1902 v Milanu, za Abruzzo pa l. 1907 v Rimu.

Pričetkom l. 1928 združili so se vsi člani akademiki v posebno organizacijo kot »sekcija italijanskega univerzitetnega alpskega

kluba«, po začetnicah »SUCAI«, ki v alpinistični sportni smeri z drznimi plezalci daje društvu novega življenja.

Koncem leta 1928 štel je Club Alpino Italiano 36.494 članov s 110 sekcijami. Glavni cilj kluba po pravilih je: pospeševanje znanja in proučevanja gorâ, posebno italijanskih.

Ob 50 letnici je klub izdal lepo spominsko knjigo s krasnimi slikami. V uvodu se poudarja, da je že davno pred ustanovitvijo alpskega kluba hrepenela italijanska duša kvišku: »Perché l'anima italiana creata per star in alto, essa stessa creatrice di vette, doveva drizzarsi alle cose eccelse su cui salivano gli sguardi di sua gente — kajti italijanska duša, ustvarjena, da stoji na visokem, sama stvariteljica višin, se je morala usmeriti na visoke predmete, kamor so strmeli pogledi njenega ljudstva«. Pripoveduje, kako so že pozimi l. 1777 Gresonejski pastirji naskočili M. Rosa, ki je postala vprav narodna gora italijanskih alpinistov. L. 1920 je izšlo monumentalno delo inž. Hess-a »Trent'anni di Alpinismo«, istega znano delo je »Saggi sulla psicologia dell' Alpino«, l. 1914.

Značilno je, da so bili in so častni predsedniki italijanskega alpinskega kluba kralji: Vittorio Emanuele II, Umberto I, sedaj Vittorio Emanuele III in vojvoda Genovski Tomaž Savojski.

L. 1865 se je ustanovilo prvo alpsko italijansko društvo na slovenskem jugu na Reki. Bližina divjega Rišnjaka in lahko pristopne Učke, krasnega pregleda Kvarnera, je ondi zbrala prve turiste. Do posebne moči pa ni nikdar prišlo.

Poleg glavnega društva in radi posebnih geografičnih momentov ustanovil se je v Sardiniji »Club Alpino Sardo« v Cágliari in »Club Alpino Siciliano« v Palermu. Omeniti je še: »Pro Valle Camonica« v Brescia, Club Escursionisti di Jesi (Apenin), »Società Escursionisti Italiani, Monte Maggiore« (Učka) v Pisinu (Pazin), Club Alpino Ticinese v Bellinzoni (Švica), »Società escursionisti Milanesi« v Milanu, ki izdaja mesečnik »Le prealpi«, in Associazione »Pro Montibus« v Milanu, čigar naloga je že po imenu, skrbeti za ohranitev gorske prirode, posebno gozdov, prirejati izlete, taborenje in enako.

Najstarejša turistična organizacija v **Skandinaviji** »**Den Norske Turistforening**«, t. j. Norsko Turistično Udruženje v Oslu, je bilo ustanovljeno l. 1868 z nalogo, pospeševati potovanja

in spoznavanje dežele. Društvo ima sedaj 17 domov, zgradilo je mnogo potov, mostov, gorskih prehodov, vzgojilo gorske vodnike ter izdalo mnogo reklamnih in drugih spisov. Ima 12 podružnic, ki so postavile tudi svoja zavetišča, s številnimi člani. Centralno društvo štelu je koncem l. 1927 9336 članov, katerim izdaja brezplačno že več let lepo ilustrirano knjigo »Arbok«, to je letopis. Torišče alpinistike je norsko visoko gorovje s središčem Jotunheimen, t. j. dom orjakov.

To gorovje s svojimi jezери, posebno Gjeude, z najvišjim vrhom Skagastölstind 2428 m, prvič zmagan l. 1876, bilo je pred 100 leti še docela nepoznano, danes je eldorado norveških alpinistov.

Poleg glavnega društva je cela vrsta avtonomnih društev, kakor: Stavanger-Turistforening, ustanovljeno l. 1887, ki šteje okoli 1000 članov in ima 10 lastnih domov, Tromsø, Narvik, Bodo, Helgelands, Trondhejm in druge turistforeninge.

Poleg tega glavnega društva deluje »Landsforeningen for reiselivet in Norge«, t. j. Deželno Udruženje za potovanje po Norskem, ki ima približno isto nalogo kakor pri nas društva za promet s tujci. Za leto 1927 izkazalo je to društvo 27.000.000 Nor. Kr. dohodkov iz tujkega prometa. Najuspešneje vrši reklamo in propagando med Angleži in Amerikanci, ki vsako leto številneje prihajajo ogledovat krasoto norveških fjordov.

L. 1869 se je ustanovil »**Deutscher Alpenverein**«; med odličnimi ustanovitelji Avstrijca: Grohmann, Payer. Isto leto se je ustanovil »**Avstrijski Turistovski Klub**« kot reakcija proti preveč idejologičnemu stališču Avstrijskega Alpenvereina, hoteč gojiti alpinistiko kot šport. Leta 1928 štel je klub 35.000 članov ter imel 70 lastnih domov. Izdaja že v 50. leto »Oest. Turistenzeitung«. Istočasno se je ustanovil »**Steierischer Gebirgsverein**«, poudarjajoč patriotično-nacionalistično nemško stališče.

Med prvimi sekcijami Nemškega Alpenvereina so bile l. 1870 Praga, na čelu ji Johann Stüdl,¹ Gradec s prof. Frischhaufom in Beljak.

¹ Njegov brat je nasprotno podpiral češko alpinistiko. Sedaj šteje 85 let, bil je še leta 1927 na Triglavu in bo pač najstarejši alpinist vseh alpskih društev.

L. 1871 se je zbrala v Ljubljani družba ljubiteljev gor, na čelu ji tiskarnar Otmar Bamberg. Še danes je imenovana pot iz Luknje na Triglav Bambergweg, slovenski »Čez Plemenice«. Ta družba je postavila prvo leseno kočico v Julijskih Alpah tam, kjer stoji sedaj Aleksandrov dom. L. 1880 jo je kupil Avstrijski Turistovski Klub ter jo prezidal.

L. 1872 se je ustanovila **sekcija v Celovcu**.

L. 1873 sta se združili Avstrijsko in Nemško Alpinsko Društvo v **Deutschösterreichischer Alpenverein**, ki je v kratki dobi postalo središče alpinizma; intenzivno je gojilo po odličnih članih alpski šport, obenem pa zastopalo znanstveni alpinizem v bogati reviji »Zeitschrift des Deutsch-Österreichischen Alpenvereines«. V svojih izvestjih »Mitteilungen« priobčuje vedno bolj drzne ture članov po vseh predelih Alp.

Istega leta se je ustanovila **sekcija »Küstenland«** s sedežem v Trstu. Prvi predsednik je bil baron Czörnig, znani zgodovinar in geograf. Iz nje okrilja je izšel znameniti **alpinist dr. Julij Kugy**,¹ vnuk našega pesnika Vesela-Koseskega, sin slovenske, a nemško vzgojene matere. Postal je alpinist kot botanik. Kdor čita njegovo knjigo, občuduje te sledove prve, žive ljubezni do gorskih rastlin, iz katere se je razvila ljubezen do velike gorske prirode. Dr. Kugy je bil vedno simpatičen napram našemu ljudstvu in njegova knjiga to toplo izraža. Prvo predavanje o lepoti naših Alp je držal dr. Kugy že novembra 1876 v Trstu o Črni Prsti. Danes je Črna Prst lahko pristopna vsakomur, takrat pa je bilo polesti nanjo alpski čin. Črna Prst je odprta na jug in vzhod, na sever in zahod pa ima pred seboj našega velikana. Morda se Triglavsko skupina od nikoder ne predstavlja v vsem krasu tako kakor s Črne Prsti. Kdor je bil v lunini noči v Orožnovi koči, temu ostane vsekdar v spominu čarobni pogled na razsvetljeno Triglavsko gromado.

Pozneje l. 1883 je tržaška sekcija ustanovila še poseben odsek za preiskavanje podzemeljskih kraških jam, ki je dal spelaeologiji mnogo prvega gradiva.

¹ Dr. Julius Kugy je rojen dne 19. dec. 1858 v Trstu in ondi še živi, baveč se sedaj največ z redakcijo svoje knjige »Aus dem Leben eines Bergsteigers«.

Po Nemškem so alpinska in turistična društva silno naraščala po številu ter z različnimi cilji in nalogami. Deloma so bila društva z znanstvenimi cilji preiskavanja domačih gorâ; za društva, ustanovljena med inorodci, pa je bila glavna njih' naloga nemška kulturna in nacijonalistična propaganda. L. 1872 se je ustanovil **Vogesenklub**, 1876 **Rhön Club**, l. 1878 **Erzgebirgs-Beskidenverein** v Kesmarku, **Ungarischer Siebenbürgischer Karpatenverein** v Hermanstadt-Brašovu in drugi. Po ciljih ločil se je od glavnega društva **Österr. Alpenklub**, ustanovljen l. 1878, kot nositelj čisto športne alpinistike po zgledu Angležev. Glasilo mu je: »*Österreichische Alpenzeitung*«.

Alpinistično, športno in ob enem šovinistično propagando so gojili posebno akademični alpski klubi ali samostojno ali kot sekcije **Deutsch-Österreich. Alpenverein**-a skoraj na vseh univerzah večjih mest.

Dne 3. avgusta 1873 se je ustanovilo v Zakopanih v Galiciji prvo slovansko alpsko društvo »**Polskie Towarzystwo Tatrzańskie** v Krakovu«. Visoke, Alpam podobne Tatere in vroči patriotizem Poljakov so bili momenti ustanovitve tega prvega slovanskega alpskega društva.

L. 1922 se je društvo preustrojilo tako, da so postale podružnice — oddziely, nositeljice izvrševalnega dela, na čelu društva pa je ostala glavna uprava — glówni zarząd. Cilj društva je proučevanje in odkrivanje visokih gorâ, podpiranje turistik, varstvo prirode in gojitev ljubezni do prirode in domovine. Društvo ima smučarsko-alpsko športno sekcijo in sekcijo za varstvo prirode. P. T. T. je splošno turistično društvo, vendar z glavnim toriščem v gorah: Tatere, Pienini, Karpati in Beskidi. Za gorski oddel ima posebno komisijo »dla robot v górah«. Turistična športna sekcija ustanovila se je l. 1903.

Alpinistiko v Tatrah — »taternictwo« — je zasnoval »król Tatre«, prof. Tytus Chałubnicki. Sledil mu je sin in med mlajšimi drzni plezalec Janusz Chmielowski, ki se izraža o alpinistiki — »da je pojav narodnega zdravja, plemenit in razumen šport, ki sega visoko in vedno višje«. Športna sekcija izdaja vestnik »Taternik«. Poleg te je od l. 1924 naprej tudi »Taternicki Akademicki Związek Sportowi« na vseučilišču v Krakovu. Smučarska sekcija

»Karpatskie Towarzystwo Narciarskie« je bila ustanovljena l. 1908 ter je dala izborne športnike in uspešne mednarodne tekmovalce.

Posebno skrb P. T. T. obrača na varstvo prirode ter tudi uživa podporo vlade. L. 1927 ustanovila se je še posebna Liga Ochrony Przyrody. Poleg P. T. T. deluje Polskie Towarzystwo Krajoznawce, ustanovljeno l. 1906, ki ima nalogo, proučevati in popisovati kraje in ljudstva, gojiti zgodovino in folklore ter Towarzystwo Uniwersytetu Robotnickiego, t. j. društvo delavskega vseučilišča, ustanovljeno l. 1923, ki ima nalogo, vzgajati delavstvo za turizmo.

Leta 1928 osnovala se je zveza turističnih in športnih društev »**Związek Pol. Towarzystw Turystycznych**« s člani: Pol. in Wołyńskie Towarzystwo Krajoznawce, Pol. Związek Narciarski, Pol. Automobilklub, Pol. Związek Tuzystyczni, Pol. Touring klub, Pol. klub Turystyczny, Pol. Towarzystwo Tur., Pol. Związek Tow. Wiślarskich, Pol. Tow. Tatrzańskie, Związek Tow. Uzdrowisk (zdravilišče) Polskich; s 19.500 člani. P. T. T. je tudi član »Asociacije Slovanskih Turističnih Društev«, zasnovane l. 1925.

P. T. T. ni le prvo slovansko alpinsko društvo, poljski pisatelji so se tudi že davno med prvimi zavedali lepote svojih gorá. Že od l. 1839 imamo lep popis izleta na Morsko Oko v Tatrach. Poljski alpinisti so tudi tekmovali v nemških Alpah. Dasi je društvo demokratično urejeno, so bili prvi nositelji alpinizma in so pretežno še sedaj inteligentje ter je znanstveno delo vedno še na odličnem mestu. Manj živahna je deležba ljudske mase.

Ob ustanovitvi je društvo štelo 1000 članov, pred vojno, koncem leta 1913 le 2199 članov, od teh 133 smučarjev, 124 sekcija za varstvo prirode, 111 alpinistov-športnikov, 40 sekcija za proučevanje krajev in 29 prirodoslovcev. Avstrijska Galicija je bila dala 985 članov, Ruska Poljska 690, Pruska Poznanjska 353, Šlezka 44, 48 jih je drugod. Hitrejši razvoj se kaže po reorganizaciji društva l. 1922. Do l. 1927 je društvo narastlo na 22 podružnic z 8000 člani. Sedaj utegne imeti okoli 10.000 članov, 120 alpinistov-športnikov, 100 smučarjev, sekcija za varstvo prirode 200 in sekcija za prostovoljno ambulanco ob nezgodah okoli 100 članov.

Od podružnic je najmočnejša Babiogórska v Żywcu s 2455 člani, dočim velika mesta zaostajajo: Krakow šteje le 1065, Warszawa 1021, Lwow 230, Poznanj 156, Wilna 73 članov. Društvo je

Martuljkova skupina s Srednjega vrha

Široka Peč 2497 m, Grlo 2429 m, Vrh Oltarja 2509 m, Visoka Ponca 2592 m, Vrh za Stenami 2883 m, Špik 2472 m

imelo l. 1928 15 alpinskih domov; smučarska sekcija ima še posebej dvoje zavetišč, glavna uprava pa osrednji »Dvorec Tatrzanski« v Zakopanem. Največji dom ima Varšavska sekcija na Hali (planini) Gąsienicowy v Tatrach, ki šteje 120 ložnic.

Od l. 1876 do 1920 je društvo izdajalo letnik »Pamiętnik T. T.«, vsega 34 zvezkov. Le-ta je v prvem delu prinašal društvene notranje vesti in statistiko, v drugem pa znanstvene razprave, iz peresa priznanih znanstvenikov.

Po reorganizaciji društva se je ločilo literarno delo na letnik »Wierchy«, sedaj v VI. letu, ki je znanstvena alpinska revija z lepimi slikami, na »Taternik«, ki izhaja v XII. letniku kot vestnik alpinistike in športa ter informativni »Przegląd Turystyczny«, ki izhaja periodično v IV. letu.

Društvo je izdalo zemljevid visokih Tater merila 1 : 25.000 ter celo vrsto vodičev, razglednic in brošur, med drugimi: »Przewodnik po Tatrach in Zakopanem« dr. Mieczysławe Swiezca l. 1927, album za propagando »Les montagnes de Pologne« in Tatry, album artystyczne, izdaja smučarske sekcije. Razglednic je izdalo XV serij. Letos je pričelo z izdajanjem zemljevida 1 : 100.000.

Središče poljskega turizma je v Zakopanem, moderno urejenem letovišču, po zimi poljski St. Moritz. V Zakopanem je tudi Muzeum Tatranski, imena dr. Tyta Chałubinskega. V Krakowem je društvena alpinska biblioteka.

Še izpred vojne deluje nemško društvo **Beskidenverein** s sedežem v Bielskem, tudi sedaj jako živahno. L. 1928 združila so se vsa nemška turistična društva: Beskidenverein v Tješinu, **Naturfreunde** v Bielskem in **Deutscher Alpenverein** v Katowicach v »**Verband der Beskidenvereine in Polen**« s 4000 člani, ki je priglasil svoj pristop v polski Związek P. T. T.

Tudi Madjare in Nemce je Visoka Tatra že zgodaj vabila nase. Sistematično alpinsko delo pričelo se je z ustanovitvijo nemško-ogrskega društva **Ungarischer Karpatenverein** dne 10. VIII. 1873, torej teden dni po ustanovitvi poljskega društva, eno in drugo namenjeno v prvi vrsti alpinizmu v Visokih Tatrach. Tatre je opisal za Nemce že l. 1643 rektor latinske šole v Kesmarku David Frölich, ki je kot 15 letni mladenič bil na najvišjem vrhu Tatré »Lomniški Štit« 2654 m. Od l. 1664 sledili so posamezni pri-

stopi na vrhove Tatre. Tako je bil župnik J. H. Czirbesz l. 1773 na Krivanu, isti je l. 1772 izdal tudi prvega vodiča po Tatrah. V letih 1791—1794 bil je tudi Slovencem znani Belsazar Hacquet v Tatrah in Karpatih.

Privlačna sila za Tatre je bila sprva slatina v Smokavcu — Schmeksu; zdravilišče je na svojem posestvu ustanovil grof Štefan Csaky. Pravi začetnik društva pa je Anton Döller (1831—1912). Karpatsko društvo je bilo sprva namenjeno celi Ogrski, radi tega se je tudi imenovalo »Ungarischer Karpatenverein«. L. 1886 se je odcepil »Siebenbürgischer Karpatenverein v Hermannstadtu« (Brašov), l. 1891 Ogrsko turistično društvo, l. 1892 Madjarsko sedmograško društvo »**Erdelyi Karpategyesület**«, l. 1901 zahodnoogrsko turistično društvo, l. 1904 južnoogrsko karpatsko društvo, l. 1905 pa Donavsko turistično društvo »**Dunatuli Turistaegyesület**«. Pred vojno je bil delokrog Ung. Karpatenverein-a severno Ogrsko. Po vojni je torišče društva Slovaška, radi tega je društvo opustilo pri-devek ogrski. Cilji društva so od prvega početka odkrivanje in pristopnost Karpatov in Visoke Tatre, objavljanje njih lepote v širšem obsegu, pospeševanje turisticke, gozdovništva, zimskega športa in tujskega prometa, pri čemer naj Karpatsko društvo služi tudi gospodarskim interesom. Ima smučarsko sekcijo od l. 1913, drsalno in sankarsko od l. 1923 naprej. Za pospeševanje zimskega športa prireja internacionalne tekme od l. 1910 ter vzdržuje od l. 1918 naprej smučarske tečaje. Društvo, sedaj imena Karpatenverein, ima dve sekciji: eno za tenis in eno za automobilizem. Tudi za te prireja javne tekme. Za promet s tujci vzdržuje 7 poslovalnic in okoli 50 poizvedovalnic doma in v tujini. Društvo šteje 40 podružnic (sekcij) s 5260 člani, največje sekcije so v inozemstvu: Mühlheim, Draždane, Lipsko, na Čehoslovaškem Bratislava. Oskrbuje 21 zavetišč in 4 alpinske domove, največji na ime dr. Téry-ja, odličnega ogrskega turista, 2010 m visoko pri Spiških peterih jezerih. Do leta 1922 vzdrževalo je gorsko vodništvo, odtlej je upravlja Klub Čehoslovenskih Turistov. Do leta 1927 vodilo je tudi pomočništvo za nezgode, od tedaj naprej pa v družbi s Češk.-slov. Rdečim križem. Od l. 1887 vzdržuje Karpatski muzej v Popradu s 40.000 predmeti v 11 dvoranah ter tatransko knjižnico v Kesmarku z 2000 zvezki. Svoj društveni dom ima v Kesmarku.

Od l. 1873 do 1917 izdajalo je letopis v nemškem in madjarskem jeziku, od l. 1910 mesečnik »Turizem in Alpinizem« s slikami, od leta 1918 naprej dvomesečnik s slikami: »Turistik, Alpinismus und Wintersport«, od l. 1927 še posebna mesečna izvestja. Spomenice je izdalo: l. 1883, 1894, 1898, 1922. Že l. 1864 je izšla pod uredništvom Huga Payerja bibliografija za Tatre: »Bibliotheca carpathica« ter cela vrsta brošur.

Posebno skrb obrača društvo na prometna sredstva. Od leta 1873 je zgradilo 200 km voznih cest in 1200 km stez. K cesti Poprad—Lomnica je vlada prispevala 200.000 Kč. Vsako leto priredi okoli 52 izletov v Visoke Tatre in okoli 100 propagandnih predavanj s skioptičnimi slikami. Po veliki vojni se je društvo z najfinejšim taktom prilagodilo novim razmeram v Češki Republici in konec l. 1928 na 56. letnem zboru s ponosom poroča, da se krepko razvija in širi.

Leta 1874 se je ustanovila **sekcija D. u. Ö. Alpenverein-a za Kranjsko** v Ljubljani, na čelu Otmar Bamberg in dr. Mosché, ki pa je polagoma zaspala ter se je preosnovala šele l. 1881 na novo z dr. Dežmanom na čelu.

Istega leta 1874 se je ustanovil »**Club Alpin Français**«. Štel je l. 1884 v 4 podružnicah (province) 4900 članov, 1914 pred vojno 5600 članov, l. 1928 pa 18.000 članov. Izdajal je do l. 1904 Bulletin Mensuel et Annuaire, od leta 1905 mesečno revijo »La Montagne« s slikami, od l. 1929 v povečani obliki. Poleg tega izhajajo revije: »Alpine Journal«, »L'Alpinisme« v Parizu, »Les Alpes« in »La Vie Alpine«, oboje v Grénoble in Bulletin Pyrenéen v Pau. Club Alpin se intenzivno udejstvuje tudi znanstveno, posebno v toponomiji, geologiji, glaciologiji, meteorologiji in ljudski geografiji (géographie humaine). Lep pregled znanstvenega dela daje poročilo o kongresu alpinizma v Monaco meseca maja 1920. Comptes-Rendu du Congrès international de l'alpinisme, Clermont.

Najstarejše turistično-alpinski društvo francosko je pač **Club Jurassien** iz l. 1866, sedaj v Neuchâtel-u. Poleg glavnega društva delujeta »**Société des Touristes du Dauphiné**«, ustanovljeno l. 1875, in »**Société alpiniste du Dauphiné v Grénoblu**«, ki že po imenu kažeta različne naloge. V Marseillu deluje »**Société des Excursionnistes**«, izletniško društvo. V Pirenejah pa je bilo ustanovljeno že

l. 1866 »**Société Ramond**« v Begnères-u, imenovano po ustanovitelju. Na Pariški univerzi je »**Club Académique Français d'Alpinisme**«. Francosko društvo je tudi »**Club Alpin Belge**« v Bruselju. Med znamenitimi alpinisti in plezalci sta bila: Viktor Pisseux, ki je že l. 1847 prišel visoko pod vrh Monte Rosa, in pozneje njegov sin Pierre, član znanstvene akademije v Parizu, ustanovni in častni član alpskega kluba. Bil je z bratom André-jem samolezec ter je spisal kratko pred smrtjo l. 1928 alpsko knjigo »Où le Père a passé«. V njej izraža načela: »Obžalovati je onega, ki uživa le z očmi, to uživanje je majhno v primeri z onim spomina in srca, ki je pridržano pravim alpinistom. Vsak iskren plezalec, ako se poglobi na dno svoje vesti, je divjak in anarhist. Smelo trdim: Boljši del zadovoljstva, ki ga najdem na gorah, je odstranitev vseh duševnih vezi in zaprek. Kdo od nas na 3000 m višine ni odložil z veseljem vse svoje lastnosti in vsa imena volilca, upravljanca, davkoplačevalca in urednika, da postane docela svoboden človek.« Središče francoske visoke alpinistike je okoli smelega vrha Meije. Drzna plezalca sta bila Duhamel in Boileau de Castelnau, prvi brez vodnika. Lepe knjige so: Emila Javelle-a »Souvenir d'un alpiniste«, Lausanne l. 1886, A. Rayman-a l. 1912 »Evolution de l'Alpinisme dans les Alpes françaises« in G. Casella »L'Alpinisme« l. 1913.

Na južnem Tirolskem se je leta 1874 ustanovila »**Società degli alpinisti tridentini**«, v Vidmu »**Società alpina friulana**«. Tudi ta je bila več ali manj družba intelektualcev, stala je vedno na Slovencem simpatičnem stališču. Na IX. občnem zboru septembra 1889 je znameniti profesor geografije Giovanni Marinelli kot predsednik društva izrekel sledeče besede: »In questo lembo di terra italiana a pochi passi dalla terra gentile che ci ospita, due nobili razze si danno la mano: la italiana e la slava. Il contatto è perfettamente fraterno e la civiltà dell' uno è interamente trasfusa nell' altro — Na tem kraju italijanske zemlje, le nekoliko korakov od vljudne zemlje, ki nas sprejema kot goste, si podajata roko dve odlični plemeni: italijansko in slovansko. Stik je popolnoma bratski in civilizacija enega celoma zlita v drugega.« Ob ustanovitvi Slovenskega Planinskega Društva in otvoritvi Kredarice je alpska revija tega društva »In Alto« prijateljski pozdravila naše društvo. Navedena revija štela je l. 1928 40 let ter je pri-

našala poleg alpinističnih člankov tudi znanstvene razprave, botanične, geološke, glacijološke in posebno folklorne. Društvo je izdalo pod redakcijo G. Marinelli-ja lepe vodiče z znanstvenimi pregledi iz zgodovine, prirodo- in zemljepisja in statistike: »Guida del Friuli«, I. zvezek, Udine-Videm, II. »Canal del ferro« (Belska dolina), III. Carnia, IV. »Prealpi Giulie«. II. in III. zvezek sta izšla l. 1928 v drugi izdaji. Navedeni vodiči dajejo tudi lep pregled Režije in Beneških Slovencev. Società Alpina Friulana je l. 1928, kakor že poprej druga alpinska društva v Primorju, pristopila kot sekcija k Ital. Alp. Klubu. V Vidmu vzdržuje lepo biblioteko, ki tvori ognjišče društva.

Lepa alpinska doma Nevea pod Poliškim Špihom (Joi del Montaż) in Ricovero (zavetišče) Marinelli pod Coglians-om sta last friulanske sekcije, poleg manjših zavetišč: Flli de Gaspari in Ricovero Canin.

Jeseni istega leta 1874 ustanovilo se je prvo jugoslovansko alpinsko društvo »**Hrvatsko Planinarsko Društvo**« v Zagrebu, skoraj vzporedno z ustanovitvijo hrvatskega vseučilišča. Dr. Ivan Krajač je za 50 letnico kot predsednik društva, naloge in cilje društva lepo izvajal: »Z Jadranskim morjem in njegovim zaladjem vezana sta življenje in kulturno-zgodovinski razvoj hrvatskega naroda. Naše društvo je vzniklo iz krogov učenjakov, v njegovem okrilju so temelji hrvatske flore, faune, geologije in dr. Hrvatsko Planinarsko Društvo je postalo to, kar je, iz svoje narodne lastne socialne moči; šele, ko je te prve svoje naloge izvršilo, nastopila je doba, ko se je črtalo pot modernemu alpinizmu kot gibanju iz čiste ljubezni do prirode in telesnega truda. Naša jakost je opredeljenost našega ozemlja, na jasnosti in konkretnosti temeljnih misli, v srčnem spoju kulturnih tradicij in vrednosti, z moderno koncepcijo alpinizma. Ideologijo Hrvatskega Planinarskega Društva tvorijo od prednikov prevzeta kultura in narodne smerice; vsebino, svestno kulturno spoznanje rodne grude in domače prirode na znanstveni in estetski podlagi; cilj, razširjanje, poglobljanje in izgradba lastne narodne civilizacije. Posebna karakteristika hrvatskega alpinizma je v razmerju visokih gora do morja, iz katerega se neposredno dvigajo, ter v karakteristični formaciji Krasa s svojimi ponori, špiljami in vodotoki. V športnem oziru

stavlja hrvatski alpinizem največje zahteve na vztrajnost, skromnost in čvrstost alpinista. Vprav v tem je dana podlaga za uspešno nego zdravja in telesne sile mlade generacije. Z neposrednim proučevanjem narodnega nepokvarjenega življenja, s svojo narodno ornamentiko, umetnostjo in običaji, alpinist-inteligent najde konture srca in duše prastare predkrščanske, a še danes žive, lastne narodne civilizacije. Odtod kulturna tradicija našega društva. Pri nobenem narodu se kulturni element in historično nacionalna smer alpinizma nista tako podčrtavala.«

Prvo pobudo za ustanovitev HPD je dal tudi za slovenski alpinizem zaslužni graški profesor dr. Frischauf, častni član H. P. D. in S. P. D. Vplival je na prof. dr. Pilarja, da je sklical oktobra leta 1874 sestanek, na katerem se je sklenila ustanovitev. V društvu so prevladovali inteligentje. Člani prvo desetletje niso presegali števila 300. Prvi predsedniki dr. Šloser-Klekovski, prirodo pisec, Josip Torbar, duhovnik in matematik, Vukatinović, enciklopedist in pesnik in dr. Pilar, geolog, videli so za društvo prvo nalogo v proučevanju rodne zemlje. Šele l. 1898 je jelo izhajati društveno glasilo »Hrvatski Planinar« ter je smer društva jela postajati bolj alpinistično-športna. Leta 1909 sledil je kot glasilo »Planinarski Vestnik« do vojne. Članstvo je poskočilo na 900. Vojna je prekinila delovanje do l. 1917. Z letom 1921 pričanja živahnejše gibanje s pristopom mladih alpinistov, na čelu dr. Ivan Krajač. Mnogo je pripomogla k razvoju planinarska izložba l. 1922 v Zagrebu. L. 1929 je štelo društvo 7808 članov in 43 podružnic, od teh 26 na Hrvatskem, 4 v Slavoniji, dve v Bosni in 7 v Dalmaciji, 13 planinskih domov z 9 zavetišči. Osnovala se je l. 1925 fotosekcija, glasbena in mladinska sekcija in sekcija za zgradbo planinskega doma in muzeja.

Društvo izdalo je več potnih opisov in različne vodiče.¹

Vsled razvoja alpinistike ločila se je od glavnega društva sekcija »Sljeme« ter konstituirala dne 8. VI. 1925 kot samostojni hrvatski turistički klub s predsednikom dr. Cvetišićem. »Sljeme« goji intenzivneje alpinistiko, dočim H. P. D. vsestranski zastopa

¹ L. 1930 Planinski Vodič po Velebitu dra. Josipa Poljak-a.

tudi različne panoge turizma. Po pravilih je svrha kluba: »da podigne duševni i tjelesni uzgoj svojih članova, da ih podigne i etički u borbi s prirodom, te da ih učini samostalnim u etičkom, moralnom i socijalnom pogledu, šireći ljubav za svoju zemlju i društvenost među svojim članovima na demokratskoj bazi.« »Sljeme« je priredilo celo vrsto predavanj in tri fotografične izložbe ter vodi uspešno akcijo za pohajanje slovenskih Alp, Julijskih in Karavank. Šteje okrog 700 članov. Klub je izdal več brošur in lepo knjigo prof. Cvetišića »S planina i gora«.

Od leta 1925 je v Zagrebu še tretja planinarska organizacija, »**Runolist**« z nalogo, dvigati tovarštvo in vzajemnost članov, negovati duševno in telesno vzgojo, širiti spoznavanje prirodnih krasot in ljubezen do domovine. Društvo ima smučarsko, fotoamatersko in glasbeno sekcijo in potniški fond. Prireja redne tedenske sestanke in izlete ter večje ture v Alpe, Dinare in dr. Društvo je štelu ob ustanovitvi 274 članov, koncem julija 1929 pa 1482.

Od l. 1892 je v Bosni in Hercegovini obstojal bosansko-hercegovački »**Turistički Klub**«. Štel je le kakih 176 članov. Na njegovo mesto je po vojni leta 1921 stopilo »**Društvo Planinara u Bosni i Hercegovini**«, v Sarajevu. Glavna naloga društva je odkrivati prirodne lepote, posebno v okolici Sarajeva in iskati pristope na planine. Ima 7 podružnic in 10 planinskih domov, največji je Aleksandrov Dom na Trebeviću 1627 m z 10 sobami. Društvo šteje 2000 članov. Poleg Društva Planinara obstoja še turističko društvo »Kosmos« in »Romanija«. Alpinistiko goji tudi športno društvo »Slavija«.

V Dalmaciji ustanovilo se je l. 1899 društvo »**Liburnija**« v Zadru. Društvo postavilo si je cilj, »da domaču i stranu publiku upozna krasotama i znamenitostima Dalmacije, da ih znanstveno iztraži i učini pristupačnim, da uredi i poljepša okolicu takovih predela pošumljivanjem i uredjenjem puteva u primorju i na planinama, kako bi se sasvim nepoznati i prezreni planinski svijet upoznao i otvorio turističkom saobraćaju«. Trudilo se je prirejati zavetišča in hotele, preiskavati znamenite špilje, vspostavljati zgodovinske spomenike. Štelu je pred vojno 500 članov po vsej Dalmaciji. Poleg »Liburnije« se je l. 1910 osnovalo »**Planinsko i turističko društvo Mosor u Poljicima**«. Obe društvi sta se l. 1925 preselili v Split ter

zjedini v Primorsko planinarsko društvo »**Dinara**« u Splitu, ki šteje le kakih 120 članov.

Leta 1923 bilo je ustanovljeno »Društvo za napredovanje turizma« v Splitu pod predsednikom inž. Kamilom Tončićem. Častni član Liburnije Alfonz Pavić izdal je lepo monografijo »Mosor«.

V bivši kraljevini Srbiji ustanovilo se je leta 1902 »**Srbsko Planinarsko Društvo**« na pobudo Srbskega Geološkega Društva. Štelo je le okoli 60 članov, večinoma profesorjev in ljubiteljev prirodopisnega in zemljepisnega znanja. Razen razgledišča na Avali ni kazalo turističnega dela. Tudi drugi poskus reorganizacije l. 1909 ni dal pravega rezultata. Srbi preko navadnega turizma niso prišli. Važno pa je poudariti, da se zanimanje in ljubezen do prirode goji zdržema po srednjih šolah. Letna poročila pri našajo lepe članke o izletih širom Srbije. Izlet na Medvednik l. 1911 kaže na početke alpskega športa. Od l. 1922 Sr. Pl. Društvo vidno, če tudi počasi napreduje. L. 1925 zgrajena koča na Avali je še posebnega pomena, da med beograjskim občinstvom obuja zanimanje za lepoto prirode in turizem.

V Novem Sadu je društvo **Fruška Gora** z 2400 člani in 4 podružnicami. Ima en planinski dom.¹

L. 1905 osnovalo se je turistično društvo »**Prijatelji Prirode**« v Sarajevu, ki danes šteje 11 podružnic z 2800 člani. Ima svoj planinski dom ob Boračkem jezeru pri Konjici v Hercegovini, 400 m nad morjem s 60 ležišči, ki je celo leto oskrbovan. Zagrebška podružnica se je osnovala l. 1924 ter šteje okoli 1000 članov. Ta podružnica je leta 1927 priredila 86 tur z 1200 udeleženci. Po členu 2. pravil je naloga društva: »Buditi kod članova i ostalih volju za prirodu i njene lepote, upoznati ih povoljnim delovanjem turisticke za zdravlje kao i upoznavanjem članova sa narodnim običajima i životom.«

Najmanjša turistična organizacija v Jugoslaviji je marca 1929 ustanovljeno **Planinarsko društvo v Bitolju**. Šteje okoli 80 članov, ni pa še prišlo do aktivnega izraza.

L. 1876 bil je ustanovljen **katalanski alpski klub** v Barceloni »**Centre excursionista de Catalunya**«. Ima

¹ Drugih podatkov ni bilo dobiti.

sekcijo za arhitekturo, folklore, fotografijo, inženerstvo, izlete v gore, geografijo in geologijo, arheologijo in zgodovino. Ima knjižnico 10.000 zvezkov, zlasti o turistik in folklori ter je naročen na glavne alpinistične revije kulturnega sveta. Fotografični arhiv šteje preko 20.000 posnetkov. Vzdržuje več alpinskih domov, najvišji »Ull de Ter« 2398 m v vzhodnih Pirenejih in »La Renclusa« 2145 m v Aragonskih Pirenejih. Izdaja mesečnik »Butletti Excursionista de Catalunya« v XI. letniku z mnogimi lepimi slikami. Ima podružnice v glavnih mestih Catalonije. Važnejša društva so še: Club Alpen Español in Peñalaga, Sociedad de Alpinismo v Madridu. Širši turizem zastopa »Patronato nacional de Turizmo« v Madridu.

Rumunška ima staro nemško alpinsko društvo »**Siebenbürgischer Karpatenverein**« izza l. 1876 s sedežem v Brašovu z mnogimi podružnicami.¹

Rumunsko narodno društvo »**Hanul Drumetilor**« pa je bilo ustanovljeno šele l. 1921; aprila 1926 se je združilo z novo ustanovljenim »**Turing Clubul Romaniei**«. Sedaj šteje okoli 200 članov in 7 podružnic ter ima planinske koč pri jami Jalomica, Casa Peștera 1615 m in na Omulu 2516 m visoko. Še pred vojno je delovalo društvo »**Carpatina**« z glavno nalogo odpreti svetovno znano jamo Jalomico. V zadnjem času se je med mladino razvilo tudi plezalstvo.

T. C. R. izdal je več vodičev in izdaja ilustrovani letnik »**Anuar al Bucegilor**«.

L. 1876 se je ustanovila **sekcija D. u. Ö. Alpenverein-a v Mariboru**, na čelu dr. Schmiderer.

Istega leta so se združili v Kamniku nekateri ljubitelji Kamniških Alp v turistovsko društvo, nemškega značaja, ki pa je skoro razpadlo.

L. 1883 se je ustanovila v Trstu »**Società Alpina delle Giulie**«. Poudarjala je vedno skrajno nacionalistično-iredentistični moment. Julijske Alpe so jim bile že po svojem latinskem imenu dediščina davnih Rimljanov. Tržaški alpinisti so nesmiselno pačili naša slovenska imena: Dito Nero za Črno Prst, Monte Carbonaro za Vogel, Tricorno za Triglav, Monte Nero za Krn. Zna-

¹ Bližnjih podatkov ni bilo moč dobiti.

čilna je stvaritev tega imena. Italijanski alpinist je napisal besedo z laškimi črkami Crn, drug alpinist je vprašal po pomenu in naš kmet mu je po pisavi odgovoril, da crn pomeni nero; tako je nastal Monte Nero. No, »In Alto« piše: »Monte Nero je za velike vojne bil oblit s italijansko krvjo, radi tega ostane Italijanom ime »Monte Nero« sveto.«

Tržaška sekcija je prevzela po vojni nemške planinske kočice in postavila nova zavetišča: rifugio (zavetišče) Giuseppe Sillani, prej Manharthütte, rif. Luigi Pellerini, prej Findenegghütte, južno pod Višem, rif. Ruggero Timeus-Fauro, prej Caninhütte nad Bovcem, rif. Claudio Suvich, prej Češka Koritniška koča, južno pod Mangrtom, rif. Guido Corsi, novo zavetišče severno pod Višem v Zajezerski Krnici, rif. Carlo Stuparich v severni steni Poliškega Špika, rif. Attilio Grego na Rudnem vrhu (Somdogna) nad Zajzero. Akademična sekcija tržaška »S. U. C. A. I.« šteje po vojni izborna četo alpinistov plezalcev. Znamenita je speleološka sekcija, ki preiskuje kraške jame ter objavlja o tem lepe popise.

Izdaja že 31. letnik mesečne, sedaj dvomesečne revije »Alpi Giulie« s slikami.

Pozno, že po vojni, ustanovila se je leta 1921 sekcija »**Club Alpino Italiano**« v Gorici. Vsi poskusi, oživetiti alpinizem ali turizem na Goriškem, kar velja tudi za slovensko stran, so se slabo obnesli. Res se je ena prvih podružnic Sl. Pl. Dr., Soška podružnica v Tolminu, ustanovila že l. 1895, ter si je z dr. Trillerjevo naselitvijo v Tolminu l. 1901 postavila Trillerjevo kočico pod Krnom, a ko jo je prvi zimski plaz odnesel, je ostalo le malo aktivnih članov alpinistov. Vipavska podružnica, ustanovljena l. 1901, je v glavnem zaznamovala pota na Nanos, Hrušico in Trnovski gozd ter prirejala nedeljske izlete.

Pred vojno je bil alpinist poleg mene le goriški Seppenhofer, član »Società Alpina Friulana« v Vidmu. Radi bujnega naraščanja slovenskega življa v mestu in ker je Gorica bila obkrožena od slovenske okolice, čutili so se italijanski Goričanje stisnjeni med svoje zidove. Po vojni je laška goriška sekcija oživela ter prireja izlete v goriške Predalpe, ima precej živahen smučarski oddelek s toriščem na Trnovski Planoti, a le posamezniki poskušajo se s pristopom na velike obmejne vrhove. L. 1924 zgradila je planinsko kočico

na Kriških Podih, imena Antona Seppenhofer ob Šplevtskem jezeru 1983 m visoko. Izdaja od l. 1922 naprej »Bolletino bimestrale«, v katerem poroča o svojem delovanju.

Na Češkem ustanovil se je l. 1883 »Klub Čeških Turistov«, sedaj **Klub »Českoslov. Turistů«**. Goji splošno turizem. Posamezni odličnejši turisti so spočetka izvajali ture po nemških Alpah. Smatrali so alpinizem nekako za nemški kulturni pojav, tesno združen s posestjo Alp. Z ustanovitvijo Slov. Pl. Društva in češke podružnice postale so Karavanke in Julijske Alpe torišče čeških alpinistov ter je bil do vojne češki alpinizem tesno združen s slovenskim. Po vojni pa so češki alpinisti dobili lastno torišče v Visokih Tatrah, dočim imajo za gojo ljubezni do domačih gor Šumavo, Krkonoše in dr. Intenzivno in velikopotezno prevzel je K. Č. S. T. skrb za moderni turizem in tujski promet. V tem oziru se sme češki turizem primerjati švicarskemu. L. 1927 je sama Tatrška pokrajina prejela od tujskega prometa 45 milj. Kč. Poleg zavodov izza madjarske dobe gradé se novi moderni hoteli za tujski promet. Na enem najlepših jezer, Štrbsko Pleso, 1350 m, stojita dva velika hotela, poleg teh pet hotelskih vil. Pod Lomniškim Štitom 2654 m stoje štirje veliki hoteli. Med obema teče električna železnica 22 km daleč. Eden največjih je Šport-hotel na Hrebijenku. V enem samem letu se je odprlo 12 novih stavb. Tujski promet je štel 1927. leta na Čehoslovaškem $\frac{1}{4}$ milijona tujcev.

K. Č. S. T. v svojih letnih poročilih posebno poudarja pomen turizma v gospodarstvu, domoznanstvu in vzgojni smeri. Z razvojem velikomestnega življenja postalo je iskanje prirodnega miru duhovna potreba meščana. Temu iskanju skuša K. Č. S. T. predvsem ustrezati, radi tega njegovo občudovanja vredno delovanje otvoriti velikomestnemu občinstvu v zatišjih in krasnih predelih češko-slovaške zemlje kolikor mogoče udobno bivanje. Planinske koče K. Č. S. T. presegajo često obseg planinskih zavetišč ter se bližajo hotelskim stavbam. Tako zahtevala je Klostermanova chata v Modreči na Šumavi s 160 ležišči skoro 2,500.000 Din.

K. Č. S. T. je takoj po ustanovitvi obračal posebno pozornost na prenočišča za naraščaj. Koncem l. 1927 je štel 533 prenočišč s 6791 ležišči, obisk je znašal 34.000 oseb.

Karakteristično za sistematično delo K. Č. S. T je enakomerno delovanje po vseh predelih češke zemlje. Posebno pozornost posveča reklamam in orijentaciji. Široko akcijo vrši za napravo narodnih vrtov in ohrano zgodovinskih spomenikov (razvalin in gradov). Poudariti je tudi pri vsej akciji K. Č. S. T., da se javni činitelji in klub tesno spopolnjujeta. Ko so ustanovili delniško društvo za proučevanje Moravskega Krasa (svetovna jama Mačeha) s 2 milj. Kč., pristopil je tudi K. Č. S. T.

Brzo se razvija smučarstvo. L. 1924 bilo je preko 7000 smučarjev v tesni zvezi s smučarsko zvezo.

Visoke Tatre zvale so k organizaciji plezalstva ter je klub leta 1924 štel 396 kvalificiranih plezalcev.

Leta 1927 štel je K. Č. S. T. 29 žup-okrožij, 274 odborov (podružnic) s približno 60.000 člani, od teh 29.932 v Češki, 11.463 na Moravi in Šleskem, 5694 na Slovaškem in 373 v Podkarpatski Rusiji. Klub izdaja nepregledno vrsto brošur, knjig in zemljevidov v propagandno svrhu ali v poduk in zabavo. Organ društva je »Časopis Turistů«, ki izhaja v XVI. letniku.

Proračun za leto 1928 je znašal skoro 2 milj. Kč. Celokupni promet centralnega odbora in 187 podružnic znašal je leta 1924 34 milj. Kč.

Za leto 1929 izkazuje 200 ha lastnega sveta, 49 domov, 10 kopališč, 24 domov v najemu, 16 gradov, 9 razgledišč, 70.000 članov, 16 milijonov Kč. investicij. Za potovalne svrhe ubožnih akademikov je izdalo 7000 Kč.

Poseben položaj zavzema Slovaška. Pred vojno bile so Visoke Tatre glavno torišče madjarskega alpinizma in turizma. Madjarska vlada je pospeševala predvsem velikopotezno akcijo za razvoj kopališč in hotelstva. Slovaško podjarmljeno pleme, večinoma poljedelci, stali so potisnjeni ob strani. Po vojni je manjši del Tater pripadel Poljski, največji del pa Čehoslovaški. K. Č. S. T. je moral po eni strani nadaljevati akcijo prejšnje madjarske vlade, po drugi pa obuditi k samoudejstvovanju slovaško ljudstvo in skoraj na novo med lastnimi rojaki vzgajati alpinistiko v Tatrah. A tudi slovaška inteligenca se je začela zanimati za problem turizma ter je vzporedno s K. Č. S. T. storila mnogo za obuditev ljubezni do prirode in krasoto domače zemlje. Zasnovala se je l. 1921 posebna komisija

K. Č. S. T., ki izdaja slovaško ilustrovano revijo »Krásy Slovenska« z geslom »Poznajme otčinu«.

V ozkih stikih je K. Č. S. T. s Klubom Českých Turistov na Dunaji, ki izdaja že XVII. let svoj »Věstník«.

Poleg Nemcev imajo najmočnejšo alpinsko organizacijo Švedi.

Svenska Turistföreningen bila je ustanovljena šele 1885. l. v Upsali; prvo leto štela je le 65 članov. L. 1887 bil je na čelu kralj Oskar II. ter se je članstvo dvignilo na 835. Pričetkom tega stoletja je število hitro raslo ter znaša konec leta 1929 125.000 članov. Sedež društva je v Stockholmu.

Torišče švedskega alpinizma je visoka Laplandska z vrhuncem Kebnekaise 2123 m na meji Norveške. To goro je prvi posetil Franz Rabot l. 1883, prvič pozimi pa tajnik omenjenega kluba H. M. Pallin, pisatelj lepe, ilustrirane monografije o tej gori. Odlični švedski alpinisti in znanstveniki so: Flygare, Hamberg, ki je iz svojega zgradil pet zavetišč in observatorij Porte 1858 m v gorovju Sarek, odličen smučar, Mesch, odličen fotograf, in brata Pallin.

Društvo prireja večja drúščinska in šolska potovanja ter vzdržuje precejšnje število planinskih domov.

L. 1920 se je ustanovil »De Laplandska Fjällkarlarnas Klub«, t. j. Laplandski hribolezni klub v Štokholmu. Je strogo športno-alpinski klub, zato je članstvo omejeno na malo število intelektualcev, literatov in odličnih športnikov. L. 1929 je pričelo izdajati izvestje »Ultima Thule«.

Krimskij-Kavkazky Gorni klub, ustanovljen leta 1890 v Odesi, je imel kočo pod Kazbekom in zavetišče na Čatirdagu 1500 m visoko v Krimu, ondi najvišja gora Romana Košu 1543 m. L. 1904 štel je 462 članov. **Ruskoje Gornoje Občestvo** v Moskvi, ustanovljeno l. 1902, zgradilo je prvo planinsko kočo pod visokim Kazbekom. Glavna naloga društva je bila odkrivanje ruskih visokih gor in prirejanje ekskurzij. Število članov, samih inteligentov, je bilo pičlo, okoli 200. Jako vplivno je bilo pred vojno **Kavkazkoje Gornoje Občestvo v Pjatigorsku**. To in Moskovsko Občestvo izdajala sta letnik »Ježegodnik«¹.

¹ Podrobnejših podatkov tudi od »Društva za kulturno zvezo s Sovjetsko Rusijo v inozemstvu« ni bilo mogoče dobiti.

Madjarska sama se je organizirala z odcepitvijo štirih madj. podružnic od Karpatenvereina in z ustanovitvijo **Magyar Turista Egyesület** l. 1891 v Budapešti. Društvo jelo se je razvijati posebno v smeri alpinskega športa, ki je našel svoje središče v podružnici Tatra Egylet v Kesmarku. Dalo je prvovrstne plezalce: dr. Gomöry, Tetmayer, L. Wachter in dr. Leta 1904 ustanovilo se je budapeštansko akademsko turistično društvo: »Budapesti Egyetemi Turista Egyesület«, ki goji športno alpinistiko. Od l. 1914 izdalo je izbornega vodiča za Visoke Tatire v treh zvezkih. Velika vojna je Madjarom vzela Tatire. Kljub temu se je l. 1918 ustanovilo alpinsko-športno društvo madjarskih plezalcev »Magyar Hegymászás Egyesület«, čigar člani uspešno tekmujejo v Tatrach s Čehi in Poljaki. Madjarska šteje sedaj okoli 15 turističnih društev, združenih v Magyar Turista Követseg (Madjarska turistovska zveza), ustanovljeni l. 1913; poleg tega obstoji Madjarski smučarski klub.

Bolgarska ima dve večji društvi: »**Blgarsko Turističesko Družestvo**« in »Junóčeski Turističeski Sojúz« v Bolgariji (Mladinska turistična zveza) poleg manjših društev. Prvo je bilo ustanovljeno l. 1889 v Sofiji, drugo l. 1911 v Ruse na Donavi. Obe društvi sta v najožjem stiku tako, da obsega prvo odrastle turiste, drugo naraščaj. Tudi bolgarska društva so ustanovili inteligentje, prvi pobuditelj je bil pisatelj Aleks Konstantinov. Planine so Bolgarom še posebnega pomena, kakor piše odlični alpinist Pavel Deliradev: »So del naše biti. Od vekov so bile ubežišče za najbudnejši del našega naroda v borbi za pravice in človeško življenje. Odtod so prvi naši pesniki: Botjev, Vazov, Javorov, Slavejkov i dr. črpali svoje misli.«

»Goro, goro, majko mila, tolkoz godin si hranila mene, goro, junak stari s'odbor momci i drugari«, poje narodna pesem.

Turizem Bolgarije je le nadaljevanje organične vezi med narodom in njegovimi planinami. Značilni so za bolgarski turizem monastiri-samostani, ki so zdavna bili zatočišča in trdnjave naroda, sedaj pa so še često edina zavetišča za turiste. Obenem so zgodovinski spomeniki ter so bili v davnih časih kulturna središča, kakor Dragalevski monastir, Rilska pustinja in drugi.

Središče alpskega življenja so gore: Vitoša nad Sofijo z vrhuncem Črni vrh 2285 m; širša gorska skupina Rila z najvišjim vrhom Musala 2931 m, ki je obenem najvišji vrh Balkana; Osogovo na Makedonski meji z najvišjim vrhom Rujen 2253 m in velika, najjužnejša skupina Pirin-Planina z vrhuncem Jeleni vrh ali Eltepe 2919 m. Lepa so Rilska in Pirinska jezera. Pirin-Planina bila je varno zatočišče prvih bolgarskih bojnikov za svobodo. Zato jo opeva narodna pesem: »Planino, Pirin-planino, mnogo si Pirin hubava.« Balkan, t. j. turško ime za Staro Planino, ima vrhunec Ferdinandov vrh 2385 m, turški Jumrukčal. Najbolj pa je staro bolgarsko pastirsko življenje ohranjeno v samotni Pirin-Planini.

»Blgarsko Turistično Družestvo« je štel pri ustanovitvi 85 članov, pred vojno je imelo 11 podružnic s 700 člani, sedaj 55 podružnic s 4600 člani. Pred vojno je štela 12 podružnic s 600 člani, sedaj šteje 70 podružnic s 14.000 člani. Glasilo B. T. D. je od l. 1902 naprej »Blgarski Turist«. Društvo je izdalo več vodičev. Znanstvenih razprav¹ in l. 1924 spomenico za 25 letnico »Turizem v Blgariji«. Mladinska zveza izdaja »Mladi Turist«. Bolgarski židje imajo svojo posebno organizacijo turističnih društev z glasilom »Jevrejski Turist«, ki izhaja v 4. letniku v Sredcu.

Planinskih koč ima B. T. D. tri, tri nove se še grade. Najviše leži Musalska koča, 2240 m; največji dom, ki ima 22 sob, pa je »Aleko« na Vitoši, 1750 m visoko, slovesno otvorjen l. 1924. Ta dom je l. 1927 posetilo 5445 oseb, od teh 3232 društvenih članov. Odprt je vse leto. Pri domu je tudi meteorološka opazovalnica. Razveseljivo med Bolgari je gibanje mladine, ki obeta za bodočnost lep razvoj alpinizma.

Na Holandskem je **Neederlandsche Alpenvereniging** v Leydenu, ustanovljen l. 1902. Ker Holandska nima gor, je umevno, da se društvo razvija izven dežele v smeri visokega športa in turizma. Poročilo ob petindvajsetletnici imenuje alpski šport kralja vseh športov. Štelo je konec l. 1929 le 506 navadnih in 262 akademičnih članov. Izdaja od prvega početka letopis »Mede-

¹ Glej lepe monografije Pavla Deliradeva: Vitoša l. 1926, Osogovo l. 1927 in Rila 1928, od tega so izšli 4 zvezki, celo delo je proračunjeno na 12 zvezkov.

deelingen« z lepimi slikami. Poleg glavnega društva so »Amsterdamsche, Leidsche in Delftsche Studenten Alpen Club«.

Zedinjene države Amerike ne zaostajajo. Glavna društva so: »**American Alpine Club**« v Filadelfiji, ustanovljen l. 1902; ima sicer le 130 članov, ki pa so prvovrstni alpinisti, »**Appalachian Mountain Club**« v Bostonu, »**Alpine Rocky Mountain Climbers Club**« v Colorado, »**The Colorado Mountain Club**« v Denveru. Savez alpskih društev je v Newyorku: »**Associated Mountaineering Clubs of North Amerika**«. Angleški Alpine Club ima tudi v Newyorku svojo sekcijo. —

Na Japonskem je društvo »**Sa-Gaku-Kwal**« v Tokio. (Japanese Alpine Club.)

Za Finsko je turistično društvo v Helsingfors-u.

Šele meseca junija 1928 se je ustanovil v Atenah »**Club Alpine Grec**«, ki ima v svojem obsežju na Peloponezu Ziria¹ 2357 m, v Tesaliji Olymp 2918 m, v Srednji Grčiji Parnas 2459 m in v Empiru Smolika¹ 2574 m, najvišji vrh Pinda.

Turizem in alpinizem sta se razmahnila po vsem kulturnem svetu.

Na slovenskih tleh pa je delovalo še vedno le Nemško-Avstr. Alpsko društvo. Sekcija ustanavljala se je za sekcijo. L. 1884 se je ustanovila **sekcija v Celju** z očitnim namenom, osvojiti si nacijsko-listično Grintovce², Kamniške in Savinske Alpe.

L. 1887 je postavila Kranjska sekcija prvo večjo zidano stavbo v naših Alpah, »Dežmanhaus«, danes Staničeva koča 2332 m.

Živo mi je v spominu dogodek ob otvoritvi Dežmanove koče. Leto prej sem se bil vrnil kot dijak z Dunaja. Kot domači učitelj v nemški družini sem bil soužival že takrat silno gibanje alpinizma v Severnih Alpah. Gnalo me je videti in primerjati domače Julijske Alpe. L. 1887 sem šel v nočni turi od Bleda čez Gorje, Krnico, Polkuko, pod Tošcem na Velepolje. Takrat so bile tam le pastirske

¹ Imeni Cirje in Smolika sta očitno slovenski.

² Grintovci so vsi vrhovi od Savine do Kokre. (Glej članek prof. Levca v Pl. Vestniku II. str. 76.) Kamniške Planine so Mala in Velika Planina, Dol, Konjščica, torej prave planine, dočim so Savinske Alpe vrhovi na levem in desnem bregu gorenje Savine.

Ponca s Planice pozimi

koče. Nastanil sem se pri znanem pastirju Blažku iz Podjelja ter odtod plezal na Triglav, naslednje dni pa na Čikelman, Virnar, zopet na Triglav, po dolini Zajézeram' (Sedmerih jezerih)¹, čez Komarčo k Bohinjskemu Jezeru in odtod nazaj čez Voje pod Triglav. Polezel sem nanj tretjič v nedeljo za prve zore, golorok in brez oprave. Našel sem na temenu tropo nemških turistov ter izvedel, da bo na severni strani otvoritev nove koče. Hitel sem na Velepoltje nazaj, oprtal svojo prtljago in polezel zopet na Triglav, dol brez poti med Malim in Velikim Triglavom, čez Zeleni Plaz do Dežmanove koče. Bilo je zbranih preko 100 nemških turistov, seveda večina kranjskih nemčurjev. Poleg pa je bilo vse polno naših domačih kmetov obcjskega spola in nosačev iz Mojstrane. Mize so se šibile jedače in pijače. Zagnusilo se mi je suženjstvo naših ljudi. Ko je koncem svojega slavnostnega govora dr. Dežman stegnil roko proti Triglavu: »Und du, Allvater Triglav, strecke deine Hand schützend über unser Deuschtum«, sem odhitel ukaje, lačen in žejen, po poti navzdol skozi Kot ter prispel zadovoljen s seboj ob 2. v Mojstrano.

Med Slovenci je sicer že l. 1866 nastopil prvi alpinist **France Kadilnik**.² A tudi ta se je udeleževal kot član Nem. Avstr. Alpinskega društva. Takrat se je po sebi razumelo, da je bil vsak turist-alpinist Nemec. Bil je mož majhne postave, kosonog, ki je z navdušenjem in z izrazito ljubeznijo do naše zemlje pohajal po gorah in med prvimi polezel na Triglav. Prvi nam je v slovenskem jeziku v »Novicah« popisal pristop na Triglav l. 1866, l. 1872 pa turo k deveterim jezerom. Prav v oči je padel ljubljanski mladini, ko se je v nedeljo na večer vračal v Ljubljano, klobuk bogato okinčan s planinskim cvetjem, kakor kmečki rekrut, z dolgo palico, ki mu je segala nad pol metra čez glavo.

Zasužnjeni pod nemškim gospodstvom Slovenci dolgo niso poznali najprimitivnejših kulturnih pravic. Kmet-pastir se ni zavedal lepote svojih gorá. Maloštevna inteligenca se je udala po-

¹ Triglavska jezera so prevod iz nemškega; slovenskim pastirjem in Kadilniku, prvemu slovenskemu turistu, ki je to hodil, je bilo znano le ime »Zajézeram'«.

² Kadilnik je bil rojen l. 1825. pri Krškem. Bil je trgovski sotrudnik v Ljubljani in je umrl 12. VIII. 1908. Glej Pl. Vestnik l. 1908, str. 113.

litičnemu delu, pičlo število ljubiteljev prirode se je ali pogubilo v Nem. Avstr. Alpinskem društvu ali pa so posamez samotno hodili.

Kranjska dežela bila je posebno radi bogastva svoje flore že v 18. stoletju znana med znanstvenim svetom.

Tudi turistično je že leta 1833 Anglež Humphry Davy, na letovišču v Podkorenu, slavil naše kraje z besedami: »Ne poznam lepših krajev od Kranjske, ki bi se smela imenovati Avstrijska alpska dežela, katera obsega Alpe Južnega Tirola in Ilirije, Noriške in Julijske Alpe. Raznoličnost pokrajin, zelenje travnikov in drevje, globokost dolin, visokost gorovja, čistost in obsežnost jezer in rek, vse to izrazito odlikuje to deželo nad Švico in narod je docela priljudnejši, raznovrstnejši v šegah in običajih, italijanskega, slovenskega in nemškega pokoljenja.« Tudi znameniti nemški geograf dr. Peters je l. 1853 izrekel: »Müsste ich die des bayrischen Hochlandes übersatten Landschaftsmaler und ebensogut die dort drängenden Touristen nach Oberkrain schicken, damit sie eine für sie neue Kalkalpenwelt kennen lernen — Poslal bi pokrajinske slikarje, presite bavarskih višav ter ondi gneteče se turiste na Gorenjsko, da bi tam spoznali zanje nov svet apnenih Alp.«

Julijske Alpe, Karavanke, Kamniške in Savinske Alpe so bile preprežene s kočami nemških in laških društev na slovenskem ozemlju. Sekcija Beljak je postavila že leta 1874 Manharthütte 1919 m, Avstrijski Turistovski klub l. 1875 Frischauf-ovo pod Grintovcem, l. 1875 Steyerischer Gebirgsverein kočo na Korošici, ki je l. 1881 pogorela ter jo je l. 1886 zopet postavila sekcija Nem. Avstr. Alp. Društva v Celju. L. 1878 je Avstrijski Turistovski klub postavil Zajezeram Triglavseenhütte, katero so l. 1914 razširili. L. 1880 je Beljaška sekcija postavila Findeneggovo kočo pod Višnjo goro ali Višem (Wischberg), l. 1881 tržaška sekcija Baumbachhütte v Trenti, l. 1884 Societá Alpina Friulana zavetišče Quintino Sella pod Poliškim Špikom (Montaž), l. 1885 Beljaška sekcija na Kepi Bertahütte, l. 1886 Celovška na Stolu in istega leta Societá Alpina Friulana pod Belo Pečjo pod Kaninom, l. 1887 Kranjska Dežmanovo kočo, l. 1892 ista sekcija spodnjo kočo na Golici in l. 1894 tržaška sekcija na Kaninu, l. 1896 Beljaška sekcija lepo kočo v Zajezeri (Seisera) pod Poliškim Špikom. L. 1914 je Kranjska sekcija prevzela v upravo lovsko kočo v Vratih (Hubertushütte).

Šele leta 1893 se je ustanovilo **Slovensko Planinsko društvo**. Povod so dali trije mladi hribolezci, znani pod imenom »piparji«: Hauptman, Korenčan in Škof, trgovski sotrudniki, ki so v spominu na Franca Kadilnika, tovariša po poklicu, pohajali ob prostih nedeljah na gore. Srečali so se bili na Zabreškem Stolu¹ nad Bledom. Počivajoč so grajali, da je po vseh slovenskih gorah, koder jih vodi pot, videti le tuje delo. Tuja roka zaznamuje pota, postavlja koče in napravlja na slovenskih tleh le nemške kažipote in napise. »Vzdramimo se!« so rekli mladeniči, podali si roke ter za trdno sklenili, ne odnehati prej, dokler se ne ustanovi Slovensko Planinsko Društvo. Pristopila je tudi skupina slovenskih profesorjev, ki so sprva pohajali kot izletniki na gore ljubljanske okolice: Šmarna gora, Sv. Katarina, Sv. Jošt in dr. Prišli so tudi oni do spoznanja lepote naših gorá ter oživljajočega vpliva bivanja in hoje v prosti prirodi. Iz take skromne podlage je vzrastlo naše društvo, ter nosilo dalje nje obiležje. Med ustanovitelji društva so bili inž. Hrasky, prof. Rutar, Anton Mikuš in dr. Nobeden od teh ni bil ne takrat, ne pozneje turist. Dali so svoja imena, naši turisti pa so ostali trgovski pomočniki, uradniki, dijaki, manj intelektualci višjih krogov.

Prvi podružnici sta bili še istega leta 1893 **Kamniška** in **Savinska**. Prvi koči sta bili Orožnova koča 1359 m »Za Liscem« pod Črno Prstjo l. 1894 in Kadilnikova koča 1835 m na temenu Goličice l. 1895. Istega leta je bila ustanovljena **Radovljiška** podružnica, leta 1896 pa je sledila **Soška** podružnica. Radovljiška podružnica zgradila je 1895 Vodnikovo kočo na Velem Polju. Župnik Aljaž pa je na svoje stroške postavil vrh Triglava po njem imenovani Aljažev stolp. L. 1896 je Osrednje društvo postavilo Dom na Kredarici tik pod Malim Triglavom ter z njim omogočilo pristop na našega gorskega velikana skoraj vsakomur. V tedaj zapuščeni dolini Vrat je postavilo leseno Aljažovo kočo, ki je leta 1904 postala Aljažev Dom. Širšemu občinstvu je odprla Grintavce z domom v Kamniški Bistrici.

¹ Domače ime Zabreški Stol, da se razlikuje od drugih Stolov, n. pr. Kobariški Stol, glej brošuro Sl. Pl. Dr. ob 10 letnici.

Prvo udejstvovanje SPD je bilo očitno obrambeno delo proti navalu nemškega nacionalističnega alpinizma po sekcijah v naših Alpah. Vsa svoja sredstva je društvo zalagalo v zgradbo koč, da bi tako naglašalo slovensko last Julijskih Alp in privabilo domače in slovanske turiste.

Leta 1897 se je v Pragi ustanovila **Češka podružnica S. P. D.** s predsednikom univ. prof. dr. Chodounskim. Ta podružnica je prva obrnila pozornost naših alpinistov na Jezersko in zapuščene koroške gore ter postavila Češko koč v krasni, a zapuščeni dolini Koritnice pod Mangrtom. Češka skupina: dr. Ružička, Čermák in Dvorský je dala prve pristne alpiniste v naših krajih. Od Triglava dalje pa čez Škrlatico, Mangrt, Kanin in Poliške Špike so predelali sistematično in kolikor toliko znanstveno naše Alpe ter se prvi udeleževali kot plezalci z vrvjo in cepinom.

Poskus, zanesti tudi med slovenske akademike športno-alpinski udejstvovanje na sestanku čeških in slovenskih akademikov l. 1904 v Bovcu, ostal je brezuspešen.

Češka podružnica je izdala petnajst letnikov izborne revije: »Alpský Vestník«. Po vojni je prestala. Češkoslovaški odprle so se Visoke Tatere, ki zanimajo intenzivnejše češke alpiniste.

L. 1899 se je ustanovila slovenska podružnica v **Kranju**, l. 1900 **Ziljska na Koroškem**, l. 1901 na **Podravskem v Rušah** na Štajerskem, l. 1909 podružnica v **Kranjski gori**, l. 1911 **Goriška** in zadnja pred vojno **Dunajska**.

L. 1910 se je ustanovilo »**Društvo za raziskavanje jam**«, ki je izpopolnjevalo turistovsko delo SPD. Preiskalo in odkrilo je znatno število jam. Skupno število jam po Slovenskem znaša okoli 3000.

Kljub temu pa je bila slovenska alpinistika še vedno v povojih. Naši turisti so bili večinoma nedeljski izletniki in še pozno do leta 1910 si videl na Kredarici naše turiste-intelektualce vlačiti s seboj v oprtnikih¹ po 12 kg teže ter iz njih potegniti ciljerce cvička in kranjske klobase. Alpinista sta bila dr. Fran Tominšek in dr. Švigelj. Prvi je v letih 1902—1910 odkril vse polno turistiških pristopov na naše gorske velikane. Bil je prvi slovenski alpinist, ki je preple-

¹ Rabim pristno slovensko ime oprtnik in ne okorno besedo nahrbtnik.

zal l. 1903 zahodno stran Begunjskega vrha »Tominškova pot« in l. 1904 južno stran Mangrta. Drugi je, deloma v družbi s soprogo, l. 1905—1906 s cepinom in vrvjo preplezal Škrlatico, severno steno Prisojnika, vzhodno Grintavca, Kanin in Poliški Špik. Od njega imam pobudo, naj se javim ter lotim opisovanja Julijskih Alp. Prehodil in preplezal sem bil do takrat ves goriški del Julijskih Alp. Menda sem prvi slovenski alpinist, ki je gojil alpinistiko športno, kakor Angleži in Nemci v Alpah. Zato ne bi bil takrat našel priznanja med slovenskimi turisti. Ako bi je bil iskal, bi moral slediti stopinjam dr. Dežmana in dr. Kugyja. A vedla me je v Alpe nele ljubezen do prirode, ampak še posebej ljubezen do naših gor in preprostega našega ljudstva. Vendar nisem neskromen, ako pravim, da je moj prehod čez Triglavsko steno l. 1910 dal prvi razmah naši športni alpinistiki, saj so pozneje za menoj polezle v isti smeri ena skupina za drugo. Dr. Švigelj pa je imel prav, ko me je opozoril na dolžnost sodelovanja in opisovanja naših gor. S tem šele individualno delo postane socialno. Neznani je ostal odlični športnik dr. Stojec, ki je večinoma sam preplezal najtežje naše stene, med njimi Triglavsko Steno v Jahnovi smeri ter se je pozneje težko poškodoval v severni steni Škrlatice. Svojih tur ni opisoval.¹

Nemške sekcije so se v naših krajih vzporedno ustanovljale in šele l. 1893 je prešla kočja Marije Terezije od Avstr. Turistovskega Kluba nazaj na sekcijo. L. 1911 jo je razširila. Avstrijska vlada je priznala pomen alpinizma in nemške propagande v naših Alpah posebno s tem, da je poslala na otvoritveno slavnost 22 oficirjev, dve kompaniji vojakov in vojaško godbo belgijskega polka iz Ljubljane. Oboje je značilno za razmerje alpinizma med Slovenci in Nemci v bivši Avstriji.

L. 1894 dobilo je celo **Kočevje** svojo sekcijo D. u. Ö. Alpenverein-a. Nemški obroč okoli nas je bil sklenjen.

L. 1897 so razširili Dežmanovo kočjo ter odprli novo, lepo pot iz Vrat čez Prag.

Alpinizem med Nemci samimi se je razvijal z orjaškimi koraki. L. 1869 štel je D. u. Ö. Alpenverein 702 člana, l. 1873 2394, l. 1893

¹ Po zasebnih podatkih alpinista dr. Antona Mraka.

29.256; l. 1905 pa že 72.219 članov, dočim so šteli istega leta: Švica 8416, Italija 6200, Francija 5568; Tridentinsko okoli 2000, Anglija 668, Società Giulia okoli 500, Società Alpina Friulana 310; Club Fiumano 147, poleg tega Norveški klub 2300, Švedski 38.722. Te številke nam kažejo všteti Švicarje kot večinoma Nemce, da je na približno 150.000 alpinistov vseh evropskih kulturnih narodov, izvzemši Skandinavce, bilo 80.000 nemških alpinistov, da je torej od leta 1905 naprej pravi predstavitelj alpinizma Nemec. Glavni vzrok takega razvoja alpinizma med Nemci je predvsem ta, da je večina Alp nemško ozemlje, da so Nemci kolonizatorji Alp in da so postali nad slovenskimi pastirji gospodovalno pleme.

Ni slučaj, da je alpinistika kot šport, kakor pred njo sploh šport, nastopila ravno pri Angležih in Nemcih, marveč odgovarja prvo kot drugo plemenskemu značaju ali bolje zgodovinskemu dejstvu, da so Angleži potomci Anglo-Sasov, zavojevalne germanske čete, ter potomci romanizovanih vitezov in vojakov, potomcev Normanov, plenilcev morskih obali od Danskega do Sicilije. Nastanka športa in alpinistike pri poljedelskem-pastirskem plemenu si ni mogoče misliti. Enako krepko prihaja šport do veljave tudi pri Madjarjih kot predstaviteljih zavojevalnih uraloaltajskih čet. Tudi dejstvo, da so se med Slovani prvi organizirali za alpinistiko Poljaki in Hrvatje, se razlaga iz zgodovinskega dejstva, da so njih plemiči potomci zavojevalnega plemena. Jak razvoj alpinistike med Nemci in prehod v intenzivni šport gre prav tako na rovaš potomcev germanskih zavojevalcev, ki so od severa tekom štirih stoletij zasedli in si porazdelili vse ozemlje od Danskega doli na Ren, Dunaj in Alpe. **Rasni element** pa je posebno izrazito ohranjen med angleškim plemenom. Zato so nastopili prav oni z alpskim športom v najčistejši in višji obliki. Po deželah Srednje Evrope se je germanski in uraloaltajski zavojevalni element pomešal z domorodnim ljudstvom — izvzeli bi pruske junkerje — a ohranjen je še ob križanju z domačim elementom toliko, da pride do veljave. Ne postavljam s tem rasne teorije, t. j. teorije, da prihajajo človeške lastnosti in sposobnosti le od prirodne zgradbe telesa in vsled tega duhá, marveč izhajam iz socijološkega stališča prve morfologije človeške družbe, ki se je v temelju stvorila v državi z nad- in podredjem zavojevalnega plemena nad poljedelskim. To nad- in podredje je ustvarilo

gospodovalni duh in duh pokorščine, v socijološkem razvoju potreben za ustvaritev višje stopnje civilizacije in kulture. Posebno na Madjarjih vidimo dejstvovanje križanja gospodovalnega in podjarmljenega plemena. Dasi maloštevilni, znali so si Madjari-plemiči ohraniti gospodstvo nad podložnimi številnimi Slovenci. Pred 50 leti šteli so Madjari 2 milj. ljudstva, pred vojno šteli so jih 10 milj., to so madjarizirani Srbi, Slovaki, Hrvati, Slovenci, Malorusi in Židje. A tudi potomci miroljubnih, nebojevitih plemen prevzeli so madjarsko idejologijo, lastnosti in sposobnosti zavojevalnega plemena ter so te sposobnosti in lastnosti celo stopnjevali do viška. Duhovne lastnosti in sposobnosti torej ne prihajajo toliko od telesnega, životnega razú, marveč in predvsem od načina sožitja v nad- in podredju. Te duhovne lastnosti pa so ob enem vsled križanja plemenske krvi ojačene in vzvišene. Sledim v tem občni teoriji fizijologa prof. Ernsta Kretschmerja, ki trdi, da je vzrok genijalnosti križanje — da osamljena rasa nikdar ne more vstvariti genijev.

V znanosti zadnjih stoletij često prevladuje mnenje, da pleme ni odločujočega pomena za lastnosti in mišljenje človeka, kakor po drugi strani manjšina pretirava nacionalni element. Značilna je knjiga Chamberlain-ova »Das Ende des XIX. Jahrhunderts«, kjer se izvaja, kako naj bi germanski rasni element bil nositelj vse skupne evropske kulture. Chamberlain zasleduje germanski element celó pri Filistejcih v Kanaanu, Berberjih severne Afrike, v modrooki grški Ateni, v odličnih umetnikih in pesnikih italijanskega srednjega veka itd. To stališče je posledica intenzivnega dela nemških znanstvenikov, posebno zgodovinarjev, poleg mogočnega nacionalističnega vala, nastalega v Nemčiji vsled napoleonskih vojn in pozneje s francosko-nemško vojno l. 1870. S sistematičnimi podrobnimi specijalističnimi študijami so nemški znanstveniki, posebno jezikoslovci, dokazovali, da je germansko pleme domorodno v severni Nemčiji, da so Gotje in drugi Germani zavladali že v prazgodovini skoraj vso Srednjo in Vzhodno Evropo, kako so bili Slovenci divja, gozdna pastirska plemena po močvirjih Pripetja, ki bi se bili razširili šele po odhodu bojevitih germanskih plemen iz Severne Nemčije in Podunavlja. Praznino, ki je zevala glede Južne Nemčije, Francije in Alp, so zataknil s keltsko teorijo, dasi o Keltih, izven bojevitih čet, posebno v Alpah, Južni Nemčiji, Sudetskih in Podu-

najskih deželah ni sledu. Slovensko znanstvo, posebno zgodovina in jezikoslovje, je bilo in je še pod vplivom nemške kulture. Le polagoma se v najnovejšem času pokazujejo samostojni a prav skromni poizkusi, posebno med češkimi in poljskimi antropologi in etnologi uveljaviti slovanski element. Značilno za moderno znanstvo je subtilno idejološko delo, ki človeka za zeleno mizo docela obvlada. Germanoslovci so slepi in gluhi za resnice, ki jih nasvetujejo zdravi razum in podatki empiričnega znanja. Zgodovinski je docela ugotovljeno, da so vsaj od IV. veka po Kr. naprej zasedla Podunavlje bojevitá germanska in uraloaltajska plemena, kakor so se valile germanske bojne čete od Danskega doli proti Dunaju, Rimu in v Alpe. Vse te uraloaltajske in germanske čete so bile maloštevilne, organizirane za boj in plen. Zasedati niso mogle nego taborišča in rodne doline. Ves ogromni ostali prostor Srednje Evrope je moral biti ali praznina ali pa so ga morala zavzemati nebojevitá, takrat pastirska plemena, posebno v gorskih zatišjih. Ta plemena, ki niso bila nikdar iztrebljena, so tudi po odhodu bojnih germanskih in uraloaltajskih čet ostala. Naravnost absurdno pa je trditi, da so se miroljubna pastirska plemena prerinila skozi oborožene uraloaltajske in germanske čete, ali da bi se bilo to ogromno gibanje pričelo po vsej Srednji Evropi šele v zgodovinskem času, ko vendar o tem zgodovina ničesar ne ve. Prva kulturna zgodovina Srednje Evrope nam torej kaže dve v bistvu različni civilizaciji. Imenujem eno germansko-turško, drugo slovansko, ki odgovarjata bojevitim, gospodujočim in miroljubnim pastirskim plemenom. Vse današnje evropske države nastale so bile po polomu rimskega imperija tako, da so germanske in uraloaltajske bojne čete zaslužnile v Alpah, Sudetih in Podunavlju pastirje-poljedelce, na zapadu in jugozapadu pa rimskega kolona. Gospodovalno pleme se je razširilo po zavzetem teritoriju kot plemiči in graščaki, premaganci so pa ostali tlačani. Po grajščinah, taboriščih, mestih prevladovalo je gospodovalno pleme, po deželi starobitna plemena. Tekom dolgih vekov od razrušitve rimskega cesarstva je gosto naseljeni romanizirani kolon in meščan posrkal vse tuje elemente. Dolihokefali (dolgoglavi) Francozje so danes že skoraj brez izjeme postali brachikefali (kratkoglavci). Sasi so z ognjem in mečem deloma iztrebili domača plemena, deloma germanizirali s koloniziranjem Se-

verno Nemčijo. Nikjer na svetu radi tega ni tako jasno izražen gosposki značaj nego pri njih potomcih, današnjih Prusih. Alemeni in Suevi pa so precej gosto kolonizirali Južno Nemčijo in Alpe ter so se zlili z domorodci v kompaktno pleme.

Rasna teorija, posebno germanofilska, je torej napačna v smeri, da predstavlja neko posebno telesno in duševno sposobnost Germanov nad ostalimi plemeni namesto, da bi se poudarjal civilizatorni moment, t. j. Germani so razvijali svojo duševno sposobnost kot gospodje v državi, Slovenci pa so s svojimi družbenimi sposobnostmi zaostajali. Slovenec je od prvega srednjega veka ostal ad glebam conscriptus. Razvijal je v sebi zaklade kulturne lastnosti čustvovanja, umetnosti, Nemec je ostal viking, iskalec, zavojevalec.

Enako napačna je tudi teorija, ki izključuje docela rasni moment. Človek je plod prirode, nje odsev. Antropološko moramo sprejeti, da so tisočletja sožitja pod istim podnebjem zgradila človeško telo in um. Pri prvotnem človeku je bil merodajen docela in edinole prirodni raz, plemo, kakor ga je ustanovila priroda. Kar pa je priroda ustvarila, se ne more izgubiti. Velja tudi za človeško družbo prirodoslovni aksiom, da se nobena sila ne more izgubiti, pač pa preiti v drugo ali se spojiti z drugo. Stepnim nomadom, pomorskim Skandinavcem je priroda zgradila obliko telesa in uma, stvorila je iz njih bojovite, zavojevalne čete. Te lastnosti tekom vekov do danes niso mogle izginiti. Z zavojevanjem mirnih poljedelskih plemen ustvarile so nove civilizatorične sposobnosti, ki so v sožitju in s podedovanjem in križanjem prešla v nove, sveže, širše plasti. Kjer so te sposobnosti idejološke, se še posebej poudarjajo do ekstrema. Pavel je hujši od Savla! Moderni socijologi in antropologi so torej na napačni poti, ako poudarjajo kot edino merodajen rasni ali po drugi strani le socijalni element kot element sedanjega sožitja v državi.

Prvo obliko alpinizma dali so Angleži-Vikingi v alpskem visokem športu. Ker pa so prihajali Angleži v Srednjo Evropo kot turisti, ni se mogla javiti njih alpinistika kot nacijonalistična. Dali so nam le tip čistega gorskega športa.

Zato pa je Nemško-Avstrijsko Alpsko Društvo moralo iz navedenih razlogov v predelih Alp nemškega mišljenja nastopati naci-

jonalistično z namenom zavojevanja Alp po nemštvu, razširitev nemške premoči. Società Alpina Italiana, Madjarsko planinsko društvo, prvo na svojem lastnem ozemlju, drugo v Tatrah in Transilvanskih Alpah, torej na tujem, sta bili od prvega početka prononsirano nacijonalistični društvi. Tudi Slov. Planinsko Društvo je, če tudi skromno, že s prvega početka poudarjalo ljubezen do domačih tal ob očitnem nacijonalističnem značaju propagande Nemško-Avstrijskega Alpskega Društva po svojih Kranjskih in Koroških sekcijah. Brž ko je prišlo do prvega razmaha, pa je tudi od svoje strani jelo nastopati agresivno, četudi svest si svojih pravic na lastni zemlji. Pred vojno je nacijonalistična tekma postajala vedno bolj očitna in ostra, dà, surova. Ko sem v nekem svojem članku l. 1913 svetoval Slov. Plan. Društvu pomirjevalen nastop, mi je urednik Plan. Vestnika črtal dotične strani. Dejstvo je, da stojé še danes vsa alpska društva na očitno nacijonalističnem stališču. Šele dunajsko alpsko društvo »Naturfreunde«, »Prijateli prirode«, ustanovljeno l. 1895 kot društvo, namenjeno kulturnemu delu med proletarijatom, vrglo je od sebe vsak nacijonalistični namen. Temeljno geslo društva je postalo: »ljubezen do prirode« — internacijonalno geslo vsečloveškega čustvovanja.

Alpinizem je v zgodovini nastopil, ko se je v kulturnih državah razvil nacijonalistični duh med inteligenti. Bil je istočasno aristokratski omejen na višje, imovitejše plasti družbe. Tudi med Slovenci so bili merodajni med ustanovitelji Slov. Plan. Društva ideologi intelektualci. Velika vojna je po eni strani poostrila nacijonalistični boj, četudi vedno v ožjih krogih, po drugi pa demokratizirala alpinizem, posebno med Nemci in Slovenci. Stotisoči delavcev in uslužbencev hité vsak praznik v prosto gorsko prirodo, ž njimi postaja ljubezen do prirode zopet vsečloveško geslo alpskih društev.

Ni pa zamenjavati nacijonalističnega stremljenja z **ljubeznijo do rodne zemlje**, domovine. Le-ta je najožje vezana z ljubeznijo do prirode sploh, je njen integralni del. Ljubezen sama žene človeka na predmet. Šele ko predmet vsestranski zavladamo s čutili, ko jasno odseva v naši duši, ljubezen po predmetu nastane in postane jaka. Psihološko pa je gotovo, da ostanejo prvi vtisi in vtisi prve mladosti globlje zarisani. Ljubezen do domovine je torej docela

priroden vsečloveški pojav in je poleg splošne ljubezni do prirode estetično in etično bistveno jedro alpinizma. Ljubezen do domovine pa je strogo ločiti od nacionalističnega momenta, ki je izraz političnega tekmovanja in nadvlade. Ker ima alpinistika kot šport psihološki sestavino tekme, zavest zmaganja v nadvladi človeka nad naravo, se alpinizem često, skoraj v naravnem razvoju združuje in križa z nacionalizmom.

Kolikokrat sem čutil na sebi moč lepote domovine! Ko sem se vrnil iz najveličastnejših predelov laških in nemških Alp v tiho Zajezero in Planico, stopile so vse velike Dolomitske slike v ozadje pred tiho lepoto naših dolin. Zakaj? Videl sem jih prvič z mlado dušo, vtisi njih lepote postali so neizbrisni, najčustvenejši deli moje duše. Pa še več! Prve materine besede zaorale so globoko pot mojemu mišljenju. Tako misli in živi tudi neizprijeni pastir v gorskih zatišjih. Materina beseda odpira mi pogled v dušo tistih, ki veke vekov bivajo v zatišjih gorskih velikanov. To je meni ljubezen do domovine, bistveni del mojega duhovnega uživanja v Alpah!

Trdim, da stojimo na pragu nove kulturne dobe, da se po veliki vojni nacionalizem izživlja, ter vidno pešajo nacionalni in gospodovalni elementi, idejološki elementi postajajo šovinistični in ekstremni, dočim prihaja na dan miroljubna, delotvorna podlaga starodavnega, prvotnega praslovenskega evropskega življa. Ta je danes v alpinizmu nositelj ljubezni do narave, potomci in gojenci zavojevalcev pa bi bili nositelji ekstremnega športa sploh v tekmi in zavojevanju. Dočim v razvoju alpinizma prva temeljna podlaga postaja prevladujoča, se plemeniti deli športa, t. j. zavest lastne sile in volje, doznajajo v spominu zgodovinskega razvoja. Saj je bila historična, civilizatorična naloga zavojevalnih plemen, da so pridružili mirnemu delu na zemlji moment volje in zavesti sile človeka nad naravo.

Alpinistične organizacije zapadnih dežel so že davno stremele po skupni organizaciji, varujoč avtonomni nacionalistični element svojih delov. Preko kongresov pa združba ni mogla priti prav tako ne, kakor pri poskušanju stvoritve Društva Narodov, ki je contradictio in adjecto. Tako je bil doslej največji kongres alpinizma od 1. do 10. maja 1920 v Monacu le epizoda. Združil je 260 delegatov 47 alpinskih društev bivše vojne entente. Z izdanjem lepega poro-

čila »Comptes rendus« o znanstvenem in športnem delovanju je bila epizoda zaključena. **Alliance Internationale de Tourisme v Bruslju, Conseil Central du Tourisme Internationale v Parizu, Office Suisse de Tourisme v Curihi, Ente nazionale per le industrie turistiche v Milanu** so zveze turističnih društev ali posredovalnice v prvi vrsti ekonomskega pomena, z bistvom alpinizma nimajo prave zveze. Posebno ime laškega zavoda jasno kaže na to. Tudi **Asocijacija Slovanskih Turističnih društev**, ustanovljena l. 1925, nosi splošno evropski nacijonalistični znak, če tudi to v prirodnem razvoju alpinizma na poti od separatizma do združenega dela in do splošnega vsečloveškega dela. Združenje društev: Klub Češkoslovaških Turistov v Pragi in na Dunaju, Polskie Towarzystwo Tatrzańskie v Krakovu, Savez Plan. društev Jugoslavije in Blgarsko Turističesko Družestvo v Sofiji, gotovo znači velik korak napredka, kakor vsako združenje, vsaka rast. Kajti tudi združenje nacijonalističnih organizacij raznih plemen odbrusi skrajnosti in zmanjšuje poudarjanje separatističnih lastnosti. Zedinjenje v Asocijacio Slovanskih Turističnih društev, kar je skupnega s Čehom in Slovakom, Poljakom in Bolgarom, Slovincem, Srbom in Hrvatom, gotovo visoko dvigne moment ljubezni do prirode in alpinskega čistega športa, po drugi strani organizira skupna znanstvena proučevalna dela, po tretji uvaža ekonomično sistematično ureditev popotništva — turizma. Asocijacija mora predvsem ugodno vplivati na unificiranje turističnega in alpinističnega gibanja. Dočim stojé Slovenci, za njimi Hrvatje in Bolgari, na precej visoki stopnji razvoja, so zadnji Srbi. Dokler alpinistično gibanje ni enakomerno razvito, je težko govoriti o skupnem delu na vseh poljih, ako izvezamemo pridobitev državnega sodelovanja v narodnih muzejih, narodnih parkih, olajšanje prometa in enako. Posebno ni lahko mogoča znanstvena organizacija, za slovanska alpinska društva mnogo važnejša od drugih evropskih. Šele z intenzivnim pridobivanjem akademične mladine za alpinizem, dadó se izvesti nova pota, posebno v narodopisju, folklori in prazgodovini. Slovenska zemlja povsod nosi še v ozkem stiku poljedelca-pastirja z zemljo, na katero je bil vezan, globoko zarisane črke njegove socijalne in umstvene zgodovine. Slovenski alpinisti morajo postati napredna četa za osvojitve lastne prvobitne zgodovine slovanskih plemen.

Na internacijonalno stališče postavilo se je doslej od vseh društev le dunajsko delavsko društvo »**Naturfreunde**« s svojimi somišljeniki po vseh kulturnih državah. Ustanovljeno šele leta 1895, se je pričetkom prav skromno razvijalo. Leta 1903 štelo je vsega 13 podružnic, 1406 članov na Dunaju in 316 članov v podružnicah. Imelo je proti sebi vso elito Nemško-Avstrijskega Alpskega Društva in drugih alpskih in turističnih društev v Avstriji in Nemčiji. Stari češčeni, izkušeni alpinisti so ostro protestirali proti navalu srednjih stanov in delavcev na gore in Alpe. Nič ni pomagalo! Kakor val povodnji jelo se je velikomestno delavstvo in malomeščanstvo razsipati nedelje in praznike po gorah v bližini glavnega mesta in vedno širše okrog. Leta 1928 štelo je društvo »**Naturfreunde**« 164.924 članov s 416 planinskimi kočami, od teh 186 novih zadnjih let. Dasi po imenu in pravilih avtonomna, obstoje po različnih državah enako organizirane podružnice: v Bolgariji 5, v Jugoslaviji 3, na Francoskem 10, na Holandskem 21, v Švici 85, v Ameriki 10, na Poljskem 7, v Rumuniji 4, na Norveškem 2, na Južnem Tirolskem 2, na Ogrskem 16, na Nemškem 892, v Češko-slovaški 93, v Saarskem ozemlju 31, v Avstraliji 1 in v Avstriji 252, vsega 1432 podružnic. Akademična skupina »**Naturfreunde**« šteje okoli 1200 članov. Centrala izdaje nemški časopis »**Naturfreunde**«, l. 1928 v 155.000 izvodih.

Isto temeljno, za bodočnost človeštva odločilno vprašanje deli danes tudi alpska društva na dvojce: po stari poti nacionalistična, ali po novi vsečloveška organizacija. A že danes se med obema kaže in bistri kulturni pojem alpinizma kot novega elementa duševnega napredka človeštva.

Leta 1912 je štelo Nemško-Avstrijsko Alpsko Društvo 96.564, Švicarsko 12.895, Italijansko 8220, Francosko 7300. Slovensko Plan. Društvo je od l. 1893 z 225 člani do l. 1903 narastlo na 1775, ter štelo l. 1913 3385 članov, danes šteje preko 10.000 članov.

Največje število, kratko pred svetovno vojno, l. 1914 doseglo je Nemško-Avstrijsko Alpsko društvo s 102.092 člani. Poleg tega je štel Avstrijski Turistovski Klub 15.800 članov, Österr. Gebirgsverein (Avstrijsko gorsko društvo) 7200 članov, elitno športno društvo Österr.-Alpenklub 700 članov. To omejeno število kaže na izbrane športnike-plezalce. Zavetišč štelo je Nemško-Avstrijsko

Alpsko Društvo 332, Avstrijski Turist. Klub 61, poleg tega je še 242 gorskih gostiln. K temu dodati je, da so štela istega leta francoska zavetišča le 50, italijanska 77, švicarska 81. Število članov je za časa vojne povsod močno padlo, tako tudi pri Nem.-Avstr. Alpsem Društvu tekom l. 1915 na 101.832 in je znašalo l. 1918 po vojni le 37.139 članov, l. 1922 pa že zopet 190.000 članov. Poleg tega šteje Avstr. Tur. Klub preko 30.000 članov.

Najodličnejši alpinisti v naših krajih so bili pred vojno Nemci, najodličnejši med njimi **dr. Kugy**, ki je preplezal kot prvi marsikatero severno steno naših Alp v spremstvu naših jeklenih trentarskih vodnikov. Andrej Komac »Mota« in Jožef Komac »Paver« sta bila tista slovenska vodnika, ki sta izsledila vse strme poti na naše gorske velikane. Zasluga dr. Kugy-ja je, da nam je v njih izbral vodnike, poleg tega pa opozoril na lepoto naših Alp nemški svet in inozemstvo. Poročal je v »Zeitschrift« in v »Mitteilungen«, bil je sotrudnik velikega dela »Die Ostalpen« l. 1894 in je končno l. 1926 spisal pač najboljšo nemško alpinistično knjigo: »Aus dem Leben eines Bergsteigers«, ki je ob enem tudi spomenik naših Julijskih Alp. Gorka ljubezen, ki veje iz njegove knjige do naših Alp in naših ljudi, je in bo gotovo ugodno vplivala še na daljši razvoj našega alpinizma. Ne pa pretiravati! Ugodni vpliv dr. Kugy-jeve knjige je mogoč po vojni v svobodni Sloveniji, mislim pa tudi, da bi je pred vojno ne bilo mogoče pisati v tem duhu.

Velika vojna je zrevolucionirala tudi alpinizem. Težke ture so izvrševali pred vojno le izbrani elitni alpinisti, med nami izključno Nemci. Še l. 1908, ko je Slov. Plan. Društvo hotelo prirediti navodilo našim turistom in sem napisal članek o rabi vrvi, derez in krpelj, so predstavitelji S. P. D. obsodili moj članek z besedami: »da je to pouk za dunajske samomorilce«. Tako malo so se prvi slovenski turisti zavedali pomena alpinistike kot športa! Še niso bili mnogo dalje od takrat, ko je prof. Orožen imel nekoč slavnostni govor: »Postavili smo dom v naših Alpah, da s tem manifestiramo, da je to naša zemlja. Mi slovenski turisti pa ne bomo tvegali svojega življenja kakor nepremišljeni Nemci, ki se plazijo po neprehodnih stenah. Otvarjali bomo hodna pota po naših gorah.« In še danes se oglašajo turisti, ki ne ločijo nasladnih čustev prirode od izživljanja človeka v podvigu in trdi borbi s silami prirode.

Prvo športno skupino stvorili so plezalci, smučarji in fotoamaterji od l. 1910 naprej Badjura Rudolf, Brinšek Bogumil in Kunaver Josip.

A tudi med nemškimi turisti jih je bilo le malo, ki so poznali lepoto zimske prirode. Dr. Kugy je v naših Alpah tudi pri tem kazal novih potov svojim rojakom. Že 26. decembra 1894 je izvedel zimsko turo na Triglav v spremstvu vodnika Andreja Komaca »Mota« in Josipa Komaca »Paver« iz Trente. Ko sem v 90. letih minulega stoletja jel pohajati po zimi na vrhove Goriških Alp in Karnije, so me držali domačini za čudaka. Med kmečkim ljudstvom nisem mogel dobiti človeka, spremljevalca, prevladovala je groza pred zimskim snegom, ledom in plazovi gorá.

Moram še poudariti, da je eden prvih alpinistov pozimi bil naš **Valentin Stanič**, ki je bil že 15. XII. leta 1800 sam na Untersbergu pri Salzburgu. Dokler so turisti poznali le krplje, so bili zimski pristopi na prostrane gore silno mučni, v Centralnih Alpah skoro nemogoči. Šele ko so prišle smuči v rabo, se je razvila alpinistika tudi pozimi. **Smučarski šport** je postal bistveni del alpinistike.

V »Smučarju« nam opisuje Rud. Badjura pomen in razvoj smučarstva. Izbornemu opisu naj mestoma sledim! »Smuči najdemo že pred Kristusom na Kavkazu, v Armeniji, (n. pr. pri Ksenofontu) i. dr. Že tedaj so poznali krplje raznih vrst in oblik, okrogle, ovalne, podolgovate, narejene iz šib, palic in deščic. Imeli so jih za podaljšanje in razširjenje stopala, da bi zabranile vdiranje v snegu in močvirju. Toda s tem bi bil izumljen šele samo pripomoček za hojo. Še ni bil zadovoljen človek, iskal je dalje, dokler ni izumil smuči.«

Prvi kronisti, ki omenjajo smuči, so: Prokop l. 500, Jordanes l. 550, Paulus Diaconus l. 700, Angleški kralj Alfred l. 890, Adam Bremenski l. 1070 in Saxo Grammaticus l. 1200, ki pripoveduje že prav mnogo o smučarjenju.

Nekateri nemški učenjaki trdijo, da so smuči bile v rabi v Germaniji še v predzgodovinski dobi. Drugi trdijo, da je izvor smučarstva v Srednji Aziji in Sibiriji. Iz Sibirijske naj bi bile smuči kot prekoristno sredstvo našle hitro pot med Ruse in Lape. Od tod naj bi bile zašle v Islandijo in Grönlandijo med Eskime.

Pavel Diakon v zgodovini Longobardov poroča, da so Lapi rabili smuči na lovu: »Saltibus enim, utentes arte quadam ligno incurvo ad arcus similitudine, feras assequuntur — rabijo les zakrivljen kakor lok, da sledé divjačini.« Po smučéh so nordijski Lapi dobili ime Skridefini od glagola skridha — lesti, plezati, skridh je deska, ski, Scheit, smuči. Ako so Nordijci imenovali Lape po rabi smuči, je izven vsacega dvoma, da so smuči prišle h Germanom od Lapov — Fincev. A že stari poganski Skandinavci so častili boga skijev Ull-a in boginjo Skade. V X. stoletju so bile smuči posebno v rabi za lov.

Prvi švedski kralj iz rodbine Wasa, Gustav Erichson, ubežal je Dancem l. 1520 na smučéh ter se potikal po severnem Švedskem, dokler ni z oboroženimi kmeti pregnal Dancev iz dežele. Historično pa je tudi, da so Rusi že l. 1499 zavzeli Jugorsko zemljo na smučéh in l. 1534 so z uspehom v vojni na Litvi rabili smuči.

Umevno je, da so omenjeni narodi, ki si le za kratek čas slečejo zimski kožuh, prvotno svoje primitivno orodje vedno bolj izpopolnjevali. Tako so nastali različni tipi smuči.

To orodje ni ostalo vedno le zgolj prometno sredstvo, nego je tudi služilo v zabavo in razvedrilo. O tem priča zgodovinar Olaus Magnus v svoji knjigi »Historia de gentibus septentrionalibus« iz l. 1555, kjer popisuje, kako se je vršila neka popolnoma pravilna smučarska tekma, kjer je že šlo za »srebrne pokale in bronaste posode« kot stava.

Kljub tolikemu razvitku pa vendarle smučarstvo kot šport ni takoj prodrlo.

Smučarilo je v Skandinaviji vse, otroci v šolo, delavec na delo. Skandinavija ima več nego 4 mesece sneg do praga. Smuči so za vsakdanje življenje potrebno orodje. Vsako nedeljo hiti vse čez snežne poljane.

Šele l. 1870 so jeli meščanje glavnega mesta Norvegijske Oslo-Christiania gojiti smučarstvo kot šport. Z nastopom Norske Turist Foreningen se je smučarski šport široko razvil. Društvo postavilo je smučarjem-športnikom pripravne lesene kolibe daleč do severa. Vsakoletna tekma na skok privabi v Holmenkollen do 50.000 gledalcev. Seveda posebnost severne dežele zahteva od smučarja tudi posebno udejstvovanje. Šport se vrši često ob 20° in več mraza.

Smučarji na Gorenjem Voglu. V ozadju goriško-bohinjske mejne gore

Razdalja zahteva prenočevanje na prostem. Spalna vreča iz losjega kožuha, v kateri se zakoplje smučar v sneg, je potrebna oprava. Nepregledna planota in zmrzla jezera dovoljujejo smučarju tudi uporabo jader, da brže često s preko 40 km hitrosti na uro.

Iz Norveške so smučarski šport prinesli Nemci šele leta 1891. Pobudil jih je znani polarni potovalec Nansen s svojo knjigo »Mit Skiern durchs Grönland«. Prvi smučarski tečaj so odprli v Totnau v Schwarzwald.

Že l. 1894 osnoval se je Češki Ski Klub, šele l. 1896—1897 na Nemškem. Prvi znani smučar v Avstriji je bil Maks Kleinosseg, imetnik znane industrijske tvrdke v Gradcu, ki je s smučmi pristopil na Nusseck in druge štajerske gore.

Smuči je naš notranjski drvar že davno poznal. Vemo, da je bilo smučarjenje na Blokah že v XVI. stoletju v rabi, o čemer priča naš slavní kronist **Ivan Vajkart Valvazor**. V svoji knjigi »Ehre des Herzogtums Krain« (I. del, poglavje XXVIII, str. 583—586) nam precej na široko pripoveduje, kako spretno znajo Bločani krmariti s smučmi in da ni kaj sličnega videti nikjer drugod, ne na Kranjskem in ne pri drugih narodih, razen pri Lapih in Fincih. Potemtakem ima torej v vsej Centralni Evropi edina Slovenija pisane dokaze, da je bilo smučarjenje znano tod že pred 400 leti. Da je pri nas domače, dokazuje najboljše pristna domača terminologija. Na Notranjskem pod Nanosom in na Pohorju še danes rabijo za vlake za les izraz smuči (smečí).

Tudi češko ljudstvo ima za smuči izraz »smyky«, kar bi kazalo, da se je to orodje samorodno rabilo tudi na Češkem. Žal, da so ta izraz češki smučarji opustili in jeli rabiti ruske »lyže«.

Iz vsega in kljub vsemu učenjaštvu lahko sklepamo, da smuči niso izključna iznajdba tega ali onega naroda ali plemena, marveč je zimska priroda sama na različnih krajih in pri različnih plemenih povzročila iznajdbo smuči in krpelj.

Sedanje športno smučarsko gibanje med nami ni izraslo samorodno iz rabe smuči na domačih tleh, temveč smo je prevzeli od Nemcev šele tekom tega stoletja.

Med Slovenci imamo prvo poročilo o turistiški rabi smuči že v Planin. Vestniku I. str. 57 »Izlet s skiji na Šmarno goro«, dne 14. marca 1895.

L. 1907 do 1910 tovaršija turistov »Dren« na krpljah in derezah osvaja razne vrhove v Kamniških Alpah, Karavankah in Julijskih Alpah. L. 1911—1912 se »Dren« že vežba na smučéh in dela izlete v Alpah. L. 1914 se vrši prvi redni civilni tečaj za športnike-smučarje, lovske in gorske vodnike v Bohinjski Bistrici. Istega leta je prvi večji izlet slovenskih in hrvatskih smučarjev na Jermanovo (Kamniško) sedlo. L. 1921 nastopi Jugoslovanski **Zimsko-športni Savez** ter se vrši prva jugoslovanska tekma v Bohinju, l. 1922 pa sijajna druga v Planici (84 aktivnih smučarjev). Od tedaj se smučarstvo krepko razvija kot čisti šport pa tudi kot zimska alpinistika.

Med Nemci se je smučarstvo skoro razmahnilo. L. 1893 dospeli so prvič nemški turisti na smučéh na St. Gotthartov prelaz, l. 1895 na Hochschwab, l. 1897 na Jungfrau, do višine 3870 m, a do 50% naklonine. L. 1898 došel je dr. Paulcke do 4200 m višine Monte Rosa, baron Saar pa prečil ledenik Vel. Kleka. Dne 25. februarja 1904 je došel Hugo Mylius na Mont Blanc. Leta 1907 bil je brez vodnika na Mont Blanc-u nemški turist E. Oertl.

Od tedaj se je smučarstvo razvijalo z nevzdržno silo, ž njim zimska alpinistika. Sekcija Bayerland Nemško-Avstr. Alpskega Društva je štela l. 1901 zimskih turistov 991 na 5104 poletnih, t. j. 16%; l. 1907 pa že 1773 zimskih na 4211 poletnih, t. j. 30%. Kratko pred vojno je znameniti nemški turist Alfred Steinitzer že mogel reči: »Alpinist v polnem obsegu besede je le, kdor obvlada alpski smučski tek. Kajti le smučarju je pristopna celoma lepota zimske prirode.« Pripetile so se večkrat nesreče v plazovih, a smučarstvo se je razvijalo hitreje in hitreje.

Velika vojna je postala prava šola zimskega in plezalskega alpinskega športa. Visoko gori je zakopala v Tirolskih in Julijskih Alpah vojaka, kmeta in intelektualca v snežne in ledene jarke. Najstrmejšše stene so morali preplezati, iskajoč pristopov na vrhove in čez prelaze. Ko so se vrnili iz velike vojne, je bil izginil strah pred močjo in grozotami zimske prirode. Danes je naša mladina, so naši smučarji odprli pristop do zadnjih snežnih opasti¹ naših alpskih velikanov.

¹ Opast, na grebenu prevesno nagromadeni sneg, Die Schneewächte, napačno snežna streha, rilec i. e.

Najbolje kažejo splošni razvoj alpinizma **obiski koč**. Vse koč Nemško-Avstr. Alpskega Društva so l. 1892 šteje 40.716 obiskovalcev s 1110 planinskimi vodniki, l. 1912 pa 266.345 obiskovalcev s 6682 vodniki. Koč je bilo istega leta 283 več. Ena najbolj obiskanih koč Nemško-Avstr. Alpskega Društva Payerjeva koč je štela leta 1880 le 127 turistov in l. 1898 šteje 873. V naših krajih so leta 1893 kazale nemške koč sledeči obisk: Manhart 101, Baumbach 87, Dežman 99, Berta 80, Golica 303, Stol 49, Okrešelj 64 in Korošica-hütte 47, vsega 830. Orjaški pomen alpinizma za vzgojo ljudskih mas kaže pregled obiska koč navedenega društva za dobo od leta 1869—1912, ki je znašal preko 3,200.000 oseb, število, ki se je od tedaj do danes pač še podvojilo.

Tudi narast v slovenskih Alpah je nastopil šele po vojni. Dočim je štel Dom na Kredarici prvo leto 1896 le 149 obiskovalcev, štel jih je l. 1903 že 347, l. 1927 pa 2720. L. 1924 so šteli vsi slovenski alpski domovi 42.383 obiskovalcev, med temi 2799 Hrvatov, 1702 Srba, 628 Čehov in le 57 Nemcev, leta 1925 42.404, leta 1926 45.331, leta 1927 pa 61.422 vseh obiskovalcev v 20 kočah osrednjega društva in 20 kočah podružnic, od tega 50.093 Slovencev, 5428 Hrvatov, 1079 Srbov, 807 Čehov, 33 Poljakov, 2513 Avstrijcev, 1004 Nemcev, 190 Italijanov, 34 Angležev, 16 Francozov in 235 raznih narodnosti. Najbolj obiskana koč je bila v Kamniški Bistrici s 4487 obiskovalci, najmanj obiskovana pa Malnarjeva koč pod Črno Prstjo, ki je štela 395 obiskovalcev.

Zavetišče društva »Naturfreunde« na Raxalpe imelo je l. 1927 6683 obiskovalcev, dasi je v bližini dvomilijonskega mesta in je Dunaj žarišče alpinizma. Obisk slovenskih domov kaže torej relativno večje gibanje.

Naše vrhove so že davno posečali **znanstveniki-prirodoslovci**. Naše Alpe so slovele že v XVIII. stoletju radi bogastva prirode. Botanik Scopoli je bil leta 1759 na Kamniškem Grintovcu, za njim Wulfen leta 1762, Hacquet leta 1778—1779 na Triglavu.

Že l. 1772 pristopil je na Triglav iz Bohinjske strani Willonitzer, ranocelnik iz Stare Fužine. Baron Cojz je pa l. 1780 postavil prvo zasilno planinsko zavetišče na Velem Polju ter si uredil koč »Pri Utah« Zajézeram kot botanik in ljubitelj gorske prirode.

Za prvega domačega gorskega turista smemo šteti **grofa Hohenwarta**, ki je stopil l. 1794 na Zabreški Stol nad Bledom ter je z našim pesnikom Vodnikom poskusil splezati na Triglav čez Prode, kjer sedaj stoji Aleksandrov Dom. Prvi domačin bil je leta 1808 na Triglavu kaplan iz Bohinja Ivan Dežman, ki je tudi prvi zapisal slovenske besede vrh Triglava: »Prišel sem iz veselja do gorá.« Par tednov za njim dospel je na vrh prvi pravi slovenski alpinist **Valentin Stanič**.¹

Pristop čez Krmo na Triglav je odprl baron Cojz leta 1819, čez Kot leta 1834 kustos Freyer. Z ustanovitvijo D. u. Ö. Alpenverein-a jamejo vladati naše Alpe skoro zgolj tujci. Franc Kadilnik in za njim od leta 1873 jaz sva bila in dolgo pač ostala edina slovenska turista.

L. 1871 zmagal je Višnjo goro H. Findenegg iz Beljaka. Leta 1872 je izvršil prvi sestop s Triglava v Trento Welter, leta 1874 je izvršil prvi pristop zahodno na Jalovec inž. Wurm iz Beljaka, istega leta iz Režije na Kanin prof. Giovanni Marinelli. Čez severno plat Kamniškega Grintovca pristopil je l. 1875 prof. Frischauf, l. 1876 isti na Kamniško Kočno, l. 1880 dr. Kugy na Škrlatico, l. 1881 isti na Bavški Grintavec ter na Triglav čez Rušo in Skok iz Trente, leta 1882 čez Zeleni Plaz okoli Triglava, takozvani Kugyband — Kugyjeva greda, l. 1885 čez severno steno Razórja, l. 1886 na Belo Špico, l. 1891 na Mali Mangrt, l. 1893 po severni steni Višnje gore in l. 1902 po severni steni Poliškega Špika (Montaž). Istega leta je alpinist Ertner splezal od Zelenega Plazu po severnem robu Triglava. L. 1906 zmagali so inž. Reinl, dr. König in Domenigg osrednjo severno steno Triglava na koto 2484 m, takozvana Nemška smer. Avgusta l. 1909 preplezal je severno steno Jalovca iz Ozebnika inž. Ferdinand Horn. Že l. 1886 sem preplezal severno steno Mojstrovke, l. 1887 bil sem po zahodni strani na Virnarju naravnost iz Velega Polja. Od l. 1909 do 1913 sem preplezal kot prvi turist sploh: severno steno Jerebice nad Rabljem v dveh smeréh, zahodno Loško steno, severno plat Velikega Vrha (Rombon), južni gre-

¹ Lej članek o Valentinu Staniču prof. Orožna v Pl. Vestniku l. 1907, št. 1, str. 41. Stanič je rojen l. 1774 v Bodrežu pri Kanalu na Goriškem, bil je v semenišču v Salzburgu ter umrl l. 1847 kot kanonik v Gorici. Sporno je, ali je bil na Triglavu pred Dežmanom.

ben Bavškega Pelca, severno steno Velikega Špičja, enkrat gor, enkrat dol, severno steno Trentskega Pelca dol, Kanjavca gor ter severnozahodno steno Strugovih Špic dol. Kot prvi slovenski turist sem preplezal severno steno Škrlatice, skozi Okno Prisojnika, vzhodno plat Mangrta, zahodno Jalovca. Prečil sem ves greben nad Rezijo, ves južni rob Kanina od Male Babe naprej, ves greben Kanina do Prestreljnika, ves greben od Prevale nad Bovcem do Črnelske Špice, ves greben od Predelske Glave do Travnika, ves greben Bavškega in Trentskega Pelca, ves greben Plazkih in Trebiških Lop ter ves južni greben od Bogatina do Črne Prsti. L. 1910 sem preplezal po novi vzhodni poti severno steno Triglava.¹

Po vojni zaplalo je v slovenskem delu Julijskih Alp, Karavank in Grintavcih novo življenje. Klub »Skala« in dr. Jug sta zrevolucionirala mladino. Dr. Jug je bil aktiven član »Skale« od leta 1923 naprej. Kakor eden najidejalnejših nemških plezalcev dr. Preuss, preplezal je večinoma sam brez vodnika vse glavne vrhove naših Alp do skrajne meje vztrajnosti in drznosti. Čez strme in najstrmejše stene plezajo sedaj brez bojazni naši mladeniči in mladenke. Padla je žrtev Topolovca in dr. Juga, drugi stremé za njima, Marko in Jesihova sta zmagali najstrmejši strani Jalovca in Špika. Ko so leta 1906 Reinl in drug prvič preplezali steno Triglava, zapisali so: »Vi Slovenci pač lahko trdite, da je Triglav na vaših tleh, a nemška sila in nemški duh si ga je osvojil.« Do danes preplezali so slovenski alpinisti Triglavsko steno v vseh smeréh in ponovno, od Nemške smeri v Črno Grapo in na levo pleno srednjega stebra kote 2464 m Čop, Potočnik, Tominšek; naravnost po sredi tega stebra Jesihova, Gostiša; desno krilo stene iz Triglavske grape na koto 2380 m Čop, Tominšek. Marko in Deržaj pa sta zmagala doslej nepremagljivo severno-zapadno steno Mangrta čez Gamsov Rob. Šele danes je naša mladina vzela v last Julijske Alpe z lastno voljo in lastno močjo: where is the will, there is the way! Ni ga špika in ni stene, katerih bi naši plezalci ne zmogli!

¹ Podrobnejšo zgodovino alpinistike, posebno pristopov na vrhe, bi nam moral sestaviti pač kak mlajši alpinist.

Naravni razvoj alpinistike je ločil turistovski klub »**S k a l a**« od matice Slov. Plan. Društva. Ustanovila ga je na svečnico l. 1921 skupina dijakov, dasi je dejanski obstojala živahna plezalska skupina, večinoma dijakov, že od l. 1919 naprej. Klub je vzgajal predvsem mladino za pristni šport v tovarištvu, skromnosti in drznosti. Eno prvih predavanj je imelo značilno snov: »O pojmu in bistvu alpinizma« in je poudarjalo idejalno stran udejstvovanja mladine. Posebno pažnjo je klub obračal na sestavo knjižnice in na literarno udejstvovanje. Ustanovil se je prirodoslovni odsek z botanično in geologično zbirko. Pot plezalnemu športu so utrli Lavrenčič Pavel, Kajzelj Vlado in Tavčar Karl¹ z ustanovitvijo plezalne šole na »Turnc-u« pod Šmarno goro. Že prvo zimo l. 1921 razvil se je smučarski oddelek, ki je priredil pod vodstvom večšega Badjure prvo uspelo turo na Kriško planino.

Posebno lepo se razvija fotoamaterski odsek od l. 1922 naprej in je dal že stotine krasnih pogledov in dijaopozitivov. Vsled strogih zahtev na svoje člane, posebno v etičnem oziru, je število članov omejeno. Podružnico ima na Jesenicah od nov. 1922 z odličnim plezalcem Čopom Josipom.

Prvi nam je alpinistiko naših Vzhodnih Julijskih Alp opisal dr. Kugy leta 1894 v delu »**Ostalpen**«, Karavanke in Grintavec pa dr. Böhm, ondi, Zahodne Julijske Alpe prof. Gstirner v »Zeitschrift des D. u. Ö. Alpenvereines« l. 1900—1902. Celó tržaški Italijani so nas prehiteli l. 1907, ko je zveržil prof. Nicolò Coból svoje »Alpi Giulie«.

Prvi slovenski turistiški popis pristopa na Triglav je priobčil l. 1866 France Kadilnik v »Novicah«, drugi l. 1872 »Devet jezer v enem dnevu«.

Skromno je popisoval ture **Planinski Vestnik**, ki je pričel izhajati l. 1895 pod uredništvom Antona Mikuša, neturista, a skrbnega delavca, sedaj dr. Josipa Tominška, uzor požrtvovalnega truda.

Šele l. 1905 je Vestnik zavil v nekoliko alpinistično smer, ko je dr. Švigelj jel popisovati težje ture ter sem jaz s sistematičnimi opisi vsega ozemlja Julijskih Alp, počenši od Poliške in Kamniške

¹ Tavčar, komaj 17 let star, je ponesrečil na Vidov dan l. 1921 pri plezanju po severni steni Turske Gore

skupine do Triglavske, skušal dati toponomastiki domačo podlago in razlago, ki je bila dotlej popolnoma tujska.

L. 1909 je pričel Plan. Vestnik prinašati umetniške priloge, ki se od leta do leta izpopolnjujejo. Fotografski 'amaterji, Badjura, Brinšek, po vojni Planinšek, prof. Ravnik, Škerlep, dr. Tominšek ml. in drugi so dospeli do visokega razvoja tehnike in tekmujejo lahko z najboljšimi nemškimi umetniki.

Prvega vodnika je izdala Češka podružnica l. 1898: »**Slovan-ské Alpy**«, urednik dr. Prachenský, **Savinjské Alpy** l. 1900, urednik Mareš, II. del Julijské Alpy l. 1902. Prvega slovenskega vodnika za Savinske planine je priredil l. 1904 učitelj Fran Kocbek. Češka podružnica je izdala l. 1910—1911 v širšem obsegu in po zgledu turističnih vodnikov kulturnih držav »**Morě Adriatické**« in **Slovinské Alpy**. Prvo malo monografijo »Golica« spisal je l. 1905 od prvega početka delavni dr. I. C. Oblak. Celo vrsto izbornih vodičev je sestavil **Badjura Rudolf**: »Na Triglav«, l. 1913, večji vodič kroz Jugoslovanske Alpe l. 1922, »Pohorje« l. 1924, »Kozjakovo Pogorje« l. 1927, »Zasavje« l. 1928 in »Sto izletov« l. 1930. Leta 1924 je izšel njegov »Smučar«, jedrnata, lepa knjižica. Častno mesto zavzema prof. Seidl s prelepim znanstvenim alpinskim delom »Kamniške in Savinjske Alpe«, l. 1907, in »Rastlinstvo naših Alp«, l. 1918. Monografične znanstveno-alpinistične razprave imamo od Čehov: »Skupina Razorská«, l. 1908, Jiří Čermák; »Ze Slovanských Hor«, istega leta, dr. Dvorsky, dr. Franta in dr. Ružička; »Trgovina v goratih krajih grofovine Goriške« in antropologično razpravo l. 1908 »Gospodarsko izkoriščanje visokih Alp« dr. Dvorskega. Od istega je studija o slovanskih selih: »Trenta«, Praha, 1914, z lepimi slikami. V Planinskem Vestniku izhajala je od l. 1912—1915 monografija »Pohorje« prof. Koprivnika.

L. 1926 je izdal Fr. Kocbek pregledno knjigo »Savinjske Alpe« kot spomenico 30 letnega obstoja Savinske podružnice.

Od sistematičnega razvoja naše mladine, telesno in umstveno, bo zavisen daljši razmah alpinizma v naših Alpah.

Kvišku — Excelsior!

II.

Igra, delo, sport in ples

Les jeux des enfants sont des graves occupations,
il n'y a que les grandes personnes, qui jouent. —

Igra otrok je resno zaposlovanje, le odrasli ljudje
se igrajo. Barbusse.

Vso dejavnost človeka predstavljajo: igra, delo, šport in umetnost.

Igra je eminenten biološki pojav, ki je torej tesno združen z življenjem sploh. Kamor v živem svetu pogledamo, naletimo na igro že v prvih početkih. Pomen besede igra razumemo pač najbolje iz slovenskega jezika. Filolog Miklošič vidi v drugem delu besede pomen glasnega veselja, dočim filolog Bernecker v prvem delu vidi ostanek nekega glagola, ki pomeni gibanje. Igra bi bila torej sestavljena beseda, ki pomeni gibanje v šumnem veselju. Tudi nemška beseda spielen, ki je po mojem iz slovenske korenike pl-plati, poljem, pomeni gibanje, die Winde spielen, die Wellen spielen, plamen, voda, veter polje. Tretja beseda slovenska je luditi ali loditi, panonske slovenščine, ki pomeni šegavo mamiti, prekaniti. Tej besedi odgovarja latinski ludus, Spiel. Iz slovenske podlage, iz katere so vzete germanske in latinske besede¹, torej sestavimo lahko polni pomen igre: svobodno gibanje, združeno z glavnim veseljem in šegavim prekanjevanjem. Dejanski dobimo v igri ali vse te sestavine ali pa eno ali drugo bolj poudarjeno. Bistvo pojma pa je le v naši slovenski besedi igra, t. j. veselo, šumno gibanje.

Igro razlagamo splošno kot dejavnost, ki se vrši radi zabave, razveseljevanja in pobude, navadno v družbi z drugimi v polni svobodnosti. V trenutku, ko se čutimo prisiljene ali od zunaj, ko se nam krati prosta volja, ali od znotraj, ko se sami silimo, prestande igra. Igra je prostost in svoboda. V igri otrok kaže svoje pristne lastnosti in sposobnosti, saj slovenska beseda svoboda v bistvu pomeni svójest. Igra se deli na igre gibanja in igre misli. Tudi misli niso družega nego odsev notranjega gibanja in etimološko misli preprosto pomenijo nekaj gibajočega se v glavi, t. j. v votlem prostoru. Tako začutil in tolmačil je prvotni slovenski človek takrat, ko se je tvoril jezik. Šele v razvoju misel pomeni vsebino. Dejanski je misel pogovor s seboj, nastajajoča sinteza križanja vsega notranjega gibanja življenjskih kletic (celic). Otrok že tako tolmači to besedo. Moj štiriletni sin Jarko je na vprašanje,

¹ Izhajam iz teorije, da je praslóvenska pastirska kultura temelj evropski kulturi, teorija, katero sem črpal iz študija zemlje in človeka v Alpah, antropološko in geološko pa je podprta po teoriji dr. Giuseppe Sergi-ja.

ko je molče hodil ob moji strani: Kaj da nič ne govori? odvrnil: »Sem sam sebi nekaj povedal,« t. j. mislil. Igra otroka je gibalna: letanje, lovljenje, močevanje, ali miselna: krojenje, sestavljanje in porajanje. Igra odraslega človeka pa je borba in ples, šemljenje in pretvarjanje.

Nemški pesnik Schiller ima igranje kakor umetnost za izdajanje preveč živiljske energije, ob enem pa za sklad sposobnosti, soglasje notranjih teženj in polno, svobodno motrenje. Vendar je ločiti strogo biološke funkcije igre kot preveč živiljskih sil in vajo energije ter igro kot zabavo, ki nastopa šele v historičnem razvoju, igra odraslih. Spencer vidi v igri predvsem izražanje preveč energije in polno nesebičnost udejstvovanja. Igra mladeničev in živali je predvsem vaja energije, igra odraslih pa otavljanje, raztresevanje in zabava. Tudi pri živalih opazujemo veselje nad lastno spretnostjo in močjo.

»Le jeu dans ses formes les plus humbles se presente comme un simple dépens d'énergie — Igra v svojih najpreprostejših oblikah se predstavlja kot enostavno izdajanje energije.« (H. Delacroix, Psychologie de l'art.) Vendar je izločiti to samorodno živiljsko dejavnost v razvoju človeškega bitja do igre kot zabave in zavesti polne prostosti. Ko se dete v zibelki igra s svojimi prstki na nogah, ko mucka skače za klopčičem, je to čisto biološko gibanje, iskanje prirasti in uveljavljanje prvotne telesne in duševne funkcije. Dokler sta dete in otrok, ko shodi, sebi prepuščena, uveljavlja se prirodna funkcija igre kot vežbanje udov. Ko vstopi deček ali deklica v šolo, ko na očetovo povelje žene drobnico na pašo, se to novo njegovo udejstvovanje loči kot prvo preprosto delo od igre čiste zabave. Šele odslej začuti mladič dejavnost v gotovi smeri, za gotove svrhe, t. j. loči delo od udejstvovanja po svoji volji in lastnem nagonu z vsebino nebrzdanega veselja, zabave in prostosti, t. j. igra. A tudi ta kakor delo sta biološke funkcije, izdajanje preveč životne energije, usmerjenje in jačjenje živiljskih sil v svrhu nabiranja moči.

Igra je torej nujna človeku, posebno otroku, ker je rast bistveni njegov posel. Filozof in pedagog **Stadler** razlaga igro za »vsako bavljenje s kakim predmetom, ki je na sebi prijetno, ter je vedno le tako udejstvovanje, ki se vrši v polni prostosti. Nagon za igro

je sestavljen iz občutkov in gibanja. Čim izgubi igra radost, pre-
stane biti sama sebi svrha. Otrok hoče vse videti, slišati, tipati,
okušati, gibati z vsemi svojimi udi. Otrok ima po naravi slo na
gledanju, uho na slušanju. Otrok hoče vse prijeti, pregledati od
vseh strani, tačati in riniti prédse, lučati, trgati, cepetá z nogami
in rokami, lazi po vseh štirih, le da giblje. Otrok vsekdar kaj po-
čenja, dokler ne pride v šolo; tam šele se uči brezdelja. Tam šele
naj nekaj počne, česar ne mara, zato rajši ničesar ne dela. Priroda
je zasadila v vse otroke nagon k igri. Ko puščamo to, da se razvija,
razvijamo hkratu tudi nagon k udejstvovanju. S tem, da pustimo
otroka delati, kar hoče, navadimo ga na déjanje sploh. Kdor je
skušal v mladosti vsako prosto uro izpolniti z nečim zabavnim, ta
tudi v poznejšem življenju ne bo izgubljal svojega prostega časa,
marveč ga uporabi za olepšanje življenja.« Bistvena dela igre sta
torej: prostost in radost in v tem leži vsa slast igre za otroka in
nujna potreba igre za mladino.

Kakor vsebuje igra deteta gibanje — lesk, šum v okolici ga
vabi po vidu, sluhu in tipu — tako vplivajo na odraslega človeka
estetični motivi.

Nemški filozof Wundt pravi: »Brez estetičnih motivov ni igre.
Ti motivi so v ritmiki, zvoku, barvi in svetlobi. Kajti radost izvira
iz estetičnih motivov, svetlosti, zvočnosti in ubranosti.«

Igra živali je izdajanje energije, izraz vsega čutja¹ (instinkta),
životne sile, upornosti, posnemanja. Taka je igra deteta. Igra otrok
je predvsem vzgojna, higijenična, igra odraslih odlastek, vzpod-
buja, ter često prehaja v organiziranje dela ali da osveži moči za
delo ali da išče intenzivnejšega dela. Igra otrok je slična po obliki
in funkciji igri prvobitnih človeških plemen; igra odraslih je plod
civilizacije. »Les grands thèmes de la vie biologique et sociale sont
ainsi à l'oeuvre dans le jeu d'adulte: l'affirmation de soi, l'exi-
bition de soi, la complaisance en soi même, les tendances altruistes,
l'amour et le conflit; la maîtrise du monde physique, la destruction —
Velike naloge biološkega in socialnega življenja so tako na delu
pri igri odraslega: uveljavljanje in razpostavljanje sebe, zadovolj-

¹ čutje, ruski чутѣ, mi je celota vseh čutov, občutje celota vseh čuti,
čuvstvo — Gemüt.

stvo s samim seboj, altruistične težnje, ljubezen in spor, vladanje fizičnega sveta, razdevanje.«

Nagon k igri pri otroku je prirodna nujnost gibanja telesa in duha, zato se izraža v bujni fantaziji; pri odraslem najčešče beg od duhomornega vsakdanjega dela, beg iz praznote družbe, obredov in komičnosti, ali težnja za globlje prosto udejstvovanje. Kakor pri otroku igra zaide v poskuse ustvarjati proizvode fantazije v izdelkih igrač, v posnemanju dogodkov, tako igra odraslega človeka često preide v umetno ustvarjanje. Tudi umetnost je v bistvu igra, sestavina svobodnosti in samozadoščevanja. Stadler naravnost trdi: Zaposlenje v umetnosti je najvišja oblika igre. Loči se od nje, ker ustvarja nove predmete po prirodi ali preko nje, ko išče in najde novih oblik in smeri, dočim igra ne obvlada surovine, ne ustvarja oblik.

Francoski pisatelj Barbusse ima s svojim izrekom pred očmi le prvotno biološko funkcijo igre. Igra je prvo udejstvovanje otroka v njegovem razvoju, glavni del njegovega prirodnega udejstvovanja, igra v slabem pomenu brezciljnega dela ostaja le za odrastle potratnike časa, mestne postopače. Igri pripisujejo vsi pedagogi največji pomen za razvoj otrokove miselnosti, in ker je bistvo igre prostost, je dolžnost vsake matere in učitelja pustiti otroku, da se prosto razigra. V otroški prosti družbi leži največji moment prve vzgoje. Kdor jemlje otroku prosto igro, kdor se vmešava z neumestno kritiko med otroke, zagreni jim često značaj za vse njih življenje. Igra ima za otroka skoraj isto vrednost kakor hrana, trdi dr. Weigen.

Igra v prvotnem biološkem pomenu besede je brez prave oblike. Igra v današnjem pomenu besede je plod tisočletne evolucije in kulture. V tem pomenu dobiva igra polagoma oblike in ime po predmetu, torej se usmerja proti umetnosti.

Igre gibanja so: z mečkom¹, méčkanje, s krogli kroglanje, kegljanje, kroglet, rajanje, lovljenje, tekanje, posnemanje dogodkov iz življenja, vojne, športnih predstav in podobno. Igre misli so: karte, kocke, domino, šah ter družinske igre za šalo z dovtipi in enako. Pri miselnih igrah družijo se pazljivost in prisotnost duha,

¹ Meček je pristna stara dolenjska beseda, dočim je žoga iz italijanskega giuoco.

znanje in duhovna ostrina. Biljard in druge enake so mešane igre, gibanje in spretnost se družijo s preračunavanjem. Lawntennis je ali igra ali šport, igra brez drugega cilja nego razveseljevanje, šport, ko pristopi moment zavesti nadprečnosti in tekme. Čisto miselna igra je šah. Igra na karte in kocke prehaja v hazard.

Igra spretnosti odraslemu človeku daje slo, da se udeležuje po svojih močeh in svojem znanju, išče in najde svobodo v boju svojega duha in svojih mišic z ovirami.

Ker je igra izraz svobodnosti in prirodne sile, so igre značilne za značaj in kulturno stopnjo ljudstev, temelje na običajih in navadah. Radi tega so igri posvetili svojo pozornost odlični pedagogi, kakor Pestalozzi, Rousseau, Fröbel i. dr. Igra se prilagodi tudi posameznim slojem družbe. Igra je drugačna za delavca, drugačna za inteligenco. Borba, kockanje sta n. pr. značilni igri vojakov. Kockanje pozna že stari Homer kot igro snubačev na Itaki. Srednjeveški plemiči pa so imeli svoje posebne viteške igre. Igra za denar, posebno h a z a r d, daje slo intenzivnega razburjenja, bojazni in nadejanja, mik dobička, ki je simbol ali pa nagrada za višjo duševno moč, nosi v sebi momente športa.

Hazard ostane igra, dokler je igralcu za golo zabavo, n. pr. tombola, dokler še čuti, da je izid še odvisen od njegovega znanja in spretnosti. Ko gre preko tega in išče zabavo v dobičku, postane čista hazardna igra: vingt-et-un, roulette, loterija. Hazardne igre poljubno razgaljajo strasti in so vsled tega nenravne in v kulturnih državah prepovedane. Kljub temu pa jih izkoriščajo ravno države kot vir dohodkov.

Temeljna sestavina vsake igre ostane zabava in svoboda brez iskanja dobička. Igra je biološko vedno izraz preveč življenjskih sil, ali naših telesnih sil ali v mislih naše notranje duhovne sile. Ako zasledujemo gibanje živih bitij do zadnjega konca, tudi biologi pridejo do skrajne meje, kjer tvori gibanje amebe vse življenje, gibanje v svrhu dotika z drugimi bitji in iskanje hrane. Brž ko se na amebi tvori z zvijetjem telesca vrečica z namenom, lažje zajemati hrano, se gibanje razloči v ono, ki ima namen dobivati in predelavati hrano in v ono, ki preostane preko tega, gibanje brez cilja kot izraz prebitka moči. Igra je torej življenjski pojav, katerega zasledujemo do zadnjega atoma življenja.

Delo. Že pri najnižjem organizmu, življenski kletici, loči se od golega gibanja delo prebavne vrečice. Tako se je tudi primitivnemu človeku ločilo od brezciljnega gibanja delo, ko je divjak hodil na lov, prvi poljedelec pahal zemljo, iznašel orožje, da se je boril proti zverinam, orodje, da je pridobival hrano in obleko ter zgradil svojo streho. Ta del njegovega udejstvovanja je bilo njegovo prvo delo. Slovenska beseda delo nam etimologično odpre nov pogled na udejstvovanje človeka. Za iskanje hrane, obleke in strehe prvotni človek ni imel izraza, ker ni ločil tega udejstvovanja od igre. Igra ni vedno golo gibanje, obrne se na predmet, jame deliti in sestavljati. Saj vsak igrajoč se otrok, ko dobi igračo, skuša isto pregledati, pretipati in razdreti. Ako pa mu ne damo izdelane igrače, a ga prepustimo samemu sebi, otrok z enostavnimi predmeti, trščicami, kamenčki in drugim skuša sestaviti nove predmete. Prva umstvena pot, ker enostavnejša, je razdiranje, igra v iskanju sestavin. Ta igra kaže pot k drugi stopnji igre, sestavljanju novih predmetov in delov. Otrok in primitivni človek začneta ustvarjati, igra prehaja v umetnost. Delo — delitev bila je prvotnemu človeku, je malemu otroku najnižja umetnost, pot k ustvarjanju. Nabiranje hrane in lov sprva in zavestno človeku ni bilo ne delo v današnjem pomenu, ne igra. Delo pomenilo je sprva svobodno udejstvovanje, ko je človek rezljal ali izoblikoval kamen, iskal instinktivno nove oblike predmetov prirode ter našel orodje ali orožje. Delo je bilo torej njegova prva umetnost, beseda delo v svojem prvotnem pomenu vseblja umetnost. Že na pragu zgodovinske dobe se je človek šele zavedel posebnega pomena dela kot iskanja in pridobivanja hrane, obleke in strehe takrat, ko je premagalo bojevito pleme poljedelca in ga podjarmilo v sužnja. Takrat postalo je delo robota, iz česar nemški Arbeit. Nemec nima ločenega pomena za delo in roboto. Tudi Rusu pomeni delo nekaj višjega: »djelo, djelaju«, dočim mu je delo za vsakdanjo potrebo, t. j. prisiljeno delo »rabota, rabotaju«. Z zaslužnjenjem človeka, delo-robota postane zaničevano, je prisilno udejstvovanje enega človeka na korist drugega. Šele pozno v zgodovini, z osvoboditvijo delavca-težaka prihaja na dan bojno geslo: Delu čast in oblast!

Kakor je igra predvsem biološkega značaja, tako sta delo in šport eminentno socialna pojava.

Delo se danes splošno razlaga kot vršenje sile, ki ima za cilj premagati odpor. Večji ko je odpor, jačja mora biti sila, t. j. delo kot mehanika, kot energija; saj grška beseda *Έργον* izhaja iz istega jezikovnega temelja kakor slovenski *vršiti* in nemški *Werk*. Radi tega je v slovenski besedi delo pomešan pojem *Werk*, t. j. izdelek in *Arbeit*, vršitev sile. Tudi nemški besedi je primešan pojem *Arbeit als das Geleistete*. Delo pa se v navadnem življenju rabi v gospodarskem pomenu za vsako človeško ravnanje, ki ustvarja vrednote, ter pomeni obseg, vršitev kakor tudi izdelek. Delo v tem pomenu je ali fizično ali umsko, ne prihaja pa nič v poštev, je-li koristno ali ne. **Oppel »Natur und Arbeit«** razlaga delo kot »vsako pravilno načrtano in smotreno udejstvovanje človeka«. Delo vseh je splošni človeški nagon.

Ako sežemo v prazgodovino nazaj, je bilo prvo delo brez zavestnega truda, svobodno, brezciljno, brezkoristno, kakor igra in umetnost. Delo se je od igre razlikovalo le, da je ustvarjalo nove predmete preko prirode. Delo ima torej skupno z umetnostjo pomen ustvarjanja. Oboje loči se od igre, ker je ciljno, delo pa se loči od umetnosti, ker ustvarja predmete za človeške življenjske potrebe. Igra in umetnost, oboje je zabava in svobodnost, delo pa je vezano na predmet in cilj. Delu je bistveni pojem produkcije in prve človeške kulture. Saj je ta izraz, latinski *colere* sprva pomenil le obdelovati zemljo. Prva kultura je torej ustvarjanje vrednot za prvo človeško potrebo, hrano, odejo in streho. V bistvu pa pomeni še danes kultura ustvarjanje predmetov, ki so za človeka vrednote. Ker delo premaga odpor prirode, tiči v delu že nekako gospodstvo človeka nad naravo. »*Materiam superabat opus*«, Ovid. Po maksimi: »*la fonction crée l'organe*«, »posel ustvarja orodje«, je delo razvilo človeško telo v smeri ciljnosti, nanizalo je šele organ na organ, orodje na orodje. S sestavljanjem ciljev se je šele razvil centralni organ telesa. To enotno vladanje telesa in po složenem, ciljnem telesu in umu obvladanje prirode izven človeka je temelj kulture tudi danes v moderni dobi, tako zvana materialna, gmotna kultura. Kakor je delo posameznika ustvarilo človeški organizem, tako je delo kolektivitete vezalo človeka na človeka kakor organ na organ, ga ločilo kot organ individualno, ki pa je vezan eden na drugega. Ti organski dotiki človeka s človekom v svrhu

ustvarjanja vrednosti, pozneje v razvoju človeštva, ustvarjanje umskih, estetičnih, etičnih, religioznih enot, je notranja, umska kultura.¹

V zgodovinskem razvoju človeške družbe je prva organska vezanost človeka s človekom nastopila z razmerjem gospoda in sužnja v podredju in nadredju, to je civilizacija. Pojma civilizacije različne preučene razlage ne morejo točno opredeliti, ker ne izhajajo iz pravega izvora: kultura iz dela, civilizacija iz družbe. Druga je zgolj socialen pojav, prva pa se kaže predvsem individualno. Zveza civilizacije in kulture to je organizirano delo v družbi, daje višjo kulturo. Prava kultura pa ostane človeško delo, udejstvovanje, s katerim človek postaja vladar zemeljskih dobrin. Kar priroda sama nudi brez truda, pobiranje sadov, moluska, ne zahteva dela. Le kjer priroda ni nudila vsega dovolj za kritje človeških potrebščin, tam je moglo nastati delo. Radi tega je kultura nastala najprej v deželah in podnebjih, ki so zahtevale odpor. Oppel v navedeni knjigi navaja: »Odpor prirode je ena najvažnejših pospešitev človeške kulture.« Vendar je v delu ohranjen bistveni biološki del, značilen za vsako bitje: inherentna sila svobodnega, neprisiljenega gibanja, moment igre, ki se ob visoki kulturi izraža kot veselje do dela ali radost dela. **Henrik de Man** v članku »Arbeitsfreude« izvajajo, kako je zadnja gonilna sila pri vsakem človeku, ne toliko cilj koristiti, kakor veselje do telesnega in umskega truda. Niccolò Tommaseo piše o delu:

»Chi le braccia al bene adopera,
Ne' suoi sonni ha più quiete,
Nel suo pane ha più ristoro,
Son le feste à lui più liete:
Al lavoro!«

»Kdor za blagor léhti rabi,
Več pokoja najde v spanju,
Večjo slast mu daje jelo,
Radost najde v praznovanju:
Hajd na delo!«

¹ Ako Nemec rabi pojem materielle und geistige Kultur, je za nas Slovence zadnji izraz preozek. Nemec za naš um nima prave besede, naš um je gibanje naše notranjosti, radi tega pravim točneje gmotna in umska kultura.

Ako bi tega ne bilo, bi življenje postalo ječa in muka. Jetnik zahteva po delu: ni mu le telesni nagon, da iztegne lene svoje ude, prihaja mu iz duše kot krik po življenju. Govoril sem nekoč z delavcem-revolucionarcem po brezuspešni stavki. Delavci so se borili več tednov za zmanjšanje delovnega časa, zaman. Izstradani so podlegli. Podjetje je za časa stavke odpustilo dobro tretjino delavcev. Po končani stavki kljub temu, da sta ostali le dve tretjini delavcev, so ti več producirali nego prej vsi skupaj. Delavec-revolucionarec pristavil je zamišljeno: »Delamo več in z večjim veseljem, da pozabimo na svoje gorje!« Premagani delavec torej išče tolažbe v delu, ko ga je vse drugo zapustilo. Veselje do dela kot biološki element torej z elementarno silo privre na dan. Nikdo ne bi imel življenja in gibanja, ako bi energija veselja, ki pronicava vse stvari, ne polnila nebes — pravi indijski poet Tagore. Gonilne sile dela so: biološki moment, življenjske potrebe, gibanje, odpor prirode. Večja ko je v človeku biološka sila, večji ko je odpor prirode, višja ko je človeška potreba, bolj se stopnjuje delo, večje je kulturno ustvarjanje. Višja kultura pa zopet poviša človeku potrebe, ki zahtevajo zopet intenzivnejšega dela, in tako človek viša sile od veka do veka. Ker je zadnje bistvo dela svobodno gibanje, ne more biti delo produktivno nego v svobodi: svobodno udejstvovanje na predmetu, svobodno vladanje samega sebe v smeri dela. Radi tega je svoboda pogoj visokemu delu, visoki kulturi. Iz svobodnega dela porodile so se najlepše človeške lastnosti: ročnost, gibčnost, spretnost, mišična sila, hitrost dojemanja, mnogovrstnost, razboritost, primenljivost, zmernost in vztrajnost, mirnost in zavest lastne moči, zvestoba, poštenost, vestnost. Radi tega suženjsko in tlačansko delo ni moglo ustvariti višje kulture.

Vlada zmagovalca nad premagancem je ustvarila suženjsko delo, delo mase za gospode pa je ustvarilo le-tem višje potrebe, želje po razkošju. Tedaj ni zadoščalo več suženjsko delo, iz osvobojenega sužnja nastal je umetnik, obrtnik. Iz menjavanja predmetov, odvajanja in razkošja nastala je trgovina. V svobodi, obrti, trgovini in umetnosti mogla je šele nastati višja kultura. Razprošitev človeškega uma ustvarila je tehniko, t. j. višje, premišljeno, preračunjeno delo. Grška beseda nosi prvotni pomen slovenske besede »tesati«, kar bi ne razlagal kot preprosto »caedere, be-

haßen«, ampak kot obdelovanje drevesnega debla za človeško stanovanje. Tudi tu sem prepričan, da slovenska beseda v prvotnem pomenu kaže na prvobitno praslovansko kulturo Evrope. **Tehnika** nastopi v družbi z vedo in prehaja v razvoju človeške kulture v umetnost. **Mehanika** je uporaba prirodne sile za gmotno delo. Preozka je razlaga, veljavna le za vedo, da je mehanika veda o zakonih gibanja in ravnovesja telesa. Mehanika v splošnem pomenu je gospodarskega pomena kot udejstvovanje človeka, nosi znake materijelnosti.

Tehnika nastopa šele z vedo, geometrijo, aritmetiko, ne uporablja le iskane in preračunjene prirodne sile za človeško delo, marveč skuša odgovarjati tudi človeškemu čustvovanju, išče harmonije in lepote na materijelnem delu. Tudi razlaga tehnike kot vsebine pravil za izvrševanje umetnosti je preozka in velja le za produkcijo umotvorov, preozka je dalje splošna razlaga, da je tehnika delo, naperjeno na notranjo ureditev, ciljnost in dejstvenost. Tehnika ustvarja nove predmete iz človeškega svobodnega uma, je s tem umetnost. Tehnika je prvo dejansko osvobojenje od surove prirodne sile, je samolastna sila človeškega uma. Bistvena ideja tehnike je prostost od prirode. Najvišja ideja tehnike je svoboda, stvarnost uma. Kakor je prva klica dela umetnost, tako je zadnji cilj tehnike zopet umetnost: človek se vrača v naročje prirode in svobode nazaj. Z vso pravico očita nemški filozof Wilhelm Oswald grškemu poetu Platonu: »Med mnogimi miselnimi napakami Platona, s katerimi je človeštvo obremenil in ga oviral pri napredku, je posebno njegovo zaničevanje vsake tehnike. Vse moderno znanje postaja tudi moč. Vsa veda stremi v prihodnost po tehniki. Prvi cilj vsega spoznanja pa je vprav spoznanje prihodnosti.«

Ker je delo odraz na prirodne sile, je tudi vezano na predmete ter človeka odteza od premočnih, predvsem živalskih nagonov. Nobeno udejstvovanje človeka ne veže trdneje na zemljo nego delo. Vezanost ljudi na predmete skupne rabe prav za prav šele ustvarja človeško družbo. Radi tega delo prejema tudi značilne črte iz prirode človeškega razú (rase). Loči se po predmetu, zemlji, obleki, orodju, stavbi, cerkvi, vojski. Kakor je inherentna temeljna sila dela, radost dela, tako mora delo ustvarjati prekodelo, materijelni

nujni predpogoj ustvarjanja razkošja, bogastva in kapitalizma. Brez prekodela bi ne bilo ne kapitalizma, pa tudi ne tehnike in mehanike, pa tudi ne dela v bistvu pomena, ker dela brez prekodela v človeški prirodi sploh ni.

Šport. Igra ostane otrokom in primitivnemu človeku. Igra odraslega v socialnem razvoju preide v šport. Šport v svoji sedanji socialni obliki je nastopil že pozno v zgodovini človeške družbe. Kakor zasledujemo igro do zadnjega postanka življenja, vidimo igro že pri divjih plemenih, tako ne moremo govoriti o športu prej, nego je prišel človek že do precejšnje civilizacijske stopnje takrat, ko so nastopili stroji in razvita tehnika in družba tako, kakor je izoblikovana sedaj. Igra kot šport v najširšem pomenu ostane gospodujočemu plemenu kot svobodno udejstvovanje, izraz previška njegovih telesnih in duševnih moči. Prisilno delo za pridobivanje hrane, obleke in stanovanja je robota sužnja. Gospod svoj odlastek izrabljuje v igri, na lovu, ne več z namenom pridobivati hrano, ampak zabavati se, vežbati svojo telesno moč, svoje oko, svojo spretnost.

V novejšem zgodovinskem razvoju, ko sta tlačanstvo in robota odpadla, pomeni delo vsaj od nasilja prosto udejstvovanje človeka na korist družbi. Tlaka in robota postali sta za Slovence le zgodovinskega pomena, danes izražata obe besedi: prisiljeno delo. Četudi se je šport v svojem bistvu v najširšem pomenu javil že davno v človeški zgodovini s prvo stopnjevano kulturo v državi, je šport v pravem in ožjem pomenu v današnji socialni obliki produkt najnovejšega časa, fabrike in družbe velikega mesta. Šport kot igra odraslih, kot igra gospodujočih v zavesti svoje moči, kot izraz previška življenske sile, javil se je s človeško zgodovino takrat, ko se je ustanovila prva država. Tudi grška gimnastika je igra in šport v najširšem pomenu besede. Ima sicer skoraj vse znake današnjega modernega športa, manjka ji pa izraz novega, socialnega pomena.

Grk je poznal za odrasle predvsem igro kot gimnastiko, ki vzgaja harmonično telo in dušo, kot atletiko višanja telesne sile in volje, vežbanje vojnika za domovino. Dasi Grki niso pojmovali modernega športa, nosijo njih gimnastične igre bistvene elemente športa, zavest lastne premoči s harmonično izobrazbo telesne in duševne sile. Športne momente omenjajo že stari Homer, Pindar, Herodot, Tukidid, Ksenofont, Plato, Aristotel, Plutarh in Pavzanas.

Grk je iz rajanja otrok in divjakov z ritmom in v zvezi z glazbo ustvaril ples kot umetnost harmoničnega gibanja. Iz krvave borbe divjakov je ustvaril atletiko in gimnastiko; v prvi je postavil za cilj telesno silo, v drugi harmonijo in lepoto telesa. Iz šemljenja (maskiranja) v družbi z ritmičnim gibanjem ustvaril je dramo. Vse vezal je na zadnji cilj, ustvariti mogočnega borca za domovino, etičnega človeka v službi naroda.

Rimljan ločil je vojaško igro patricija in igro mase, ludus. Ne eno ne drugo ne nosi znakov športa. Prva je zgodaj onemela, druga kot igra, borba v cirku z najetimi borci, vojnimi ujetniki in sužnji je zavzela vse druge kolektivne zabave. Rimljan je bil sprva oborožen kmet. Vojne in zmage so iz njega storile veterana-kolonista, ki je hrepenel po zemlji. Lakota zemlje, žeja gospodovanja ostali ste gonilni sili rimskega imperija. Vso kulturo, preko prvotne kmečke kulture je Rimljan prevzel od meščanov Etrurije, vso višjo kulturo pozneje od Grkov in Orijentalcev.

Šport v pravem pomenu je nastopil v angleški družbi tam in takrat, ko se je razvila prva industrija, manufaktura ob stroju in tvornici. Človek, še vedno zaslužnjen po mezdnem delu, uradnik, dijak, ki je sedel med tednom v zadušni sobi, zaželel si je gibanja v prostem zraku, uveljavljanja spečih telesnih moči in prostosti. Angleška beseda šport je izkvarjena iz pozne latinščine, disportare, t. j. odtegniti od dnevnega, meznega, prisilnega dela ter dati duška prostemu gibanju telesa in duha v družbi in prosti prirodi. Shakespeare v Timonu Atenskem rabi besedo šport še kot »trick«. Za njega časa se šport ni še gojil v današnjem smislu. Ko je šport jel kazati sedanje znake, se je tudi beseda izmenjala v »sprit«, t. j. izraz živahnosti duha. Šele pozneje je dobila s socialnega stališča beseda šport sedanji pomen. V deželi izvora besede, na Angleškem, pa se rabi šport vedno le v dobrem pomenu besede. Šport je »fair«.

Najbolj bi morda odgovarjala pomenu besede šport ruska oxóra, lov, željnost, manj slovenski odlastek, nemški Musse. V tem je šport enak igri. Čim pa se šport goji z nekim namenom in ciljem, iskati telesu zdravja, moči in spretnosti, dobiti odlastka duhu od prisiljenega dela, postane iz igre šport. Delo ostane udeleževanje z namenom, pridobivati hrano, obleko in stanovanje, ali z namenom dobička in ustvarjanje bogastva. Šport pa postane

odlastek od dela z namenom, razvijati svobodno telesne in duševne moči v prirodi in družbi, z zavestjo lastne sile in spretnosti.

Bolj ko se je razvijala industrija in delilo delo, da je človek moral bolj in bolj omejevati svoje udejstvovanje na posamezno mehanično gibanje, bolj ko je mestno življenje zapiralo pot v prirodo, bolj je šport postajal nujnejši za človeško zdravje, veselje in voljo. Zato se je razvijal vedno jačje v smeri higijeničnega in etičnega pomena.

Stadler razlaga za šport »vsako zabavo v prosti prirodi, ki meri na razvoj telesne sile. Ima cilj, da se z vajo doseže čim največji uspeh; tako je šport igra, ki je postala delo. Šport so vaje iz zabave, posebno pa radi usposobljenja meriti svoje moči z drugim. Ako se vežbamo le z namenom, ojačiti silo telesa, vztrajnost, gibčnost i. dr., gojimo gimnastiko. Ako pa telovadimo, da bi se ojačili za tekmo, uganjamo šport. Gojitev zdravja je športu le sredstvo za tekme, radi tega je protislovje gimnastike.« Stadler očitno meri športu preozke meje. Šport je na dnu in v najvišjem svojem pomenu igra, svobodno udejstvovanje telesnih sil. Iz tega izvira radost. Kakor je iz igre postalo delo s trenutkom, ko si je postavilo namen, tako tudi iz športa. Šport v pravem pomenu besede pa se pokaže, ko pristopi zavest nadprečne moči in pričakovanje uspeha. Šport je doživetje lastnega telesa, udejstvovanje lastne sile, volje, pa tudi estetičnega uživanja. **Virtuoz-smučar Hans Schneider** navaja: »Šport nima s koristnostjo nič skupnega. Kar visoko dviga smučarski šport, je čustvo sreče med drkanjem in po njem, ki polni dušo smučarjev z užitkom lepega lastnega telesa in gibanja v najpopolnejšem ritmu med veličastjem zimske prirode.« Radi tega Stadlerjevi razlagi manjkajo bistveni znaki športa.

Kakor igra in delo, je tudi šport temeljnega biološkega pomena. **Masaryk**, predsednik Češke republike in filozof, je prav izrekel: »Zdrav človek ne more živeti brez športa, pa tudi najmanj ni treba, da brez njega živi.« Markantno je s tem poudaril biološki moment športa. Alpinista dr. Maks Haushofer in Eckhart razlagata, prvi: »Šport je skupina človeških dejavnosti, ki zahteva pogum, moč in spretnost, ako se ne izvajajo obrtoma. Tekma pri tem ni bistvena.« Drugi: »Šport je boj človeka proti prirodnim silam, ki se ne vodi obrtoma, s katerim nadomeščamo zdravstvene mo-

mente za telo in dušo, izgubljene vsled poklicnega dela.« A tudi te dve razlagi sta preozki. Šport v širšem pomenu besede je starodavni pojav v človeški družbi. Nastal je iz igre ter nosi zato vse bistvene znake igre. Menjal je šport čisto obliko in vsebino, prišel je pozno v človeški zgodovini do svojega sedanjega imena, četudi je v bistvu ostal eno in isto: biološki pojav v razvoju človeškega dejanja in nehanja. Šport je iz igre. Ako pa je igra instinktivni izraz življenske premoči vsakega bitja ter uveljavljanje prevelike moči in s tem ustvarjanje novih pogojev razvoja, pri športu pristopi zavest nadprečne lastne sile. Psihično jedro vsakega športa je ta zavest, ki je moment rasti in postane obenem stremljenje kvišku. Tudi ta zavest je življenskega pomena. Brez te zavesti ni rasti, ni napredka. »Ako bi človek ne stremel više, nego znašajo njegove moči, ako bi ne segal po nedosegljivem, bi tudi ne dosegel tega, kar je dosegljivega,« pravi **Anglež Bryce**. Prav v tem stremljenju je etično jedro tekme, vsakega pristnega, čistega športa, v tem njega visoki, kulturni pomen. Kakor igro obdaja šport radost, gibčnost, dejanstvenost. Kakor prava igra vrši se v sveži prirodi. Enako z igro v negativnem smislu manjka iskanje dobička in zaslužka. Šport pa ima v svoji intenzivni zavesti lastne nadprečne moči moment tekme a priori v sebi. Saj že nekatere čiste igre obstojajo v goli tekmi, n. pr. igra dečkov v prostem teku, zgolj izkušanje hitrosti in vztrajnosti. Tek iz igre postane šport edinole z zavestjo sposobnosti vsled vežbanja. Vežba, training, je torej znak, moment športa, vežba pa je tudi bistvo gimnastike — telovadbe. Igra ne pozna vežbe. Vežba ima pred seboj cilj, radi tega je vežba tudi moment dela.

Moderni šport je prirodni odraz današnje kapitalistične družbe. Dokler človek ni čutil mōre velikomestnega življenja, enoličnosti manufakturnega in fabričnega dela, dokler se človeka ni nagatilo v zaprte, zadušne prostore fabrike in komptoarja, ni mogel postati šport kolektivni, splošno socialni pojav. Ko je beg iz mestnega življenja in fabrike postal socialen pojav, se je šport kot tak jel javiti po svoji etični vsebini. V razvoju šport postaja preiščeno delo za ciljem, se mora torej razvijati v smeri gotovega cilja. Prva smer je razvoj telesne sile in z njo združene duševne energije.

Druga smer je razvoj do spretnosti, je zavest sile in energije. V zavesti vzgojitve lepega, zdravega telesa in harmoničnega gibanja postane šport estetičen. Tretja smer razvoja je zavest premoči in vsled tega tekme in zmage. Šport v boljšem pomenu besede morejo gojiti le ljudje, ki že samoza-vestno čutijo nele individualno doživljanje svobodnega gibanja v prirodi in udejstvovanje lastne sile, ampak čutijo v športu ubrano, harmonično, socijalno in trajno doživljanje.

Medicinski svetnik dr. E. Bergmann razlaga: »Šport je ono človeško udejstvovanje, pri katerem je delo istovetno z radostjo. Po tej istovetnosti stopnjuje se služba v delu v službo za najvišje človeške dobrine, kajti radost z njeno bistveno potrebno podlago duševne izravnosti šele napolni naš bit z vrednoto, polno vsebine. Daje nam slutiti, da mora imeti človeško bivanje na zemlji smisel in pomen. Dejstvovanje, katero rodi tako spoznanje, prinese vselej osvobojenje od nadvlade pranagonov, tvori kulturo. Biti mlad, pravi se igrati in stremeti, biti vedno pripravljen na čin, stati in ostati na višku človeške popolnosti — kar je tudi idejal in zadnji cilj športa.«

Nathan Soderblom, nadškof švedski, je pred inteligenco predaval o športu, o njegovem pojavu in etičnih vrednostih. Šport mu je stremljenje po popolnosti, samostrahovanje (Selbstzucht) in utrjevanje telesa, samovladanje, zvesto tovarišstvo, skromnost, individualna moč in znanje.

Športna zdravnica dr. Boussin glede vpliva športa na ženo piše: »Šport dá ženi veselo vedrost, pogum, utrjen značaj, svetlo, solnčno življensko veselost po metodični in sistematični telesni vežbi v svrhu telesne izpopolnitve.«

Šport zahteva intenzivnega gibanja, predpolaga gotove telesne in duhovne sposobnosti in meri vedno nad povprečnost. Čustvo radosti, mik nevarnosti, uživanje prirode, svobode in odlastka, častihlepnost, nagon izsledovanja postanejo momenti različnih športov. Kakor se igra misli izgublja v hazard, t. j. podčustveno zavest neomejene miselne premoči, tako tudi razviti šport išče momenta nevarnosti. Moment nevarnosti in hazarda v zadnjem razvoju je tedaj inherenten igri in športu.

Šport se deli po predmetih na gorski, vodni, konjski šport itd. Po letnem času je zimski ali poletni šport. Šport po razvojni smeri je: prosta telovadba, veslanje, tekanje, hoja; druge vrste: gimnastika, drsanje po ledu, plavanje, lawntennis, borenje, telovadba na orodju, jahanje, bicikliranje, smučarjenje, lov, ribolov, nogomet, streljanje; tretje: lov na divje zveri, dirkanje, gorski šport (veleturistika, alpinsko smučarstvo, plezalstvo), jadranje po morju, avijatika etc. Često ena smer prehaja v drugo, en znak prevladuje nad drugim. Gotovi športi so neločljivi od čustvovanja prirode, drugi zopet od tekme. Lawntennis je lahko prosta igra ali gojena za tekmovanje, šport. Tek je skoraj čista tekma. Odločilni moment pri gimnastiki je goja lepega telesa in harmoničnega gibanja, prevladuje torej moment estetike in umetnosti. Plavanje je predvsem higijenično, postane odličen šport z momentom tekme. Pri lovu in ribolovu je tekma skoraj docela izključena, zato pa sta oba nerazdružljiva od občudovanja in uživanja prirode. Pač pa se moment tekme pri lovcu često izraža v pretiranem pripovedovanju lastnih spretnosti (lovska latinščina). Lovci so občudovalci lepote gozda in opazovalci kretanja in življenja divjačine in ptičev. Posebno globoko se zamisli ribič v obdajajočo ga samoto in mir vode ob prvi jutranji zori med mehkiimi črtami zelenega gozdnatega brega. Ob lovu na gorsko postrv ga obdaja šumeči slap in mogočna gorska okolica. Kako slast zdravja in lepote uživa lovec, ko v prvem jutranjem hladu koraka skozi polutemni gozd med vitkimi dremajočimi hojami, po mehkiem, raznolikem mahu, po gozdni cvetni trati, leskeči se v rosi! Tam na rob gošče pa stopi plaho košuta! Zato se lovec često strastno zaljubi v gozd, da njegova lovska strast stopi v ozadje in uživanje prirode preveva celo dušo. Nasprotno dirkanje in tekanje ne vzbuja skoraj nobenega momenta čustva prirode. Vse stopi v ozadje pred momentom tekmovalja in kosanja. Skoraj pri vseh vrstah športa je moment tekme spočetka malo občuten, s stopnjevanjem telesne in duševne sposobnosti pa skoraj vsi športi, posebno športi gibanja torej tudi gimnastika, stremé po tekmi. Radi tega se često zanaša moment tekme kot odločilna ali celo kot edina vsebina športa.

Radi visokega pomena športa za vsakdanje življenje je docela naravno, da današnji družabni red prevaja šport na p r o f e s i j o -

nalno pot. S splošnim interesom mase za šport in užitek, katerega nudi gledanje športnih tekem, je športno torišče postalo pravi cirkus. To velja posebno za nogomet, ki brez profesionalstva skoraj več ne nastopa. A tudi profesionalstva ni podcenjevati. Oznanja razvoj športa do viška, ko šport postaja potreba mas, vsakemu pristopen, ter iz mase izbira svoje plačane voditelje. Šport takó postane plačano delo, obrt ali tudi dobro nagrajena umetnost. Brž ko društvo ali država spozna šport kot higijenično potrebo, mora imeti za šport učiteljev. Profesionalstvo se je torej v zgodovini športa organsko razvilo, je za daljši sistematični razvoj športa potrebno.

Enako je treba motriti rekord. Igra, šport in gimnastika v razvoju postanejo iz spretnosti, ko najdejo svojo posebno obliko, umetnost. Vsak športnik pa ima tendenco, kazati se. Umotvori se razstavljaajo. Docela prirodno je torej, da organizacija iger, športa in gimnastike po prirodni vzgojni poti stremlj obujati posnemanje in tekme. Radi tega šport in gimnastika zahtevata javne nastope in tekme. Rekord po svojem notranjem pomenu znači zabeleženje uspehov, torej ugotovitev gotove spretnosti v času in prostoru. Rekord pomeni primerjavanje, cenitev, radi tega se rekord posebno izraža pri tekmi, je pa tudi na sebi lahko gola zabeležba v času in prostoru — registriranje. Tak more biti edinole rekord v alpinistiki. Rekord se posebno točno registrira pri profesionalcu in je važnega pedagoškega pomena, t. j. dviguje športno spretnost do najvišje mere, obenem pa kaže povprečnost za bodočnost. Kar danes zna le odličen športnik-umetnik, je bodoči cilj razvoja tudi za maso. Veselje nad telesno in življensko silo in zavest polne osebnosti ni namenjena le enemu, je za vse!

»Et quod nunc ratio est, impetus ante fuit.« Tacitus.

Ogromen pomen tekme in rekorda pri športu za splošni napredek, v prvi vrsti tehnični, se kaže posebno pri avijatiki. Prvotni uspeh na uro in km je znašal pri zrakoplovu 27, pri letalu 16, pri avtomobilu 8.4 km, dočim je letalo doseglo danes preko 594 km na uro in se bliža 600 km in več. Kakor vsak uspeh človeškega dela, dvigne rekordni uspeh človeštvo tudi umstveno z zavestjo moči za novo večje delo. Je nekak aritmetični dokaz za bodočnost.

Kot profesionalizem stopa šport v šolo in med vojaštvo. Cilj mu je borbenost naroda. Ako gotovi inteligenti protestujejo proti

športu ter motré z nekim estetičnim in etičnim snobizmom t. j. s poudarjanjem nebistvenih malenkosti in pozabljenjem bistva pojave ter skritim povzdigovanjem samega sebe kakor farizeji v templju: »Glejte, mi smo boljši od vas, mi smo privilegirani esteti in etiki«, kaže to le polno nerazumevanje pomena športa za človeško kulturo, njegove vzgojne ideje.

»Ambitiosa non est fames — lakota ni častihlepna.« Seneca.

Kjer in ker gola tekma podžiga strasti, postane neetična in za kulturo kvarna, kakor hazardna igra. Ker pa se moment tekme kot inherentno biološki moment športa ne da odpraviti in ga je celó težko omejevati na prirodne meje, vidijo nekateri v športu le kvarni moment strastne ali suhoparne tekme, ne da bi se vprašali po bistvenem psihološkem momentu športa, zavesti moči in energije, zavesti premoči človeškega duha. Takó razlaga Henrik Steinitzer šport v svojih razpravah »Zur Psychologie des Sportes« in »Sport und Kultur« kot tekmovanje in kosanje brez globljih psiholoških momentov in ga proglašá za kulturi škodljivega. Šport mu je »vsako človeško udejstvovanje, a k o se izvaja i z k l j u č n o v svrhu, da se merijo pod posebnimi izvajalnimi pogoji lastne moči z močmi drugih. Gonilo vsake dejavnosti, v kolikor je šport, leži izključno v strem-ljenju po osebnem odlikovanju in njegovem priznavanju«. Po Steinitzerjevih nazorih postane torej šport lahko vsaka igra, vsako delo, tudi umetnost, čim postane tekma izključni moment. Steinitzer celó pravi: »Ni treba, da so tekmeči ravno ljudje. Kosamo se lahko tudi z živalmi, n. pr. pri lovu, ali neživimi stvarmi, n. pr. z goro. Da, celo različne sile enega in istega človeka se utegnejo občutiti kot tekmujoče med seboj. Neka vrsta askeze ni nič drugega nego šport jazstva (Ichsport)«. Tako Steinitzerjevo razlaganje pa je docela napačno in zmotno. Zgodovinski nastop in razvoj športa, objektivni moment različnih športov táko ozko razlago izključujejo ter se lahko reče: šport, pri katerem je tekma s stremljenjem po priznavanju in odlikovanju izključni moment, ni več šport, ampak izrastek športa ali šport v posebnem, slabem pomenu besede. Enako rabi besedo šport tudi dr. Kugy na nekem mestu svoje knjige »Aus dem Leben eines Bergsteigers«, rekoč: »Alpinismus ist kein Sport«, t. j. alpinizem ne sme biti golo tekmovanje in rekorderstvo. Kugy pa bi bil moral pravilno reči: »Alpinismus ist kein gemeiner Sport«. Ako

nogometaška četa skuša priti do zmage z vsakim sredstvom, n. pr. da izključuje med športniki po namišljenih pravilih boljše borce, ali da igralci celo skušajo telesno oškodovati nasprotnika, je to seveda ogabno dekadentstvo, a ne več nogometni šport. Zato docela prav pravi prof. Lammer: »Ni zlo šport na sebi, ampak le šport kot malenkostna enostavnost in omejitvev.«

Šport v njegovem visokem pomenu pa razlaga znanstvenik **Albert Einstein**, rekoč: »Marsikdo se bavi z znanstvom v radostnem čustvu svoje nadprečne duhovne sile.« Temu je torej tudi znanstvo primeren šport, doživetje, polno sile in zadoščenja, častiljubja! Kakó je čustvo nadprečne sile inherentno človeški duši, kaže značilno opazka slavnega francoskega zgodovinarja **Michelet-a** v Zgodovini XIX. stoletja, kjer izvaja: »Ako izločimo pomen in vpliv alkohola na zdravje in kot živilo in se omejimo le na psihološko plat, potem je glavni moment pomena alkohola istotako biološki, kakor pri športu zavest, čutiti se močnega«. Na vprašanje, ali je razširjenje upotrebljanja alkohola in mesa kot hrane le posledica telesne potrebe, čutnosti, odgovarja: »Ne! Predvsem je ideja veselja, čutiti se močne, misel, da premoremo več.« In ta ideja je pri športu visokega bicloškega pomena, pomeni stremljenje, da dvignemo svoje životvorne sile.

Odlični alpinist in teoretik alpinizma **E. Oertl** v Monakovem vidi v športu ne le golo ljubimstvo (amaterstvo), marveč nasprotno nujnost, ki temelji na prirodnih potrebah. Bolj, ko se stopnjuje kultura, bolj naraščajo legije onih, ki potrebujejo nujno šport. Šport mu je predvsem prosto gibanje, a zahteva v nadprečni meri gotove telesne in duševne lastnosti, ki so posebno za alpski šport: sila, gibčnost, pogum, vztrajnost, trdnost telesa, vladanje samega sebe, prisotnost duha, hitro odločnost, hladnokrvnost, previdnost, sigurnost udov, opazovalnost, krajevni in izsledovalni čut, krajevni spomin in zmožnost orientacije. Nujna vsebina športa je radost, ne le gibanje v prostosti, ampak tudi v zavesti lastnih telesnih in duševnih sposobnosti. Športnik in umetnik iščeta zadoščenje v činitvi sami. Bistveno gonilo športa leži v radosti udejstvovanja lastnih sposobnosti. Oertl sklepa: **Šport je udejstvovanje gibanja, ki zahteva določne telesne in duševne sposobnosti v nadprečni meri, gibanje, ki se vrši iz radosti nad udejstvovanjem samim.**

Izvor radosti pa je v stremljenju spoznanja in izpopolnjevanja samega sebe, rast, notranjih telesnih in duševnih sil. S športom so nerazločljivo vezane: svobodnost, odlastek od dnevnega dela, čistihlepeje.«

Oertlova razlaga športa je pač ena najpopolnejših ter podaja polno vsebino. Že lastnosti, katere zahteva šport, ki jih torej tudi razvija, kažejo njegovo visoko etično in vzgojno vrednost.

Vse to je utemeljeno v človeški prirodi. S svojim duhom stremimo vse te sile združiti v opazovanje in izpopolnjevanje sebe, svojega jazstva (ich). Športnik in umetnik sta si blizu v tem, da oba iščeta zadoščenje le v storitvi. Razlika med igralcem in športnikom je v tem, da igralec išče zadovoljstva sicer v udejstvovanju samem, a se ne zaveda svoje nadprečne sile in spretnosti.

Tudi pri rokoborbi, nogometu in dirki je gonilna sila veselje nad udejstvovanjem lastnih moči. Radi tega je šport najčistejši takrat, kadar ga vršimo brez tekmovanja. Pri športu ne sme biti vir vsega veselja poraz nasprotnika, marveč lastna činitev (Leistung). Uporabiti vso lastno silo, je izraz naše notranje prirode. Kdor si postavlja za cilj le svoje lastno, kolikor moč visoko uveljavljanje, ter vidi v porazu tekmeca le preizkusilo lastne sposobnosti, ostane športnik tudi pri dirki, s katero je a priori vezana tekma. Oertl končno izreka: »Ako uspemo, da dvignemo šport do umetnosti, ustvarimo z njim visoko kulturno vrednost. V tej smisli naj skuša rešiti vsak zase športno nalogo.« Angleži, od koder smo prevzeli ime in razne vrste športa, smatrajo športsmana za gentlemana. Ako trdi Steinitzer, da je vsak šport protikulturen, izpodletelo mu je občutno prav pri Angležih, kjer je šport doma že sto let ter je vzgojil samozavestno in plemenito mladino. Angleški akademiki Oxforda in Cambridgea se pripravljajo leta in leta na veslaški šport, nalagajo si največje samozatajevanje, skoro do askeze, s sistematičnim trainingom in teoretično izobrazbo.

Šport v današnjem pomenu je pojav modernega, socialnega, predvsem mestnega življenja. Pri vsakdanjem delu človek često postane nezadovoljen in zapostavljen, često ne pridejo njegove spretnosti in moči do veljave. Radi tega je šport kakor rešitev iz tesnobe, odpira pot do udejstvovanja zatišanih vrlin človeka; večina športov človeka stavi tudi v najtesnejši dotik s naravo. Radi

tega šport ni le ljubimstvo-amaterstvo, ampak je nujnost modernega življenja. Iz kulturnih ozirov moramo torej športu pripravljati prava tla. Širša ko kultura, več športa! Psihološki izvor športa ni beg od dela kot telesnega ali duhovnega truda, marveč nasprotno izvira iz veselja do dela. Je radost dela, prirojena vsakemu živemu bitju, biološka funkcija. V tej funkciji se je šport seveda v človekovem razvoju pojavil kot igra. Ta del njegove funkcije obstoji še v modernem socialnem pojavu kot čisti šport.

Pri Grkih se je igra razvila v **gimnastiko**, igra, gibanje in vaje z orodjem v svrhu razvitja zdravja in lepega telesa in s ciljem, ustvariti krepko mladino domovini. Lepota človeškega telesa je pri Grkih vredna izkazovanja božjih časti. Nagost za Grke nima nič razdražljivega, nasprotno, Grk očita barbaru, da ga je sram biti nag. Tam, kjer je grška kultura prišla do najčistejše veljave, je tudi v umetnosti prišlo nago telo do polne veljave, in ako opazamo pri jonski šoli neko zavzetost za oblečene postave, je v tem jasno videti vpliv orientalskih idej. Tako izvaja zgodovinar Jardé v svojem delu »Le Peuple Grec«.

Na **Olimpijadi** se druži ves narod Grkov. Nikjer drugod pri Grkih ne prihaja celotnost do veljave. Umetniki razstavljajo svoja dela, glazbeniki dajejo koncerte, pisatelji in govorniki nastopajo javno, a nikdo od tekmecev na Olimpijadi ni mogel priti do take slave nego atlet. Rodbina je zmagovalca sprejela v triumfu, pesniki so ga opevali. Ni je bilo najti med grškimi kraljevimi in plemiškimi družinami slavniješe, nego atletske družine Diagora iz Roda, ki je od rodu do rodu dajala olimpijske zmagovalce.

Tudi moderni šport stremi za cilji grške gimnastike. Športnik išče doživetja lastnega telesa, udejstvovanja osebne sposobnosti, sile, volje, vztrajnosti. Šport ima demokratičen raz kakor pri Grkih, socialne razlike se izravnavajo, osebna vrlina stopi na prvo mesto. Demokratična poteza je bistveni element športa, izravnavajo socialne razlike, zahteva za vse enako osebno vrlino. Element grške gimnastike kot vežbanje telesa v službi domovine se je v moderni zgodovini javil za časa napoleonskih vojska. Nemški Turnervereini ustanavljali so se kot vojne čete, da se odrešijo tujca. Švicarski gimnastiki nosili so geslo: »Vaterland, nur dir!« »Le Tebi domovina!«.

V poznejšem razvoju se je gimnastika ločila v **atletiko** kot čisti šport ter gimnastiko v svrhu higijene in estetičnega razvoja telesa ter v olimpijske igre kot tekmovanje mladine, izraz sile lastnega naroda. Važnost športa v tej smeri higijene, estetičnega razvoja, energije in borbenosti, priznavajo danes vse kulturne države, a jo tudi izkoriščajo v svoje svrhe. Celó cerkve, ki so stale sprva ali indiferentne ali pa sovražno nasproti, so to stališče opustile že davno in tudi politične in kulturne organizacije v okviru cerkve ali pod njenim vplivom organizirajo šport in tekmujejo z enakimi organizacijami naprednjakov in socialistov. Angleški škof Cook je javno priznaval svojo veliko prijaznost do športa. Anglija, Amerika, Francija, Nemčija imajo v ministrstvu za narodno zdravje poseben športni oddelek. Nekatere države imajo za šport posebnega državnega podtajnika. Francoska ima »Soussecrétariat d'État de l'éducation physique«, ki izdaja »Bibliothèque officielle de l'éducation physique et des sports«. Ustanovila si je tudi »Académie des Sports« na visoki šoli. Zealandska ima za šport in gimnastiko celó posebno ministrstvo.

Športne organizacije šteje so koncem leta 1928 po kulturnih državah trideset milijonov športnikov.

V Zedinjenih državah Amerike, kjer industrijelnost in komercijelnost obsega skoraj vse ljudstvo, se je posebno silno razvil šport in prav to kaže nujno potrebo širokih mas po športu kot odlastek. Tekme športnikov na univerzah imajo često do 100.000 gledalcev. Vstopnina je često dosegla po 200 Dol., t. j. 11.200 Din. Marsikateri srečni športnik-akademik pusti svoje študije in obogati kot športni amater ali pa tudi kot profesionalist in kakor pri starih Grkih pride do večje slave nego učenjaki svetovnega imena, n. pr. Lindbergh in dr. Akademično naobražen športnik ni v kulturnih državah več nobena redkost.

»Šport je danes svetovna sila,« pisal je nedavno celó naš domači list »Slovenec«, poudarjajoč, da so minuli časi, ko se mu je zamerilo pisati o športu.

Nujnost športa kot izraz modernega življenja kaže nam najbolj narast športov po kvaliteti in kvantiteti. Športi se ločijo danes na vse mogoče panoge. Skoro vsaka človeška spretnost ima svoj šport. Kar pa je najznačilnejše, je razširitev športa na delavske

mase in celó na kmete. Ako so do velike vojne športniki bili predvsem meščanje in intelektualci, šport obsega danes milijonske delavske mase. Delavec je uvidel v športu udejstvovanje svojega telesa v svobodnem gibanju. Človeško telo, telesno bistvo postaja postulat človeške kulture. Moderni človek jel je čuti glas svojega telesa. Telesna kultura pa se dviga nad vsakdanje udejstvovanje mišic in kit. Velika vojna vzbudila in razljutila je vse strasti meščanske hipercivilizacije, pa tudi atavistično strast zverskega človeka. Kakor divji hudoornik so strasti po vojni zalile človeško kulturo. Prevesti to bujno silo v urejeno strugo športa je problem športa velikih mas. Da postavlja šport gojo in lepoto telesa na odlično mesto kulture, da se poudarja pri vsaki priliki telesna kultura, je eden največjih uspehov kulturne revolucije velike vojne. Šport kot vzgoja lepega, silnega telesa in vladanje samega sebe mora postati visok duševni problem. Šport naj postane klasična grška gimnazija.

Mase se danes prerivajo k športu z vprav elementarno silo, a kar se takó uveljavlja, mora biti prirodna, zakonita sila. Človek v družbi predstavlja telo prirode same. S pristopom velike mase k športnemu gibanju kaže njegov razvoj vedno bolj psihološko tendenco osvoboditve človeka od dnevnega mehničnega dela, obenem pa tudi osvoboditve od nacionalistične primesi športne tekme. Delavsko športno gibanje postavilo je načelo, da šport ne sme biti sebi namen, marveč mora služiti ljudstvu kot osvobojenje od prisilnega telesnega truda in mišljenja. Športno gibanje je tekom 19. stoletja vsled nacionalističnih vojen postalo v vseh državah med meščani patriotično, militaristično. **Delavsko gibanje** pa se je postavilo zgolj v službo socialne kulturne ideje. Svrha športa je omogočenje higijeničnega in kulturnega napredka delavca in mas. Ako ima šport sploh kako svrha, mora to biti vzgoja mladine vsega ljudstva v krepko in zdravo pleme, dajanje največje mere radosti življenja. Šport nudi delavcu in razumniku novo udejstvovanje. Šport ni le individualno zdravstvenega momenta, ki naj ozdravlja posameznika, marveč je socialni element, ki vzgaja mase v krepko pleme po telesu in energiji. Delavsko športno gibanje tudi ne poudarja vzgoj-

nega šolskega momenta za šport, goji ga kakor umetnik svojo notranjo težnjo. Je težnja za svobodno življenje. Le v tej težnji po svobodnosti pa je tudi prava vzgojna vrednost za velike mase. Športu mladina ne sme biti objekt, ampak subjekt, zavedni nositelj športa. Brutalni incidenti pri športnih prireditvah (Amsterdam 1928) kažejo posledke dosedanje meščanske športne vzgoje. Visoke etične stopnje grških olimpijad moderne države radi stoletne napačne vzgoje ne morejo doseči. Ako je velika vojna to smer deloma še stopnjevala, vzbudila je gibanje delavskih mas in gibanje pacifizma, reakcijo proti zlorabi športa. Šport se vrača na etična, higijenična načela iz veka, katerih zastopniki so: Hoffmann, Rollin, Crousaz, filozof Voltaire in enciklopedisti, pedagoga J. J. Rousseau (v Emilu), Basedov in drugi. Po historičnem razvoju sodeč, šport dobiva svojo čisto obliko in nalogo v moderni internacionalni družbi. Nagon moči, ki je imanenten človeštvu, ni le načelo, ampak ga je vzgajati kot sredstvo, ki služi za razvoj človeštvu više in više. Častihlepje, ki je in kolikor ga je v spremstvu nagona po moči, omogočuje napredek človeka.

La nature ne connaît pas le vice. C'est l'éducation qui l'a inventé — Priroda ne pozna pregrehe. Vzgoja jo je iznašla. Camille Mauclair.

Na podlagi športa se je tudi uveljavilo stremljenje, preosnovati **šolsko vzgojo**. V Nem. Avstriji se je stavil predlog za reformacijo vse šolske vzgoje na podlagi športa.

Po veliki vojni so šole od osnovne preko srednje do visoke šole v stadiju nemira in negotovosti, ki zahteva načelno preosnovanje vse šolske vzgoje. Prav za prav šola do sedaj ni vzgajala, marveč je bil njen cilj predvsem poduk. Više ko se je šola stopnjevala, bolj je postajala abstraktna in na visoki šoli se je izgubljala in se izgublja v specializacijo, ki onemogoča vsak splošen pregled, vsako osebno vzgojo, pretvarja človeka v stroj. Ako pogledamo zgodovino šole, kar ne moremo verjeti, kako je šola do zadnjih let docela zanemarjala vzgojo telesa. Še vedno prevladuje mnenje, da je naloga šole predvsem učenje, in sicer da ima, kakor še izza časa Avgusta Comta, nalogo, podajati kolikor mogoče le priznane rezultate znanstva, pa tudi tu se drži rezultatov, ki so se pokazali že v davno minulih letih, tako da je ves pouk konservativen. S tem poukom se mladina preobremenjuje duševno ter se ji naravnost odreka pravilni telesni razvoj. Neverjetno je, da se temu vsaj zdravniki ne upró z vso silo.

Pri deklici v 12., pri dečku v 14. letu začne se razvijati spol. Iz otroka postane mladenič, mladenka. Razširijo se možgani, vse življenjske sile skušajo se razmahniti in ob enem osredotočiti. Kri takorekoč kriči po gibanju telesa v prostem vzduhu, um hrepeni po spoznavanju bistva človeka samega. In vendar mora ta mladina sedeti ure, dneve, mesece za klopmi, porabiti še ves prosti čas domá, da si vtepa v glavo nauke, od katerih 90% ne bo rabila za življenje.

Šele, ko se je spol razvil, t. j. v 16. in 18. letu, šele takrat se pokažejo telesne in umske sposobnosti mladeniča, mladenke. Šele takrat se lahko odloči njih poklic, šele takrat je telo dovolj okrepjeno, da prenese težki telesni in duhovni trud. In prav v dobi 14 do 18 let je po današnjem sistemu skoraj vsa vzgoja telesa izključena. Ravno takrat se obremenjuje duh z nauki, za katere v prirodnih sposobnostih otroka ni podlage. **V z g o j a o d 14.—18. l e t a d a j e**

podlago za vsoto srečo človeka, kajti takrat se more telo spolno harmonično razviti in od tega harmoničnega razvitja je največ odvisna sreča zrele starosti. Toliko se piše o evgenetiki. Statistika porodov v razmerju inteligentov in delavcev pa jasno kaže vedno večjo nesposobnost prvih, ker mora pretirano duhovno delo v prvi mladosti uničiti življenjske posebno spolne sile.¹ Neverjetno je, da niti država niti družba inteligentov ni prišla do te zahteve, ki je na sebi tako enostavna, načelna.² Pedagog Stadler pravi: »Pretiravanje je nemumnost inteligentov. Nastane, ko gotov krog predstav zavzame vso zavest, n. pr. pri učenjaku stroke. Učenje jezikov vede le k prevelikemu respektu pred avtoriteto. Gramatiki se mora brezpogojno verjeti, tako se zajema tuje blago brez premisleka. Dokler ni um docela razvit in samostojen, stroke omejuje inteligenca. Odrasli mladini naj se dadó rajše temeljni pojmi filozofije, sociologije, zgodovine, literature in umetnosti. »Littera occidit, spiritus vivificat — Črka mori, duh oživlja!« Šele po splošni pripravi odloči naj se odrasli mladenič, kateri poklic si izbere. Državni izpiti danes ne vprašajo po inteligenci kandidatov, so izpiti za mehanični spomin. Visoka šola naj daje splošno izobrazbo in šele po par letih prakse naj sledi izpit sposobnosti za stroko. — »Kar naj se pri zgodovini učimo,« pravi Stadler, »naj bo prirodna zgodovina družbe. Le tista dejstva so vrednosti polna, ki nas učé razumevati, kako so narodi zrasli in kako so se organizirali. Ključ k razumevanju zgodovine bodi končno biologija in psihologija. Poleg znanja učiti je uživanje umetnosti.« Akademikom bi morali biti šport, glazba in umetnost obvezni predmeti. In med športi bi akademična mladina morala gojiti visoki šport, t. j. alpinistiko. Telesni šport naj vodi na pot socialnega ozdravljanja, k harmoniji celega človeka, »zdrava duša v zdravem telesu«, daje nam moč in voljo, pogum in čut telesne lepote.

¹ Prof. Muckermann je na preiskanih 4000 inteligentih ugotovil na par počez komaj po dva otroka, pri delavcih po tri in pri poljedelcih po 5.

² Zedinjene države S. A. puščajo šoli na leto 110 prostih dni, Anglija 105, Francoska 101, Češka le 77.

Ples. Najbližji igri in športu, sredi med njima je ples, prehaja v umetnost. Nosi vse znake igre in športa v končnem razvoju čiste umetnosti. Prvotni ples je vznurjeno gibanje vsled jakih in obilnih čustev, ali pa je, kakor igra, le preveč dejavnosti. Prvotni ples je brez oblike, preprosto skakanje, izraz valovanja neurejenih čuti. Kakor vsak pojav prirode stremi po svoji obliki in je to stremjenje izraz življenja, tudi plesno gibanje stremi po zgradbi lastnih oblik. Išče plastičnih obrazov¹ in postav človeškega telesa. Otrok in divjak plešeta iz veselja do življenja, gibanja so živahna, brez skladu, večinoma skoki. Pod vplivom jakega, urejenega čustvovanja postane ples mičen, dramatičen in končno estetičen. Pri zgradbi oblik je tvorec ritem. Kakor prvotni otroški in divjaški ples spremljajo kriki, tako mimično, dramatično gibanje išče miru v petju in glazbi. Ker je največje človeško čustvovanje v spolni ljubezni in religioznosti, je ples v početku ali erotičen ali ekstatičen.

Vsebinsko plesa lepo razlaga Delacroix, najprej kot fizično gibanje, organsko veselje, ki prihaja iz posameznih funkcij života, posebno iz srca, ki bije hitreje, ter iz hitrejšega dihanja. Za tem prihaja čut mehkode in splošnega nagona, živo čustvo svobode, novosti, moči, vsled pozabljenih vsakdanjih težav. V teh sestavnih delih so pa tudi prvine igre in športa. Preko tega je v plesu viden jasni prehod do umetnosti takrat, ko ples po svoji obliki izraža notranjo harmonijo čustvenosti. Kot umetnost ples ni več edinole prebitek gibanja, marveč ima svoj cilj v sebi. Filozof Hegel vidi v plesu sintezo glazbe in skulpture, plastično mimiko. Filozof Wundt pa zopet smatra ritmični ples kot izvor in prvotno obliko glazbe. Gotovo je, da si glazbe ne moremo misliti brez ritma, ritem pa je inherenten vsakemu gibanju v vsejmiru. Ples nam nazorno kaže, kako priroda in gibanje ustvarjata oblike, katerim je podlaga ritem.

R. Francé v članku »Priroda kot iznajditeljica« pravi: Vsaka oblika je izraz dogajanja. To je svetovni zakon, ki velja za prirodo in duhovnost.

¹ obraz je Miene, Abbildung, obrazovanje Gestaltung, izobrazba Ausgestaltung, dočim lice Gesicht, kretanja Gebärde.

III.

Čustvo prirode in umetnost

Ein unbegreiflich holdes Sehnen
trieb mich durch Wald und Wiesen
hinzugehen und unter tausend heißen Tränen
fühlt ich in mir eine Welt entstehen —

Neznansko blago hrepenenje
Me gnalo je po gozdu, senožetih
In tisoč vročih solz ihtenje
Vzbudilo čustvo je o novih svetih.

Kaj more človek pridobiti v življenju več,
kot da se razodene božja mu priroda.

Goethe.

Čustvo prirode, t. j. uživanje in spoznavanje nje lepote in velikosti, je človeku prirojeno, ker je človek del in odsev prirode. In vendar, ali bolje prav zato ostane podzavestno pri prvobitnem človeku in se pokaže v človeški zgodovini precej pozno v vidni obliki. Dokler je bil človek starega ali srednjega veka, ali vojniki, ali vitezi, ali obrtniki, ali pastirji, ali sužnji tlačani, se čustvo prirode, uživanje prirode socialno ni javilo. Izražanje čustva prirode je bilo privilegij pesnikov in umetnikov, ali pa narodna poezija. Ksenofontovim vojakom se je iz duše izvil ob pogledu na morje krik: Θάλαττα! Θάλαττα! Narodne pesmi ruskega muziká često izražajo globoko čustveno umevanje prirode. Le socialno, kot kolektivni pojav med ljudstvom se uživanje prirodne lepote uveljavlja šele danes ob visoki kulturi narodov.

Razvoj čustva prirode je odvisen od gotovih socialnih in umstvenih pogojev. Često je le malo odvisen od prirode same ali od plemena, največkrat je v zvezi s civilizacijo in običaji. V posameznih zgodovinskih dobah prebujenja pride jačje do izraza. Renesansa, romantizem in revolucija so pospešile čustvovanje prirode, dočim doba razkošja in gospodarskega procvita vpliva neugodno nanj.

Vendar je tekom tisočletij stopnjujoče se kulture čustvo prirode postalo dedna sposobnost, dasi kakor vsako kulturno gibanje v prvih početkih dobi izraza na posameznikih. V gotovi dobi, v gotovi okolici se stopnjuje do bujnega izraza. Čustvo prirode je pridobitev zrele starosti in plod razmišljanja, vsekdar znak višje kulture. Divjak in otrok vidi le posamezne predmete prirode brez celotnosti. Čustvovanje prirode je v bistvu slutenje neskončne nje veličine in celote. Posebno živahno nastopi kot odraz (reakcija) proti velemestnemu življenju.

Zgodovina razvoja čustva prirode kaže dve dobi. Lahko ju morda delimo po nastopu Jean Jacques Rousseau-ja.

Pričetkom prve dobe je bilo čustvo prirode več ali manj podzavestno, pozneje se izraža v narodni in umetni poeziji. Pri starih Indijcih v mestu Ramajane, ko kraljica Damayanta išče svojega soproga skozi gozd, ga opeva: »Lej lepe vrhove, lepe kot drago kamenje, ki se dvigajo v nebo. Eni se ti zdé iz srebra, drugi so krvave barve, ti zopet so črlni (dunkelrotgelb), oni so slični sma-

ragdom.« Enako bogato izraža čustvo prirode Kalidasa. Manj bogati od Indijcev so Grki: v Delfiskih spomladanskih pesmih, v Odisiji; imajo svojega Pindarja, ki je imenoval goro Etna 3313 m dom nebes. Židovska knjiga Hioba izraža živo čustvo prirode, dočim po drugi strani židovski ortodoksni zakon grozi s smrtjo onemu, ki bi se pri učenju usmelil reči: »Kako lepo je to drevo!« Vergil je med Rimljani najbolj vzbujen, skoro moderen. Veličastna je slika vzburkanega morja v Eneidi. V literaturo zanesli so splošno občudovanje in uživanje prirode prvič aleksandrijci, spojitelji grške in orientalske kulture.

V srednjem veku imajo Francozi svojega Rolanda. Dante občuduje gore v strahu in trepetu. **Petrarca** pa je intelektualen, čustven in poje:

»Qui non palazzi, non teatro e loggie,
Ma 'n lor vece un' abete, un faggio, un pino,
Tra l'erba verde e' l' bel monte vicino
Levan da terra al ciel nostr' intelletto —
Tod ni palač, ne gledališča in ne lož,
namesto njih je jelka, bukev, bor
med travo zeleno in lepo bližnjo goro
od zemlje k nebu dvigajo naš um.«

O svojem pristopu z bratom 26. aprila 1336 na goro Ventoux 1912 izraža svoje misli: »Na potu sva srečala pastirja, ki nama je odgovarjal, naj nikar ne hodiva na vrh. To naju je še bolj podvžalo. Po velikem trudu sva dospela na vrh. Velikansko obzorje je za trenutek odvzelo vse misli.« Petrarca je na vrhu izvlekel iz žepa Avgustinove »Izpovedi«, katere je vedno nosil s seboj, ter čital: »Ljudje gledajo polni začudenja visoke gore in valove morjá in vodá in rek in drage (Bahn), katero črta zvezdovje.« Doli gredé si je Petrarca govoril: »Ako sem toliko truda doprinesel, da je moje telo bilo nekoliko bliže neba, zakaj bi vsega ne storil, da spravim tudi dušo tja.«

Srednjeveško naziranje skoraj zadušuje vsako svobodno voljo in čustvovanje.

Slovanski alpinizem sme z nekim ponosom trditi, da je eden med prvimi dal duška občudovanju prirode hrvatski pesnik **Petar**

Zoranić. L. 1536 spisal je »Planine« v obliki pesniške pripovesti. Podstava temu delu je pristop na Dinaro skozi Páklenico in Velebit, za ono dobo še težka in znamenita tura. Vse delo preveva čustvo prirode, ki po svoji sili daleč presega takratne nemške ali druge inorodne pisatelje. Svojo pesem poklanja Hrvatom. Tudi v tem čustvu daleč prekaša svoje vrstnike. Značilno je, da je Zoranić iskal v gorah duševno ravnotežje in tam na visočinah najde v samoti, svoji duši, solncu in bogu bliže, navdajenja za narodno zvestost. Z vso pravico veli njegov častilec dr. Ivan Krajač, da so Zoranićeve misli še danes aktualne in moderne, za slovanske alpiniste brezsmrtne. Te temeljne misli so: kulturno delo alpinista je v delu z umom in srcem. Vnanja smer hrvatskemu alpinistu je Velebit in Dinara, slovanskemu vzhod, nanizan na narodno samostojnost in narodni jezik. Z zanosom dr. Krajač dodaja: »Rodne naše planine odprle so pred štirimi stoletji prvič usta hrvatski umetni pripovesti.«

V XVI. stoletju Italija oživi v slikarski pokrajini z Leonardo da Vinci-jem, Tizian slika ozadje z Alpami. Švicar Konrad Gessner med Nemci prvi l. 1541 popisuje lepoto Alp: »De Montium admiratione«. Bil je na Pilatu in zrušil babjeverje, ki je to goro obdajalo. Piše: »Dokler mi Bog da življenje, sem sklenil vsako leto polezti na nekoliko gor, deloma, da proučim gorsko floro, deloma, da okrepim telo in osvežim duh. Kak užitek imaš, ko motriš orjaške gorske grmade ter dvigneš glavo v oblake.«

Pozneje za Gessnerjem piše botanik Joh. Jak. Scheuchzer leta 1723 »Itinerare alpinum«, Švicar **von Haller** leta 1729 opeva prvič Alpe. Pesnik beži pred ogabnostjo in izprijenostjo mest v udobno osamljenost kmečkega življenja, k siromašnemu švicarskemu ljudstvu, kateremu vsled njega srčne čistosti in srčne preprostosti cvete še neskajljena sreča. Vse vidi, a tudi pretira v solnčnosti in luči. Kakor Rousseau propoveduje vrnitev v prirodo in zaničevanje mestne kulture radi npravne gnilobe. **James Thomson** l. 1726—30 v svojih »Letnih časih« daje tip poznejših prirodnoljubnih pesnitev pričetkom XIX. stoletja.

Druga doba prične, ko z elementarno silo nastopi francoski Švicar **J. J. Rousseau**. Njegovi »Emile Confessions, Nouvelle Héloïse« l. 1760 so polni prekipevajočega čustva prirode in nje slav-

ljenja, a tudi duhovna razmišljanja. Rousseau pomeni preporod čustvovanja prirode od lažnjivega sentimentalizma k realizmu, od idejlozičnega naciionalizma k zdravemu čustvovanju v bojevnosti in svobodnosti srca, beg iz francoskih obrezanih parkov in erotičnega posnemanja pastirskega življenja francoskih markiz. Rousseau nam kaže pot od francoskih klasikov proč k Shakespearu. V »Nouvelle Heloïse« piše: »Splošen vtis, ki ga vsak čuti, četudi ne opazuje na sebi, je, da občutimo na visokih gorah, kjer je vzduh čist in tenak, lažje dihanje, več lakote v telesu, več jasnosti v duhu. Sle so manj goreče, strasti bolj umirjene. Premišljanje prevzame značenje višjega in večjega, v razmerju predmetov, ki nas prese-nečajo, neko mirno zadovoljstvo, ki nima nič ostrega in spolnega. Zdi se, da puščamo pod sabo vse nizke zemeljske občutke in da bolj, ko se bližamo zračnim višavam, duša prejmlje nekaj nepo-kvarjenih lastnosti. Resno poslušamo, brez melanholije, mirno, brez nebrižnosti, zadovoljni, da smo in da mislimo. Vse preživahne želje se ublažijo, izgube ono ostro želo, ki jih dela bolestne, ne puščajo v srcu družega, nego lahko in milo vzbujenje.« Rousseau ni senti-mentaleni motrilec prirode. Išče, ne toliko prirodnih lepote, nego vtis veličastnosti prirode, ki človeku polni dušo s stremljenjem in obču-dovanjem ter mu razgiblje duh. Četudi Rousseau ni bil nikdar sam na visokih alpskih gorah, poudarja, da mu ni za uživanje prirode dovolj vsaka lepa pokrajina, marveč hrepeni po vtisih hudournikov in pečin, po strminah in prepadih, ki človeka polnijo z grozo.

Rousseau je takó miselno predhodnik prave alpinistike kot športa. Za njim nastopi posebno med Nemci cela vrsta pesnikov prirode: Matthison, Salis-Seevis, Lenau in dr. Pravi predstavitelji čustvovanja prirode so tudi romantiki, ki se vtopé v čar prirode, med Francozi Chateaubriand, Victor Hugo, med Italijani Leopardi.

Sem spada **Emerson**, ki pravi: »Ne moremo krščanstva raz-umeti iz katekizma, pač pa iz pašnikov in malega čolnička, kate-rega obdaja petje gozdnih ptičkov.« Med glazbenimi romantiki je pevec lepote in ljubezni do prirode **Schubert**. Sla vesne, gorske sa-mote, kipečega veselja sredi prirode, so često motivi, ki prekipevajo iz njegovih pesmi.

Rossinijeva opera »Wilhelm Tell« iz l. 1829 nosila je prvotno naslov »Čustvo prirode«.

Klasiki posnemajo v prirodi realiteto, v njej vidijo človeka z njegovo dušo in čustvovanjem, vidijo prirodo v družbi in pod voljo človeka. Tako Feuerbach: »S krščanstvom je izgubil človek smisel in sposobnost zamisliti se v prirodo stvarstva.« Velik je tudi ob tem Nemec Goethe. V novejšem času sledé realisti, Zola, koloristi, Ruskin, Gautier, D'Annunzio. Objektivni temperamenti kakor Goethe in Milton, prirodo dvignejo v p a n t e i z e m. Že l. 1739 pisal je Anglež Gray: »Ni prepada, ni hudournika, ni skale, ki bi ne bila polna religije in poezije. Polja, dihaajoča svežest zelenja in radost so dokaz božje eksistence.« Nemec Hölderlin proti koncu XVIII. stoletja je eden najčistejših predstavitev panteizma, črpanega v prirodi. V nasprotju z obdajajočo družbo zgradil si je iz J. J. Rousseau-jevih idejlov gorskega sveta in prirode svoje panteistično svetovno naziranje. Svoji sestri piše v St. Gallen: »Ako ima Bog oblast in prestol na tej zemlji, ima ga nad temi veličastnimi vrhovi. Tu stojim kakor otrok, strmim in molim.« Za njim Hoelty: »Občudujem te, Bog, v jutranji poltemi, v vzhajajočem svitu tvojega oznanjevalca, lesketajočega se solnca, občudujem te v črvu na zemlji in na brsteči vejici.«

S panteizmom vstaja zavest prirodnih sil ob gorečem veselju do življenja.

Lamartine vidi v prirodi svojo religijo, svoje hrepenenje, svoje bolesi. »Vous avez pris des lieux et laissé de vous-mêmes quelque chose en passant — Mimogrede ste sprejeli kaj iz kraja in pustili ondí nekaj od sebe samih.« **D'Annunzio** mistično piše v Trionfo della morte: »Velika opoldanska luč dala mu je nov občutek telesne nejevolje s primeskom neke vrste motne bojazni. Bila je kakor grozna ura, ura preplaha, visoka ura luči in tihobe, postavljena na praznoto življenja. Razumel je pogansko praznoverje: sveta groza pasjednevnega poldneva na obali, kjer prebiva kruti in tajni Bog. Na dnu svoje motne bojazni gibalo se je nekaj kakor tesnoba onega, ki čaka na naglo in strahovito prikazen.«

Ne smemo pozabiti med prvimi realisti našega **Vodnika**. Njegov »Vršac« je veliko češčenje in spoznanje alpske prirode: »Sklad nad skladom se vzdiguje, večni mojster ukazuje; Prid' zidar se les učit.«

Dolgo je pogled na velikost in divjost Alp občudovanju družil občutke tesnobe in grozote. Tako je začutil tudi Goethe na svoji prvi poti pri pogledu na alpski svet zmedenost in vznburjenje.

Zdravo zavestno čustvovanje prirode med Nemci se oglašale proti koncu XVIII. veka. Nadvojvoda Johann Avstrijski, ki se je mnogo trudil za odkritje Štirskih Alp, pisal je o Totes Gebirge l. 1810: »Bil sem večkrat na alpskih špikih, a moram spoznavati, da sem se vedno le nerad ločil od njih. Vsaka misel na veliki svet, vsaka žalost tu mine. Prosto je dihanje in človek se čuti svobodnega, ko je dvignjen tako visoko nad družščino.«

Končno z razvojem alpinizma se človek dvigne nad prirodo. Prvi pravi nemški alpinist Hermann von Barth zmagoslavno vzklikne: »Svoj prestol sem postavil med nebom in zemljo in radoval sem se v razkošju motrenja širokega, divjega sveta.«

S kulturnim oživetjem srednjega stanu čustvovanje do prirode postane splošno. Sredi čustvovanja prirode je **pokrajina**¹ s svojimi objektivnimi elementi: gora, voda, vzduh, gozd in luč, na njej pa zelenje, živali in človek. Pred vsem pokrajina vpliva s svojo barvitostjo. Vsaka **barva** ima svoj dojem. Škrlat najbolj vzbuja. Žolta barva je topla, zelena in modra slastna, črna, rjava in bela so mrtve. Pestrost in lesk daje vzbujeno pokrajino. Poleg barve vpliva **zvok** in šum in pokoj. Goethe v pesmi: »Über allen Wipfeln ist Ruh« globoko izraža dojem gozdnega pokoja. Šum slapov, mrmranje potoka, šelest vetra nas vzbuja ali vznemirja. Gozdni vonj, vonj planinskega rušja, trate z belimi bedenkami (narcisa) nas mamijo. Cvetlice so od nekdanj vabile k sebi, zlasti v orijentu, posebno veliki dehteči cveti oaz sredi puščave. Cvetje vleče nase posebno občutljive ljudi. Francoz Baudelaire, Italijan G. d'Annunzio in drugi često izražajo čustvovanje lepote **cvetja**. Pogled na cvetje nam daje vtis harmonije in živopisnosti, harmonijo v linijah in harmonijo v barvah, ob enem pa različnost, ki se zopet združuje v harmoniji. Okoli tega jedra vidnega, slišnega in mamljivega izpopolnuje se vtis pokrajine po ostalih čutih. Čutni človek zanaša na pokrajino ne le svoj vid, ampak tudi sluh in celó okus. Tako ruski pesnik **Fofanof** piše: »Noč, vlažna po dežju, ima okus medú in topline.« Anglež Ruskin

¹ pokrajina Landschaft, krájlina Gegend, Grenzland.

čuti najmočnejši vpliv v Alpah, Michelet povišuje morje, Victor Hugo najmogočnejše vtise v viharju. Kar imenujemo pokrajino, v širšem smislu pa prirodo, je kakor zrcalo, v katerem se vsak sam zagleda. Popotnik išče v prirodi čustveno vrednost, zaradi tega popotovanje najgloblje oživlja romantično čustvo pokrajine.

Poseben vtis lepote in veličastja povzroči **solnce**. Goethe je v pogovorih z Eckermanom na vprašanje, ali obožuje solnce, odgovoril: »Prav gotovo, kajti solnce je kakor odkritje najvišjega, odkritje, ki je najvišje, kolikor je danega nam smrtnikom. Molimo na njem luč in stvarilno silo božjo, po kateri imamo mi vsi razsvetljenje in živali življenje, gibanje in bit.« **Cankar**: »Na nebu je zaplamenelo poletno solnce v svoji mogočnosti. Zrak odmeva od pesmi njegovih žarkov, je do vrha poln njegove zlate glorie« (Podobe iz sanj). Nemški alpinist Lammer pa pravi: »Čutimo vedno enako oživljajoče vplive vzhajajočega solnca kot božje povelje: »Excelsior«!»

Jakega estetičnega vpliva na pokrajini je **voda**, mirna gladina jezera med gorami, svetlo zrcalo v luninem in solnčnem svitu, šumljajoči vijugasti potok, hlepeči, gromeči slap. Bohinjsko in Blejsko Jezero, Vintgar, Savica vabijo popotnika z neodoljivo silo.

Bolj izrazito ko je čustvovanje pokrajine, bolj se mu pridružujejo tudi **zračni pojavi** nad pokrajino. Megla in čad (Höhenrauch), vzdušna vlaga in prozornost dajejo pokrajini svoj posebni znak, posebno pa tonično vplivajo na naše živčevje. Vsak vtis prirode je često odvisen od naše nalade.¹ »Veselite, katero prinesem iz mesta, kjer puščam njegov prah in hrup za seboj, priobčim pokrajini, žalost in otožnost, v kateri se hočem izživeti sam, proč od mesta, položim tudi na blestečo solnčno trato. Česar iščem po svoji naladi, najdem na posameznih predmetih pokrajine ter vtis razproستم po celi pokrajini. In enako dobro smotreč svoje nalade, vidim, da je ista močnejša od vtisov pokrajine same,« pravi alpinist dr. O. E. Meyer, psiholog Hellpach pa: »Vsaka človeška duša je kakor zveneča struna, ubrana na določen ton, na gotovo obliko pokrajine.« Pokrajine

¹ Rabim za Stimmung češki nalada, k temu ruski наладити, stimmen. Sklad je Verfassung, razpoloženje, dispozicija, ustroj ali stroj je Struktur.

J. J. Rousseau-a in Lamartina so spoj občutka vida, sluha in vonja, so prava sinteza vtisov, istinito stanje duše.

Izredno lepo opisuje hrvatski alpinist dr. I. Krajač vtise pogleda z Velebita na obalo **morja**:

»I kao da shvaća tajne stvaranja i svemira: O Kraljice mora, Ti Zavižanska Kraljice hrvatskog mora, Ti Kraljice »Našeg Mora«, kako reče neumrli Petar Krešimir, a kako oćuti Petar Zoranić iz Nina: Zvijezdo jutarnja, i Ti živom refleksom mora, prije izlaska sunca . . . Tako su Te tek osjetili ljudi — . . .

A za mjeseca, koji suncu dvore mete, srebrno nebesko svijetlo se toči u dugom traku mirno nad uzbibanu ili mirnu površinu morskú, koja ga bisernastim svijetlom odsijeva i vraća na visoku planinu u vječnoj igri, koju je rijetko kada, ali ipak u stoljećima koje ljudsko oko zapazilo.«

Prof. Bortolotti v reviji »Società filologica friulana« razlaga: »Il senso della natura consiste e si esplica nella vivace esposizione delle impressioni soggettive, che i misteriosi fenomeni naturali suscitano nello scrittore, non è senso della natura descrivere lo sfogarsi dei fiori, le movenze degli animali, i colori dei tramonti, invece è arte e pensiero cogliere e sviluppare il significato umano mistico, trascendentale di quanto ci circonda, e lasciare vagare e spaziare le ali della fantasia, perché essa è soprattutto poesia — Čustvo prirode postoji in se izraža v živahni izložitvi subjektivnih vtisov, katere vzbujajo v pisatelju tajinstvene prikazni prirode. Ni čustvovanje prirode opisovati blesteče cvetove, gibanje živali, barve solčnega zatona — nasprotno je umetnost in misel ubrati in razviti mistični pomen človeka, prekosivši vse kar ga obdaja, razprostiti in razpenjati krila fantazije, kajti ta je predvsem poezija.«

Vzporedno temu trdi Rudolf Kreutz: »Pokrajinska podoba se izkazuje kot svet domišljije,« a dostavlja: »Šele iz sposobnosti, opisati jo, pa postaja čustveno dojetna.« Menda hoče reči: čustvovanje prirode je podzavestno, dokler ne najde čustva v izrazu. To odgovarjalo bi zgodovinskemu dejstvu, da je čustvovanje prirode kot splošni socialni pojav nastopilo šele takrat, ko je človek po svojem umu jel spoznavati prirodo in ločevati vtise prirode náse in njeno silo.

Blejsko jezero

Zavest in čustvovanje lepote navadno ustvarja pri človeku radostno nalado. **Radost** pa je oblikovanje življenja. Kakor ni igre brez radosti, tako brez radosti ni ljubezni do dela. Saj je kulturni napredek naše dobe najbolj viden v tem, da iščemo in najdemo v prirodi in telesnem trudu radost, veselje do udejstvovanja. Radost je oni moment pri ljubezni do prirode, ki prežene sanjavost in ojači čustveno življenje. Zgodovinar Hausenstein trdi: »Da se narod zavé sile in lepote prirode, brez bojazljivosti in sanjavosti, v tem je višje kulturno dejanje.«

Često se nalada in vnanji vtisi prirode srečavajo. Iz veselja in žalosti nastane otožnost, veselje se pridruži nesimpatičnim vtisom, žalost obujajočim. Kakor pa je dano človeku stremljenje preko njegovih moči, tako ga goni težnja, ublažiti, izbrisati vse neugodne vtise. Vtis pokrajine se potem često preokrene v nasprotje. Tako iščemo in najdemo tolažbe v melanholiji, v afektu senzacije, da olajšamo svojo dušo.

Končno človek zanaša v pokrajino svoje misli, vidi svoje življenje v prirodi, porajanje, rast in smrt. Pokrajini dajemo človeški značaj, hrast nam je ponosen, stena temotna, trata prijazna, gora veličastna.

Ko **Millet** slika prirodo, misli na človeka. **Cankarju** je priroda le okvir za čustvujočega človeka, kakor da bi človek in priroda čutila, mislila in delala vzajemno.

Kako je vezano čustvo prirode na posebno notranjost posameznika, kaže najbolj to, da priroda vpliva na notranjost ne morda toliko po obliki in obrazu, nego po svojem gibanju in življenju. Kdor ljubi lepoto morja, ne ljubi lepote Alp, često je enemu ali drugemu, eno ali drugo zoprno. »Gora marsikoga estetično odbija,« pravi filozof **Taine**, »te rode¹ oblike žalijo oko, kakor ugneteni čutimo, da teži toga gmota na nas. Zverženi skladovi, kakor s silo zlomljeni, napravljajo vtis sil, ki se odtegujejo našemu umu. Kjer je priroda okrasila omehčane oblike, tam je stkala svoje rastlinsko krilo ter umetno izrezljala lističe svojih rastlin. Tu pa je prvobitna

¹ rodo tudi rudo, surovo. Pleteršnik navaja za rodo pomen grobo, trdo, neobdelano. K temu gre latinski rudus.

divjina, ki ni znala nego razbijati skale in kleči ter razmetavati surovo gmoto kakor ciklopi.«

Chateaubriand, ki nam je mojsterski in prožet s čustvovanjem prirode opisal lepote pokrajine veletoka Missisipija, odreka lepoto našim visokim goram: »Gromade niso v nikakem razmerju z majhnostjo človeškega telesa. Velikost gor postane resnična šele, ko jih merimo s svojim trudom. Ako dobro vidim, so planinske kočje Rousseau-jeve le mizerne kolibe, take se zde tudi planincem samim, ki so odkritosrčnejši od alpinistov. Lepoto gor razumemo le kot okvir cele pokrajine.« Prave prirodne lepote se Chateaubriandu odkrivajo le v orijentu, na Grškem in v Palestini. Chateaubriand prirodne lepote združuje s svojim romantičnim čustvom religije.

Kakor je videl prvotni človek v prirodi bese in škrate in vile, tako zanaša moderni človek v prirodo svoje etično stremljenje. Moderni človek iz vrvenja velikih mest, enoličnosti, vsakdanjosti in licemerstva išče v prirodi udejstvovanje svoje volje, hrepenenje izživeti svoje sile, hrepenenje, najti v vsemogočni, neskončni prirodi svojo vero. Radi tega alpska divja, samotna priroda vabi nase posebno etičnega človeka. Stari Grki in Rimljani so uživali estetično lepoto Alp in morja iz daljave kot čisto čutni užitek, modernega človeka kliče strma peč in nebotična čér. V tem leži pomen modernega alpskega športa. V družbi tehničnih iznajdb in npravstvene energije se stopnjuje človeku samozavest, ob enem v zavesti, da veličina prirode presega tudi višek človeškega intelekta. Radi tega diči alpinizem posebno etično barvano motrenje in uživanje prirode; v nevarnosti in grozi najde najglobljo slo. Radi tega tudi krščansko prepričani filozof **Wilh. Foerster** odobrava alpski šport z npravnostnega in religioznega stališča. Taka samozavest je vodila duhovnika Ratti-ja, sedanjega **papeža Pija XI.**, v stene in nad prepade Monte Rosa in Matterhorna, ko piše: »Čutili smo novo, sveto spoštovanje, vzbujajoče razodetje vsegamogočnosti in veličine božje. Doživeli smo globoko resnico besedi: »Jehova blagoslavlja vrhove sveta. Vsi vzhičeni smo stali. Kar prekine tišino grozno grmenje. Plaz se je pod nami utrgal, oddaljen toliko, da nas ni ogrozil, in je drvel v globino. Prestrašeni in razburjeni smo sledili s sluhom. Videti ga nismo mogli, ko je vedno širše in straš-

neje rjovel v kotlino, dokler se ni razsul na ledeniku. Še globlja in bolj svečana se nam je zdela tedaj alpska tišina.»

Na morju in v Alpah vpliva subjektivno najbolj čustvo nevarnosti. Podvižni ljudje ljubijo morje radi boja z vodnimi silami, plezalci ljubijo gorovje v boju s stenami. Dolgo pa je bilo čustvo prirode vezano le na ljubezen do zemlje.

Gozd privleče samotarje in zaljublence. Chateaubriand pravi: »Gozdovi so bili pravi tempelj božanstva in človek je prejel prvo idejo arhitekture od gozda. Posebno sestavno čustvo prirode je samotnost, ki se čuti v temnem gozdu, na goličavah visokih gorá.

»Wer recht in Freuden wandern will,
der geh' der Sonne entgegen.

Da ist der Wald so kirchenstill,
kein Lüftchen mag sich regen.«

»Kdor hoče v radosti na pot,
naj solncu gre nasproti,
tedaj je gozd kot v cerkvi tih,
ni veterc te ne moti.«

Emil Geibel.

V molku pečin in vrhov zveni šele polno struna naše notranjosti. Vse elementarne sile, vse lepote in grozote Alp stopnjujejo se v samoti. V molčanju zatopljenega alpinista prevzame čustvo neskončnosti in zedinjenja s prirodo. Kakor umetnost je tudi alpinizem beg v samoto, da se iz te zopet dvigne tem izrazitejše na svetlo. Alpinist Oskar Erich Meyer v svoji knjigi »Tat und Traum« piše: »Vsa razveseljevanja, ki nas obdajajo od zunaj, so nič v primeri z velikim, otroškim veseljem na lastni biti, ki se zbudi v tihoti gor. Pojdi v skupino Alp, ki je samotna, kjer so solnce in vihar, škripajoči led in hlapeča voda na delu, kjer si sam nase navezan, da se učiš od gorá, ki naj te vodijo bolje nego vsi kažipot, da postaneš kakor drevo v gozdu, travna bilka na planini ali siva peč na svetlem grebenu. Ne več tuj gledalec, ki govori tuj jezik, marveč član velike prirode, kakor drevo, peč in trava.« Alpinistka Roza Porz Lina pa opisuje prelestno slast zimske samote: »Kdor nikdar ni popotoval samotni v tihi zimski noči v gorovje, pod lesketajočim se nebom ob nalahko zvencečih snežinkah, ne more si predstavljati čustva, ki

človeka prevzame. Bojazni tod zanj ni. Je le čustvo sile, rojene iz pokoja prirode. Je čustvo slutnje, ki nas obdaja in za katero ne najdemo besedi, je čustvo sorodstva s narodo, z živim plotom, z drevjem, s kamenjem in živalstvom.«

Uživanje prirode je predvsem motrenje, je pozabljenje samega sebe, polno nekoristoljubje. Vse to pa zahteva pokoj in samoto. Tihota in molčanje sta pogoj motrenja, to pa samo zahteva zopet molčanje. V samoti postane vse intenzivnejše in izrazitejše.

»To sit on rocks, to muse o' er flood and fell,
To slowly trace the forest's shady scene
Where things that own not man's dominion dwell,
And mortal foot hath ne'er or rarely been;
To climb the trackless mountain all unseen,
With the wild flock that never needs a fold;
Alone o' er steeps and foaming falls to lean:
This is not solitude: tis but to hold
Converse with Nature's charms, and view her stores unrolled.«
»Sedeti na pečeh, strmeti nad vodó,
In brdi, gozdni senci sam sledé,
Gospodstva, kjer stvari ne kažejo
In kamor nikdar človek stavil ni nogé.
Na gore plezati neviden brez stezé
Kot divje črede trop gnan brez namere kam.
Sloneti nad penečimi, slapovi sam,
To ni samota, govor prelesti
S narodo je, ter vid nje širnosti.«

Byron, Childe Harold II. 25.

Vplivanje prirode na človeka je dvojno. Čutno zanimanje za pokrajine, vreme in podnebje zapiše vtise duševne vrednosti, **fizično-kemičnega vpliva** na njegovo telo pa so naponi, preosnova, krvotok, živčne funkcije. Naponi zopet vplivajo na centralno živčevje, so centratonični, ali na čutno živčevje, so sensutonični. Vpliv kisika čutimo živo, kadar stopimo iz prašnega mesta na plano polje svežega jutra, vse nas oživi in pobudi. Ogljenčeva kislina, ki izhlapeva iz zelenih listov sence, nam povzroči tesnobo, katero čutimo posebno v temnih goščah. Ozon na snežišču nam daje globok oddih,

da se čutimo ojačene in razživiljene. Taki kemični vplivi na naše telo naravnost ustvarjajo nove nalade. Ž njo pa prenašamo na predmete prirode svoje lastnosti, često svoje misli. Otavitev, okrevanje, odlastek od truda, onemoglosti in duhamornega dela dobivamo od menjavanja kraja, lepote, pokrajine. Sensutonično vplivajo na nas vzduh, svežest in luč, centratorično prememba vzdušnega tlaka, ojačenega žarjenja, boljše vzdušne zmesi. Poznamo tipične kraje odlastka, ki so večinoma postali zdravilišča ali letovišča. Za mnoge je pogled na lepo pokrajino že na sebi sensutoničen. Priroda na različne temperamentе različno vpliva. Posebno se kaže to pri vplivu vremena, tako da so Nemci postavili pojem »wetterfühlig« — »vremenast« človek. Pri prehodu v mladeniško dobo, pri neporočenih, posebno ženskah, često nastopi sanjavost in čustvovanje prirode kot nadomestek spolnega hrepenenja.

Stari Hipokrat že navaja vpliv podnebja ne le na posameznike, ampak tudi kot stvoritelja značaja narodov. Priroda s tisočletnimi vplivi je ustvarila posebne pasme. Gorska plemena so vidno bogatejša na fantaziji, darovitejša za umetnost. Saj se vedrost grškega duha, njegova ljubezen do lepote često veže z vedno vedrim nebom nad grškim ozemljem. Francoski zgodovinar A. Jardé¹ lepo antropogeografično opisuje zvezo prirode s človekom in stvoritev grškega naroda, vpliv gorovja in morja, ozračja in neba na um in čustvovanje starih Grkov. Vendar Jardé dostavlja: »Grk pa se kljub krasoti prirode, ki ga obdaja, ne zaveda ideje neskončnosti, ker mu je ta ideja za harmonijo njegovega razuma bila nedoločnost in brezobličnost.«

Čustvovanje in uživanje prirode je tesno vezano na spoznavanje njenih moči. Sile prirode so bile prvotnemu človeku tajinstvene. Kakor nastopi spoznavanje, tajinstvena priroda izgublja svojo moč in vpliv na človeka, namesto tega nastopa spoštovanje in ljubezen do prirode. Radi tega je čustvovanje prirode kot socialni pojav postalo vidno šele pred kakimi 150 leti. Sprva občudovanje prirode v ravnini, šele koncem XIX. stoletja ljubezen do gor in z nastopom XX. stoletja strast do nepristopnih Alp. Gonilna sila pa se loči v

¹ A. Jardé. La Formation du Peuple Grec. Bibliothèque de Synthèse historique. La Renaissance du Livre. Paris, boulevard S. Michel.

higijenične, športne, estetične in etične motive, končno se spaja z verskimi težnjami. Prvi motivi čustvovanja prirode pa so bili estetični. Že stari Rimljani so gradili svoje vile v subalpinskih in subapeninskih krajinah s prekrasnimi pogledi na gore, jezera in morja. Za estetskimi motivi so pristopili športni, z njimi higijenični in končno pri polnem razvoju alpinizma šele etični in verski motivi.

Smemo pa trditi, da je vprav fiziološka, centro- in sensutonična pobuda prirode na človeka dvignila njegovo moč čustvovanja in končno mišljenje, kar se najbolje vidi pri skrajnih alpskih športih, smučarstvu in plezalstvu. Uporaba vseh človeških telesnih in duševnih moči in zavest zmage skrajnih težav je stopnjevala čustvovanje in voljo in naposled spoznanje. »Die Natur wird nicht mehr primitiv erfasst und nicht mehr sentimentalisch, sondern planetarisch, sie wird zum Objekt der menschlichen Herrschsucht oder der menschlichen Eroberung — Prirode ne pojmuje več primitivno in ne več sentimentalno, ampak planetarično, postane predmet človeške gospodovalnosti ali človeškega zavojevanja,« izrekel je pruski naučni minister dr. C. H. Becker l. 1927.

Čustvovanje prirode moramo ločiti od njega izražanja, **umetnosti**, ki ni goli posnetek prirode, ampak preoblikuje vnanji svet, često proizvaja višje učinke od prirode. V poeziji pokrajina predstavlja križanje občutkov vida, sluha, vonja in gibanja, ves sestav duše, zato ostaja priroda nedosežen mojster, vir spoznavanja za umetnika.

»Natura senz'arte puo stare, arte senza natura è impossibile — Priroda brez umetnosti je lahko, umetnost brez prirode je nemogoča,« piše Guerazzi.

»Bei den Kunstwerken ist viel Tradition, die Naturwerke sind immer wie ein ausgesprochenes Wort Gottes — Pri umetnosti je mnogo sporočila, stvari prirode so vsekdar kakor izgovorjena beseda božja« Goethe. »Lepota prirode je temeljni tip v naši duši, vir pojmovanju vseh lepot,« pravi Delacroix.

Historično je izražanje čustvovanja prirode nastopilo kot socialni pojav mnogo pozneje, nego umetnost sploh.

Umetnost ni nikdar brez oblike. A oblika ni skupek molčečih črt, ampak igra gibanja, s katerim občuje naše telo, črte čutimo žive. Oblika postane estetična šele, kadar je oduševljena, gibljiva. Ritmični vtis oblike ni drugo, nego mični celotni vtis harmonične vrste uspelih gibljajev. To velja za barve in zvok. Gibljemo in tresemo se z njimi, predajemo jim svojo osebnost, vrinemo se v iskreni njih ustroj s čustvovanjem, v njih rastočem stopnjevanju čutimo, kako se razodeva njih življenska moč. Ob estetičnem čustvovanju na široko odpremo svojo dušo, pustimo, da vnanje življenje prokne v nas, zobčimo se z njim do polne pozabe. Inherentna zveza ritma in umetnosti vidi se najprozorneje pri plesu. Ritem pa ni omejen na ples in glazbo, ritem je sestavni del vsacega gibanja, če tudi le podzavestno čuten.

Medicinec **dr. Charles Widmer** v Luzernu ima v bistvu filozofa Petzoldta vztrajnost za ritem,¹ t. j. vedno se ponavljajoče gibanje zaporednega stopnjevanja in naraščanja. Ritem je stvarilen, ustvarja oblike. Eminentno socijološka ideja ritma kaže se na razvoju človeške družbe v zgodovini. Prvotni človek živi v vesoljnem ritmu

¹ Lej knjigo »Einführung in die Philosophie der reinen Erfahrung« Josef Petzoldt.

prirode kot nje nerazločljiv del. Zgodovina nastopi, ko človek pretvori ritem prirode s tem, da se človek nadredi nad človekom ter uvede neharmonično udejstvovanje človeka v prirodi. V razvoju tega neharmoničnega podredja in nadredja razbije civilizirani človek bolj in bolj ritem prirodnega razvoja. Moderna naša kultura in civilizacija je v svojem nemiru in zmedenosti plod neharmoničnega razvoja človeške družbe, ne v svobodi in ne v skladu s prirodo. Dr. Widmer izvaja: »Kjer je gibanje samohotno, je vedno tudi ritem. Ritem je metoda, s katero v vekovitem prilagojevanju bogata in popolna izkušnja vnanjega sveta vnikne kot živa substanca v telesa. Srčni utrip, dihanje, prehranitev, bdenje in spanje, pohod in polet, dan in noč, poletje in zima, žetev in setev so le ritem prirode. Priroda sama izključuje samovoljo. V neprestani degeneraciji samovoljnežev in samosilnežev, v plodoviti in vztrajni konstanci nevoljnikov, ki so omejeni na ritem prirode, v neizprosni, tipični prevrženosti današnje družbe zvené udarci sekire, s katerimi priroda podsekava rodove in ustvarja nove.«

Umetnost je spontani izraz naše notranjosti kot del vseмира. Izražanje čustvovanja prirode nastopi šele takrat, ko se človek začuti vsled socialnih razmer v kontrastu s prirodo. Gorenji opis ritma umetnosti in estetičnega čustva Widmerja in Henrija Delacroixa veže tesno alpinizem in umetnostno uživanje. Razlika bi bila predvsem v predmetu. Alpinizem ima pred seboj umotvore velike prirode, umetnostno uživanje v ožjem smislu umotvore, izdelke človeške roke, človeškega uma. Kakor pri umetnosti tudi pri uživanju prirode oživljamo predmet. Oživljanje vnanjega sveta je prav za prav prvi pogoj umetnosti in lahko rečemo tudi estetičnega alpinizma. Schopenhauer pravi: »Krasna vizija oblaka, potočka ni drugega nego zaznamovanje in razumevanje prožnosti, težnosti in kristalizacije. Tudi otrok pri igri se vživlja s svojo fantazijo v vnanji svet. Prvobitna plemena vidijo svet le v gibanju in življenju. Šele vsakdanje življenje nas otopi, da vidimo posamezne predmete, s tem nam svet omrtvi. Bolj ko je ločil človek predmet od predmeta, bolj ko je zavladoval prirodo sam, bolj je stopilo v ozadje čustvovanje, ostrila sta se volja in razum.

Lepota prirode je pravzorec, je v naši duši nositeljica vsake lepote. Iz tega neusahljivega vira je človek zajemal oblike svojega

uma ter jih izražal v novih predmetih, umotvorih. A šele ko je človek po tehniki in znanstvu jel razumevati vesoljnost in harmonijo prirode, vzbudila se mu je zavestna ljubezen do prirode, čustvovanje prirode kot vsemira, harmonija človeka s prirodo. Šele takrat je mogel priti alpinizem do izraza, šele takrat postala je priroda oživiljena. Ideja ni bistvena lepoti. Tudi najvišja umetnost, glazba ne zahteva ideje, pač pa je cel svet čustvovanja. Ako umotvor v motrilčevi duši ne sreča udejstvovanja, ostane le materijalizem. Enako ostane priroda mrtva, ako v gledalcu ne vzbudi udejstvovanja. Umetnost je življenski duh, ki veje svobodno v čustvenih oblikah, skušajoč jih osvoboditi in primeniti. Umetnost meri na to, da notranjost stori slično zunanosti. Enako tudi alpinizem veže dušo na prirodo in preliva obliko ene in druge. **Kant** vidi v umetnosti prirodo in svobodo, čustvenost in inteligenco.

Priroda nima estetične vrednosti, če je ne gledamo skozi umetnost, ki se izraža v jeziku, umotvoru duha. Pred prirodo čutimo istočasno vsemogočnost in posvečeno ustvaritev. Sla umetnosti je ena izmed oblik radosti življenja, poleg igre in športa. Tudi alpinizem je organizacija aktivnega in energičnega duševnega bogastva kot odsev lepote in veličastja prirode in usmerjenje tega bogastva na udejstvovanje. Ako pravi **Nietzsche**, kakor mu očitajo, nekoliko materijalistično: »da je estetika uporabljena fiziologija,« velja celoma za alpinizem: »estetično zadovoljstvo je notranje dobro urejeni ritem naših čutil.« Nikjer drugod kakor pri plezalcu notranji ritem energije, harmonije vseh čutov, usmerjene na dejanje, ne pride tako do izraza. Skoraj bi trdil, da je alpinizmu v tem najbližja glazba. Tudi ta je najprej silorodna, a estetično čustvo postane širše nego nje organični izraz. Tudi pri alpinizmu čustvo nadkriljuje organični izraz. Tudi pri alpinizmu estetično motrenje pričenja s pronikanjem jazstva, če tudi organična čustva globoko v notranjosti našega telesa uveljavljajo estetična čustva. Ako ločijo pri umetnosti »Zuführung« in »Einführung«, t. j. pasivno motrenje s pozabo sebe, ter aktivno motrenje s prenosom sebe v predmet, velja pri alpinistu-etiku drugo, pri alpinistu-estetiku prvo. Enako kakor pri umetnosti estetično čustvo, to in etična zavest prehaja pri alpinizmu često v religijo. Umetnost vzbuja v gotovih trenutkih in pri gotovih ljudeh jake, silno globoke občutke, zamaknjenje, ko

predmet motrenja izgineva, kakor se vrši v religiozni ekstazi, ko molitev nakrat nadomesti realnost. Vse čutne in intelektualne opredelitve izginejo istočasno, ko se zavest subjekta oprusti samega sebe. V tem zmedenem bogastvu ima zamaknjenec vtis, da poseduje mnogo več, nego je izgubil. Bog mu je postal konsubstancionalen. Nikjer, pri nobeni umetnosti ne privre religiozno čustvo s tako silo nego pri alpinizmu, ob zmagi neskončnega truda, ob motrenju veličastnosti alpskih vrhov. Kakor umetnost zahteva alpinizem povzdanje v samega sebe, svojemu cilju. Kakor je v umetnosti nujna negacija egoizma in pozabljenje sebe, tako tudi v alpinizmu. Lepota prirode je v skladnosti s svobodno igro naših sposobnosti. Priroda se nam javi kakor umetnik z namenom in ciljnostjo. Kar umetnost dodaje prirodi, ni drugega nego polna moč nad seboj. Umetnost nam neizbežno daje vtis, da je priroda neskončni genij, genijalnost, ki sama sebe presega vekomaj v vedno novih stvaritvah. To najgloblje spozna alpinist. A kakor se družijo pri pravem umetniku ustvarjanje s kritiko, tako pri alpinistu polno predanje z razsodnostjo.

Kakor umetnost je alpinizem predvsem osvobojenje duha, nezanimanje in prelom s praktičnimi interesi vsakdanjega življenja. Iz tega nastop odvišne dejanstvenosti, razkošne dejanstvenosti, ki se trosi iz čiste premoči, da se izraža. Vsakdanje življenje ni drugo nego omejevanje naše moči dejanja. Umetnost je vzbujevanje in svoboda. V tem se umetnost bliža igri, a ta se ne izvaja na predmetu, umetnost pa uživa tudi gmoto ter jo harmonično spaja z duhom. Isti čut obdaja nas pri alpinizmu. Umetnost je uduhovljenje vsega, isto je alpinizem. Kakor umetnost razreši človeka vsakdanjih socialnih vezi, da osvobodi njegovo osebnost. Igra otroka, igra človeka je objetje sveta in beg od njega. Hočem osvojiti svet, ubežati s tem, da si ustvarjam nov svet ali pa iluzijo lastne premoči. In taka je umetnost, tak je alpinizem. Kakor je umotvor nujnost umetnosti, je čin nujnost alpinista. Umotvor je vedno izobilnost, polnost, eksces in prekipevanje, isto je čin alpinista. Tako vzklikne eden najidejalnejših alpinistov, estetik in etik ob enem, **dr. O. E. Meyer**: »Das beste des Alpinismus das ist die alpine Tat — Najboljše alpinizma je alpinski čin.«

Stvarilni element umetnosti pri alpinistiki individualno lepo opisuje odlični alpinist **Domenico Rudatis** v »Rivista del Club Alpino Italiano«: »Lo studio di un problema alpinistico è la corrispondente concezione di una via risolutiva ha la gioia ed il senso della creazione e manifesta veramente la personalità e la genialità del cercatore. La natura del problema riflette la natura dell'individuo. Che importa in se una arrampicata? Forse poco. Ciò che importa è la potenza che sappiamo destare in noi giocando col pericolo quando la volontà ci vuole. Ma senza libertà, il giuoco non avrebbe più significato — Proučavanje alpinističnega problema in dotično pojetje odločilne poti vsebuje radost in čustvo ustvarjanja in očituje prav za prav osebnost in genijalnost iskalčev. Priroda problema odseva prirodo individua. Kaj pomeni na sebi plezanje? Morda malo. Kar pa velja, je mogočnost, katero čutimo v sebi, igrajoč se z opasnostjo, ko volja hoče. A brez svobode igra ne bi imela nobenega pomena.«

Tudi pri alpinistiki se moment umetnosti javi kot ritem. Izkušeni plezalec dobro ve, da mu ritem pri gibanju prihrani morda polovico telesnega napora. Ritem je, ki omogoči, da se vzpne po obliki stene. Saj končno tudi pri pešcu hoja po udarih prepreči prezigodnjo utrujenost. V tem tiči pomen takta pri vojaških vajah. Ritem pa vpliva na alpinista tudi pomirjevalno. Opisal sem nekoč svoj položaj v severni steni Mojstrovke. Čutil sem se izgubljenega v slutnji, da me zapušča telesna moč. »... Naglo me je prešinila misel, da me v tem položaju reši le mir in umerjeno delo. Skušal sem misliti le na ritmično gibanje rok in nog. Pri tem minil je ves nemir, vzpenjal sem se vedno više in više, skoraj brez drugih misli nego vzdržati harmonijo svojega gibanja. Ko sem steno zmagal, so popustili živci ter sem začutil skrajno trudnost, da sem se zgrudil na vrhu temena...«

Alpinizem je končno metoda oblikovanja samega sebe v duševni in telesni borbi vstvariti nekaj popolnejšega, pozabiti samega sebe. S svojim delom raste človek in delo ž njim. »Je tajnost,« pravi **Emerson**, »da vsak človek, ki duševno dela, hitro izve, da je zmožen novih moči s predanjem stvari preko moči svojega intelekta.« — »Da je človek umetnik, da more uživati umetnost, da more občutiti lepoto, mora obvladati lastno življenje, svoje lastno delo.

Kdor je suženj svojega lastnega življenja, kdor se ne dvigne nad raven vsakdanjega dela, kdor se ne more uvrstiti z veseljem v splošno človeško gibanje — tega umetnost ne doseže. **Jean Jaurès.**

Svoje posebne odnose do umetnosti alpinizem naglašja v širokem **razvoju fotoamaterstva** gorskega sveta, saj je danes fotografija že predel alpinizma. Z alpinizmom razvila se je tudi posebna vrsta slikarstva: Compton in Segantini. Poleg slikarstva pesništvo. Poet Reich opeva celó predrznost plezalca:

»Es heisst, die Alpenrose zieht
den Blitz vom Himmel nieder,
erklinge mir, Vernichtungslied,
für mich das Lied der Lieder.«

Da sleč privleče blisk nebá
tako ljudje pač govore.
Zato le zvéni, strela zla.
Saj pesem pesmi si za mé.

IV.

Potovanje in turizem

Hej kvišku! Beži v širni svet!
Spoznaš potem zvezdovja tek.
In če priroda te zuči,
Ti duše vstanejo moči!

Goethe — Faust.

S čustvovanjem prirode se združi v socialnem razvoju izlet in popotovanje. **Izlet** je igra, v kolikor je le zabava, občutek svobodnosti, neprisiljenosti. Loči se od igre, v kolikor ima očiten cilj odlastka od dnevnega dela, higijene in uživanja prirode. Če izključimo potovanje v ekonomske svrhe, je potovanje iskanje novih krajev in ljudi. Ako je potovanje usmerjeno le na cilj spoznanja, postane delo, prvotno zemljepisje. **Popotovanje**¹ je sprva odraz proti ozkosti domačega obzorja, postane pa v razvoju lahko tudi izraz izživljanja bogastva, pojav razkošja.

Izlet kot socialni pojav nastopi vidno takrat, ko uradnik, obrtnik, mezdni delavec po končanem tedenskem delu zaželi po prostem vzduhu. Prememba kraja in prosta priroda vabi v družino, često v zvezi z igrami in športom, da si udeleževalci osvežijo telo in duh za novo pridobitno delo. Iz gibanja v prostem vzduhu vzraste težnja, stopiti na goro, v gozd. Pogled se obrne na lepoto prirode, na mični cvet, na mirno enotnost gozda in zelenje drevja. Ljubezni do cvetke, do trate se pridruži spoznanje lepote in ljubezen do prirode sploh. Jedro izleta ostane v ljubezni do prostosti v prirodi. S tem pa je vezana želja po premembi kraja in občutek zdravja v gibanju v prirodi. Značilna za izlet je družljivost. Izleti se delajo v veselih družčinah. Nemški popotnik poje: »Wer in die Fremde will wandern, der muss mit der Liebsten gehen. — Kdor hoče po poti v tujino, naj ljubico vzame s seboj.« V šumnem rajanju izletnikov, starih in mladih, pa je vidna elementarna igra na izletu.

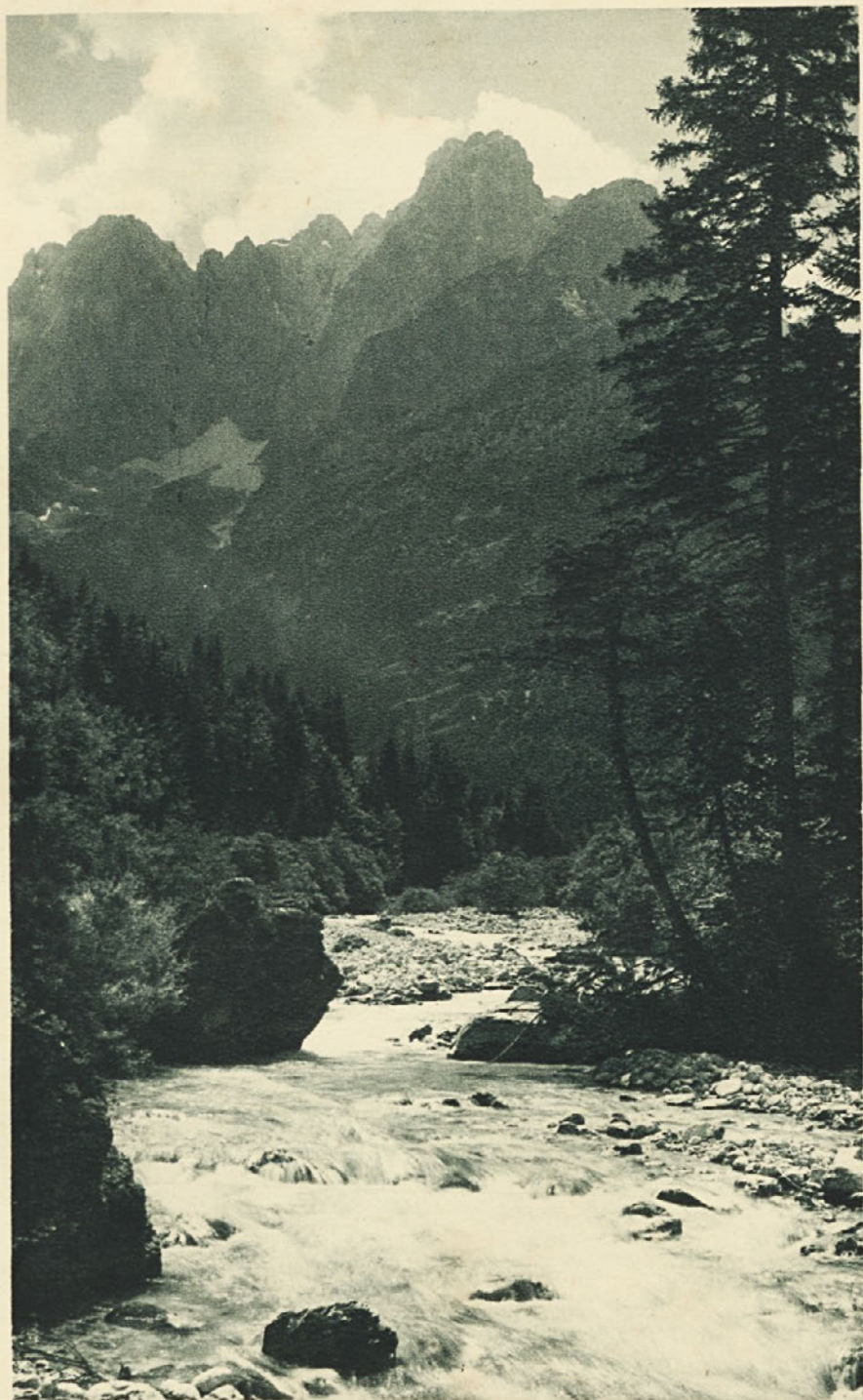
Poljedelec in pastir, ki bivata na deželi v neposrednem dotiku s prirodo, le podzavestno čutita vpliv prirode ter bolj iščeta odlastka v premembi kraja, v šumni družini po shodih, sejmi in cerkvenih opravilih.

¹ Nemški »wandern« je težko prevesti. Etimologično izvira iz »wandeln«, pomeni torej hoditi iz kraja v kraj in nosi v sebi element svobodnosti, odlastka in zabave. »Reise« pa etimologično pomeni Aufbruch, Erhebung. Češka beseda »cestovati« mi ne gre. Zveni mi pa prav beseda v polunarni pesmi »Popotnik pridem čez goro«. To je pravi izraz za Wanderer. Nemška beseda v slovenski obliki »vandrovec« pomeni specialno potujočega obrtnika-pomočnika. »Potnik« udomačil se je docela kot »der reisende Agent«. V drugih slovanskih jezikih nisem dobil nič primernege. Sicer pa tudi Francozi in Lahji nimajo točne besede za »wandern«.

Morda je čustvo in ljubezen pastirja in poljedelca do prirode še globlje od meščana. Poljedelec ne ljubi le svoje zemlje, katero obdelava, globoko čuti solnčno prvo zarjo in tiho vlažno noč ob sečnji, le, da se tega ne zaveda, da temu ne zna in navadno tudi noče dati izraza. Brez kontrasta do tega ne pride. Delavca in poljedelca često tudi otopi pretežki trud, skrb za vsakdanje potrebe. To so dobro čutile delavske organizacije, ko so zagnale v svet krik: osemurni delavnik! Ne toliko zahteva po zabavi kakor po mogočesti osveženja in samovzgoje po storjenem delu je ta krik porodila. Pisateljica **George Sand** piše: »Srečen bi bil človek, ki bi poznal vedo poljskega dela, ki bi delal s svojimi rokami ter črpal blagostanje in svobodo v izvajanju svoje umstvene sile, ki bi bil v stanu, razumeti svoje delo in ljubiti to božje delo.« In **Jean Jaurès** se vpraša: »Koliko kmetov je sposobnih občutiti lepoto in veličino prirode? Saj so ji najbližji! Toda, ker jih popolnoma zavzema njih težko delo, ker mislijo samo na to, kako naj iz skope zemlje pridobé nekaj dinarjev, ker so nesposobni, da svoj trud s trdom drugih ljudi uvrsté v celoto svetovnega gibanja, zato so nesposobni, da bi se povzpeli do jačjega čutenja lepote. Do srca kmet tiči v zemlji in teža grude ubija mu srce.« Kmet in pastir se torej ne zaveda lepote in zdravja svojega dela, ne obdajajoče prirode. Radi tega je često cerkveni element, ki ga vsaj navidezno vede na božjo pot v druge kraje, dočim je psihično jedro želja premembe in kontrasta, želja po odlastku, zvedavost videti druge kraje, druge ljudi. Tako tudi v **romanju** tiči deloma isto psihično jedro in marsikatero čudešno ozdravljenje je učinek globokega vtisa prirode na telo in dušo vsled telesnega napora v premenjeni sveži okolici. Romanje pa najde svoj pravi pomen šele v zvezi z globoko željo in verovanjem, ki človeka fizično in psihično zrevolucionira.

Romanje je popotovanje pod prevladujočim vtisom globokega verskega hrepenenja po rešitvi.

Zola v romanu »*Lourdes*« lepo razgrne vsebino in pomen romanja: »Morje ljudi motnega valovanja v zamolklem šumenju, bled obraz poleg bledega obraza, brez števila in brez meje, vse stremeče oči dvignjene proti nebu, ki naj bi se odprlo. Velikolepi amfiteater gričev, brd in hribov, ki se dvigajo visoko in izgubljaajo v sinje nebo. Proti severu nad hudournikom med drevjem se kažejo samostani

Šumeča Pišnica. V ozadju Prisojnik 2547 m

Karmelitov in Dominikancev, sester iz Neversa, zidovi se zlaté v rožnatem odsevu zahajajočega solnca. Proti jugu se odpirajo globoke doline, ozka deبرا¹ med nakopičenimi orjaškimi pečmi, čijih vznožje se že pogreza v temno modro senco, ko se vrhovi še blišče poslavlja se od solnca. Od te strani so griči škrlatasti, predgorje kakor iz koral, ki so zajezevale speče jezero vzdušja, prozornega kakor safir. Proti vzhodu se obzorje širi, razkrižje sedmerih dolin, graščina, katera jih je nekoč zakrivala s svojimi visokimi zidovi in temnim pročeljem nekdanje mrke trdnjave, je obtičala pokonci na peči, katero obteka potok. Na to stran novi del mesta, poln veselja, sredi vrtov bežna red belih pročelij, velikih hotelov, lepih prodajalnic, čijih šipe se blišče kakor žerjavica. Za gradom je stari Lourdes razprostiral svoje brezbarvne strehe, potrošene z rdečo lučjo. Ob tej pozni uri sta bili mali in veliki Gers, dvoje velikanskih golih peči, opipani z drnom, za njimi pa je zahajalo kraljevsko solnce, tako da so peči postajale temnovijoličaste, kakor dve temni zavesi na robu obzorja. V tej prirodni sliki dvigne duhovnik pred neskončnostjo prirode in brezštevilnostjo ljudske množice svoje roke, noseč Najsvetejše. V pobožnem mrmranju pela so usta slavo božjo, ko se je prikazalo Najsvetejše, katerega zlato posodo je solnce polno obsevalo, posoda sama kakor drugo čisto zlato solnce, ki je zarisalo križ kot plamen na pragu neskončnosti. Ko je množica zasula cerkev, jo je obdajalo vse razkošje svilenih vezenin in dragih kamenov, brezštevilno praporjev. Vse je vélo bogastva, vse je pélo upanje in vstajenje. Pred čudesno špiljo² pa je ležala na kolenih brezštevilna množica in dvigala proti nebu plamteče prošnje in nema hrepenenja, da se je zdelo, kakor da bi se dvigalo proti solncu kadilo. Zdelo se je, kakor da bi ihteli in prosili tudi zidovi in mramor, da bi bilo vse prevzeto od neskončnega usmiljenja: O Bog vsegamogočni, Božanstvo, neizmerna moč, usmili se revnega človeka, končaj trpljenje človeško! Sredi te posvečene množice, med prošnjami in ihtenjem so se kakor v viharju, ko se nebó odpre in pade strela, godili čudeži. V hipu, ko je Najsvetejše šlo mimo bolnice kakor plamteča zvezda solnca, zdelo se ji je, da

¹ debro Schlucht, red, — i Flucht; opipano befleckt.

² Špilja, Grotte, jama, Grube splošno.

jo je zadel žarek solnca. Začutila je zavreti v sebi kri, kri žene, poročenke in matere, zakričala je: Ozdravéla sem, ozdravéla sem! Okoli nje mrzlična množica, ki se je klanjala smrti in prosila Boga za večno življenje. Življenje, življenje! Ne kličemo po nebesih, kličemo po zemlji: O Gospod, daj nam sreče in zdravja, daj nam živeti, daj nam živeti!»

»Žeja po božjem, katere ni moglo utoliti nič tekom vekov, se je vzrodila z novo silo konec današnjega veka znanstva. Lourdes je svetel in neutajljiv vzor, da se človek ne more nikdar utolažiti brez sanj suverenega Boga, ki daje enakost in srečo pótém čudežev. Ko se človek ponori v dno nesreče življenja, vrne se k božjemu snu, izvir vsega večnega je tod in bedni človek ne more živeti brez večnih sanj paradiža. Ako bi hoteli brutalno človeku vzeti te sanje, mu vzeti čudežno moč, po kateri hrepeni kakor po vsakdanjem kruhu, ali bi ne bilo to uboj človeštva?»

Le deloma ima prav Zola, ko zaključuje, da moramo vsako čudesno ozdravljenje v Lourdes-u razumeti le tako, da prihaja od edine prave matere, od vnanje prirode. Kar je čudežnega na ozdravljenju, je vprav neskončna, tajinstvena, nerazumljiva moč prirode, ki se v človeku javlja in ga dvigne nad vnanjo prirodo.

Antiteza temu velikemu psihičnemu dejstvu romanja je alpinizem. Tam človek pozablja na svoje telo, v čustvovanju neskončnosti in božanstva išče pomoči in rešitve, novega življenja od vsega-mogočnega bitja nad seboj, tu človek v zavesti svoje sile stoji pred rodo stvarino prirode in uveljavlja neskončne sile prirode v sebi. Tam neznanska nadprirodna pomoč, ki daje novo življenje, tu zmaga nad surovo stvarino prirode, ki daje novo življenje.

Iz želje po premembi kraja in prirode, iz ljubezni do prostosti in prirode, združene z zvedavostjo in ukaželjnostjo, izvira popotovanje. Odpade element igravosti in preprostega veselja izleta, na prvo mesto stopi hrepenenje, uživanje.

Gotovo je, da zasledimo **potovanje** (Reisen) v svrhu spoznavanja tujih dežel že v davnih vekovih kot težnjo posameznikov. Stari potopisi že kažejo na potovanja iz ukaželjnosti in stremljenja, odkriti in spoznati nove svetove. Stari Grki in za njimi Rimljani

imajo že znamenite potovalce: Herodot, Strabo i. dr., ki so ob enem prvi geografi. Potovanje v svrhu zabave je pozno prišlo v modo, posebno za časa rimskega imperija, ko so zahajali rimski vitezi gledat Grčijo, Malo Azijo in Egipt, razsipat bogastva in iskat razkošja. Potovanje v orijent je bilo takrat celo podjetje. Vršilo se je skoro izključno po morju. Potovanje po celini je bilo več ali manj onemogočeno vsled pomanjkanja vozil in nepristopnosti dežel. Posebno so Rimljani gojili potovanje v toplice. S tem je bilo združeno grajenje krasnih vil ob morju in jezerih, s pogledom na gore. Pri zidanju odločal je estetični moment, vendar se še bolj izraža bogastvo in razkošje.

Rimljani so visoke Alpe smatrali kot ločilni zid od barbarov. Prehodi čez Alpe so morali biti znani že v predzgodovinski dobi, večinoma tovarne poti, saj so Gali v V. veku pr. Kr. prišli v Italijo čez M. Genèvre 1862 m. Rimljani so starim stezam sledili po obronkih gor, izogibajoč se gozdom in zaprodenim dolinam. Severne in Južne Predalpe so bile že davno pred Rimljani precej gosto naseljene. Gotovo je torej, da so tudi glavni današnji prehodi morali biti znani Rimljanom. Šele, ko so Rimljani zasedli Vindelicijo do Donave, zgradili so glavne vozne ceste. Za časa največjega razcvita rimskega imperija, bilo je zgrajenih 12 alpskih vozni cest. Itinerarium navaja Cezarjevo cesto čez M. Poeninus l. 57 pr. Kr., čez Simplon, oba Bernharda, Splügen, Reschenscheideck, Julier, Brenner, Plöcken, Pontebba. Središče latinskega kulturnega življenja v Jugovzhodnih Alpah je bil Oglej — Aquilea izza l. 178 po Kr. Od tod čez Kras na Ajdovščino, čez Krnico, Logaško Planoto do Vrhnike je šla prva rimska cesta. Ta cesta je služila rimskim legijonarjem, trgovini od Adrije in Italije ter na severovzhod, za časa preseljevanja narodov germanskim in uraloaltajskim četam. Tod čez so šli Longobardi pod kraljem Alboinom. Okoli l. 1000 po Kr. nosi ime »strada Hungaricorum«, ker so po nje Ogri napadli Italijo. Druga rimska cesta ter pozneje iz srednjeveškega Ogleja je tekla po dolini Bele (Fella) čez Pontebbo in po Kanalski dolini na Koroško. Tod je potoval l. 1349 nemški cesar Konrad III., leta 1354 Karl IV. v Rim. Za Rimljanov in v srednjem veku je bilo slovensko ozemlje prehodna gorska dežela med Adrijo in Donavsko nižino. A že po razpadu rimskega imperija razpadle so pičle ceste,

zgrajene večinoma v vojne svrhe in za zvezo velikih vojaških taborišč. Tudi navedeni dve cesti sta tekom srednjega veka propadli ter lahko rečemo, da so preko slovenskih gor vodile le tovarne poti domačinov. Šele Karl VI. je pričetkom XVIII. stoletja zgradil cesto iz Trsta čez Postojno v Ljubljano, od tedaj pričela se je prava zveza z Adrijo.

Do XVII. veka celó v centralni Evropi ne moremo govoriti o pravih cestnih zvezah. Cesta čez Semmering se je zgradila šele l. 1728 in nadelala za dobro šele l. 1840, čez Brenner l. 1772. Prva poštna kočija čez Sv. Gotthard je vozila šele l. 1775. Pri vožnji čez prelaz pa je bilo treba večkrat posamezne dele voza razdejeti, prenesti čez neprehodna mesta in na prikladnem mestu zopet sestaviti v voz. Dobra vozna cesta čez Sv. Gotthard zgrajena je bila šele l. 1830. Veliki Napoleon je z umetno cesto čez Simplon pokazal zgled pravilne cestne zgradbe.

Za slovenske kraje imamo prav znamenito potovanje Angleža Browna iz l. 1669. Potoval je od Ribnice čez Notranjsko, skozi Vipavsko dolino do laškega Vidma. Poroča med drugim o kupčijskih zvezah Ribničanov in Furlanov s suho robo ter opaža, da velja slovenski jezik vseskozi do Vidma. Od potovalca Jožefa Juriša Keysler-ja imamo iz l. 1729 poročilo, v katerem pripoveduje, da so ceste na Štajerskem in Kranjskem v dobrem stanju.

Zanimivo je potovanje Turka Elija Čelebi po Balkanu. Na Vitoši, južno od Sredca (Sofia) na Bolgarskem, je bil kot turist in samouk geograf l. 1662 v družbi 70 spremljevalcev celih 14 dni ter poroča: »Toda se pase sedem mesecev vsako leto 100.000 ovac iz Soluna, Sera in Kavale, z eno besedo iz vseh Rumelijskih krajev. Ovčarji so Srbi in Juruci (maloazijsko nomadsko pleme, ki se je naselilo na Vitoši).«

Tudi pri domačinih ni bilo nikakega zanimanja za tujski promet. Tako toži neki potnik iz l. 1530, da so morali v Bazelu v Švici prenočevati v temni, nečisti sobi, v štirih. Francoski potnik Michel de Montaigne toži o Švici še v XVIII. stoletju, da je bilo povsod vse polno mrčesa. Potnik Jožef Kyselak še za l. 1825 toži, da je bilo na Vrbi ob jezeru vse nečisto, hrana slaba in dražja nego v Celovcu.

Po Kranjskem se je do srede XIX. stoletja prav težko dobila po gostilnah čista postelja. Poleg tega je bilo posebno po 30 letni vojni in v nekoliko bolj odljudnih krajih vse polno razbojnikov. Potnik moral je biti oborožen proti njim. Anglež Windham je l. 1741 s svojimi tovariši vred na poti iz Ženeve v Chamounix bil oborožen kakor za na vojno. Nemški pesnik Arndt nosil je l. 1799 na potu čez Alpe sabljo. Kranjski rokovnjači so znani.

Oprema za potovanje je bila vseskozi nepraktična.

Kakor so se razvijala prometna sredstva in splošna civilizacija, tako so se množila potovanja in popotovanja. Prvo kot drugo pa so si mogli privoščiti le izbrani ljudje, znanstveniki in imovniki. Omejeno pa je bilo oboje na vozne ceste in na lahko pristopne vrhove in poglede.

Moderno popotovanje je cilj samemu sebi, ne išče kakor potnik določenih ciljev. Popotovati sam pa še bolj osredotoči globoki pomen popotovanja. V samoti se vzbuja ali globoko čustvo sreče ali pa tudi občutek zapuščenosti, kakor krasno izraža Goethejeva pesem »Der Wanderer« v Schubert-ovi kompoziciji.

Tretja skupina popotnikov išče spoznavanja, išče ledenike, krnice, oblike, sela. Ko stoji misleč popotnik na velikanih gor, se v njem obuja ne le zmagonosno čustvo športnika, ne le sanje sreče, ampak se razpenja nad njim harmonična podoba nebeškega svoda.

Val čustvovanja prirode, ki je izšel od J. J. Rousseau-ja, je postal močnejši in močnejši. Po 60. letih XVIII. stoletja postalo je popotovanje, posebno Angležev v Švico in Italijo, skoraj navada bogatinov. Tako popotovanje predstavlja nam tudi Goethejeva »Schweizer und Italienische Reise«. Potoval je v modrem fraku, žoltem telovniku in golenkah. Dne 10. XII. 1773, torej v trdi zimi, je bil Goethe na Brockenu v Harzu. L. 1775 bil je na Rigi-ju, star 26 let. Na drugem popotovanju l. 1779 je bil na Sv. Gotthardu v globokem snegu. Leta 1797 ponovil je v tretjič pot. Iz spisov in pesnitve Goethe-jeve sklepamo, da ga je na popotovanje vedlo goreče čustvo prirode, ki je tudi v njegovih zrelih letih in v njegovem največjem delu »Faust-u« prekipevalo v panteizmu. Posebno se odraža v Faustu tajinstvena, porazujoča zimska priroda Harz-a. Goethe sam pa se ni zavedal prav nič telesnega udejstvo-

vanja v prirodi in gorah in odraza tega na duševnost in občutje, t. j. se ni prav nič zavedal športnega momenta alpinizma. Tudi Ludvig Steub, ki je opisal l. 1830 »Drei Sommer in Tirol« in je prehodil Tirolsko največ sam, ni bil alpinist. Popotovanje je bila stvar posameznikov, docela individualni užitek in podvig. Tako je ostalo tudi v prvi polovici XIX. stoletja.

Ko postaneta izlet in popotovanje širši socialni pojav, težnja celih slojev vsled gospodarskih in socialnih odnošajev, se prične **turizem**, ki je tesno vezan z moderno tehniko vozil. Radi tega je razvoj tehnike pogoj razvoja turizma v velikem štilu. Pristopnost vozil masam iz turizma šele napravi socialno pomemben pojav. Naravno je torej tudi, da se je pričel turizem razvijati na industrijski razvitem Angleškem.

Turizem so zanesli Angleži na kontinent skoro istočasno, ko je v evropski literaturi zavelo z vso močjo čustvovanje prirode. Turizem se je po svojem cilju s prvega početka ločil na dvoje: popotovanje s ciljem zabave in zvedavosti, videti nove dežele in ljudi, ter popotovanje s ciljem, uživati prirodo, posebno gorski svet. Prvo je posebna vrsta kulturnega gibanja, ob enem higijeničnega in gospodarskega značaja, je turizem v navadnem pomenu, dočim je popotovanje v prirodo in goro turizma v ožjem smislu besede, in se dotika ali prehaja v alpinistiko. Meje med njima ni točne, tako da se besedi alpinist in turist zamenjavata. Ako jih hočemo ločiti, bi pomenila turizma potovanje peš in z vozili po morju, ravnini, gričevju in hribovju, ki ne zahteva posebnih telesnih in duševnih sposobnosti, ki se vrši radi zabave, higijene in uživanja prirodne lepote, posebno pokrajine, gore in doline, vode in gozda. Sestavina turizma je torej zabava, svobodnost, higijena, zvedavost in estetično uživanje. Manjka ji moment športa, t. j. zavest nadprečne telesne in duševne sile in spretnosti, iskanje nevarnosti in tekme. Od igre se loči po cilju, ki se opredeljuje ali kot hoteno uživanje prirode ali razvedrilo v higijenične svrhe, kot ukaželjnost ter po formi, ki je smotreno prehajanje iz kraja v kraj. Moment preprostosti in veselja, gole zabave brez drugega cilja, kar vse je za igro in izlet odločilno, je pri turizmu v ozadju.

Tip splošno turističnega društva je »Touring Club Italiano«, ki šteje danes¹ 350.000 članov. Izdaja eno najlepših turističnih revij »Le Vie d'Italia«. Vsebinska te revije vsestranski opredeljuje moderno turizmo in kaže nje veliki kulturni in ekonomski pomen: snov je odkrivanje prirodnih lepote Italije, pogled na kulturne elemente nje klasične dobe, srednjega veka in modernega časa, opa-

¹ Septembra 1929.

zovanje ljudskega življenja, posebno v dotiku s naravo, folklor, pogled na gospodarski razvoj, organizacija potovanja in nje statistike.

Turizem goji se iz ekonomičnega stališča posebno v Švici. Propagandno delo za promet s tujci centralistično vodi država, posebej kantoni, zveza hotelov in diplomatični zastopniki. Švicarskemu zgledu sledi tudi Italija v svoji »Ente Nazionale per le Industrie Turistiche«, po začetnicah »Enit«, ki dobiva pol milijona lir državne podpore, t. j. vse upravne stroške, ter je izdala za propagando in turistične naprave preko 300,000.000 lir. Vzporedno dela »La Federazione degli Alberghi e Turismo«, Zveza gostiln in turizma. Po vojni, odkar imajo Tatre, slede švicarskemu zgledu tudi Čehi, ki štejejo dohodka iz turistovskega prometa v Tatrah na 60 milij. Kč.

Turistika v ožjem smislu nastopila je zgodovinski pozno v manjši meri s prvim valom čustvovanja narave v srednji Evropi, v polnem razvoju pa vzporedno z alpinizmom, da, še pozneje, ker je potovanje vezano na umetna vozila.

Karakteristična črta turizma je ekonomična. Moderni turizem vpliva nekako izravnavaajoče na bogastvo. Bogate industrijalne dežele donajajo k blagostanju revne, prej zapuščene gorske. Italija in Švica sta pred vojno imeli od turistike dohodkov do pol milijarde frankov. Leta 1925 je 1,340.000 tujcev v Italiji pustilo 3770 milij. lir. Benetke in marsikatero mesto Švice živi takorekoč od denarja, katerega prinaša v deželo turistika. Posebno pomemben postaja turizem, odkar ameriški bogatini prihajajo trumoma iz drugega dela sveta. Po poročilu »New York Times«-a izdali so ameriški turisti 1919. l. 50 milijonov dolarjev (pred vojno 100 milij. dol.), 1920. l. 150 milij. dol., 1921. l. 200 milij. dol., 1923. l. 400 milij. dol., 1925. l. 560 milij. dol., 1926. l. 700 milij. dol., 1927. l. 750 milij. dol. in 1928. l. 900—1.000 milijonov dol., od tega gotovo 700 milijonov v Evropi in bližnjem Orientu (Egipt—Palestina). L. 1927 je bilo v Evropi 400.000 ameriških turistov s potroškom à 1254 dol.

Naravna je zveza turizma z alpinizmom, ki je, lahko bi rekli, turizem, kateri ima za cilj in predmet Alpe. Veleturist je turistšportnik v visokih gorah. Radi tega tudi tesna, včasih skoraj neolčljiva zveza turistovskih in alpskih društev. Dočim je čisti tip alpskih društev angleški Alpine Club, je Tour. Club Italiano čisto

turistski, Klub Češkoslovenskih Turistov obsega obojno organizacijo. Posebno pri Nemcih so se poleg alpinskih društev jela ustanavljati turistična, popotniška, olepševalna in enaka društva, ki po številu skupnih članov presegajo število članov Deutsch-Österr. Alpenverein-a, četudi je to zadnje društvo ohranilo svoj gospodujoči položaj. Taka ožja turistična gorska društva budé zanimanje za prirodne lepote, za higijenični pomen gibanja v gorskem zraku, raznesla so ljubezen do prirode v najširše kroge ter tudi mase pridobila za alpinistiko. Gospodarski moment posebej zastopajo Verschönerungsverein-i, olepševalna društva, ki naj privabljajo turiste, jim pripravljajo udobno bivanje ter odkrivajo in delajo pristopne lepote in posebnosti kraja.

Mejo izletništva, popotništva, turistike in alpinistike najbolje označuje alpinist Heusler, predsednik Nem. Avstr. Alpskega Društva: »Wo des Wanderers Pfad aufhört, beginnt die Kunst des Bergsteigers — Kjer jenja popotnikova steza, pričanja umetnost hribolezca.« Bistvena vsebina popotništva je čustvena, veselje v prirodi, dočim je alpinistika doživetje čina, izživetje sil lastnega telesa. Točno ločitev turistike in gorskih društev od alpinizma je postavilo Nem.-Avstr. Alpsko Društvo v svojih pravilih s ciljem: »Erschliessung der Alpen — odkritje Alp.«¹

¹ Slovenci radi zamenjavajo besedi planine in Alpe. Že geolog Seidl to poudarja. Alpe so geografično ime za gorovje srednje Evrope, kakor sta posebno imeni Pyreneje in Apenini. Planina je nemška Alm, pašnik visokih gor gospodarskega pomena, navadno s planinskim stanom. Besedi Alpe in Alm sta filologično nepojasneni. Planina pa je lahko umljivo, starodavno pastirsko ime in pomeni plani del gore, brez gozda, navadno nad višinsko črto gozdov pa do večnega snega. Ko nam preprosti kmet pravi: »Grem na planine«, ne misli toliko na goro in breg nego na pastirski stan in čredo. Planinci in planinke so prebivalci planin, planšarji gospodarji na planinah. Popotniki, ki hodijo na planine, so pa ali turisti ali alpinisti. Napačno je torej govoriti: Julijske Planine, Kamniške Planine, prav Julijske Alpe, Kamniške Alpe, dočim so Kamniške planine: Mala Planina, Velika Planina in Korošica. Po vojni v družbi s Hrvati in Srbi postaja ločitev pojmov planine, gore in Alp nekoliko težja. A tudi v srbsčini pomeni planina v bistvu isto kot v slovenščini. Srbi in Hrvati pa nimajo Alp. Zanje je prenos tega geografičnega imena za ime visokega gorovja sploh nekoliko prisiljen. Ako pa vidimo precizne termine zapadnih kulturnih držav: alpinizem, alpinistika, se bodo morali pač tudi Srbi in Hrvatje privaditi ter rabiti

Turistika se je docela po prirodni poti morala razviti v alpinistiko. Popotovanje iz kraja v kraj razširilo se je na hribe in predgorovje, od tod na pristopne visoke gore. Lepota in grozota ledenikov in snežnih vrhov, duh stremljenja kulturnega sveta po svobodi in udejstvovanje osebnosti jeli so turista gnati končno tudi na boj z nepristopnimi stenami. Tudi tod so nastopali sprva posamezni navdušeni hribolezci in raziskovalci Alp. Da so švicarski znanstveniki silili v visoke gore, se po sebi razume. Vsi so hodili in plezali kot odkrivalci prirodnih tajnosti ali občudovalci gorske prirode ali kot domoljubi, prevzeti od lepote domače zemlje, svežesti in čilosti domačega ljudstva.

Dne 3. avgusta 1787 stopil je francoski zdravnik **Saussure** z vodnikom Jacques Balmat-om v prvič na Mont Blanc. Imel je dva spremljevalca. Vsi trije so hodili v dolgih, takrat modnih suknjah na škrice do gležnjev, modre in sive barve. Vsakega turista sta vodila dva domačina, ki sta držala vsak na enem koncu drog, katerega se je v sredi oprijemal turist. Za njimi pa so nesli odeje in brašno štirje nosači. L. 1838 stopila je na Mont Blanc prva ženska, Francozinja Henriette D'Angeville. Prva Angležinja Miss Hamilton bila je na njem l. 1854.

Proti koncu XVIII. veka prehodil je Pyreneje **Ramond**. Bežal je pred revolucijo v gore ter živel od l. 1792—1795 med gorjani. Njegovi zapiski so med prvimi pojavi francoskega alpinskega slovstva, dokumenti čustvovanja prirode in ljubezni do gor na Francoskem. Na njegovo ime glasila se je prva francoska alpinska organizacija v l. 1866 ter se imenuje po njem najvišje zatočišče v Pyrenejih.

Pesnik Matthison bil je l. 1790 na Tour de Mayen v Waadlandu. E. M. Arndt je potoval l. 1798 čez Semmering preko Kranjskega v Trst, a piše: »Ko pride človek skozi debro gor proti ravnini, ga

te besede kot termine tehnično ter planinstvo, planinarstvo, planšarstvo prepustiti za domačo rabo.

Smatram Alm za izpačenko iz Alp, besedo alp pa iz praslovenske podstave ľbb, vzvišek, kakor Albona iz Labinj. Imamo še slovenski izraz za Anhöhe, lobanja. Tudi lob, Stirnhöcker kaže na to. Tudi francoski montagne, furlanski Montaž, latinsko montes pomeni le planino. Furlan pravi za vrh dosledno le »Jof del Montaž«, t. j. Špik nad Planinami.

navda nepopisljivo sladko čustvo. Ko je bil ure in ure stisnjen med tesne gore, stopi na mah na ravno in se vzhiči nad mirno in milo prirodo.«

Že l. 1778 do l. 1781 prehodil je francoski zdravnik in prirodoslovec **Belsazar Hacquet**¹ Vzhodne Alpe ter je že l. 1777 poskušal priti na Triglav. Izredno zanimivi, naravnost genialni so njegovi opisi. Wilhelm Lehner v knjigi »Eroberung der Alpen« ima Hacquet-a za najodličnejšega pravega turista XVIII. veka ter ga tudi znanstveno stavlja vštric s Francozom de Saussure.

Tudi pristop Habsburškega nadvojvode Ivan-a leta 1825 na Kamniško Ojstrico je bil že pravi alpinistični čin.

Alpinizem je imel v Švici, kar je po geografski legi naravno, svoje predhodnike že v XVIII. stoletju. L. 1796 do 1802 je Johann Rudolf Meyer izdal reliefno karto Švicarskih Alp, njegova sinova Johann in Jeronim sta l. 1811 zmagala Jungfrau 4166 m. Župnik Placidus a Spescha iz samostana Desentis (1752—1833) je prehodil in preplezal od l. 1782 naprej gore Grižonov (Graubünden). Bil je pravi pionir v raziskavanju Alp. Stopil je prvi na Piz Cristallo 3129 m. Spisal je tudi navod za hribolezce, kjer pravi: »Gore so trdnjave, le z resnostjo in vztrajnostjo jih premagamo.«

Dne 29. 7. 1800 stopil je prvi na Visoki Klek 3798 m župnik v Döllachu Horrasch, koj drugi dan za njim naš **Valentin Stanič**, katerega moramo imenovati prvega pristnega alpinista-športnika, tudi med Nemci.² Prehodil in preplezal je kot 25 letni kaplan v Salzburgu — od l. 1802 na Goriškem, od l. 1819 kanonik v Gorici — iz gole ljubezni do popotovanja in plezanja, navadno sam, razne vrhove Alp. L. 1900 je bil na Watzmanu 2714 m ob Königsee, na Hoher Göll-u (pač slovenski Visoki Golovec), l. 1808 na Triglavu, bil je na Prestreljeniku, Mangrtu, Krnu in drugih goriških vrhovih. Iskal je sploh znamenite poglede kakor raz Clapsavons-Bivera v Karnijskih Alpah in drugod. Čisti športni moment izraža Stanič, ko

¹ Glej zanimivo knjigo »Physikalisch-politische Reise durch die Julischen, Karnischen, Rätischen und Norischen Alpen, 1777—1783.

² Trdi se, da je bil Stanič še pred Horraschem na Kleku ter da je tudi izvršil prvo zimsko turo na Watzmann. Manjka nam še vedno kritična monografija o alpinistu Staniču. Sloviti Thurwieser v Salzburgu je bil pač le učenec Staniča.

piše: »Zavedam se, da sem storil to, česar morda nikdo za menoj ne bo mogel storiti.«

Krški knezoškof grof Salm je l. 1779—1800 priredil celo ekspedicijo za pristop na Veliki Klek. Med udeleženci sta bila prirodoslovca Wulfen in grof Hohenwart. Med predhodnike alpinizma na Kranjskem moram šteti Franca grofa Hohenwarta, ki je bil l. 1794 na Belšici, na Zabreškem Stolu, Mangrtu, Vršacu in Toscu, l. 1795 pa na Grintovcu. Svoje ture je opisal l. 1838: »Beiträge zur Naturgeschichte, Landwirtschaft und Topographie des Herzogtums Krain.«

Prvi švicarski pristni alpinist je bil **Gottlieb Studer** l. 1804—1894. Dolga vrsta geografov, geologov in alpinistov je tekom XIX. stoletja bila na delu.

Profesor teologije v Salzburgu **Peter Thurwieser** je l. 1820—55 preplezal Dachstein, Ortler, Vel. Klek in druge. Ko je splezal l. 1853 Franc Francisci, župnik v Heiligenblutu, pozimi na Vel. Klek in je 20-letni Štefan Steinberger sam l. 1864 prehodil in preplezal okoli 400 vrhov, je gotovo, da duhovne pastirje ni gnalo samo hrepenenje po gorski lepoti, ampak tudi nedosegljiva sila po udejstvovanju. Do tedaj nepristopni alpski vrhovi so jih mikali, ne toliko radi svoje lepote, kolikor radi tajinstvenosti in samote; vzbudili so jim hrepenenje, meriti svoje moči. Seveda je neločljiva od tega ljubezen do gor, saj Saussure piše: »Vtisi alpskega sveta nimajo nič sličnega z ničemer, kar se vidi na ostali zemlji.« Prav pomembno za idealno strujo nastopajočega alpinizma je, da so bili med predhodniki alpinizma in prvi odlični alpinisti duhovniki, kar kaže na verski moment v alpinizmu. To izvira iz hrepenenja spoznati božjo veličino iz alpske prirode. Alpinizem je torej kulturno gibanje družbe moderne dobe iz notranjega hrepenenja po osvobojenju sredi socialnih in idejoloških bojev.

Hribolezcem se pridružijo raziskovalci prirode, posebno ledenikov, Karl v. **Sonklar**, **Fried. Simony**, brata **Schlaginweit**.

Tudi izven Evrope udejstvovali so se posamezniki predvsem kot odkrivalci in učenjaki. Že l. 1737 so francoski prirodoslovci v Kordiljerah prišli na vrh Pichnicha 4790 m. Aleksander v. Humboldt je poskušal priti na Chimborasso in priplezal do 5810 m, t. j. najvišja točka, do katere je do takrat prispela človeška noga. Friedrich Parrot je l. 1829 pristopil na Ararat 5211 m v Armeniji.

V. Alpinizem

..... ed è natura che al sommo
spinge noi di colle in colle. —

..... priroda je, ki nas žene na
višek od vrha do vrha.

Dante.

Grozo izzivam, v dušo jo vabim.

Oton Župančič.

Vsi doslej omenjeni turisti bili so predhodniki alpinistike. Nova smer nastopi šele z angleškimi športniki. Angleški športniki so sprva posamezno, potem v vedno večjem številu prihajali v Alpe. Že od l. 1840 naprej udeleževali so se različni učenjaki in športniki v najvišjih Alpah. Skoraj vsi sami akademiki vseučilišča Cambridge in Oxford: Fr. Hardy, Vuaghan E. Hawkins, I. Lewelyn I. Davies, E. Sh. in Th. St. Kennedy, Francis Tuckett, Leslie Stephen, John Tyndall, A. W. Moore, R. Macdonald, S. Crawford Grove, brata Mathews, brata Fowell, E. H. Buxton, F. G. Bonney, Edward Whymper in dolga vrsta drugih, ki so si osvojili zavestno vrh za vrhom orjakov Zapadnih Alp. Prvi posamezni angleški turisti-predhodniki pa so bili prišli v Švico že v XVIII. stoletju, tako v Chamounix že l. 1741 in pozneje.

Švica postala je od l. 1850—1860 naprej pravo torišče angleških športnikov: »**Playground of Europa**«. Plod velikih podvigov športnikov je bila ustanovitev l. 1857 Alpine Cluba; s tem je alpinistika stopila vidno na zgodovinsko pozorišče.

Botanik in topograf John Ball bil je l. 1852 v Dolomitih na M. Pelmo 3171 m, l. 1854 pa na Velikem Kleku. Spisal je l. 1863 »Alpine Guide of the Western Alps« in l. 1868 »Guide of the Eastern Alps«. Že l. 1860—2 je izšla razprava: *The Dolomit Mountains*. Dne 14. julija 1865 zmagal je Whymper dotlej nepristopni Matterhorn, M. Cervino 4505 m. Pri odstopu poginili so trije angleški turisti in slavní vodnik Michel Croz. Miss Lessy Walker bila je prva ženska l. 1871 na Matterhornu. Brata Pilkington pričela sta izvajati v prvič ture brez vodnika.

Z Angleži nastopi alpinizem ločeno od turizma in golega uživanja prirode. Značilno za angleško alpinistiko kot šport je iznajdba in upotreba tehničnih sredstev pri plezanju, cepina in vrvi, dočim so alpski domači ljudje in vodniki prej poznali le preprosto gorsko palico in za sekanje ledu navadno sekiro. Alpski šport se je jel izražati v tehniki. Cepin je prišel v rabo l. 1864¹. Angleški plezalci rabili so posebno klubovo vrv iz manilske konoplje.

¹ Po *Mountains Craft*. G. W. Joung 1920.

Z Angleži je alpinizem dobil le svojo izrazito novo obliko že pradedne zveze človeka z gorami in naravo. Plemenitost teh prvih izbranih, visoko izobraženih mož dala je alpinistiki pravi značaj.

Do l. 1870 šlo je stremljenje večinoma za odkritjem visokih Alp, z obvladanjem sledilo je spoznanje njih lepote, izražanje ljubezni do visokih Alp ter uživanje narave vzporedno s silo telesnega truda, borbo in zmago nad alpsko naravo. V to dobo spada tudi razvoj vodništva. Ž njim vzbudi se pri domačem prebivalstvu razumevanje lastnih gora in njih lepote. Nekateri vodniki postali so svetovno znani, kakor Innerklofer, Siorpaes, Croz, Maquinaz, Carnel i. dr.; pozneje v Julijskih Alpah po zaslugi dr. Julija Kugy-ja: Andrej Komac, p. d. Mota in Josip Komac, p. d. Paver, oba iz Trente, Anton Ojcinger v Ovčji vasi in dr.

Prva doba alpinistike gre do leta 1880, t. j. doba osvojitve alpinistih vrhov od zapada do vzhoda, drznih plezalcev v spremstvu domačih vodnikov, pastirjev in lovcev. Z njimi so se izvršili pristopi¹, ki so bili pozneje nadelani in zaznamovani za širše občinstvo. Odločilni moment angleške alpinistike je bil športni. Od Tyn-dalla do Whymper-ja in Mummery-ja so se vrstili sami športniki prve vrste. Glavno torišče angleških alpinistov so bile sprva Zahodne Alpe, nemških pa Vzhodne in deloma Centralne. A skoro po ustanovitvi angleškega Alpine Club-a so posamezni nemški alpinisti jeli segati tudi na zapad, kakor so razširili že poprej angleški alpinisti svoje torišče na Dolomite, med njimi l. 1864 Francis Tuchett, Josiah Gilbert, G. C. Churchill.

V drugi dobi, po l. 1880, prevladujejo Nemci, ki delajo ture brez vodnikov, iskajoč sistematično nove težke pristope od vseh strani. Najstrožji šport, zjedinjen z odkrivanjem novih lepote. Obenem so nemški alpinisti razvili plezalno tehniko na višjo stopnjo ter sistematično preiskovali eno gorsko skupino za drugo, tako Grohmann Paul, Senn Franc, Payer Julius, **Herman v. Barth**, Karl Hofmann,

¹ Rabim izraz pristop za Aufstieg, sestop za Abstieg, kakor prvi češki turisti. Hrvatski vzpon mi ne gre, vzpeti se je sich aufschwingen, vzpnem se na skalo. Porablivo pa bi bilo spenjanje — Besteigung, Hrvati rabijo penjanje. Lesti splošno je steigen, hribolec Bergsteiger, polezli smo, polezem na goro, lezem na goro. Pleza, plezanje klettern. Plan. Vestnik rabi enkrat tudi izraz »polaz na«.

Narcise (bedenke) na Golici. V ozadju Triglav

Eduard pl. Moisisovics. Čisti alpinist-športnik je bil posebno Barth, ki je hodil brez vodnikov in kateremu je bila borba z goro na sebi največji užitek, pod geslom: »Nichts über mich — Ničesar nad menoj!« **Ludvik Purtscheller** in **Henrik Hess** sta l. 1887 v 16 dneh preplezala 35 vrhov nad 3000 m višine. Prvi je tekom svojega udejstvovanja preplezal 1700 vrhov. Ponesrečil se je v svojem 50. letu na Aiguille du Dru l. 1899. Med mlajšimi je bil 17-letni **Winkler**, ki je zmagal izredno težki, po njem imenovani Winklerturm. Kratko pred vojno je **dr. Paul Preuss** sam preplezal okoli 1200 vrhov, med njimi najnepristopnejše stene. Značilno je, da vsi ti prvovrstni športniki odklanjajo šport v polnem nesoglasju s svojim vedenjem, hotoč poudarjati le svoje veselje nad uspehom in slo zmaganja nevarnosti. Purtscheller imenuje svoj šport celó »Naturkultur«, Hess pa dviganje svojega jazstva (Ichkultur), torej gole ideologije.

Italijani nastopali so že od početka nacionalistično samostojno, dasi v pičlem številu, med njimi Giordano Marinelli. S prvega početka se je udejstvovalo petero bratov in strničev Sella, med njimi je Vittorio l. 1888 preplezal Matterhorn in Monte Rosa.

Tudi Francozje se ne morejo meriti z Nemci. Znani plezalci so Cordieu, Javelle in Jussieux. Najstrmejšo steno savojskih gor Meije sta vzela Duchamel in Boilau de Castelnau. A tudi Purtscheller s Zsigmondijem zmagal je že l. 1885 isti vrh.

Proti l. 1890 je **Coolidge**, angleški športnik, raztegnil svoje ture po vseh Alpah. Poleg njega zastopajo najčistejši šport Norman Neruda in samolezec **Mummery**. Brez drugega se dá med najodličnejšimi nemškimi in angleškimi športniki ugotoviti tekma za prve in težje pristope od vseh strani, brez vodnikov in samopeš, dokaz, da ima vsak, tudi še tako zdrav, sistematično in resno gojeni šport svoj višek v tekmi, in kadar tekma pojenjava radi pomanjkanja objektov, osredotoči se tekma individualno v športniku samem, da hoče sam sebe nadkriliti. Odličen zgled dr. Jug.

Alpe ustvarile so alpinski šport. Angleški alpinisti so se v Alpah izvežbali za najtežavnejše plezalne ture ter razširili iste na najvišja gorovja sveta. L. 1868 so Freshfield, Moore in Tucker zmagali Kazbeck 5042 m v Kavkazu, l. 1880 Whymper najvišji vrh Summit-Chimborasso 6310 m v Južni Ameriki. L. 1924 dospela sta domnevno na vrh Čomolungma (t. j. boginja, mati deželá) 8840 m **Himalaje**

Mallory in Irvine, dasi se nista več vrnila. Angležem so sledili Nemci. Purtscheller in Hans Meyer sta l. 1889 bila na vrhu Kibo 5010 m skupine Kilimandžaro, najvišjega gorovja v Afriki. Težki vrh Kavkaza Užba zmagal je l. 1888 Cooch in enega najtežjih prehodov od severnega grebena iste gore na južni so zmagali nemški plezalci Distel, Leuchs in Hans Pfann. Eden najboljših nemških vodnikov Matija Zurbriggen iz Švice zmagal je l. 1897 najvišji vrh Južne Amerike **Aconcagua** 7020 m, Luigi Amadeo Savojski pa najvišji vrh Severne Amerike Mount Elias v Aljaski 5956 m. Najvišji vrh Sibirijske Trans-Alaj-u, Garmo, turistovski imenovan **Pic Lenin** 7130 m zmagali so julija 1928 Nemci dr. Allwein z dr. Sledeči poskus Rusa N. V. Krylenka se je izjalovil radi slabega vremena.

Med nemškimi veleturisti do l. 1880 prevladovali so znanstveniki, profesorji, intelektualci. Posebno profesorski element je odločal, da je šport ostal čist in neskaljen, brez vidnega rekorderstva, a skromen. Do l. 1900 se je alpinistika med Nemci silno razvila. Odslej prevladovati je jela mladina, sprva skoraj zgolj akademska, pozneje tudi iz srednjih slojev.

S prevladovanjem mladine jel je povsod in očitno naraščati športni element v alpinistiki. Že l. 1876 bil je H. Hess sam brez vodnika na Vel. Kleku. Tudi gori navedeni veleturisti so gojili čisti visoki šport. Višek plezalnega športa dosegel je dr. Preuss l. 1913 z zmago zahodne stene Todtenkirchl-a v Kaisergebirge. Hans Pfann došel je sam na Matterhorn. Med Nemci smemo imenovati profesorja **Gvidona Lammer-ja** kot nositelja nove smeri. Od l. 1883 naprej hodil in plezal je sam, iskajoč vedno novih poti in nevarnosti. Lammer odkritosrčno in zavestno kakor angleški alpinisti priznava športni element alpinistike. Zanj je nevarnost za človeka božji dar¹, ki ga oplemeniti ter mu dvigne življensko moč kakor nič drugega. »Narod, ki se tako vzgaja, ostane mlad,« trdil je kapitan Finch pri predavanju o Himalaji ter s ponosom dodal, »da ostane angleški narod velik, dokler bo imel neustrašene alpinske borce«. Enako Lehner piše v svoji knjigi: »Šport igral bo v bodočnosti pri vseh narodih posebno kulturno vlogo, zlasti pa še alpinistika kot gorski šport. Alpinizem je obrambeno gibanje mestnega kulturnega sveta

¹ Tudi dr. Kugy imenuje severno steno Višnje Gore — ein Gottesgeschenk.

proti mestnemu izprijenju.« Tudi na alpinizmu se kaže splošni zakon razvoja človeškega udejstvovanja, da se na gotovem položaju izprevrže v virtuoznost.

S populariziranjem alpinistike kot športa nastal je med starejšimi elementi odpor proti zlorabi športne tehnike in zanemarjanju estetične in etične strani alpinizma. Z nekoliko kritičnim motrenjem na spor mladinov in starinov pa si človek ne more kàj, da ne bi zaslutil pri drugih neke zaljubljenosti vâse, neke ljubosumnosti pred poletom in nevzdržnim pogumom mladih. Starejši alpinisti si prisvajajo zasluge za odkritje Alp, za organizacijo alpinizma in alpinskih društev. Njih sentimentalna navezanost na gotove predele Alp in posebno na kočje zahtevala je neko njim lastno domeno. Niso mogli prenašati nove demokratične, dotlej aristokratično gojene alpinistike. Včasih se vprav vidi, da se nekoliko neodkritosrčno omejujejo na poetično ljubezen do prirode.

Poleg Angležev, Nemcev, Francozov in Italijanov so druge alpinske organizacije le malo ali nič gojile visoki šport. Odlični plezalci, kolikor jih je sploh bilo, so se udejevali med Nemci v Alpah in le polagoma razvijal se je visoki alpski šport na lastnih tleh. To velja posebno za šport v Visokih Tatrah.

Slovensko Planinsko Društvo sploh ni bilo ustanovljeno z namenom, gojiti visoki šport. Ustanovitelji društva so tak šport celó perhoreširali. Edino nekateri odlični člani Češke podružnice so vršili alpinistiko v smislu nemškega gorskega športa, pred njimi in poleg njih bil sem jaz edini slovenski alpinist-športnik, osamljen in tudi neopažen. SPD jelo je šele po vojni ter vsled ustanovitve turističnega kluba »Skala« gojiti visoki šport. Imenovani klub pa ga goji v najlepši obliki in z največjim uspehom, tako da se njegovi plezalci lahko postavijo v vrsto najuspešnejših alpskih plezalcev.

Primerjaje posamezne faze razvoja alpinizma, lahko sklepamo: pred ustanovitvijo angleškega Alpine Club-a l. 1857 imamo pred seboj le individualne pojave in psihološke nagibe poedincev, ki so bili predvsem ljubezen in čustvovanje prirode, beg od vsakdanjega življenja po mestih, vedoželjnost in veselje do udejstvovanja. Z nastopom angleških športnikov je alpinizem kot gorski šport postal socialen pojav in je ostal tak med Angleži do danes, dočim so

Nemci v alpinizmu sprva videli le znanstveno stremljenje in njegovo estetično stran ter šele po zgledu in s tekmovanjem z Angleži prešli v športno alpinistiko, tako da je plezalstvo postalo inherenten del alpinistike in enako za njim smučarstvo. Pristop širokih mas k alpinizmu vzbudil je odpor proti zlorabi športa in dovedel do izčiščenja nazorov. Gotovo pa je, da bi izključitev športnih momentov, posebno plezalstva in smučarstva, pomenila silno osiromašenje alpinizma.

Dočim so Angleži dosledno izvajali in priznavali alpinistiko kot šport, so nemški intelektualci zašli z razvojem alpinizma tudi na razglabljanje temeljnih momentov športa in njegovega razmerja z alpinizmom. Pred kratkim umrli predsednik Nemškega Avstrijskega Alpskega Društva, **dr. Henrik Pfannl**, pravi: »Angleži so iskali vedno le cilj, Nemci pa iščemo tudi pot, onim velja le čin, nam pa doživetje«. S kratkim pregledom sporov o pomenu in ciljih alpinizma, katerih so se udeleževali najodličnejši teoretiki in praktiki, bo lažje opredeliti pomen in vsebino alpinizma v modernem smislu.

Predvsem so se ločili **esteti**, t. j. alpinisti, ki vidijo v telesnem udejstvovanju le sredstvo za uživanje lepote alpske prirode, v tem samem pa bistvo alpinizma. Teh je le pičlo število. Tudi alpinisti-esteti, odlični literatje, vendarle morajo priznavati odločilne etične in biološke momente v alpinistiki kot športu. Ako dr. Leonhard trdi, da je edini bistveni cilj alpinizma pojetje estetične ideje ter da je hoja in leza le nujno sredstvo brez užitka in biološkega pomena, ostane skoro čisto sam, gotovo pa je, da mu manjka resna analiza problema alpinistike. Ogromna večina visoko izobraženih alpinistov tesno veže duh in tehniko, prirodno in umstveno uživanje.

Nagli razmah alpinistike, posebno med Nemci, moral je imeti za posledico škodljive izrodke športne strani alpinizma. Radi tega je poleg estetov na skrajnem desnem krilu nastopila proti športnemu momentu v alpinizmu še druga struja, rekel bi samoalpinistov. Ta razlaga šport v njega najslabšem in najožjem pomenu kot prostaški šport, t. j. le iz materijelnih interesov brez kulturnega cilja. V kolikor graja alpinistiko kot gojitev takega prostaškega športa v Alpah, ima ta struja docela prav. Prekoračila je pa svoje meje v tem, da je omejila pomen športa preozko le na ta prostaški pomen, dočim je

čisti, pravi šport visok kulturni pojav ter bistveni del alpinistike, tako da si je brez športnih momentov ne moremo več misliti. Končni razvoj pa kaže tretji najširši način tolmačenja: alpinizem kot kompleks vsega udejstvovanja in stremjenja v visokih gorah, športnega, estetičnega, etičnega do svetovnega naziranja v družbi z vedami o alpski prirodi in alpskem higijeničnem, gospodarskem in socialnem življenju ter družbi z umetnostjo in poezijo, ki ima kot predmet Alpe in visoke gore. Spada v alpinizem v tem okviru tudi plezalstvo in smučarski šport v tesni zvezi in neločljivo z veleturistiko. Alpinizem obsega danes poletje in zimo enako intenzivno. Brez smučarjenja ni polnega uživanja zimske prirode, brez plezalstva ni poznanja Alp do zadnjih predelov njegovih najveličastnejših pojavov. Ne smučarstvo, ne plezalstvo pa pri tem nista golo sredstvo, obadva dajeta tudi sama na sebi intenzivno estetične in etične užitke visoke kulturne vrednosti. Vsako pa je lahko šport zase. Kdor pleza le iz ljubezni do te vrste telesnega gibanja in uživanja, kdor izvaja smučarstvo le radi uživanja telesne spretnosti in higijeničnih vplivov v gorah, ne glede na lepote prirode, je lahko športnik-plezalec, ali športnik-smučar. Lahko pa je vzoren športnik-alpinist svest si kulturne vrednosti svojega športa. Vendar alpska priroda, posebno zimska in visokogorska s svojim veličastjem tako porazno vpliva na dušo človeka, da mora tudi sprva samošportnik postati alpinist. Plezalec in smučar samošportnik postajata tako v Alpah le izjemen pojav. Po sebi pa se razume, da iskanje senzacij, samoljubja, samohvale iz golega častihlepja ne spada v noben šport, da je to splošna človeška slabost, da je nekatere vrste tekma z zgolj materialnimi cilji smešna in kulturno kvarna, le da takih izrastkov ne smemo podtikati nobenemu resnemu športu, ne smemo domnevati pri nobenem športniku.

Dr. E. Hagenau v svoji razpravi »Alpinismus als Element der Kulturgeschichte« gledé plezalstva navaja, »da plezalstvo kot športno vežbanje estetičnemu uživanju in duhovnemu življenju pušča dovolj prostora, je njegova glavna prednost pred drugimi športi. Vsebuje pa še druga plemenita jedra etične vrednosti:

vztrajnost, prisotnost duha, pogum, premagovanje samega sebe prav tam, kjer je najtežje. Požrtvovalnost se pari s priljudnostjo, čšabnost izgine. Kjer človek ob človeku stoji pred nevarnostjo, uči nas skromnosti orjaška sila gorovja. Moderni človek zanaša v prirodo svojo osebnost in nalado. Na nje velikosti, vzvišenosti, veličanstvu, neizprososti in svečanosti se oživlja. Zato je moderni človek zapustil ravnino in morje ter odkril Alpe.«

V literaturni polemiki nemških alpinistov moramo, kakor rečeno, izločiti neko osebno noto. Sluti se iz polemike na eni strani ponižanost starejših alpinistov po čudovitih uspehih mlajših in drznejših, odtod graja, po drugi strani pa prekipevajoča samoza-vest novih odkritij. Radi tega je često v polemiki neka pikrost, n. pr. Enzensperger contra Lammer. Vendar je ta polemika nele poučna za vsakega alpinista, marveč se dá iz precej znanstveno obravnavanih vprašanj končno izluščiti bistvo in pomen čistega športa, od katerega pa moramo ločiti alpinizem kot kolektivum vsega udejstvovanja v Alpah, oziroma v visokih gorah.

Radi tega naj sledi kratek pregled polemike o vprašanju, ali je alpinistika šport ali ne, kaj je čisti šport.

Jožef Enzensperger, odličen alpinist in pedagog, je porabil izdanje knjige »Empor« delo alpinista Ericha König-a, v kateri je priobčil dnevnik enega najodličnejših nemških mladih plezalcev Jurija Winkler-ja, da je ostro kritiziral König-a, očitajoč mu, da išče le senzacijo in da je drzni in tehnični način plezanja šport izven alpinistike. V protislovju pa s seboj Enzensperger docela priznava udejstvovanje najdrznejšega, 17 letnega alpinista Winkler-ja ter izrečno poudarja: »Alpinistika, ki se je kot šport zdravih ljudi razcvela zdrava, sveža in krepka.« Enako drugod priznava in govori o »gorskem športu«. Protestira proti nevzdržnosti alpinistov pod gesli: polna svoboda, nagli impuls, planinska strast ter jim stavlja nasproti geslo starejših alpinistov: samovzgoja, ozir. samostrahovanje (Selbstzucht). Enzensperger je posebno proti temu, da alpinistika kot šport zavaja mladino, ki se hoče predvsem igrati, sanjati in izpraševati. Mladino je vzgajati le v tej smeri, naj se prosto izigra in izsanja ter poižveduje. Šele, ko se ji po tem potu razvije čustvo prirode, naj si dorasli človek izbere svoj šport.

Vendar Enzensperger ne more doumeti jedra König-ovega etičnega stališča, iz katerega ravno sledi višek človeške volje, a tudi spoznavanje samega sebe. Saj je že toliko filozofov poudarjalo, da je bojazen pred smrtjo glavni vzrok človeške duševne sužnosti. König-ove besede so res pravi »Empor« — tega prerazsodni profesor-alpinist ni mogel doumeti!

Na to kritiko rezko odgovarja profesor **dr. Guido Lammer**, katerega Enzensperger sam imenuje »najbolj blestečega in najbolj prepričanega stilista alpinske literature«, v članku »Von alpinen Tat und alpinem Stil«. Očita Enzensperger-ju klubsko rivaliteto ter odločno jemlje v zaščito König-a. Pravi: »Samostrahovanje je na mestu in je dokaz jakosti le spričo presilnih strasti in čustev. Učitelj vloži uzdo šele potem, ko je vzbudil moči. Ako danes stotisoči poznajo studenec alpskega podviga in se leto za leto v njem osveže, tedaj tega niso storili medlosrčneži s svojo uzdo, ampak naskakovalci s praporjem čina. In ako bi dvanajst naših mladeničev napravilo ikarski padec v globočino, je to carina, katero mora plačati vsako vrednote polno ljudsko gibanje.« Dostavlja: »Današnji Nemec postaja šomašter in korporal. Neopravičena je vsaka gonja, kadar napada poštenost popisov in razodevanje naše nalade. To je usodni farizejski duh, ki kaže s prstom za vsakim ponesrečencem: vidiš, to je od tod.«¹

Leta 1907 je izšla prva znamenita razprava **H. Steinitzer-ja**: »*Zur Psychologie des Alpinisten*«. Steinitzer-ju je šport aristokratsko, avtonomno udejstvovanje, ki ne išče dobička; bolj ko je brez svrhe, bolj je idejalno! Šport ohranja tudi naziranje minulih viteških dob, kjer sta moč in spretnost bili preiskusilo časti. Med športi naša doba razločuje one, s katerimi premagavamo prostor in osvajamo zemljo. Pri zgodovinskem pregledu postanka in razvoja alpinizma tudi Steinitzer ugotavlja, da so bili posamezni poskusi, pristopiti na visoke gore docela pojedinski čini z glavnim nagibom vedoželjnosti. Z J. J. Rousseau-jem se še vedno individualistično tesno pridružuje beg v prosto prirodo, a šele z ustanovitvijo angleškega Alpine Cluba l. 1857 nastavi se moderni alpski

¹ Ta rezka opazka Lammerjeva velja pač tudi na naše samoestete in »he-roje« družbe. Glej kritiko dr. Juga v »Domu in Svetu« l. 1927, stran 55.

šport. Ogromnost gore, klubovalno nje dviganje nad zemljo, nedotaknjenost in nepremennost, vse to so momenti jakosti, velikosti in moči, katere alpinist z vsako premagano steno, z vsako preplezano zagato (kamin) iztrga gori, da jo vtelesi svojemu jazstvu, dokler gigantski prirodni stvor s stopinjo na vrh ne napolni zmagovalčeve duše z gigantskim občutkom sile in moči. Gora kot vez zemlje in neba postane simbol boljšega in višjega. Hribolezca tako žene volja na moč (Nietzsche, Wille zur Macht) in sicer posebno volja na uspeh, oziroma priznanje športnih činov. Do tu bi bila Steinitzerjeva izvajanja točna, a zdaj zaide v samovoljno trditev, da mora hribolezec ob tem začutiti tekmo, tekmeč mu postane gora. Steinitzer dalje zopet našteva vse obogatitve jazstva v hribolezcu: premaganje teže — kar je že Goethe radostno občutil — plezanje in zmagavanje stop za stopom, čustvovanje neodvisnosti človeka od počenjanja ljudi v dolini, nagon spoznanja, večanje duhovne sile, kot višek pijanost prirode v panteistični spojitvi jazstva s naravo.

Steinitzer deli alpinistiko po temperamentu na alpinistiko volje in alpinistiko afektov, alpinista raziskovalca in alpinista odkrivalca. Steinitzer trdi, da ljudje volje, iskanja niso pravi alpinisti, njemu so taki le alpinisti afektov, čustvovanja, ker samo ti občutijo idejalni pomen hriboleztva, pri njih prevladuje intuicija in fantazija. Dobrodružec (Abenteurer), ne zavojevalec, mu je najčistejši zastopnik alpinistike.

Leta 1910 je Steinitzer izdal drugo razpravo »**Sport und Kultur**«, v kateri trdi, da šport ne le, da ne pospešuje kulture, marveč je vsakemu kulturnemu stremljenju nasproten in da je gorski šport še posebno nevaren kulturi. Šport pa Steinitzerju ni posebna vrsta dejavnosti, marveč je mogoče vsako dejavnost vršiti ali športno ali nasprotno, celo poklic, umetnost, ljubezen in verstvo. Šport postane vsaka dejavnost, ako se izvaja izključno v svrhu merila svoje moči z drugimi pod gotovimi, že vnaprej določenimi pogoji. Gonilne sile vsake dejavnosti, ki je šport, leže izključno v stremljenju po osebnem odlikovanju in tega pripoznanju. Tekmeci pa ni treba, da so ljudje, lahko se tekmuje tudi z živalmi ali neživimi predmeti — gorami. Začutijo se lahko dve različni sili človeka, da tekmujejo med se-

boj. Gotov način čustva ni drugega nego šport jazstva (Ichsport). Tekma v mladini vzbuja s častihlepjem samoljubje, ki kakor zgoči ogenj preveje človeka, dà, cele narode, greh vseh grehov — zavist. No, Steinitzerju šport sam na sebi vendar ni kvaren, ampak le, v kolikor se preko njegovih kulturnih in vrednostnih momentov izvaja zavestno samo radi priznavanja in odlikovanja. Tudi kdor alpinistiko goji le za zabavo ali zdravje, se ne stavlja v nasprotje s kulturo. Steinitzer skuša dokazovati po zgodovini, kako je šport izpridil male narode, n. pr. srednjeveško viteštvo (kar sploh ni pravi šport), a priznava, da je pri Angležih šport hodil vstric z razvojem kulture, kajti Angleži so znali ohraniti v enajstorici nogometašev idealno igro, polno samozatajevanja. »Socijalna kultura,« piše Steinitzer, »se gradi na idejah enakosti. Temu se upira šport, ker stremlji po izločevanju iz mase, radi tega je nekulturen.«

Prof. dr. Lammer na Steinitzerjevo razpravo resno odgovarja: »Že Steinitzerjeva metoda je omejena, ker ji manjka vsaka sinteza. Razvoj alpskega športa zadnja leta je tako orjaški in sega bolj in bolj tudi na delavske mase, tako da kaže na nujno človeško potrebo, izživljati se v prirodi in posebni individualiteti. Vprav ker javnost ni znala oteti velikih mas iz vsakdanjega duhomornega dela pótém izvrševanja različnih športov in so se le-ti omejili na nekatere stanove, ravno zato je gorski šport potegnil mase z neodoljivo silo k sebi. Gora nam je postala simbol velikega brezcilnega hrepenenja, ki zavestno ali podzavestno deluje v nas vseh, da tipljemo temno voljo življenja po večno oddaljenem cilju. Pravi tip alpinista je oni, ki se bori s težavami gore, da obogati svoje jazstvo. Zloraba alpinistike je seveda, ako kdo pleza na vrhove le, da se kosa z drugimi. Stremljenja alpinista nikakor ni primerjati Nietzschejevemu »Wille zur Macht«, ker ne meri na gospodstvo nad drugim človekom. Steinitzerjeva očitna napaka je, da omejuje pojem športa le na njegovo zlorabo, ki je mogoča pri vsakem udeleževanju, da postavlja lezo na goro kot tekmovanje z drugimi radi pripoznanja. Steinitzer pa niti ne analizira vseh mnogostranskih in bogatih giblajev psihe gorskega športnika. Tako ne omenja prav nič tovarštva na turi, tesne duševne navezanosti plezalcev v steni.¹

¹ Primerjaj nezgodo Marko-Držaj v Triglavski steni.

Ako smatra Steinitzer za prave alpiniste le one, ki so bogati afektov, je to samovoljna omejitev. Gotovo je, da vodijo ideje človeško voljo tako kakor človeške afekte. Ni pravi zastopnik alpinizma dobrodružec, skitalec, ampak podvižnik, odkrivalec.« Lammer deloma sprejema Steinitzerjevo razlago športa, a jo dopolnjuje, rekoč: »Gonilo vsake dejavnosti, v kolikor je šport, leži ali v stremljenju po osebnem odlikovanju in priznavanju ali pa v stremljenju zavedati se lastnega znanja in osebne premoči.«

Dr. Lammer proti Steinitzerju postavlja tri temeljne elemente alpinizma: težnjo po znanju, ljubezen do prirode in radost boja — vsi eminentne kulturne, vzgojne važnosti. Moment igre v alpinistiki označuje z besedami: »Igrajoči se človek postane gospod in kralj stvari, postane svoboden. Kdor pa tekmuje po pravilih, postane suženj pravil, odvisen od sodbe gledalcev ter od svojega zajedajočega častihlepija.«

Lammer kot oboževalec lepote prirode dostavlja: »Privlačnost visokih gor ne leži le v lepoti prirode na sebi. Še tako slikovito valoveče žitno polje, sveže zelene senožeti ne mikajo srca popotnika tako kot želje po drugi, preprosti prirodi, po vresnih goličavah, po temnem gozdu, bobnečem hudourniku in pustinji višav. Kar nas mika, je bolj čustvo, da tod še prirodne elementarne sile svobodno gospodujejo. Pogled z Montblanca je brez vsake estetične vrednosti. Veliki Klek nam mnozega ne nudi. Kdor trdi, da je plezal na Matterhorn radi lepega razgleda — laže. Le imena mikajo plezalce.«

Naj opazim, da Steinitzer in Lammer oba grešita pri razlaganju pojma šport, ker izhajata oba iz gotovega stadija razvoja športa. Ni pozabiti, da nosi šport temeljne znake igre, t. j. zabave in svobode, ter poleg tega zavest lastne nadprečne moči in spretnosti. Šele iz tega se razvije po prirodni poti bolj in bolj stremljenje po priznavanju in odlikovanju. V prvem stadiju športnika prvo kot drugo veseli, ga vzpodbuja, šele v drugem stadiju po tem stremi. Lammerjev dostavek ni psihološko točen. Zavest nadprečne moči je prirodni pojav vsakega človeškega bitja, nastopa z udeleževanjem samim, je neko nejasno naknadno ali pridruženo stremljenje po odlikovanju. Docela prav pa odgovarja Lammer Stei-

nitzerju, da častiljubje nikakor ni produkt športa, ampak je splošna lastnost človeške duše. Bivalo je davno poprej v človeški zgodovini in psihološko je častiljubje postalo človeku neobhodno potrebno, je gonilo pri vsakem delu. Brez njega bi se človek nikdar ne dvignil nad povprečnost. Naj navedem tu še enkrat izrek sociologa **Bryce**-ja: »Ako bi človek stremel le po tem, kar je dosegljivega, bi tudi ne dosegel, kar je dosegljivega.« Je torej biološko in socijološko, da mora človek stremeti preko svojih sil ter da mu je pri tem priznavanje drugih v izpodbudo. Je pač farizejstvo odklanjati od sebe vsako zavest častiljubja. Tudi očitane rekorderstva alpinistom je le malo odkritosrčno. Naš prvi alpinist športnik, kaplan Valentin Stanič, piše: »Nekateri majhni poskusi, katere sem napravil sam, me opravičujejo, da sklepam, da bi bil storil, ako bi bil imel izkušene gorske pomočnike s potrebnimi pomagači, to kar bi utegnili storiti prav malo drugih, da ne rečem nikdo.« Pa naj bi bilo v tem rekorderstvo in ne samozavest?

Profesor Lammer glede tekmovalja v gorah prav dostavlja: »Rekorderstvo je skoraj izključeno radi tega, ker se ena tura po vremenu, letnem in dnevnem času ne da primerjati z drugo.« V svojem opisu ture na Feldkopf v Alpah Zillerthal-a pa pravi, da je eden najboljših plezalcev Zsigmondy potreboval l. 1879 za to turo 10 ur čistega plezanja; a že leto na to je dijak Böhm opravil isto turo v $\frac{5}{4}$ ure, leta 1890 pa je bilo na ozkem grebenu Feldkopf-a kar hkratu 17 alpinistov; danes je vrh pristopen vsakomur. Matterhorn postal je modna gora. Ob ugodnem vremenu je toliko turistov, da je dovoljeno stati na temenu le 15 do 20 minut, da dajejo turisti drug drugemu prostora. Za Triglavsko Steno so prvi plezalci, Reinl in drugovi, potrebovali 24 ur čistega plezanja, Jahn in Zimmer za njimi pa le 6 ur. Jesihova in Gostiša sta potrebovala za Triglavski Steber 2464 m, ako se odbije prenočevanje vsled nevihte, dva dneva, Jože Čop pa le 10 ur. Kako grozo je obujal Triglav še pred leti, zadnja leta pa je bil na njegovem temenu starček 82ih let, otrok 6ih let in žal tudi popolnoma pijan človek. Pojem o težkoči je torej silno minljiv in relativen. Rekorderstvo, ki zahteva stalno mero, je dejanski in ravno za težje ture izključeno.

Lammer dodaja: »Tekma, ki je pri marsikaterem športu glavni element, ni neetična, že z ozirom na olimpijske igre in na angleški

šport ne. Tekmo pa moramo izključiti iz alpinistike, kadar je čista tekma, golo rekorderstvo, t. j. merjenje moči dveh plezalcev ali smučarjev po času in razdalji sami. Take tekme so za alpinistiko smešne in se med alpinisti tudi ne izvajajo.«

Dejanski je snobizem, ako se lepotiči turist, da je bil na Matterhornu, pa zaničljivo dostavlja, da se sme biti na vrhu le 15 minut in je pristop na vrh pravi akrobatizem. Res je to, ako plezalca ni gnal na vrh čisti šport alpinistike.

Pravi alpinist ne pleza le radi tega, da bi užival visokogorsko lepoto, sla in sila tičita v plezanju samem in v široki, raznoliki čutnosti, ki je zvezana z njim.

Steinitzerjeva bojazen, da šport, torej tudi alpinski šport, izpodjeda kulturne idejale enakosti, pade pred spontanim, epohalnim navalom ljudskih mas na visoke gore. Alpinistika posameznika ne odtrga od idejale enakosti, pač pa ga stopnjuje. Vsak ima pravico do polnega izraza in razvoja individualnosti. V alpinistiki vsakdo najde zadoščenja. S stopnjevanjem individualnosti v visoki prirodi, ki naj bo pristopna vsakomur, tudi narastejo kulturni idejali. Alpinski šport in vsak šport v prirodnem razvoju postane demokratičen.

Ako je čisti šport blagodejno vplival na angleško mladino, ako je častihlepje starih Grkov pri olimpijskih igrah vplivalo najsilneje na telesni in umstveni razvoj grške mladine, ne more biti govora o škodljivosti športa sploh, ampak edinole o nepravilnem izvajanju športa.

Naloga javnosti je torej vzgajati mladino za čisti in plemeniti šport, odstranjati njegove izrastke. S tem stopa problem vzgoje za bodočnost na vidno mesto. Pretiravanje športa v mehanični smeri izvira iz zanemarjenja športnega elementa pri vzgoji mladine. Manjka smotrene vodstva mladine v alpinistiko. Mladina potrebuje veselega, svobodnega potovanja in uživanja prirode, ker je igrava, sanjava, zvédava. Iz temeljev igre razvije se želja po turistiki. Popotovanje v log in po livadah z veseljem nad trato, vzduhom in solncem mora biti mladini podlaga turistike. Tega ji vzgoja ali šola daje premalo ali nič, zato mladina nebrzdano preskoči v turistiko kot šport. Mladini se je kratilo čustvo svobodnosti, mladina se je premalo usmerila v poznavanje prirode, v ljubezen in

spoštovanje do gor. Pri vzgajanju k športu je treba nebroj malih in velikih asketičnih činov, brezobzirno zatiranje lenobnih instinktov, razmehkužene udobnosti in vsake podlosti. Abstinenca od alkohola in spolnosti sta v službi športa. »Ali ni prisotnost duha« pravi Lammer »v resnici training živcev in ta training je pristopen mladini prav v športu in posebno v gorskem športu.«

Brez merjenja moči z nevarnostmi v športu prave prisotnosti duha niti ni dobiti. Ali ne gre tu za visoko kulturno vrednost?

Lammer zavrača Steinitzerjevo filozofično izvajanje, da se socijalna kultura gradi na idejalni enakosti. Vendar tu ni točen ne eden ne drugi. Socijalna kultura se gradi ob enem na enakopravnosti, t. j. mogočesti stremeti po enakosti, ter na svobodi, t. j. polnem razvoju individualnosti v okviru družbe. Demokracija je nekulturna, ako s silo vzdržuje enakost vseh, ovirajoč razvoj individualnosti. Najbogatejšo kulturno setev po Lammerju bodo dajale bogato razvite individualnosti tisočerihi raznoličnosti življenja v široko razpleteni družbi — to je socijalni ideal.

Šport torej ni zlo na sebi, marveč enostranski, prostaški šport je zlo. Gorski šport pa je neločljivo vezan na čustvo prirode in vedoželjnost.

Lammer sklepa: »Proč z vsako enostranostjo, postanimo polni ljudje, ne nadljudje! Ne zaničujte nobenega svojega brata!«

Značilna je izjava o alpinistiki kot športu dveh odličnih slovenskih alpinistov. V Pl. Vestniku XXIX. str. 225 se alpinistika kot šport docela stvarno in preprosto označuje kot telesno in duhovno udejstvovanje v visokih gorah, katero spremlja čustvovanje lepote in velikosti prirode, dočim drugi alpinist ondi str. 269 in XXX. str. 4 zatajuje vso širino in globino takega udejstvovanja ter sebi prisvaja pred drugimi čustvo in uživanje lepote in religioznosti. On naj bi nosil boga v srcu, drugi naj bi bili »sejmarji«. Nehoté se človek spomni na farizeja v sv. pismu! Plezanje v smrtonosnih stenah mu je le sredstvo, da pride do uživanja lepote! Telesno udejstvovanje mu je torej brez duše, gola mehanika! Dasi ne pove, kaj mu je šport, bi bil po njegovem mnenju šport tak. Uganja torej vendarle šport z namenom, da se oduševi ob lepoti

alpske prirode. Zamenjava alpinizem z alpinistiko, ki je gorski šport in del alpinizma. Seveda pri alpinistiki ne gre za vežbanje mišic in formo, ne za goli prostor in čas. Pri tem pozablja, da je treba za težke ture traininga kakor pri športu in da bi bil lahko-mišljen oni, ki bi šel v steno nepripravljen. Ako govori o zmagah nad goro, t. j. materijo, je to za izraz potrebna metafora, katero rabijo vsi, ki popisujejo visoke ture in ponovno dr. Kugy, ki služi našim estetom za pravzor. V zavesti »zmage« postavlja dr. Kugy »možica« in jih postavljajo njegovi oboževalci. Vzhičenost zmage izvira pri dr. Kugy-ju in pri drugih vprav iz zavesti lastne energije in sile, je zmaga duha nad materijo. In baš to je odločilni moment gorskega športa. Estetično uživanje pri različnih čudéh ali ublaži telesno vznburjenost in duševno vzhičenost, ali jo dvigne na višek. Vprav pri izrazitem alpinistu-športniku velja drugo. Globoko mišljeno pravi eden najodličnejših alpinistov Dr. O. E. Meyer: »Ko misliš, da je konec tvojih moči, pa nenadoma zazreš lepo obliko, mine te slabost, da zmagaš sebe in steno.«

Kdor nič ne misli in nič ne čuti, ampak samo vežba svoje mišice, ali tudi, kdor vidi v prirodi samo lepe barve, mične oblike in nežnosti ter o njih sanja brez dejanja, ta seveda ni športnik, a tudi ni alpinist.

Velja poziv dr. Lammerja: »Prijetelji, nikar se tega ne sramujmo, kar počenjamo vsi, kar nas oduševlja! Sramujmo se naše sramežljivosti in podlega hinavstva! Iščimo rajši smisel, duh in dušo tega, kar je tehničnega, oduševimo vse to po zgledu Rey-a Young-a in Pfannla.« Dostavlja: »Koliko polnega, duševnega je dr. Kugy zopet in zopet odkril v smelem športnem dejanju.«

Trditvi Steinitzerjevi nasproti, da je kulturni človek oni, ki potuje le radi prirodnega užitka, citira dr. Lammer Gottfrieda Keller-ja: »Že pozno sem izvedel in uvidel, da odlastno¹ in samotno uživanje silne prirode omehkuži občutje in razjeda, ne da bi je izpolnilo, dočim je sila prirode in lepote jačja in polnejša, ako se uveljavimo proti njej ter tudi proti njej šele pomenimo kaj.« Goethe imel je užitek prirode in umetnosti brez samoudejstvovanja za prazno in mehkužno. Oertl (glej stran 94) prehaja iz svoje raz-

¹ odlastek = Musse, odlastno = müssig.

lage športa k alpinistiki kot najvišji in najblažji obliki športa. Alpinistika postane iz športa, ki se udejestvuje na visokih gorah, ter se na novo združi z njim duhovna vsebina uživanja prirode in ljubezni do visokih gor. Postavlja tudi kot posebno vsebino alpinistike mik nevarnosti. Pri alpinistiki je stopnjevano pač tudi čustvo svobodenosti in odlastka, ki se izraža v stremljenju J. J. Rousseau-ja: »Nazaj v prirodo!«

Dasi obsega alpinistika vse momente čistega športa, s pristopom duhovnega elementa v ljubezni do visokih gor in alpske prirode dopolni vsebino športa tako, da postane duhovni element odločilen. Tudi strastni športnik, plezalec in smučar mora pod vtisom veličastja prirode postati alpinist. Čustvo prirode pa je istočasno stopnjevano na najvišjo mero vsled udejstvovanja človeka v prirodi do najvišje stopnje. Tako v alpinistiki čisti šport in čustvovanje prirode postaneta neločljiva, drug drugemu pogoj.

Glavni odbor Nem. Avstr. Alpskega Društva je proti Lammerju in Steinitzerju zavzel stališče, da razume pod alpinistiko hriboleztvo sploh in pod alpinistom hriboleztca. K športu dostavlja: »Gentleman se poniža v snob ne le, kadar naglaša lastno sposobnost in samoljubje iz nečimernosti, pa tudi takrat, ko doktrinarski poudarja pravila ter seje zdražbo zato, da bi druge ožigosal in sebe povišal.« Na 53. občnem zboru na Dunaju je društvo opredelilo svoje cilje na novo. Cilj Nem. Avstr. Alpskega Društva je poglobljenje in razširjenje poznavanja visokih gor, podpiranje gorske turisticke, lajšanje potovanj po Vzhodnih Alpah, ohranitev njih lepote in prvobitnosti, a preko tega gojitev ljubezni do nemške domovine. S tem se je društvo sicer postavilo na splošnejše turistično stališče, končno pa tudi na ožje nacionalistično.

Lastno naziranje o alpinizmu izraža znani češki turist **dr. Viktor Dvorský**. Smemo ga imenovati poleg dr. Ružičke in dr. Jirí Čermáka prvega alpinista-plezalca v naših Alpah v dobi, ko so člani SPD skromno in previdno hodili le po nadelanih potih. Pravi, da je načelna razlika med starimi in novimi alpinisti v tem, da prvi polagajo nagib plezanja in visokega športa v vedo, higijeno, estetiko, odlastek in enako, dočim moderni alpinist sledi le svojemu notranjemu glasu, svojemu hrepenenju. »Tudi jaz ne vem za svoj

pristop na severno steno Poliškega Špika in za štiridnevno bivanje v votlini pečevja nad krnico Jezero (v skupini Škrlatice) drugega nagiba nego dati duška svoji naladi, svojemu hrepenenju. V skrajno individualističnem pojmovanju alpinistike, da se izvedejo le one ture, po katerih hrepenimo, brez ozira na druge nagibe, je pravi ključ k istinitemu razkošju v gorah.«

Znanemu načelniku bivše češke podružnice **dr. Karlu Choudonskemu** je alpinistika »radost življenja in radost udejstvovanja«. »Vsi čutimo, da imajo mogočne planine nekako poseben vpliv na človeško srce. Ko jih občudujemo, se nam nehoté vrine misel na nepreračunljivo silo, ki je skalovje porinila iz zemlje. A tudi že prirodni vpliv vleče človeka v čisti planinski vzduh. Pride prost dan ter te nekaj vleče na višave, v prostrano prirodo. Kri ti požene po žilah napor, živci se okrepe. In ko okoli pogledaš, o krasota! Preblazeno veselje te napolni. Kaj še le zaveš zmage! Človek je gospodar vseh vidnih stvari. Vse mora obvladati. Ko si vrh gore, čutiš, da imaš te gorske velikane pod seboj, da si njih gospodar. Vsa ta velikost ima nekaj neizmerne, nekaj božjega v sebi.« S temi besedami tudi **slovenski škof** označuje pomen in bistvene črte alpinistike.¹

Na 50. glavni skupščini Hrvatskega Planinarskega Društva je predsednik **dr. Ivan Krajač** izvajal stremljenja in cilje društva ter opredelil pojem alpinizma:²

»Mi smo verovali u svoju kulturnu prošlost, verovali smo u svoju latentnu snagu i sposobnost; verovali smo u stvarnu osnovku naše uže rodjene grude, da je zvana, da bude temeljem razvoju našeg planinarstva; verovali smo u svoju kulturnu odgojnu misiju; verovali smo u mogućnost, da u europskom planinarstvu ispišemo novu započetu ali još neispunjenu stranicu. I ta naša vjera probudila je i razvila privatnu inicijativu, potrebnu socijalnu snagu i organizatornu sposobnost. Tražimo snagu i dalje u sebi i u svom tlu. Ravnajmo se po prirodi, kojoj se hoćemo našim radom približiti. Natura non facit saltus. Ne pravimo ni mi skokova, ne gubimo pod

¹ Lej dr. Anton Jeglič: »Gore in versko čustvo«, Plan. Vestnik XXVIII. str. 223.

² Lej tudi članek dr. Krajača v Pl. Vestniku I. 1922, str. 73.

Gozd na Pokljuki

nogama sigurno tlo našeg razvoja. Korak za korakom idimo sigurno naprijed. Spojimo oprezno i promišljeno našu kulturnu i planinarsku tradiciju s novim zahtevima našeg narodnog i u opće modernog planinarstva, napose onog, koje znači pokret i inteligentnih masa. Čuvajmo autonomiju društva, svoju trudno stečenu imovinu i slobodu razvoja iz sebe samih i iz vlastite unutrašnje snage.

Pokret prema misli utemeljitelja ima do danas isključivo planinarske obilježje. Njegovo uzgojno djelovanje leži ne samo na polju fizičkog zdravlja, traininga i profilakse, nego i na polju kulturno-narodnom, estetskom i etičkom, na polju upoznavanja rodene grude i naroda. Baš na osnovu toga svojeg djelovanja stekao je odličan položaj na polju kulturnog narodnog razvitka. Taj je razvoj bio omogućen vjernošću kulturnoj tradiciji i društvenom iskustvu, a ipak na toj osnovi, recepciji i provadjanju modernih planinarskih ideja kao pokret inteligentnih masa.

V spominski knjigi za 25 letnico »Turizem¹ v Bolgariji« odlični alpinisti poudarjajo sledeča načela in mnenja:

Prvi predsednik B. T. D. arhitekt **Jurij Kozarov** pravi: »Sinovi Balkana smo, od detstva podzavestni turisti. Veličina Stare Planine (Balkan), pravljice staršev o njeni prirodni krasoti, ki obdaja od povsod hajduška mesta, se odražajo z vso silo v prejemljivo detsko dušo. Turistika je deloma šport, deloma veda.« Prvo udejstvovanje B. T. D. je bilo izletno. Kozarov pristavlja: »Brez potopisa in učenja pa ni izleta, ampak le egoistično, zabavno potovanje.« V planinah² najde turist najblagodejnejše in narodu koristno delo. Turizem skrbeti ima za pristop do prirodnih krasot, za ohranitev historičnih, arhitekturnih in prirodnih spomenikov, za proučevanje naredne biti, za pogozdovanje goličav, za potopisje in za zgradbo planinskih domov.«

¹ Bolgarski pisatelji rabijo splošno ime turist tudi za alpinista, turizem za alpinizem.

² Bolgarski pisatelji rabijo za visoke gore splošno naziv planine, dasi ta beseda tudi v bolgarščini pomeni le plani del gore nad gozdnim pasom, gospodarskega pomena kot pašniki. Ta pomen ima tudi Stara in Velika Planina za Balkan.

Domoljubna struna je pri Bolgarih posebno glasna: »Bolgarski turist pristopa na vrhove, ki mu kažejo stare razvaline, s šapko v rokah.«

Poleg **Aleko Konstantinova**, probuditelja alpinske ideje, poet **Iv. Vazov** piše: »Potoval sem po Švicarskem in gledal v Alpah sinja jezera, večne ledenike na njih čeréh. A vsa ta čudesa prirode so me sicer poražala, vendar pustila hladnega. Govorili so mi na srce s tujimi imeni, s tujimi zvoki. Tuja mi je tam priroda in tujec sem bil tam. A Bolgarija! Vse mi je milo, prekrasno, veličastno, a predvsem milo, vse mi je rodno in blizko po duši. Vsaka gorica, dolinica, pečina, vrh govori mi jezik razumljiv, čutim, da so moji, naši bolgarski in jaz sem njih, polt od njih polti, eno solnce, en vzduh me je hranil in vzredil. Vsa njena krasota mi je draga, vse nje veličine so velike za mene, mi vdihajo ponos. In zdi se mi, da niti ena dežela na svetu ni tako krasna. Morda je to vzrok moje egoistične ljubezni do nje.«

Dr. Nikola Galčov, odličen alpinist, v daljšem članku razlaga bistvo turizma (alpinizma) takole: »Kulturne ideje se razvijajo nepretržno in njih vsebina se menja po potrebi življenja. Radi tega je tudi pojmovanje alpinizma zadnje desetletje pretrpelo izvestne premene vsebine. Ločiti je treba idejo turizma od organizacij, ki so le pogoj za razvoj turizma. Ideja turizma se razvija neodvisno od turističnih organizacij.¹

Najprej so turizem razlagali kot potovanje za zabavo. A turizem porodil se je kot proučevanje Alp, kot alpinizem, ki je torej starši od turizma. Tudi prvi bolgarski turisti so bili znanstveniki, prirodoslovci, geologi, geografi, historiki. A tudi pri njih je prekipela na vrh estetična nalada. Ta želja nalade je prešla na mase preko Alp. Turizem ali planinarstvo (alpinizem) je eden tipičnih pojavov današnjega mnogostranskega kulturnega življenja.« Na vaja mnenje nemškega prirodoslovca Oswalda Heer-a: »Smatram za največjo pridobitev svojega alpskega potovanja ne nabrano znanstveno gradivo, ampak vtis alpske krasote na dušo in voljo, ki človeka dviga v višji duhovni svet.«

¹ To je — alpinizem je duhovno gibanje v razvoju človeštva, dočim so organizacije le njegova vsakokratna vidna socijalna oblika.

Na vprašanje, ali je alpinistika šport, Galčev odgovarja: »Na kultiviranje športa krivo gleda le filister. Šport razvije na človeku: pogum, silo, samovzgojo, spretnost — ki dremlje sicer neizkoriščena v njem. Alpinizem pa se ne more stisniti v preozko mejo športa, ki je le njegov del. Vsekakor alpinistika zavzema poseben položaj med športi. Gotovo je, da alpinistika vzgaja telesne sile in gotove duševne sposobnosti. Higijenični značaj izletov je jasen za vsakega. Gibanje v čistem vzduhu ojači ne le mišice, ampak tudi čustvene živce. Skladno s tem dviga se duh. Na športno stran spada pri alpinistiki tudi etična stran. Pač nikjer drugod človek ne dobi toliko zavesti svoje osebnosti. Gotovo je tudi pri alpinistiki eno dramil častihlepje. A pri športnih prireditvah tisočglava množica s svojim frenetičnim odobravanjem dvigne moment tekme, dočim se alpinist s naravo bori sam, brez gledalca ponosno stopi po borbi s steno na vrh: Moj je svet!« Navaja sodbo nemškega alpinista-športnika Wilhelma Paulcke-ja: »Alpski bog ima dve lici, prvo je smelo s pogledom na ledene stene in čerí, ki zove na borbo, drugo je jasno in pokojno. Njegove oči pijejo planinsko krasoto in mir. Obe lici pa tvorita eno glavo! Prvo lice je športna stran, druga je estetska.« A če tudi vsak turist uživa nalado lepote, ravnine in doline, se ta visoko stopnjuje v gorah. Le udejstvovanje v visokih gorah daje: mučno nepotrpežljivost, milo pričakovanje, veselo začudenje, radostno iznenadenje, po prehodnih neuspehih moško odločnost, drzno smelost, upornost in končno ponosno zmagoslavje.

Alpinizem nudi poleg športne in estetične naučno, umetniško in ekonomično stran.

V zgodovinskem razvoju je pri turizmu bila na prvem mestu ukaželjnost, potem estetika in končno šport. Ta torej kaže višek prirodnega razvoja alpinizma, prestopanje mej športa kaže nizdol. Šport v alpinizmu pa je obupen krik pojedinca, ki išče spasa iz vsakdanjega blata; v tem je ona sila alpinizma, ki je mase potegnila za seboj. Cilj športa je močna osebnost, celi človek. Alpinistika presega v tem vse druge športe. Nizki šport ostaja udejstvovanje, s katerim merimo le svoje sile z drugimi. Ker je ta moment pri alpinistiki izključen, ostane alpinistika čisti šport.«

Galčev sklepa: »V modernem turizmu alpinistika dobiva odločno preveso, turizem se radi tega vpliva demokratizira, cilj njegov je

izoblikovanje osebnosti in vzvišenega svobodnega duha. Bolgarski narod tvori danes še precej enotno maso. Nam gre torej tem večja naloga, izoblikovati osebnost. Bodi radost nad izpolnjevanjem dolžnosti do domovine naša nagrada!»

Alpinist **Rajev** se vprašuje: »Ali je treba, da se propoveduje neki asketizem sredi mladega naroda, polnega sile in po naravi delavnega? Bolgarski turist ne hodi na planine, da premišljuje kakor asket ali se vdaja romantičnim blodnjam. Bolgarski turist ne išče le estetike, še take lepote v prirodi, sam zase. Bodro stopa po polju, debrih in vrhovih z enostavnim ciljem, da sinapolni grudi z radostjo življenja, oči s svetlim pogledom, dušo z vero v dobro, duh s pouzdanjem na lastne sile. Glavno je, da vse to ponese med svoje brate, ki so sklonjenih glav, upadlih lic in ponižanega duha.«

Jasno in krepko je načrtoval osnovne ideje alpinizma kongres Angleškega Alpskega kluba l. 1908 ob svoji 50-letnici. Šele, ko si odmislimo vse podrobnosti, ki so jih često poudarjali evropski alpinisti in turistična društva, ter slišimo mnenje svobodnih angleških alpinistov, znanstvenikov in umetnikov, ki so poudarjali pristnost in velikost idealizma, se zavedamo prav vsebine alpinizma. »Alpe smo osvojili v občem bratstvu alpinistov, a zmaga in svoboda naklada tudi odgovornost. Da bi gore bile izključno svetišče alpinistov, moramo odklanjati, moramo pa sodelovati z vsemi tistimi, ki vršé plemenito delo za ohranitev lepote in tajinstvenosti gor, ki so naše življenje dvignile nad vsakdanjost, tudi našim potomcem. Intimna vez v klubu je bila vedno ljubezen do gor. Skupnost čustvovanja in okusa med onimi, ki so s svojim življenjem v visokih Alpah delili s tovariši iste radosti, isti trud in isto nevarnost. Vse to tvori močnejšo vez od marsikateré druge, ki je človeka vezala na družbo. Angleški alpinisti smo iznašli in sporočili občestvu največji in najnesebičnejši šport sveta. Odoleli smo zasramovanju Ruskina in sarkazmu časopisja, češ, da smo brezumniki, lunjenci, da smo društvo samomorilcev. Ustanovili smo klub v praznični naladi in predvsem s socialnimi cilji. Nič drugega nego najpristnejša ljubezen do prirode, ljubezen, ki v na-

šem alpskem kultu predstavlja najiskrenejše molitve, češčenje vse-mira, nas je vodila, da smo vršili svojo veliko nalogo.«

A. Dauzat v svoji lepi razpravi »Le sentiment de la Nature« pravi: »Alpinizem je najintelektualnejši vseh športov. Je obenem najbolj realističen.«

Spor med nemškimi alpinisti se je pozneje obnovil z nastopom enega najodličnejših nemških alpinistov, mladega **dr. Paula Preuss-a**. Bil je plezalec prve vrste, samolezec, ki je zametaval rabo orodja. Primerjali bi ga lahko z našim dr. Jugom. Oba alpinista-športnika, vredna velikega spoštovanja, oba čista športnika, oba čista alpinista, oba nositelja neupogljive volje, oba sta našla v stenah smrt. Dr. Preuss naglašal je za plezalce sledeča pravila:

1. Za visoke gore ni dovolj povprečna sposobnost, marveč mora alpinist biti več nego kos svoji nalogi.
2. Mera težkoč, katere treba premagati pri sestopu, kateremu se čutimo kos, je tudi najvišja meja za pristope.
3. Upravičeno smemo rabiti umetna sredstva le za slučaj nevarnosti.
4. Kavlji (klini) so le rezerva v skrajni sili, ne pa navadno sredstvo za plezanje.
5. Vrv smemo rabiti le za olajšanje ture in za zavarovanje, ne sme pa biti edino sredstvo, da pridemo na vrh.
6. Vrv služi naj za zavarovanje plezalca v mejah njegovih nadprečnih sil, nikakor pa ne za njegovo subjektivno nesposobnost.

Tudi stara šola alpinistov, ki je hodila in plezala največ z vodniki, morala je končno priznati športne elemente v alpinizmu, iskati je jela le mejo športa v njem. Zanimivo je, da zastopnik stare šole celó zagovarja proti Preussu rabo vrvi, derez in kavljev. **Fr. Niederle** naravnost priznava: »Ljubezen do nevarnosti je lepa in moška,« veleužitek je preizkusiti nevarnost, je etičen agens, katerega ne bi mogli pogrešati. Med alpiniste moramo šteti tudi plezalce in smučarje.« Postavlja pravilo: »Pristope na gore je izvajati z najmanjšo nevarnostjo, to velja tudi ob današnjem stanju plezalnega športa. Plezalce pa moramo navajati, da držé svoje častihlepje v mejah svoje sposobnosti, da nastopajo z duhovno izobrazbo tako visoko kakor s tehnično.«

Proti estetu alpinistu Karlu Planck-u, ki toži, da pojemajo esteti, pravi dr. Rihard Weitzenböck iz Gradca: »V okviru alpinizma je prostora za vse — Raum für Alle — od čistega športnika-plezalca, kakor je Preuss, do mirnega občudovalca prirode po gorskih markiranih potih. Komur markirane poti in koče niso všeč, naj se jih pa ogne!«

Alpinistika kakor vsak čisti šport mora biti »fair«, t. j. čedna, brezmadežna in umerjena, pravi znameniti plezalec Leuchs. Vsako preziranje med seboj je snobizem¹.

Na sestanku najodličnejših nemških alpinistov v sekciji Bayerland jan. 1912 se je končno določilo: Alpinizem obsega tudi plezalni šport, ki ni tako samostojen kakor smučarski šport, kateri se lahko izvaja docela ločeno od alpinizma. Mogoč je plezalni šport na sebi, kjer se na to omeji, n. pr. v takozvani Saški Švici. Treba je plezalcu predvsem vzgoje, da loči fair in nefair, kar pa leži končno v taktu plezalcev. Harmonična zveza alpinizma in plezalskega športa mora biti naša skupna naloga.

Vzorno je rešil razmerje alpinizma do športa odlični alpinist inž. P. Kleinhaus z Dunaja. Ugotavlja, da je Steinitzer končno označil kot škodljiv le tak šport, kakor ga ima sam v mislih, da je le alpinistika kot nizki šport kulturno škodljiva. Steinitzerjeva razlaga športa pa je pretesna, ker poudarja le njegovo slabo stran. Šport, kultura, alpinizem so tako bogati pojmi, da je težko najti enotne, brezhibne opredelitve. Tudi Steinitzer govori o idealnem športu. Šport mora biti fair, s čemer dobi etični znak. Tekma, ki ni fair, je tudi zoper šport. Kleinhaus točno opredeljuje subjektivni moment v športu: Stremljenje po odlikovanju, zavest lastnega znanja in nadprečnosti, s tem stremljenje po samospoznavanju in dviganju samozavesti. Nagib temu leži kakor pri vsakem prostovoljnem udeleževanju v častiljubju in veselju nad uspehom, ki gre vstric z veseljem nad udeleževanjem. Alpinistika se razlikuje od golega športa posebno v tem, da ne stoji človek proti človeku, ampak človek proti gori. Alpinistika torej more nastati le tedaj, ko človeški duh neživo

¹ Snobizem mi je sploh preveličavanje nebitvenega na bitvenem, ali že boljše ali slabše strani, z namenom, sebe povzdigovati nad druge.

gorovje oživi s svojo dušo¹. Vez tega je ljubezen do prirode, ki zopet tiči v podzavestni navezanosti človeka na prirodo. Pri alpinizmu je ljubezen do prirode izražena v stremljenju po borbi in telesnem udejstvovanju v ljubezni do visoke gore. Ljubezen do gore je torej temeljni motiv alpinizma. Pasivne nravi se nagibljejo k ljubezni do mirne prirode v ravnini in gričevju, aktivne k ljubezni do gorskih vrhov in Alp. Ker so telesne in duševne sposobnosti ljudi različne, tudi ni odločilni moment stopnja udejstvovanja, ampak merodajni moment za vsakega je ljubezen do visokih gor. Kakor so ljudje različnega temperamenta, tako se javi ljubezen v življenju ali ljubezen do gore, od najnižje stopnje mirnega uživanja do drznih podvigov z zastavo lastnega življenja.«

Ljubezen do gor postane kakor ljubezen do predmetov čisto skoraj fetištična. Tako piše neki turist v Hrvatskem Planinaru: »Premda ima drugih vrhova, koji više privlače, Triglav je pak Triglav i ja ga ljubim kao živu bit!«.

»Alpinistika v bistvu ostane: športno udejstvovanje v visokih gorah iz ljubezni do gor. Od tega idejnega dela alpinizma ločiti moramo praktični iz higijeničnih in znanstvenih nagibov. Pasiven je tisti, ki se omejuje le na občudovanje gore brez udejstvovanja lastnih sil. Idejalna alpinistika je v harmoniji telesno-duhovnega izvrševanja, je telesno udejstvovanje, oduševljeno, kakor se najde z enako iskrenostjo le pri umetnosti. Kjer te harmonije ni, govorimo o enostranski alpinistiki, ali predvsem o telesni ali pa idejološki. Pri prvi je zopet ločiti veselje nad lastno nadprečno slo sploh, ali pa nad posebno spretnostjo plezanja. Ako tudi pri plezanju proderejo činitelji, ki ne izvirajo zgolj iz ljubezni do gore, je vprav najstrožja veleturistika imela najgloblje vplive na pobudo visokega duhovnega izraza, ki stopi v službo alpinistike in podaja najvišjo in najčistejšo ljubezen do gore, nje samote in vzvišenosti. Je mnogo sorodnosti med umetnostjo in navdušenjem za gorski svet, ki se lahko razvije do visokega čustvovanja. Prav radi tega se alpinizem često razhaja v psihološkem razmotrivanju in spoznavanju samega sebe.«

¹ Prav, ko lepota prirode in podvižni trud, oživi in napolni dušo alpinista.

I. Ittlinger v »Handbuch des Alpinismus« 1913 izrečno poudarja, »da je alpinistika šport, dasi najlepši in najidejalnejši. Šport daje človeku ob njegovi vsakdanjosti drugo, višje življenje.

Danes vodi v alpinistiki ideja športa, dasi je pomen športa spremljal že predhodnike alpinizma od prvih početkov ter se je v daljšem stopnjeval od veselja, dosegati cilj, do veselja nad tehničnim znanjem in končno do tekme, učiniti več nego drugi.

»L'alpinismo in fondo è un gran mezzo educativo, fisico e morale, più morale che fisico — Alpinistika je na vse zadnje veliko vzgojno sredstvo, fizično in moralno, bolj moralno kot fizično.« »L'alpinismo comprende la più ampia e serena ammirazione delle forme e dei fenomeni della natura. Nella montagna tutto è vita, varietà, luce e colore — Alpinizem obsega najširše in najjasnejše občudovanje oblik in pojavov prirode. Na gori je vse življenje, raznolikost, svetloba in barva,« pravi italijanski alpinist Milano. Temu Felice Giordano dostavlja: »I merli avvezzi a passare la vita in gabbia, in fondo ad un cortile, non possono comprendere come le aquile si diletano a spaziare nell'altezza sublime — Kosi, vajeni živeti v kletki, v kotu dvorišča, ne morejo razumeti, kako se orli ponosno dvigajo v veličastne višave.«

Le redki so alpinisti, ki izključujejo iz alpinizma šport. Tako dr. Maks Jacobi navaja kot vsebino alpinizma: »odtavitev od truda vsakdanjega življenja, razumevanje prirodnih lepôt, jačenje idejalistične težnje po vrhovih, ki vodi preko resnih živlenskih interesov k razčiščenju presoji in ocenjevanju sočloveka, pač ne v zadnji vrsti vzgojo za prisotnost duha, k požrtvovalni čuti tovarštva, ki se zna dvigati nad farizejsko obzorje vsakdanjega razredništva«. Iz te opredelitve bije v oko fraza: »jačenje idejalistične težnje po vrhovih«, ki pač ni nič drugega nego opis za šport plezanja. Za tem navaja Jacobi dobesedno: »Odkar sta Edwarda Whymper-a boj in zmaga za Matterhorn napravila propagando za pravilno oceno velegorja« — kar je zopet nepogojno priznavanje čisto športnega uspeha Whymperjevega. Poleg tega Jacobi v alpinizem polaga tudi narodnostno čustvo ljubezni do domačih tal. Vprav radi tega naj bi bilo širjenje alpinizma med delavskim razredom tem dragocenejše. Šport mu je le enostranski moment, ki je pristopil v zadnjem razvoju, a ni bistvo alpinizma.

Gotovo je, da leži v alpinizmu ugodnejši vpliv na človeka, kakor v večini človeških dejavnosti. Nedvojno alpinizem globoko vpliva na nrav in dušo človeka. Vpliv na človeško prirodo je odličen, vpliv na dušo ima učinek na razsodnost, na čustvovanje in energijo. Alpinist črpa iz tega studenca kot popotnik, a gre preko tega do višav, ki so zaprte popotnikom. Alpinizem torej vseblja liki znanstvo, umetnost in religija mogočest višjega razvoja človeštva. Alpinizem je v naravnem razvoju šel od veselja do vzvišenosti alpske prirode in veličanstvenosti panoram do veselja do telesnega udejstvovanja in športa, preko tega do spoznanja samega sebe in enotnosti vseмира.

O vprašanju, ali je **smučarstvo** prištevati k alpinizmu, je bilo med nemškimi alpinisti mnogo spora. Tudi ta spor kakor o športu v razmerju z alpinizmom je nastal iz objektivnega in subjektivnega nerazumevanja problema, obenem pa iz preozkega stališča starejših alpinistov, ki so poznali le krplje in so se smatrali za izključno upravičene predstavitelje prvotnega, tu pa tam nekoliko sentimentalnega alpinizma. Celó svobodomiselní in odlični plezalec prof. dr. Lammer se je sprva nekam protivil smučarstvu. Zato mu odgovarja inž. **Gomperz**, voditelj nastopajočega smučarskega gibanja: »Priznavamo v Lammerju enega najdržnejših in najčvrstejših alpinistov, ki je vedno kazal nova pota in ki je mojstrski tudi v literaturi odpiral nove smeri, radi tega pa mu vendar ne sledimo v zagato, v katero je zašel v navdušenju za čisti alpinizem. Smučarji zahtevamo gore zase kot alpinisti in ne le pozimi, celo leto. Priznavamo, da se je treba smučarstva sprva učiti kot golega športa. Teka na smučeh in skoka se pač ne moremo priučiti drugače nego s trajno tehnično vežbo. Tekma je tudi izbornó sredstvo, da to vežbo izpopolnimo in spretnost doženemo na višek. Čim pa smo smučarenje kot šport zmagali, se nam vzbudi ljubezen do gor in postanemo čez noč pravi alpinisti. Alpinisti-smučarji gotovo smejo tudi v Alpah prirejati tekme kot pobudo k izpopolnjevanju. Tudi odlični alpinist Nieberl potrjuje, da smučarji-alpinisti ne morejo svojega športa drugje izvajati nego v Alpah. Radi tega so tekme zanje dovoljene tudi v Alpah, le da ostanejo v mejah fair — čednega športa. Kakor moramo odklanjati tekme plezalcev, tako je docela opravičena tekma smučarjev. V tem se vidi, da je plezalstvo tesneje zvezano z alpinizmom, da je prav za prav neločljivo od njega. Plezalstvo dejanski ni nič drugega nego športno interesantni moment alpinizma, dočim je smučarstvo kot šport docela ločljivo od alpinizma in se lahko izvaja tudi v Alpah kot čisti šport brez vsake zveze z alpinizmom. No, lepota zimske prirode v Alpah je tako zmagovita sila, da tudi čisti smučar-športnik m o r a postati alpinist, t. j. obrniti svojo pozornost na estetično plat alpinizma. Alpsko smučarstvo postane strnitev dvoje najlepših športnih udejstvovanj: smučarstva in alpinistike. Že vsako zase daje bogatega uživanja.

Dr. Lammer sam učil se je smučarenja že v zreli starosti, l. 1912.

Anketa D. u. Ö. Alpenverein-a o smučarstvu je dala končni rezultat:

1. Alpinistika in smučarstvo sta dvoje ločenih udejstvovanj, ki sta med seboj tako v zvezi, da se obe izvršujeta v Alpah, a športno vezbanje v smučarstvu služi tudi alpinistu.
2. Smučar je lahko čist športnik ali pa tudi samo alpinist.
3. Alpe niso le teren za alpinista, ampak pristopne tudi drugim športom.

Alpinist Alfred Steinitzer iz Monakovega, ki je bil še l. 1894 nasprotnik smučarstva kot alpinistike, l. 1910 celo piše: »Smuči so postale nepogrešljiv pripomoček alpinske turistik. Smemo reči: alpinist je danes le tisti, ki obvlada tudi smučarstvo, ker le njemu so gore odprte vse leto. Ako D. u. Ö. Alpenverein noče postati društvo starih gospodov, organizirati mora v svojem področju tudi smučarstvo.«

Pomen smuči uvidimo posebno, ako primerjamo z njimi staro opravo, krplje. Hoja v krpljah je po času in trudu skoro še enkrat tako mudna in težka kakor hoja peš. Po zmrzlem snegu so prav zanič, a tudi v mokrem in sipkem snegu, ko se v krpljah zadira globoko v sneg do celega stegna, je samotnemu turistu težko spraviti se iz snega. Ob gotovi kakovosti snega pa služijo dobro ter utegnejo celo v strminah služiti bolje od smuči.

Značilno za smučarstvo je vladanje prostora in časa, lepota in harmonija gibanja telesa. Ko pri plezalnem športu zmagavamo en objekt, steno, ima smučar pred seboj neskončno snežno ravnino, hrib in dol brez mej. Spuščanje po naklonini 40° zahteva od smučarja osredotočenje sile in prisotnost duha do viška. Smučarjenje daje užitek radosti, lepote črte in gibanja, kar zna izurjeni smučar spojit v enotno podobo, polno estetičnega zadoščenja. S smučmi alpinist postane gospodar širnih alpskih zasneženih prostorov, zmagaja kratkočo zimskega dne. Smučarja sili na poznanje prirode potreba poznati gorski svet (terrain) in podnebje. Često je važnejše poznati sneg, veter, toplino, vzdušni tlak v vsej sovislosti nego skoke, zamahe in zdrke.¹ Smučar mora že poleti spoznati plazovine, naklone in prelome, da pozimi polzi z neko sigurnostjo, ali pa mora v ne-

¹ Rabim za grdi nemški »Šus« domačo besedo drk, drkniti.

znanem svetu biti virtuoz v svojem športu, pripravljen na vsako eventualiteto. Radi tega je smučarstvo, ki se izvaja v visokih gorah, nujno zvezano z alpinistiko in postane njen inherentni del. S subjektivnega stališča pa je merodajno, ali izvajamo smučarstvo iz ljubezni do gor ali iz gole ljubezni do udejstvovanja telesnih sil, moči in spretnosti. Smučar je alpinist, ko smučari za to, da uživa veličastne zimske alpske prizore čisto spontano in skuša svoje moči na težkočah alpske zime. Tako lahko stvorimo pojem alpinist-smučar. Gotovo je, da je smučarstvo alpinizem silno obogatilo. Zveza smučarstva z alpinizmom je ena najlepših oblik alpinistike, da vzklikne končno že stari prof. Lammer, ki je tako odločen nasprotnik vsake tekme: »Ni je harfe, ki bi se dovolj svetlo glasila, da bi mogla opevati slo in spas smučarske turistike. Alpinsko smučarstvo nam istočasno odpira svet doslej neznanih užitkov in lepot.«

Qui mori didicit, servire dedit.

Kdor zna umreti, ne zna biti suženj.

Seneca.

Največje nasprotstvo z vsakdanjostjo kaže plezalec v iskanju **nevarnosti** in premagavanju smrtne bojazni kot visokem etičnem momentu.

Schopenhauer pravi: »Bojazen pred smrtjo je razlog in pogoj vseh metafizičnih spekulacij.« V sociološkem razvoju je bojazen pred smrtjo dobila prvi izraz v animizmu. Premagovanje strahu pred grozo prirode se kaže prvič v alpinizmu, ki je obenem premaganje metafizičnih spekulacij.

Ruski filozof Tolstoj šteje med pogoje človeške sreče tudi ne-bojazen pred smrtjo. Pedagog Stadler pravi: »Alpinistika je premagavanje strahu, ki je eden glavnih vzrokov motenja našega življenjskega veselja. Alpinistika jemlje strah pred mogočno prirodo, bojazen pred smrtjo. Radi tega je alpinistika večje vrednosti nego navadni šport.« Rousseau v *Confessions* piše: »Hoče se mi hudo-urnikov, pečin, temnih vrhov in gor, strmih stez, prepadov, ki me obdajajo s strahom.« Filozof Nietzsche smatra za svojo srečo »staviti svoje življenje na igro v vedno bogatejšem razvoju lastne sile in moči.«

Mik nevarnosti leži v zdravem občutku lastnih moči in lastnega poguma z zavestjo premoči pod vlado razsodnosti. Ako se ne zavedamo, da moramo premagati nevarnost z lastno dejavnostjo, nastopi predrznost. Brez zavesti lastne sile — volere e potere, hoteti in moči, je iskanje nevarnosti odurno.

Znameniti alpinist in poet alpinizma **dr. Oskar Erich Meyer** piše: »Mi, ki ne iščemo le lepote v gorah, ampak tudi boja ali šele po boju lepoto, ki prihaja iz naše lastne duše, vidimo jasno in mirno, da enkratni pripetljaj iz zmagovalca stori premaganca. Le, kdor tega noče vedeti, igra se lahkomišelnost z življenjem. Kdor pa to igro jasno premotri in kljub temu tej igri pritrdi, tega ne karajte. So dobički, ki so vredni visoke stave.«

Wilhelm Lehner, ko piše o zgodovini alpinizma, pravi: »Naj tudi nekateri premoderni ljudje obsojajo one alpiniste, ki pretežno goje alpinizem radi samega sebe, iz športa, iz veselja nad premagavanjem nevarnosti, ter v tem vidijo izprijeni alpinizem, je vendarle vzrastlo v gorah mlado pleme, za katero obličje smrti nima nič plaščnega, ki gledajo nevarnosti v oko in ji svobodno stopajo nasproti z voljo jo zmagati in v zavesti, da jo morejo zmagati. Niso indiferentni za umiranje, ampak ponosna sposobnost jih navdaja odvzeti nevarnosti strah ter jo premagati z viškom duševne in telesne moči. Le v tej šoli je bilo nemškimi alpinistom mogoče dati svoje najboljše moči domovini.« Tudi **dr. Kugy** poudarja visoki moment nevarnosti ter imenuje eno najnevarnejših sten, severno steno Višnje gore (2666 m), »ein überreiches Gottesgeschenk — prebogati božji dar«. V knjigi: »My climbs in the Alps and Caucasus — Moje plezanje v Alpah in Kavkazu« odlični angleški plezalec pravi: »Kajti v nevarnosti je vzgojna in čistilna sila, katera se ne najde v nobeni drugi šoli. Narod, ki ima tako vzgojno metodo in ima vso mladino za seboj, sme biti prepričan o sposobnosti življenja v sedanosti in pomnožitvi njegove pasme za bodočnost.« »Sem Anglež, znam umreti, ker znam živeti, trpeti kot človek,« rekel je znani predavatelj o Mount Everest-u captain Finch ter poudarjal, da je velik narod le oni, ki si vzgaja neustrahovane borce s prirodo.

Ko je **zimski plaz** dne 21. marca 1928 na **Sonnblicku** zasul 13 smučarjev, zapisala je dunajska Arbeiterzeitung sledeče lepe besede: »Trinajst mladih delavcev! Vsi žalujemo za njimi, žrtve mrzle prirodne sile. Molče klonimo vsi čelo pred večno nesmiselnostjo prirode. In pri vsej grozoti, pri vsem ganotju čutimo tragično lepoto te smrti, čujemo radostni krik pred podorom. Sedemnajst mladih delavcev se je napotilo, da bi pozabili vso revo in muko vsakdanjega življenja, da bi uživali teden dni prostosti, vdihavali s polnim duškom vzduh svobode. Hrepenenje vsake mladosti, drznost vsake mladosti bila je v njih, hrepenenje iti navzgor, drznost, ki ljubi opasnost, da jo premaga. Kvišku! Kvišku! To je ponosno čustvo življenja alpinista. Kvišku! Kvišku! To je bilo njih zadnje doživetje.«

Ako se očita plezalstvu in smučarstvu, da zahteva toliko človeških žrtev, opomnim, da žrtve, katere zahteva avtomobilski, zrakoplovni in marsikateri drug šport statistično presegajo daleč žrtve, ki jih terja alpinistika. In končno, ali ni naša šola in vzgoja morda največji uničevalec mladih človeških življenj? Saj je nedavno pisal neki dnevnik pod naslovom: Filozofija, ki ubija! »V New Yorku sta se odigrali nedavno dve pretresljivi tragediji. Dva mladeniča sta šla prostovoljno v smrt, ker sta se ukvarjala s filozofijo, pa nista mogla najti smisla življenja. Devetnajstletni sin bogatega tovarnarja študiral je nemške filozofe. Ugajal mu je najbolj Nietzsche. Proučil je vse njegove spise, nekega dne pa ga je našla služkinja mrtvega, ustreljenega pred kipom filozofa. In triindvajsetletni tipograf Rotard iz New Yorka vzljubil je bil nemškega filozofa Kanta. Ko pa se je bil poglobil v čitanje, je obupal nad življenjem in si pognal kroglo v glavo.« — Alpinistika zahteva tudi žrtve, ali ne iz obupa nad življenjem, ampak iz ljubezni do njega.¹

George Casella v »Les Sports de l'Avenir« piše: »Ne-pobitno velja, da se je zadnje četrto stoletje docela obnovil način gledanja in čutenja prirode. Kdor se je boril z morjem in proti gori, čuti mogočnost sil, s katerimi se je meril. V »Le Vertige des cimes« (omotica vrhov) pa: »Ako bi točno upoštevali težkoče gotovih pristopov, ako bi poznali grožnje viharja in brezdnov, ki se gube pod nami, kamenja, ki pada žvižgajoč, ne mogli bi razumeti, da plezalci radi tega zapuščajo mesta. Pokoré se izredni privlačnosti, neodoljivi, skoraj bolesteni omami oceanov snežišč. Jaz záse še nisem videl temu odoleti moža dejanja. Vrh — filozofija gorá!«

Fausto Torrefranca, italijanski alpinist in literat, kratko pred vojno piše: »Odslej človek stopa iz ravnine, ljubezni XVII. stoletja, od gozdnih hribov, ljubezni romantikov, proti ledenikom in alpskim čerém, hoteč se boriti s prirodo, ne sovražno in ne tovarišico, ne silo, ne tajnostjo, a nasprotno, ki razsvetljuje v svoji notranjosti

¹ Leta 1929 se je v Švicarskih Alpah smrtno ponesrečilo 185 oseb. Od teh 52 smučarjev, 29 poginilo je pri trganju cvetja. Veleturistov se je ponesrečilo le 26, od teh plezalcev le neznatno število. Večino nezgod povzročila je neizvežbanost in začetništvo.

dramo vsemira, ki je temno objemala že dušo prvotnega človeka. Človek hoče vrniti prirodi moč gospodstva, katero ji je civilizacija odvzela. Človek se hoče po drugi poti pripraviti na trdo, osnovno, vsakdanjo borbo s temno oblastjo, gre jo skusiti tjé, kjer je še prosta, deviška in je odolela suženjstvu.«

Za strme gore je treba trdega truda, gora pa vleče in navdaja z vedno jačjo željo lezti više in više, vedno je drugačna, nikdar si ni enaka. Ne lezem na vrh le radi uživanja panorame, sla leži v lezi sami, v dogodkih in raznovrstnih občutkih, ki si neprestano sledé. Privlačno silo smrtne nevarnosti kaže statistika ene najstrmejših sten, zvane Totenkirchel nad Königsee. Leta 1888 bila je preplezana prvič, l. 1910 pa je šlo čez njo že 620 alpinistov, od teh 560 brez vodnika.

Henri Lavedan alpinistu poetično kliče poziv gore: »Pridi, poženi se, hodi po mojih težkih stezah, obrobjenih kakor vsaka pot, ki vede v nebo, z opasnostmi in prepadi! Pridi, svetovalka drznosti, daj mi peroti! Ubijam, a ovekovečim! Videl me boš razno-
lično in enolično, modro, črno in rožnato in belo in zeleno, kruto in trdo kot oklo,¹ odbojno kot val, vihrajočo kot griva. Pogledaš tesne, globoke robove krajine, neodkrite tečaje, omamim te s sveto, neznano grozo, zbesnim te v blestečem strahu, pokažem se ti pre-rokinja, kakor piramida človeštva, usodna in otožna v tminah, kakor sama podoba Golgate! Takó izveš vso opojnost samote in po resnem veselju moje tihote, plemenite čare mojih šumov: sekire drvarja in zvoncev črede, krik orla, hropenje hudournika, pastirski rog, počen zvon gorske kapelice in grmenje plazov.«

Pustimo ironiste, naj zbijajo šale o blaznosti plezalcev, katerih ne morejo umeti, o nepotrebnih žrtvah človeških življenj! Gora pa ostane šola najvišje energije, vztrajnosti in hladnokrvnosti. Uči gledati opasnosti v obličje, predvideti in zmagati jo, uči koristnost težkega truda. Sla je posledica napora. »Razvijmo čustvo gorá,« klical je Michelet, »da pokažemo našemu veku, kako se razvname vsa energija, ko se vzpnemo kvišku.« Realizem alpinista plezalca

¹ oklo Hauzahn, prim. vrh Oklo = Voklo nad Vodnikovim domom tik ob Sedlu 2020 m.

Severna stena Velikega Dražkega vrha 2243 m

Henri Bourdeau izraža: »Proč s sanjavostjo, dokler noga ne drži. Ako stopi noga trdno, treba je dvigniti oči, da zró brez strahu nad-sé, brez omotice. Tako, ko spoznamo življenje, premotrimo z lica v lice vsa čustva, ki jo skladajo. Zato so alpinisti-plezalci optimisti, učitelji energije. Alpinisti-plezalci so predvsem možje činov, radi tega njih opisi niso osladni, navadno suhi, da, enolični. Ljudje, ki ne razumejo njih činov, tudi ne morejo imeti užitka, ko čitajo njih potopise.«

Mnenje nekaterih alpinistov estotov, naj bi potopisi bili le poetični, da le tako »oduševljajo« prirodo in vzgajajo hribolezce, je največkrat samoljubno, izraz prevelike zavesti lastne posebne sposobnosti.

Ni vsak plezalec tudi literat. Dolžnost njegova pa je opisati vsaj prvenstveni pristop, če še tako preprosto. Čin na sebi ima veliko vzgojno moč. Dr. Kugy v svoji knjigi »Aus dem Leben eines Bergsteigers« je odličen plezalec-športnik in odličen pisec ob enem. Le redko kdaj se najde med alpinisti-plezalci tudi pisec, ki v točnem spominu in izrazitem stilu zna podati čustva alpinista na vrhovih, ko je zmagal stene pod seboj. Pač težje je slikati visoko doživetje, težja je slika pečin nego lepa slika pokrajine.

Primerimo dve prelepi sliki poeta nealpinista **Theophida Gautier-a** in poeta velealpinista **Georges-a Casella** o Mont Blancu. Prvi: »Za noči je Mont Blanc odvrigel halje oblakov, ki so ga skrivale in se je pojavil v svoji vzvišeni goloti. Niti kosmič hlapú ni lezel po strmem njegovem boku in njegove tanke, bele osti so se odražale kakor zobje žage na azurnem dnu, čudovite čistote. Imel je ob tej uri obraz presenetljivo lepega marmorja, čoka iz Karare, tako je bil sneg čvrst, težke beline, črte žlebov in rup so se zdele kakor sledovi škarij, ki so oškrnile neznansko gromado, da jo pretvorijo v orjaško soho... Božja lepota je sanjala svojo harmonično in plemenito obliko... Dasi je bil Mont Blanc oddaljen več milj, se je zdelo, kakor bi se ga lahko z roko dotaknilo... skočil bi s pomola na neomadeževano belkasto prestralo!...«

Drugi: »Akrobatično plezanje... Kamenje, ki se ruši pod nogami, tesne zagate, po kateri se plaziš s plečami in koleni, sledi greben tako krhek, kakor bi visel, róda skala prevlečena s poledico,

katero moraš razbiti, za njo pa zvit vrh, ki se vzpenja proti nebesnemu azurju kakor konica svedra. Kakor daleč sega pogled, nad valečo se meglo, razteza se cel gozd čerí. Navpični hudourniki se zde svetli kakor plošča mečev in gromeči plazovi poljejo v tenkem kristalnem prahu... Tam doli, peklenska senca, proti Tesinu, nosila je vihar!»

Mnoge nekatere alpiniste, naj bi potopili bili le pošten, da je tako »odnůvājto« priručje in vzgajajo hribolezce, je najprej samoljubno, izraz prevlečke zavesti jasne posledice splošnosti.

Ni vsak plezalec tudi literat. Dofnost njegova pa je opisati vsaj prvenstveni pristop, če še tako preprosto. Čin na sebi ima veliko vzgojno moč. Dr. Kutz v svoji knjiki »Aus dem Leben eines Bergsteigers« je odličen plezalec-športnik in odličen pisec ob enem. Le tedno kdaj se najde med alpinisti-plezalci tudi pisec, ki v tem nem spominu in izraznem stilu zna podati čustva alpinista na vrhu, vili, ko je zmagal steno pod seboj. Pač teče je siliti visoko do kletke, teče je siliti počti nego lepa slika pokrajine.

Primeroma dve prelepi sliki poeta nealpinista Theopbila Gana-lier-a in poeta velisalpinista Georges-a Cezalla o Mont Blanc. Prvi: »Za noč je Mont Blanc odvil halje oblakov, ki so ga skriti vale in se je pojavil v svoji vzvišeni koloti. Niti kosmič hlapja ni lezel po strmem njegovem boku in njegove tanke, bele osi so se odražale kakor rožje žare na zmrznem dan. Čudovite čistote, imel je ob tej ni obrat presenetljivo lepega marmornja, čoka iz Karate, tako je bil sneg čvrst, težke beline, črte žlebov in rup so se zdele kakor sledovi škarij, ki so ožrtile neznanško groznada, da jo pre- tvorijo v orjaško roko... Božja lepota je sanjala svoje harmonično in plemenito obliko... Dasi je bil Mont Blanc oddaljen več milj, se je zdela, kakor bi se ga lahko z roko dotaknlo... skočil bi s pomola na neomanečevano belkasto prestolov...«

Drugi: »Akrobatično plezanje... Kamenice, ki so tuji pod no- zmi, leone zasate, po kateri se plazi s plaxis s plaxis in koloni, sledi

Come l'oro nel foco
Cosí la fede nel dolor s'affina. —

Kakor zlató v ognju
Tako zvestoba čisti se v goresti.

Batt. Guarini.

Globok pogled v plezalni šport, njegove objektivne in subjektivne strani nam odpre slučaj nezgode odličnih plezalcev **Marko Debeljakove** in **Eda Deržaja** dne 5. julija 1927 v **Triglavski steni**.¹

— »Dne 4. VII. smo bili zopet v Aljaževem Domu v spremstvu Gostiše in Kramarja. Dolgo smo se šalili z oskrbnikom. Veselo se je razlegala harmonika po izbi. Šli smo spat. Ob 2. uri ponoči dne 5. julija nas je skrbnik zbudil. Počasi smo se odpravljali in nato odšli proti steni.

Pod steno sva z Deržajem obula plezalnike² in izročila okovanke tovarišema. Ob 5. uri smo se ločili. Zmenili smo se, da pustita okovanke in en cepin na Kugyjevi gredi (Kugyband)³ ter naju počakata na Kredarici. Ker sva računala z bivačkom v steni, sva naročila, naj prideta drugi dan 6. VII. pogledat na rob stene.

Stisnili smo si roke, tovariša sta krenila po stezi proti Luknji, midva pa v steno.

Preko spodnjega stolpa sva bila hitro, ker je lahek in o plezanju skoraj ni govora. Vrh stolpa sva zavila po veliki gredini na desno. Na gredini so majhna snežišča. Ob tretjem snegu sva zavila na levo na široko gredo. Tu se prične prava stena.

Nad gredo je ob steno prislonjen steber, ki tvori tam, kjer se nanjo naslanja, ozke pokline. Po teh sva mislila splezati na steber ter nato zaviti na levo v steno. Navezala sva se na 30 metrsko vrv ter zavila v ozek kamin do poklin. Že tu sva morala odložiti oprtnika. Deržaj je plezal prvi ter potegnil oprtnika za seboj. Sledila

¹ Poročilo prinašam z dovoljenjem pisateljice. Napisano je bilo takoj po nezgodi za Plan. Vestnik, a ni izšlo.

² Rabim za Kletterschuhe = plezalni čevlji ali plezalniki, dočim je plezalec, plezalka der Kletterer, die Klettererin.

³ Nemški Band ni polica, ampak greda, dočim je polica die Leite, die Stelle. Moramo pač v gorah pozabiti na kuhinjsko polico. Gredina, Terrasse.

sem mu. Vsaka poklina je po 5—8 m visoka, navpična, včasih malo prevesna. Vrsté se druga nad drugo, ozke, da komaj koleno in roko zagvozdiš. Plezanje je šlo počasi od rok. Morala sva drug drugega dobro varovati ter oprtnika vlačiti za seboj.

Par metrov pod vrhom stolpa se ta loči od stene in šla sva po hodniku na levo. Prestop iz hodnika v prosto steno na levo od stolpa je zelo zračen; a šlo je gladko. Bila sva na 1½ m široki gredi, ki se po par metrih dvigne k prodnatemu žlebičku. Na to gredo je kasneje Deržaj padel.

Šla sva po žlebičku do njegovega konca, nato pa prečkala na desno preko gladkih eksponiranih plošč, kjer sva na majhni gredi zopet odložila oprtnike. Stena nad nama je bila videti zelo težka, gladka, žlebičasta, brez pravih prijemov, strma 70—75°. Plezala sem par metrov za Deržajem ter obstala na jako dobrih stopih. Za desno roko sem imela izboren prijem, nekako dupelce, v katero sem vtaknila roko do zapestja. Deržaj je plezal kvišku. Ker je stena postala pretežka ter bi ga prosto ne bila mogla dobro varovati, sem mu velela, naj se zavaruje tudi s klinom. Odgovoril mi je, da itak potrebuje stop za desno nogo. Ko je zabijal, sem začula, da jeklo čudno poje, ter vprašala, ali klin dobro drži. Odgovoril mi je, da klin sicer ne gre dobro v skalo, a boljše razpoke da ni, hoče itak le rahlo stopiti nanj, toliko, da doseže prijem nad seboj.

Povila sem vrv v kolobarje, da bi se pri plezanju ne zamotala, ko zaslišim nad seboj žvenket kovine in zamolkel krik. Pogledam kvišku in vidim, da se Deržaj lovi po zraku. Prvi trenutek sem odrevenela in instinktivno povlekla vrv k sebi, da skrajšam padec.

Deržaj se je takoj po par metrih padca prevesnil vznak. Brado je tiščal v prsi, noge je imel skrčene, le roke so krilile po zraku, široko odprte oči brez izraza. Ko je bil že pod menoj, sem se bliskoma streznila in presodila položaj. Videla sem, da prvi sunek tudi mene potegne v globočino. Z desno roko sem spustila vrv ter se krčevito oprijela prijemka v duplinici. Istočasno sem čutila, kako mi vrv žge dlan in prste leve roke, a izpustiti nisem smela.

Deržaj je priletel s pleči in z glavo na rob grede in se prevrnil preko roba z nogami naprej. Sledil je sunek, ki me je kar zašibil v pasu. Zgrabila sem tudi z levo roko steno ter našla neki prijem,

kakšen, ne vem. Oba prijema sta bila v višini prs, zato me je sunek čisto upognil, koleni pa sta klecnili ob steno.

Vse to so bili le trenutki in vendar človek vse vidi in presodi, vrši. Sledila je večnost...

Tovariša nisem klicala, saj je bil mrtev, razmesarjen! Na robu grede se je svetila velika mlaka krvi. Čutila sem ogromno težo, ki me je vlekla dol. Krog mene vse mrtvo in tiho! Izpustila sem levi prijem in poskusila pritegniti vrv. Ni šlo, niti za centimeter. Zopet sem se oprijela stene, desna roka, ki je nosila vso težo, je že popuščala.

Tovariš je visel nepremično na vrvi — mrtev! Spoznala sem, da ni rešitve. Polastil se me je obup. Začela sem klicati na pomoč, čeprav vedoč, da je brez smisla. Utihihnila sem, ker so mi moči pojemale. Jelo se mi je blesti. Tolažila sem tovariša, naj še malo potrpi, kmalu bo vse dobro! Pa sem se zopet streznila in si dejala: Spusti prijeme, Marko, končaj vendar te muke! Čemu se vendar oklepaš teh skal? Saj so le še trenutki. Dolgi so res, večnost, cela večnost. Blazniš, Marko! Sapo odmora, pa zopet govor v meni: Ko bi le že bil konec — konec teh muk! Izpusti vendar — čemu se tako krčevito držiš življenja? Strahopetec si, Marko, — izpusti! Kaj si mi, Edo? Ali si mi brat? Mrtev si! Razveži voz! In rešena boš! pravi mi pritajeni glas! Ne... ne... skupaj v steno, skupaj v smrt! Na pomoč!... Od kod ta glas? Hripav glas je bil, utihnila sem. Vse je tiho — strašno tiho... Nekje je brenčala muha. — Tam daleč, tam, kjer je življenje, tam je nekdo vriskal. Tu pa je bilo vse tiho, le moje zamolklo stokanje se je slišalo. In čuj, kako odmeva tvoje stokanje, Marko, kakor da bi prihajalo iz groba. Slišiš — zopet! Moj Bog, to ni odmev, to je človek! Bledé se ti, Marko, bledé... Ne — zopet — in, moj Bog, vrv se je premaknila!

»Edo, Edo! Živiš?«... »Edo, najdi stop, ne morem več držati!«... Dolga nema večnost...

»Edo, ne morem več — najdi stop!«

Iz globočine se odzove glas. Ne vem, kaj je rekel tovariš, a bil je glas živega. Nove moči začutim. Roke, ki so bile skoraj zdrsnile od prijemov, so se nanovo oprijele skale.

»Edo, najdi stop, dolgo ne morem več držati!« Vse zopet tiho. V dolino je sijalo solnce, žarko solnce, krog mene so brenčale muhe. Tovariš ni mrtev in vendar ni rešitve — še trenutek in oba bova grmela v globočino.

Pred očmi se mi je zmeglilo — čutila sem konec.

»Edo, Edo, ne morem več!«

Teg okrog pasú je popustil — tisti strašni teg. Vzravнала sem se vsa omamljena. Prestavila sem levo nogo in se zopet dobro oprijela.

»Edo, živiš? Ali si moreš pomagati?«

»Ali držiš? Zdaj čutim razločno.«

»Držim Edo, držim!«

»Še malo drži!«

»Bom!« —

Gledala sem rdečo mlako na gredi. Gledala sem in čakala. Kaj je večnost — ali jo poznate? Jaz jo poznam! Strašna je! Ne vem, koliko časa je poteklo — da — li so bile sekunde ali ure? Končno! Teg je še bolj popustil, lahko sem se vzravнала. Z levo roko sem vlekla vrv. Nisem čutila bolečin, čeprav mi je vrv izžigala meso. Vedno več vrvi sem imela pri sebi. Eden — dva — tri metre! Za Boga, gori pleza! Zavriskala bi, a grlo je bilo zadržnjeno s solzami. Le mirno, Marko — štiri metre!

Na robu grede se prikažeta dve s krvjo opipani roki, nato — glava. Moj bog, je li to tovariš, ta rdeča gmota krvi in mesa? Zatisnila sem oči. Le s silo sem se obvladala, da nisem zakričala.

Tovariš se je vzel na gredo in na nji obležal. Bil je nezavesten. Imela sem sedaj dobrih 5 m vrvi na razpolago. Pa kaj z njim! Dol nisem mogla, ker je stena skoraj navpična. Tvegala bi ne le svoje življenje, temveč tudi tovariševo.

»Edo!«

Nič glasu. Klicala sem zopet na pomoč! Tam od Luknje zavneni glas: »Šta vičeš?«

»Na pomoč!« — »Pa šta, nemoj da vičeš!«

Prosila sem in rotila, naj gre v Aljažev Dom po pomoč. Vse zastonj! Bila je obmejna straža, ki ne zapusti službe, pa naj krog njega umirajo ljudje. Polglasno je pel predse. Utihičila sem vsa izmučena.

»Edo!«

Potegnila sem za vrv, najprej rahlo, na to močnejše.

»Kaj je? Greva naprej, ne? Brez bivaka prideva, saj najtežje je za nama!«...

»Moj Bog, blede se mu!« Klicala sem in klicala. Tovariš pa mi je pripovedoval o velesejmu! Zblaznela bi! Ko bi imela vrv! Vse moje misli so bile zbrane le v hotenju: vrv in zopet vrv!

»Kam pa sem padel, Marko?«

Spoznala sem, da je tovariš pri zavesti. Izrabiti trenutek, to je bilo sedaj vse.

»Edo, zlezi iz zanke, nanjo pritrdi kladivo in rezervno vrv! Ali slišiš, Edo?«

»Slišim! Kladivo in rezervno vrv!«

Ko bi le ohranil zavest! Gledala sem nanj. Tovariš je odmotaval zmršeno rezervno vrv — odmotaval in odmotaval.

»Pusti, Edo, bom že jaz, le pritrdi jo na vrv!«

»Aha — na vrv!«

In zopet je odmotaval brez konca in kraja. Ko je bila vrv odmotana, je začel znova, zanko za zanko je vlekel skozi svoje uboge razmesarjene roke. Moj Bog! Pa le mirno kri!«

»Žejen sem, Marko! Kje je moj oprtnik?«

»Tukaj, Edo, pri meni, malo še potrpi. Priveži kladivo in rezervno vrv na glavno vrv, da lahko pridem k tebi. Dam ti kave.«

Previdno sem vlekla vrv, ker sem se bala, da mi vse skupaj zleti črez steno. Končno sem imela vse pri sebi. Pritrdila sem oprtnika na rezervno vrv, drugi konec pa ovila okoli pasu, da bi mi ne ušla črez steno. Zabila sem klin, vrv je tekla skozi karabiner. Spustila sem oprtnike na gredico pod seboj.¹ Na dvojni vrvi sem se spustila nato za njim. Zopet sem jih poslala naprej, pa sta se tik nad gredo nekje zajela. Pa naj visita — le, hitro naprej! Morala bi zopet zabiti klin, da se spustim zadnjih 15 metrov k tovarišu. Vlekla sem prosti konec vrvi skozi karabiner, ko zagledam še nerazvezano Deržajevo zanko. Poskusila sem razrešiti vozle — pa ni šlo;

¹ Male grede so bile odločilne, da se Deržaj ni smrtno ponesrečil.

saj se je pri padcu zadrnil. Eno roko sem imela ranjeno. Kaj sedaj? Pa naj visi vrv! Splezala sem prosto v žlebiček in v trenutku sem bila pri oprtnikih, jih pobrala ter stopila k tovarišu.

Vzela sem kavo. »Edo, kako ti je? Na!« Izpil je čutarico kave na dušek. Poiskala sem obvezo. K sreči sem imela tri rezervne robce s seboj. Vzela sem tovariševo glavo v roke. Na čelu se je zabliščala iz krvi bela lobanja, dve, tri rane. Ker je bilo vse sama krvava zmes las in mesa, nisem mogla razločiti, ali so rane globoke. Položila sem robce na glavo in jih pritrdila z obvezo.

Obleka je kar visela s tovariša. Rameh, pleč in križa se nisem smela dotakniti. Bilo je vse posneto in obtolčeno. Morala sem po vrv na pomol in nazaj.

»Daj mi kave!« Še eno čutarico kave, kaj pa potem? Popil jo je skoraj do dna. Dopovedala sem mu, da morava dol, da pride čim preje zdravniku v roke, vsaj do izstopne grede morava, saj bi tukaj gorj morala čakati dan ali več, da pridejo plezalci iz Ljubljane. Tačas pa...!

»Le malo se še počijem, Marko, pa pojdeva!« Zaspal je — jaz pa sem klicala na pomoč. Klicala sem tovariše na Plemenicali — a niso slišali.

»Edo, morava dol!«

»Da, Marko, pomagaj mi, da vstanem!« Pomagala sem, a zopet se je sesedel.

»Na pomoč!«

»Kaj pa kličeš! Sama pojdeva dol, nikogar ne potrebujeva.« Vzravnal se je in omahnil ob steno. A obstal je.

»Sama pojdeva, seveda!«

Navezala sem ga na vrv in zabila klin. Morala sva prečkati tisto zračno traverzo k hodniku za stebrom. Trikrat, štirikrat je poskusil, pa mu je zmanjkalo moči. Vedno se je zopet usedel na gredo. Bili so grozni trenutki! Zopet je poskusil. Popuščala sem vrv po malem, vsak hip pričakujoč, da mi tovariš zopet omahne. Vendar je zmagal traverzo in bil v hodniku na varnem. Naprtala sem oba oprtnika in snela zanko, da bi v slučaju padca ne potegnila tovariša za seboj. Šlo je vendar izborno.

V hodniku sem pomagala tovarišu, da je zopet legel. Podložila sem mu pod glavo oprtnik in mu dala zadnji požirek kave. Takoj je zaspal, slaboten od izgube krvi in omamljen od padca. Zlezla sem na vrh hodnika in klicala na pomoč. Nekje v višini se je oglasil človek in zopet utihnil. Klicala sem tovariše — in oglasila sta se iz višine. Bila sta že »Za Planjo«.

»Dol — na pomoč! Edo padel!« Odgovora nisem razumela, le razbrala sem iz glasov, da sta me slišala.

Tovariš je spal. Pod hodnikom sem zabila dva klina, naredila iz tanke vrvi zanko za spuščanje in se nato vrnila k tovarišu.

»Edo, zdrami se, morala bova naprej!«

»Žejen sem, daj mi vode!«

»Nimam je, Edo, potrpi!«

»Zakaj mi nočeš dati — daj mi vendar!«

»Nimam je, Edo!«

»Vode!«

Čakala sem in čakala.

Minula je ura, morda več. Končno sem zdramila Deržaja. Z muko se je privlekel do zanke, od koder je bilo mogoče spuščanje. Položil si je vrv okrog stegna, da je bil teg porazdeljen in ni težil samó prsnega koša. Dobro zavarovana sem ga spuščala, Deržaj je kot izboren plezalec kar podzavestno plezal in pomagal. Ko je došel na dobro in varno mesto, je obsedel in zaspal. Sledila sem z oprtniki. Minevale so ure. — Počasi sva se nižala. Poklino za poklino sva puščala za seboj. Zadnjih 30—40 m je bilo pod nama. Na dokaj udobni gredi je Deržaj zopet zaspal, jaz pa sem klicala.

Na snežišču pod steno se je oglasil oskrbnik Torkar. Povedala sem mu, kaj se je zgodilo. Vprašal je, ali mu lahko pridem pomagat, da bi prišel gor. Nisem mu mogla ustreči, ker nisem smela pustiti tovariša samega. Povedal mi je, da pride neki nemški turist v steno.

Videla sem človeka, ki je stal na snežišču poleg Torkarja. Poklicala sem nemški. Začel se je neskončni pogovor. Sama vprašanja, kaj, kakó, kam, kod naj pride gor itd. itd. Jaz pa nestrpna v strahu in skrbi za tovariša! Končno se je vendar turist spustil v skale. Pravila sem mu, kod naj pleza.

Tovariša je vzdramilo večno vpitje; ko je slišal, da prihaja pomoč, je hotel takoj nadaljevati sestop. Rada bi bila počakala turista, da bi zadnjih 40 m pomagal. A tovariševa volja je odločila. Spuščala sem ga počasi dol, medtem pa izpodbujala turista naj hiti. Ko je bil Deržaj le par metrov oddaljen od grede, je tudi nemški turist prisopihal na njo.

Pomagal je Deržaju zadnjih par metrov in ga položil pod preveso, ker sem se bala, da bi spuščanje oprtnikov sprožilo kamenje. Turist je odvezal Deržaja, tako da sem lahko na 30 m vrvi spustila oprtnike. Kmalu sem bila tudi jaz doli.

»Vode!«

Šla sem je iskat in našla pod snegom majhno lužo. Z dlanjo sem nalovila v čutaro par požirkov, katere je tovariš hlastno popil. Naslonjen name, od zadaj držal ga je Dunajčan, smo počasi hodili po gredi. Tri, štiri metre, nato je moral Deržaj počivati. Bile so zanj neznosne muke. Dunajčan je priganjal, bal se je noči in mraza. A kaj, ko ni šlo!

Pri tretjem snežišču smo zopet počivali. Slišala sem klice in stopila na rob grede. Bil je Kramar, moj bratranec. Povedala sem mu, kod naj pride gor. Naznanil je, da mora vsak čas priti rešilna ekspedicija.

Deržaj je ležal zopet na gredi nezavesten. Prosila sem Dunajčana, naj mu položi glavo v svoje naročje. Pokrila sem Deržaja s svitrom.

»Na, die werden erst mit der Nacht heraufkommen. Es wird mordskalt werden.«

»Ich werde Ihnen meine Jacke geben!«

Utihiil je. Žal mi je bilo, da sem tako odrazno odgovorila. Zato sem koj pristavila, da sem njegova dolžnica in pripravljena za vsako protiuslugo. Povedal mi je, da je slišal moje klice že okrog 10. ure predpoldne (bilo je sedaj okrog 18.30 zvečer), pa da ni vedel, kje kličem in kaj, ker sem klicala slovenski. Turisti, ki so šli čez Prag na Triglav, so ga opozorili, da nekdo kliče v steni na pomoč. Šel je to javit v Aljažev Dom in šele Torkar da mu je pokazal, kje sva. Obvestili so rešilno postajo SPD v Mojstrani.

Molče sem stopila na rob in le z enim ušesom poslušala, ko mi je pravil o neštetih rešilnih akcijah, ki jih je vodil, o dolžnostih itd.

Okrog 7. ure došel je bratranec k nam. Bil je ves zbežan in je povedal, da sta z Gostišo šele »Za Planjo« slišala moje klice in odhitela na Kredarico po pomoč. Ker pa so tam rekli, da so že odšli neki turisti pomagat, sta krenila nekoliko pomirjena čez Prag. Šele štiri ure po obveščanju so prišli štirje vodniki iz Mojstrane. Lah, Košir, Hlebanja in Zima. Žal, da so došli brez kapljice vode ali žganja; tudi niso imeli svetiljk, vsa oprema je bila pičla.

Na mojo prošnjo so prinesli nosilnico, ki so jo mislili pustiti pod steno.

Naložili smo Deržaja. Toda kako? Kam? Z nosilnice bi na poševni polici zdrsnil, ker platno ni bilo pritrjeno z žebli. Skozi šive smo vtaknili vrv in z vozli pritrčili platno. Deržaja sem bila dobro obvezala z obvezami, nato so ga vodniki naložili na platno in ga ovili z vrvmi kakor dete.

Mračilo se je, Dunajčana so skrbele okovanke, ki jih je bil pustil pod steno; šel je po nje. Pod steno je še zavrnil Gostišo, ki je hotel gor na gredo, češ, da najde tam mrliča.

Vodnike je skrbela noč; najrajši bi bili čakali dneva. Imela sem sveče s seboj; to jih je potolažilo in začel se je križev pot za Deržaja. Od mraka pa do 23.30 ponoči smo hodili po gredi, ki je kakih 200 m dolga. Bilo je naporno delo za vodnike, neznosne muke za Deržaja. Kramer je svetil s svečo, jaz pa sem hodila spredaj in prekladala dve dolgi palici nosilnice. Hodila sem rajši v temi, da nisem videla muk, ki jih je trpel tovariš. Morali bi še kakih 30 m dol k snežišču, da bi bili na poti, ki pelje proti Pragu. A ugasnila je poslednja sveča in nismo mogli naprej.

Vodniki so položili Deržaja pod preveso, vzela sem njegovo glavo v naročje in tako smo čakali zore. Tovariš je izmučen spal. Nekaj časa smo se razgovarjali, drug za drugim pa je zadremal, le z Mirkom Kramarjem sva bulila v črno noč. Po dolini se je pomikala luč. »Morda so Skalaši«, mi je šinilo v glavo, pa sem si rekla, da je to nemogoče. Počasi je prihajal dan. Lotevala se me je nemoč, glava mi je zdrsnila ob skalo. Vodniki so se zganili okrog mene, zdramila sem se. Pod seboj sem slišala glasove — vse tako

čudno zamolklo. Spala bi, spala! Noge so bile odrevenele, nisem jih več čutila. Vse je bilo tako čudno.

Znani glasovi, Jesihova — Čop — Martelanc — Pardubsky! Oj dobrodošli moji fantje — tovariši! Rada bi vam rekla veselo besedo, pa ne morem. Dobila sem požirek čaja ali žganja, ne vem, a poživel me je. Bila sem zopet svežih misli.

Fantje in vodniki so nato pripravili nosilnico, lepo mehko, z borovci. Nanj so položili Deržaja. Po snežišču sta Rabič in Eržen prtila gaz. Sedaj, ko je bil dan, je šlo vse hitro od rok.

Povorka je zavila s snežišča po stezi proti Luknji, nato po produ in snežišču v dolino. Na razpotju Prag—Luknja je čakal dr. Šlajmer s soprogo. Ker je Deržaj spal, ga ni hotel buditi. Okrog 9. ure predpoldne smo prišli v Aljažev Dom.»

Ali ne veje iz tega poročila mehko čustvo tovarštva, trdno čustvo dolžnosti ob moški zavesti, nevarnosti, borbi in smrti?

Ako kaj potrjuje prirodni razvoj alpinizma, je usrdno gibanje mas v smeri alpinistike, **demokratiziranje alpinizma**. Zaman je bil ves odpor starih klasičnih nemških alpinistov intelektualcev, ki so smatrali, da je alpinizem za izobražence ter so nekateri šli tako daleč, da bi pot masam zaprli v Alpe. Kakor mogočen val morja uveljavilo se je gibanje mas. Kakor se je pričetkom tega stoletja jel demokratizirati šport, tako je demokratiziranje gorskega športa le delni pojav kulturnega gibanja alpinizma.¹ S svojimi lastnimi silami alpinizem stremi po demokratiziranju gorskega športa, tako da prof. Lammer l. 1923 že vzklikne: »S presenečenjem in spoštljivostjo stojimo na dverih visoke kulturne bodočnosti.« L. 1928 piše: »Moramo zahtevati absolutno varstvo gorskih puščaj. Mene vleče na gore poseben, tajen notranji ukaz. Ni golo amaterstvo — ljubimstvo, ampak čustvo kontrasta s civilizirano nižavo in prvobitnostjo visokih gor. Radi tega že moramo ohraniti čistost gor.« Za vzgojo mas zahteva pa odstranitev hotelov in krčmarskih podjetij, alpinskih domov na temenih gor, odstranitev vseh umetnih naprav, kakor klinov, lestev in enakih za pristop na vrhove. Prepove naj se puliti rastline s koreninami, odnašati cele butare cvetja itd. Lammerjeve zahteve se mi vendar zdé pobožne želje, kajti poleg alpinskih društev delujejo tudi turistična društva in društva za tujski promet. Na vrhovih kakor Golica privlačuje planinski dom stotine in stotine turistov iz mase, kateri šele prvič dobé vpogled na lepoto gorske prirode. Take turistične naprave so ravno odrpale široko pot vsemu ljudstvu. Katerega še tako športno navdahnjenega alpinista ne vesele trume mož, žená in otrok, ki kakor za veliki praznik prihajajo iz mesta na goro? Odveč pa so kočice na strmih vrhovih, kakor n. pr. na Poliškem Špiku. Alpiska kočica naj se postavi ne za udobnost, ampak za nujno potrebo alpinistov.

Alpe so z **biološkega stališča** največjega pomena za razvoj človeka. Dr. Schrötter pravi: »Das allsommerliche Alpenleben ist ein gewaltiger Gewinn an Volkskraft und Freiheitssinn, Wurzel unserer Stärke — Vsakoletno alpsko življenje je silna pridobitev na ljudski moči in svobodnosti, je koren naše jakosti.« Biolog Müller pa: »Die Alpen sind ein nie versiegender Gesundbrunnen

¹ Leta 1914, kratko pred vojno, štel je en sam izlet v Alpe združenih 1018 udeležencev.

für die europäische Volkskraft — Alpe so neusahljiv studenec zdravja za evropsko ljudsko moč.« Kakor sneg z gor polni studence in tvori reke, tako se iz Alp steka vedno novo in novo človeško življenje v doline. Ako bi ne prihajali zdravi alpski sokovi z gor v naša industrijska mesta, bi kri meščanov zagnila in človek bi postajal manj vreden ali bi moral izginiti. Le dotok zdrave človeške moči iz prirode človeštvo vedno in vedno prenavlja. kakor gorski in snežni studenec polni vedno in vedno reke in tvori tokove in jezera. Zdravnica-alpinistinja Elsa Stoeber po lastni izkušnji trdi: »Durch das in Wallung versetzte Blut werden bei dem Aufsteigen in frischer Luft alle Gefühle aufgelockert und ein nicht geringer Teil der berückenden Reize des Gipfelnehmens ist wohl auf diese Ursache zurückzuführen — Poljoča kri vsled gibanja in leze v svežem vzduhu zrahlja vsa naša čustva in ne najmanjši del opojnega mika zmaganja vrhov ima pač vzrok v tem.« Človek res čuti neko opojenost, ko je po napornem plezanju zmagal zadnjo steno in stopi na vrh. Kri mu polje, čustva so svobodna in se dvigajo zmagoslavno kvišku: nad teboj ni ničesar več!

Alpski šport, posebno plezalni in smučarski šport ima v tem prednost pred vsemi drugimi, ker objame vse človeško telo, osveži ves krvni obtok v oživljajočem gorskem vzduhu. Ta dva momenta postavljata alpski šport na prvo mesto.

V biološkem in fiziološkem momentu tiči v jedru slast veleturnistike, slast plezalstva in smučarstva. Bodi tudi, da plezalec rabi do skrajnosti tehnična sredstva in je smučar sploh vezan na tehniko orodja, ostane jima najgloblja slast v vrvenju krvi in živcev v harmoničnem dejanju.

Alpski šport osveži telo in duh v največji meri. Je nasprotje k trdemu vsakdanjemu delu, k brezkrvnemu mestnemu življenju, odlastek, otaljenje vseh telesnih in duševnih moči.

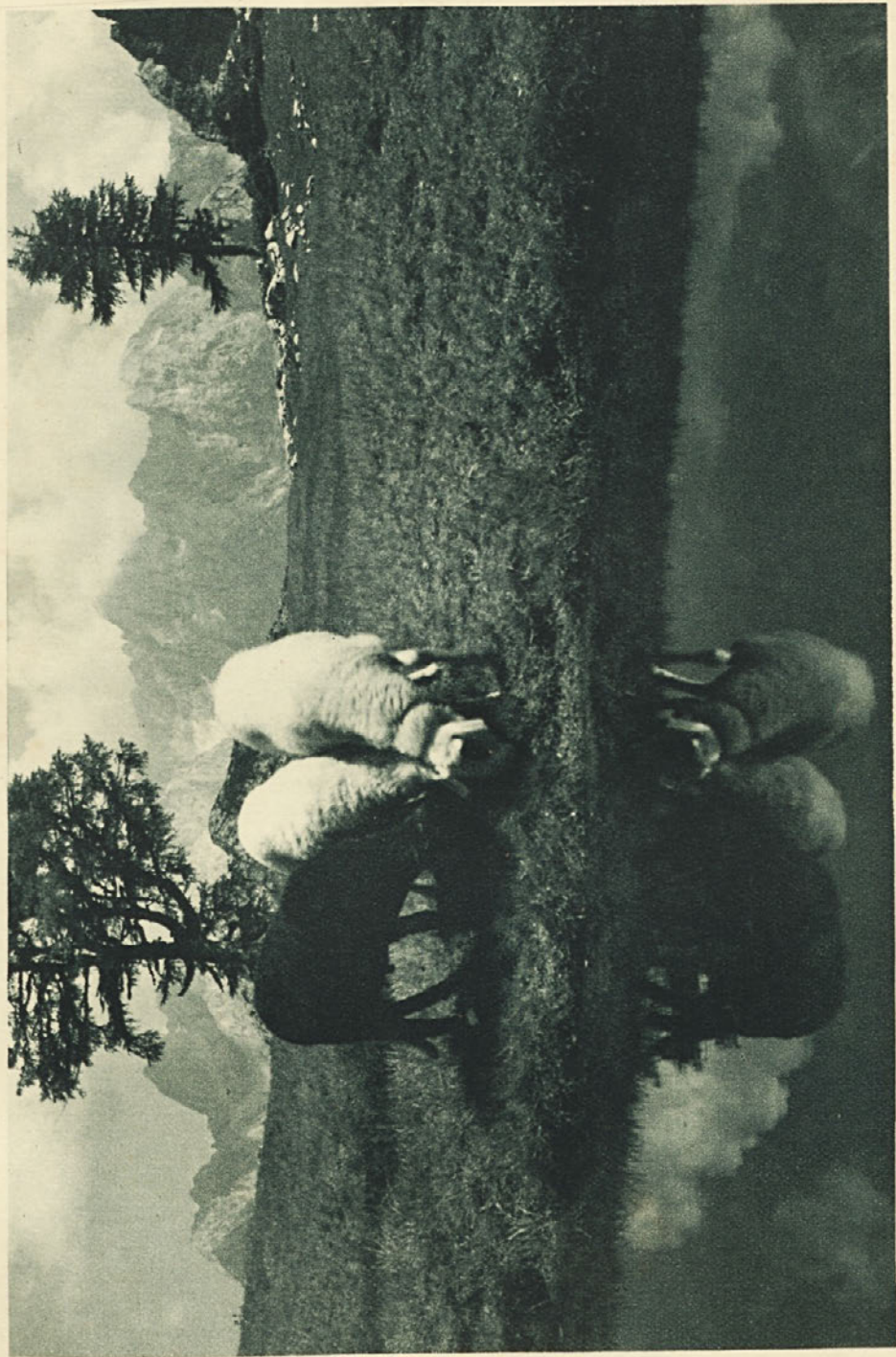
O higijenskih učinkih gor govore že staronemške pripovedke Edde, ki navajajo »Heilberge«, gore zdravja, s katerimi se vežejo posebno še toplice.¹

¹ Z Aleksandrom v. Humboldtom se pričinja opazovanje in sistematično preiskavanje gorske higijene. Italijanski fiziolog Angelo Mosso ima svojo opazovalnico gorske higijene v zavetišču Regina Margherita pod Monte Rosa. V Berlinu izsleduje učinke alpinistike profesor Zunta.

Že navadni šport v prosti prirodi dviga človeško voljo. Saj je že navadno turistično potovanje najboljši lek proti hipohondriji, lenobi krvi. Anastazij Grün naslovil je na hipohondre, ki se boje gor, verz:

»Hier ruht mein treu'rster Genoss im Land,
Herr Hypochonder zubenannt,
Starb an frischer Bergesluft,
An Lerchenklang und Rosenduft. —

Tu spi najljubši mi drug domá,
Mož hipohondra glas ima,
Umoril ga je gorski vzduh,
Škrjančkov glas in rožni duh.«

Ovce pod Šlemenom. V ozadju Škrlatica

VI.

Alpinizem z individualno- psihološkega stališča

Človek, kar ljubiš, v to se spremeniš!
Bog boš, če ljubiš Boga!
In zemlja, če ljubiš zemljo!

Angelus Silesius, l. 1657.

Pomen alpinistike z individualno-psihološkega stališča spoznamo ali po opazovanju samega sebe ali po občevanju z alpinisti sopotniki ali iz literarnih del, v katerih pisatelji popisujejo svoje dogodke in vtise. Imamo že bogato, posebno nemško literaturo, ki nam kaže alpinizem poleg socialno psiholoških dejstev še jasnejše z individualno-psihološkega stališča. To stališče pri alpinizmu je docela naravno, saj pri nobenem dogajanju človeška duša ni tako zavzeta po okolici nego pri občevanju s naravo, posebno v visokih Alpah. Potopisi zavzemajo bogat predel, skoro glavni del alpinske literature poleg znanstvenih razprav, posebno popisi pristopov na visoke gore. Bolj ko se alpinizem razvija v globino, bolj prevladujejo spisi psihološkega motrenja sebe in drugih. Lahko rečemo, da vprav psihološka stran alpinskih popisov tvori njih privlačno silo. V knjigi »Dr. Klement Jug« imamo tako delo tudi Slovenci.

Alpinist **G. Steinitzer** deli alpiniste na dvoje: alpiniste, ki pri udejstvovanju izražajo bolj energijo in voljo, in take, kateri izražajo čustvovanje in afekte. Pri prvih se z nastopom zrelejših let rado pridruži znanstveno preiskavanje, pri drugih prevladuje iskanje vedno novih, ali že milejših ali mogočnejših vtisov, dobi izraza v leposlovnem delu. Prvi uživajo alpinizem bolj z umom in zavestno, drugi z jačjo čustvenostjo in zadovoljstvom. Prvi so bolj etiki, drugi estetiki. Pri etikih je glavno doživetje, podvig, stik duha s naravo, pri estetikih prevladujejo motrenje narave, mirno uživanje.

Morda nikjer kakor pri odličnem alpinistu ni tako očitno razvidna deterministična stran. Tudi najodličnejši alpinist-literat, ki je izvršil znamenite podvige in jih podal v najdovršenejši obliki občinstvu, ne ustvarja novega gibanja, ampak daje le izraza kolektivnemu nastajajočemu, vzbuja pri čitalcu morda speče, podzavestno čustvovanje in stremljenje, pridobiva novih prijateljev alpinizmu. Le narava sama v svoji velikosti je ustvarila iz igre, preko športa alpinistiko in alpinizem. Kar velja za vsako veliko gibanje, velja tudi za alpinizem.

Ako zahteva alpinistika od vsakega alpinista neke prirodne lastnosti in sposobnosti, v početkih mogočno na posameznika vpliva socialna okolica ter vzgoja družine in šole. Često je želja po svobodi, reakcija proti izprijeni meščanski družbi, proti prisilnemu pouku in nenaravni vzgoji, ki vede mladega človeka z vso silo v

prosto prirodo. Posebna priložnost opozori mladega človeka, vzraslega med alpsko prirodo, na nje lepoto, da se ji preda. Svežest in zdravje, ki diha iz bujne prirode, slast gibanja, ki navdaja krepkega človeka, vodi v prirodo. Morda največ mladine pa je privedlo v alpinistiko občudovanje lepote cvetja, rastlinstvo — botanika. V veliki masi, ki pričinja vzljubljeni prirodo, je velika večina, posebno otroci in ženske, vznemirjena ob pogledu na mične gorske cvetlice živih barv. Koga ne preseneti, ko prvič zagleda žametasto očnico na strmem pečevju ali rdeče, sijoče pobočje sleča ali zamolklo modri svišč ali temnorjavo, skoraj črno murko, vonja vanilije? Ali pa spomladansko planinsko trato belih dišečih bedenkov? ¹ Zato je prav karakterističen pojav za mase izletnikov, ki ob nedeljah prihajajo iz gor, mali in odrasli ljudje z velikimi šopki pestrega, dehtječega cvetja. Prav na tem se vidi, da je najbolj splošno mikavna stran izletov v prirodo v šarenih barvah in vonju cvetja. Ne smemo tedaj pripisovati plenjenje gorskih livad vandalizmu, izvira bolj iz naivne ljubezni do prirode radi prelesti gorskega cvetja, ki često postaja strastna. Kakor otrok stiska k sebi, kar ima rad, tako seže celó odrasli izletnik po cvetlici. Ali ne obsipljemo neveste s cvetjem, ki sama cvet in nada prestopi v novo, neznano bodočnost? Ali ne kitimo grob v spomin ljubljene bitja? Cvetje je simbol spomina. Saj se tudi starejši, izkušeni alpinist nehoté skloni nad veliko očnico, nad vonjajočo murko in treba pomisleka, da se mu roka ustavi.

Druge privedla je v prirodo ukaželnost, zvedavost. Mikajo jih veličastni, orjaški skladovi alpskih pečin, čudovite okamenine, nepregledne rajde vrhov.

Globlje vplivajo na dušo mladega človeka prvi dogodki v Alpah, prvi mogočni vtisi gorskih pečin in vrhov, prva premagana nevarnost, da postane alpinist.

Doba, ko se razvija iz dečka mladenič, iz deklice mladenka, je odločilna za vse življenje. Ko se v človeku razvija spol, obuja se mu vsevladujoča ljubezen, doba cvetja nastaja tudi v njegovi duši. Kakor je spolna ljubezen v človeku elementarna, tako nastane tudi elementarno ljubezen do prirode, do visokih gora. Klasično jo opisuje odlični pesnik, alpinist in poet **Oskar Erich Meyer**: »Mladenica,

¹ bedenka — narcisa.

v katerem je bivala strast gorâ, zasačila je noč v strmih stenah. Na ozkem pomolu, visoko nad zevajočimi počmi ledenika pričakoval je jutra. V polusnu prizvenel mu je glas zamolklo iz notranje gore: »Držim življenje in smrt v svoji roki. Hočeš-li kratko življenje v visokem gorovju z rano smrtjo? Ali dolgo življenje med zidovi velikega mesta?« Mladenič je odgovoril v snu: »Volim življenje v visokem gorovju, četudi mu je cena smrt!« Odtorej je pripadalo njegovo življenje goram. Vrv in cepin sta bila njegovo orodje. Njegovi so postali temni gozdovi, peči in ledeniki, njegov ves lesk vrhov. Čez leto dni našel ga je pastir v prodnati, kameniti krnici. Obotavljajoče je polagoma poletno solnce rešilo mrtveca iz kristalnih plazov.

Drugi, katerega je usoda poslala v gore, zašel je pri iskanju cvetlic v skrotju¹. Tudi njemu je noč branila pot v dolino. Slišal je isti zamolkli glas, a odgovoril je: »Hočem življenja v okrilju mesta. Poslavljam se za vedno od gor.« Tudi on je moral biti srečen, kajti nesli so ga po dolgem življenju s častmi k večnemu pokoju.

In ti, ki živiš in ljubiš gore, ne preziraj družega! In ti, ki nisi nikdar hrepenel po vrhovih, spoštuj mrtveca, kateremu je smrt v gorah bila življenje, pa tudi če drug družega ne razumeta.«

¹ skrotje. Geschröffe, kruto pečevje schroffer Fels.

Quem dii diligent, adolescens moritur.

— Mlad umrje, kogar ljubijo bogovi.

Plautus.

Den lieb' ich, der Unmögliches begehrt.

— Ljubim onega, ki nemogočega želi.

Goethe, Faust.

Tak klasičen tip mladeniča, katerega je gora objela z vso svojo mogočnostjo, kateremu je bila smrt v gorah življenje, je naš **dr. Klement Jug**. Njemu bi v vsej alpski literaturi vedel primerjati le najodličnejša nemška plezalca Jurija Winkler-ja in dr. Pavla Preuss-a. Dr. Juga je bog poljubil¹ v strmi Triglavski steni starega 25 let, komaj 17 letni Winkler poginil je l. 1887 v steni Weissborna, 26 letni dr. Preuss v steni Mandlkogl-a v grebenu nad Gossauskim jezerom.

Jugova slika nam je psihologično jasna po njegovih lastnih izpovedbah, opisu njegovega učitelja, filozofa Vebra ter beležkah njegovih mladih prijateljev plezalcev.

Jug je bil otrok solnčne Goriške. Alpinistika je bila za časa njegovih mlajših let ondi skoraj nepoznana, saj se v kakem višjem pomenu tudi na Kranjskem pred vojno ni upoštevala. Bila je šele prva politična svoboda Slovencev, kateri se je naravno morala pridružiti umska svoboda, ki je slovensko mladino klicala na plan. Morda nikjer v slovenski duši se hrepenenje po svobodi in samosvojesti ni s tako silo obudilo, nego pri alpinistu. V alpinistiki je iskala mladina prvo in nebrzdano udejstvovanje svojih telesnih in umstvenih sil. V iskanju in čustvovanju prirode so mase osvobojenega ljudstva izvile duška svojemu srcu in svoji volji. Ko so me l. 1924 pregnali z Goriškega na Kranjsko in sem primerjal življenje izza mladih let do l. 1876 z novim od l. 1918, sem zaman iskal v umstvenem središču Slovenije novega mišljenja, novega čustvovanja med inteligenti, a ko sem delal prve izletne ture po ljubljanski okolici in prve ture v naših Grintovcih, mi je kipeče, rajajoče veselje mladine v naših gorah oznanjalo, da je narodna svoboda jela ustvarjati novo, samosvojo mladino. Fraza zrevolucioniranega slovenskega naroda bila je prazna fraza v ustih do mozga zbirokratizi-

¹ Narodna poslovica v slovenski Istri za umreti.

ranih inteligentov. Le ena umstvena revolucija se je po veliki vojni izvršila — naše mladine v alpinizmu. Tip nam je dr. Jug in četa Skalašev. Na njem je prof. Veber gibanje mladine dobro pogodil z besedami: »V Planinah — Alpah se je mogel neovirano udeleževati«, le, da bi moral reči, se je mogel svobodno izživeti.

Kaj je dr. Juga storilo alpinista?

Bolj kot vsak narod ima slovenski mladenič kot delec do nedavna preprostega poljedelsko-pastirskega naroda vse potrebne lastnosti in sposobnosti za gorski šport: ostro oko, mirne živce, prožne kite, močne mišice. Njegovi dedi, pribiti na rodno grudo kot tlačanje grajščin, nagromadili so tekom vekov v svojih telesih ogromno delovno energijo. Gorjani, kozarji in divji lovci edini so poznali svobodo v prirodi. Ali ste videli 16 letnega kozarja v coklah z neokovano palico po 40—45° naklonjenem, skoraj zledenem snežišču? Kakor blisk, palico visoko v roki odskoči lahek kot pero ob robu snega v kršno skalovje.

Ali ste videli kdaj divjega lovca samega plezati po skoraj navpičnih stenah pod rob vrha nad sočno polico, kjer se pase gams? Orlov njegov pogled ga je zasledil daleč doli iz prve krnice. Gotov mu je plen! —

Potomci smo trdih gorjanov, drugo, tretjo generacijo oblizala je šele in polagoma mestna ničemernost in brezdelje.

Jug je bil sin poljedelca-delavca, razposajen fant. Vsi skalnati bregovi tam, kjer se Soča izvija iz oklepov gor, so bili njegovi. Neukročenega obsodili so ga na sejo v šolskih klopih, njegov otročji duh, odsev istinskega življenja v prirodi s prirodo, oklepal se je s suhoparnimi, neplodnimi, neresničnimi nauki: nemščine, latinščine, grščine. »Oh, ko bi takrat obveljala moja sicer neumna pamet. Ko bi takrat ubogal svoj notranji glas, bi ne bil zapravil polovico svojega zdravja po ljubljanskih beznicah in bi se sedaj po osmih letih ne kesal takrat storjenega koraka! Jel sem spoznavati, kako podlo in nizkotno je človeško življenje. Začel sem blagrovati kmeta in obrtnika, ki sta v svoji nevednosti srečna. Sklenil sem svetu kljubovati, naj bom še tako zaničevan. Hočem poskusiti na sebi, ali je nesebičnost res mogoča. Hvaležen sem usodi za njen bič, brez njega bi s samo gimnazijsko teorijo nikoli ne bil prišel do teh skle-

pov, marveč bi se kvečjemu potopil v morju grških glagolskih oblik.« Jug je bil rojen sin preproste prirode, v trdem trudu med njo, bil je srečen. Narodno njegovo bistvo bilo je začasa šolanja stisnjeno nasilno po tuji kulturi, zastrupljeno morda še bolj z izkaljeno nacionalistično sentimentaliteto.

Velika vojna vrgla ga je z doma v trdo brezsrčno okolico, brezsrčnost, ki je tem bolj skelela, ker je prihajala od svojerodnih ljudi, trdega polugermaniziranega Gorenjca. Vse to moralo je stvoriti v njem upor in borbenost, odločiti njegov beg iz odurne človeške družbe, beg, ki se ni mogel izvršiti nego v prosto gorsko prirodo. Na Jugu vidimo črte, katere je zarisal tako globoko in na véliko Jean Jacques Rousseau, Jugu soroden značaj. Kakor na vso mladino morala je vplivati na Jugovo naziranje jedka ironija in kritika Cankarjeva: »In javno življenje stolnega slovenskega mesta! Duševni hlapci, vedno eden in isti obraz, v očeh zaspanost, nič življenja! Sem tujec med njimi, nimam domovine!« A: »Ti moj narod, ti čutiš in ljubiš, tvoje življenje je na polju in v gozdu«. »Laži in sovraštva so učili naš narod, ter pripovedovali, da ga vzgajajo.« »Jaz grem v neurje, ker zunaj je prostost.« »Če padem pred ciljem, zaslužim mir«. »Kamorkoli naprej, pa čeprav v pogubo.« Tu podaja Jug najintimnejše težnje svoje duše, ki so iz njega morale storiti športnika-alpinista. Jug je jel krčevito iskati svoje zvanje, a uvideval je vedno bolj in bolj, da je nezmotljivo le srce, t. j. govor našega življenjskega, neskončnega bistva. In najti ni mogel izven svoje notranje prirode drugega istinitega, velicega in resničnega nego prirodo. Odtod druga njegova ljubezen do prirode. S tem se je začela njegova alpinistika, ki mu je bila prava duševna potreba. Če je opešal ob miselnih problemih, hajd oprtnik na rame in na planine! Tam je izgubil strah pred smrtjo, vir naše nesvobodnosti in ponižnosti. Dr. Jug je bil Tatenmensch — podvižnik, privedlo ga je Tatendrang, podvižništvo v Alpe, ne afekt, ne sentimentalnost — bil je človek dejanja, vodila ga je težnja dejanja.

V Alpah so se mu nudile prilike, da podvrže svoji volji čutje, v Alpah si je mogel obetati, da postane prvi in to po oni strani, ki je tvorila temeljno strukturo in gonilno jedro njegove osebnosti. Njemu ni bilo na tem, da prepleza prav to ali drugo skalo, ne na tem, da postane rekordni prvak v tehniki takega plezanja, temveč

na tem, da vzbuja in jači moč svoje volje, da pokaže sebi in drugim tudi neke vrste rekord osebne in duševne aktivitete.

Prof. Veber, ki menda ni alpinist ne športnik, vendarle dr. Juga slika kot čistega športnika; zavest premoči, težnje po zmagi so vodilni njegovi nagibi. Neprav pa trdi Veber, da je dr. Jug hotel dati sodobni, pač slovenski alpinistiki, drugo smer, t. j. dvigniti jo iz nižine vratolomnosti na višino vzgojnega činitelja. Nasprotno je šele dr. Jug pričel sistematično gojiti vratolomnost, t. j. iskal je namenoma nevarnost, neprehodne stene, on je zbiral okoli sebe neustrašene mladeniče, on je vzgajal drzne elemente, tako da bi slovensko alpinistiko lahko ločili v dve dobi: pred dr. Jugom in za njim. Plezalstvo kot najodličnejši in najtežji šport je bil med slovenskimi alpinisti pred vsem plod njegove delavnosti. V pismu na urednika dr. Tominška to svojo šolo tudi poudarja: »Potrebno je, da postane »Planinski Vestnik« nekako turistovski strokovni list s trajno pomembno vsebino, magari, če bi to ne konveniralo onim neturistovskim kratkovidnežem, ki iščejo v turistiki in Pl. Vestniku le osladne zabave in ovekovečenja svojih malenkostnih činov.« Dodela prozorno je, da je s tem dr. Jug protestiral proti dotedanji slovenski mlačni turistiki, da je hotel zadeti naš inteligenčni snob. Dr. Jug je torej zavestno hotel ločiti komodna pota popotnikov-turistov od svoje šole alpinistike kot čistega visokega alpskega športa. Da je bil dr. Jug »homme d'action«, Tatenmensch, njegova volja ne plod misli, ampak plod njegove življenske sile, dokazuje najbolj daljši prof. Vebrov komentar: »On, ki je svojčas sklenil, da za vedno opusti vse valovanje istinitega življenja in se posveti sami teoriji, ni mogel zatajiti svojega vitalnega čuta in jel afirmirati svoje valovanje, da mu je znanost in umetnost postala le sredstvo za ostalo oblikovanje istinitega lastnega življenja in tujega. V istini in podzavestno je prav njegovo znanstveno prizadevanje v vedno večji meri sledilo njegovemu življenju, ali življenje mu je postalo sama aktivnost, stremljenje priti do efektivne harmonije med svojimi nauki na eni strani in efektivnim življenjem na drugi strani. V Jugu sta se kosala zastopnik aktivne življenske afirmacije in pasivne življenske kontemplacije, oba pa je preveval duh intran-sigentne egocentrične ekskluzivnosti.« Tudi ta filozofska psihološka slika dr. Juga nam podaja aktivnega, čistokrvnega alpinista-šport-

nika. Prof. Veber, dasi alpinizma ni premočil, na Jugu kaže nehoté bistveni biološki moment alpinistike, brez katerega tudi ni alpinizma. S tega stališča je alpinistika Jugu postala duševna potreba, glede katere načelno ni dopuščal nobene diskusije. Potrebna mu je bila dejavnost, ki bi zahtevala najjačjih duševnih energij, kriterij alpinistike. Alpinistika je Jugu mogočno vzgojno sredstvo človeka k volji, krepkejšemu hotenju. Pravi: »Moj namen je gojiti odporost, močatost in sposobnost za delo, za lesk in lepoto nisem ustvarjen. Da nobenih krasot nismo videli, eno ostane od tega napa: v njem se človek kakor prerodi. Priljubi se mu delo radi dela samega.« Kar ugotavlja tako lepo Henrik de Man kot »Arbeitsfreude«, inherentno silo človeka, brez katere bi njegovo življenje ostalo živalsko. Intimni etično-biološki moment alpinistike je ravno »Arbeitsfreude«, bolje rečeno, veselje do telesnega truda. Telesni trud radi truda samega je kriterij čistega kulturnega športa — alpinistike.

Kot športnik-alpinist išče Jug v Alpah nevarnost, pišoč: »Prav nevarnosti mi dajejo vedno polni notranji mir, ono nadsubjektivno razpoloženje, v katerem mi ni nič zame, radi tega tudi ne za moje misli kot moje. Ona napravi človeka treznega, resnega, kritičnega in odločnega. Po mojem mnenju je nevarnost eno najboljših vzgojnih sredstev. Ne dam veliko na življenje samo, drugače bi ne imel toliko zadoščenja v tem, da se izpostavljam nevarnostim, da mirno in sigurno zmagujem oviro za oviro.« S temi besedami se dr. Jug postavlja na stopnjo s Königovo knjigo »Empor« in prvimi plezalci sveta.

Kakor je veselje do truda inherentno alpinistiki, tako nje prirodni razvoj vede do iskanja nevarnosti.

Jugov prijatelj Jelinčič piše: »Turistika je Jugu postala borba, kjer naj ojekleni njegova volja. Ne gre mu za to, da prileze na vrh; če ni nevarno, ga niti ne vleče, če sta v steni dve varijanti, gre po zanimivejši, — saj ga je njegova volja gnala tja, če tudi je boljši prehod bliže. Gre pač za borbo in trud, ki krepi duševne sile. Dr. Jug vidi, da vir nevarnosti prav za prav ni v stenah in prepadih, marveč v človeškem subjektivnem razpoloženju. Le redkokdaj doseže objektivna nevarnost 50% verjetnosti. Kjer vidijo ljudje 99% nevar-

nosti, je v resnici jako majhen odstotek verjetnosti za ponesrečenje, nič večji nego odstotek ponesrečencev. Zmage, ki jih doseže plezalec, so le zmage zmožnosti.

Jugova alpinistika pa je tudi vsa prežeta drugega bistvenega momenta alpinistike, ljubezni do prirode. Sam piše: »Priroda je dala človeku razum, spoznanje za doto. Napotil se je v svet kot nehvaležni sin, ki zapusti materino ljubezen, njeno krilo in hoče biti samostojen...« »On čuti, da ga gozd ljubi in on ljubi gozd. On ve, kaj je priroda, kaj divje, nedostopno skalovje, kaj je dom. On ni osamljen, tisoč duhov ga obdaja, on ljubi in sluša šum valov in piš vetra, on razume prirodo, zadovoljen in srečen... Mi vsi pa, ki smo spoznali, smo plačali to kulturo z grenko zavestjo, da smo vrženi z doma, iz prirode v neskončno morje prokletstva, da jadramo v neskončnost, ne vidimo ne brega ne brezdna pod našim šibkim čolnom, temveč en sam velik in črn vprašaj.« Vendar samo estetična vrednost prirode ni tvorila zadostnega vzroka celotnega gibanja za njegovo alpinistiko. Letá je v bistvu neločljivo združena s čistim športom. Potreben mu je postal poleg ljubezni do prirode telesni napor, ki bi zahteval večjih duševnih energij; takrat je začel s plezanjem. Človek mora premagovati prirodne sile, ne kakor stroj zgolj s fizičnimi silami. Vse kaj drugega so v tem pogledu prave plezalne ture, ki zahtevajo od turista poleg fizičnih še celo vrsto duševnih sil. V stenah, kjer je človek postavljen vsak hip pred nove in še nepoznane probleme v tisoč variacijah, je treba iskati rešitve teh problemov in ž njimi tudi samega sebe s treznim preudarkom, ki omogoča smotreno ravnanje v nevarnosti. Če je duševno dobro razpoložen, umski spočit, mu je težka plezalna tura čist duševni užitek, kot šahistu lepa šahovska igra. V Triglavski steni, ki je čista in trdna, se pleza z nekako eleganco, z estetskim užitkom nad razvojem dogodkov do vseh podrobnosti. Rešitev iz kritične plezalne situacije zahteva navadno izdatnih duševnih naporov, skoro kakor točno zastavljen znanstven problem.« Zanj so bile »krasne«, »elegantne« ture pravi duševni užitek. Zato je pač motril skalovje z ljubečimi in hvaležnimi očmi onega, ki mu dolguje svoje nevarnosti; s podvojenim veseljem in užitkom motri ta ljubi svet. V kako divni harmoniji družita pogum mladega človeka in višine ostrega grebena...« Užival je lepoto molčečih brezdajnih prepadov v afektih

smrtnega strahu, opazoval krvavo zahajajoče solnce, plazeč se po grebenih, zroč beli ženi v obličje, gledal grandiozno veličastnost zimskega viharja, boreč se s snegom na življenje in smrt. V molku planin šele polno zazvene strune na harfi naše duševnosti. Če prej nikdar ne, tu človek obrne duševno oko v globine svoje duševnosti. « Zato je moral Klement težiti tudi na planinah za intenzivnim doživljanjem. In res, že takoj v prvih začetkih opazimo, da mu ne gre za lagodno »uživanje prirode«, marveč, da išče trud, napore, nenavadno doživljanje, ki ga nudijo gore dovolj v svoji vzpetosti kakor razteznosti in ob različnem vremenu ter letnem času. Še brez onega umskega dela, ki ga zahteva plezanje, brez onega uživanja lepote prirode in njenega študija, kar smo že vse ugotovili, lahko vsak še tako naiven alpinist ugotovi neko globoko in silno težnjo za nenavnim doživljanjem, predvsem čustvovanjem. Glavni nagib k alpinistiki, ki je tudi ostal trajno najpomembnejše gibalno, pa je volja, energija, ki jo more dvigniti ravno alpinistika v tolikšni meri kakor malokaka človeška dejavnost. »Bodimo predrzni, ker le tisti, ki zna žrtvovati, je velik, le njegovi volji se usoda pokori.« Če postavi človek svojemu življenju neki življenja vreden cilj in živi po tem, ne radi življenja samega, marveč v nadi na ta sinoter, tedaj mu je težko pustiti to nado, tedaj je dolžan živeti. Napeto umsko doživljanje pri študiju prirode in svoje duševnosti, iskanju poti, tesno in intimno sožitje s prirodo, neprestano in aktivno v zavesti, da od pravilnosti spoznanja zavisi često življenje; globoko in resnično doživljanje vrednot v prirodi, veličastnih in pretresljivih lepote, prepadev, viharjev, razgledov, aktivno in intimno doživljamo z duševnostjo, visoko razgibano v silnih naporih in smrtni tesnobi brezden, nraavstveno prerajanje v tišinah pogorja, zrenje v prepade svoje duševnosti, plemenito žrtvovanje za svojega tovariša v nevarnosti, četudi z lastno smrtno nevarnostjo — vse to globoko, aktivno in resnično doživljanje, — koliko nasprotje s skeptičnim cinizmom sodobnosti — pa je tvorilo Jugu neposredno kulturno vrednost alpinistike. »

Napačno tolmačita Jelinčič in Veber na dr. Jugu rekorderstvo, ki naj bi ga Jug v sebi celó smotreno gojil in razvijal. Na svojem dnu, biološko je alpinistika igra: veselo, glasno uživanje svobode. Človek v gorah postane otrok, nebrzdanega veselja. Tako piše

Jelinčič: »Saj smo bili trije Skalaši, torej pravi rekorderji, polni neizčrpne volje in energije.« Že njegove pojasnjevalne besede, da so bili polni neizčrpne volje, kažejo, da to ni bilo rekordolovstvo, ampak pravcata biologična igra, jedro športa. Svojo sodbo Jelinčič tudi sam omejuje: »Če motrimo Jugov turizem, ga nikakor ne moremo smatrati za šport, ker nima za šport, t. j. prostaški šport, značilnega znamenja, objektivnega cilja, časa ali razdalje, ki ga imenujemo rekord. Cilj mu je subjektivno duševen, Jugov turizem je bil pristni, čisti šport, njegovi cilji etični, rekorderstvo, profesionalnost in praznost navadnih bergfeksov mu je bila zoprna. Ako Jug sam piše: »Težko mi je bilo, kajti en sam poraz pokvari vtis cele ture. Zmagaj stokrat, čim se umakneš le enkrat, nisi več zmagovalec¹, marveč se samemu sebi zdiš premagan. Skrajni čas je, da si naše vrhove osvoji naš pogum. Sramota je, da so vse že pred nami tujci preplezali.« S tem priznava to, kar dr. Steinitzer imenuje tekmo s samim seboj — zopet le biološki moment pri vsaki krepki prirodni sili. Opazka Jelinčičeva, da je Jug s skoro sadističnim ugodjem prenašal ogromne oprtnike, požiral kilometre, hribe in doline z dvojnimi naporom, v solncu in dežju, snegu in viharju, zopet ni na mestu v dokaz rekorderstva, marveč je le v dokaz življenske sile dr. Juga. V tem je enak odličnemu nemškemu alpinistu Lammerju. Saj se tako »sadistično ugodje« kaže skoro pri vseh mlajših turistih. Poslušal sem sto in sto mladih, a tudi starejših turistov, ki so brez praznega rekorderstva, s prav otročjim srčnim veseljem pravili, koliko kg so prinesli na vrh, kako so prehiteli druge počasneže, ne da bi sami opešali, nič družega nego ona porajajoča se elementarna zavest nadprečne moči, ki je jedro vsakega športa. Rad bi poznal še tako zagrenelega birokrata, katerega bi intenzivno ne veselila z lahka premagana tura.

Dr. Jug je z vsem svojim resnicoljubjem in z vso odkritosrčnostjo brez ovinka priznaval svoje rekorderstvo². Alpinistika pač izvira iz najprvotnejšega motiva, ki je sploh utrl pot ljudem v gore, v stene, v ledene puščave, itd., to je stremljenje po zmagah, po

¹ Tako piše tudi tudi dr. Kugy v svojih spominih str. 169, I. izdaje: »Ich war damals nicht der Mann, der sich so leicht in die Rolle des Besiegten fügte. — Takrat nisem bil mož, ki se je kar na lahko vdal v ulogo premaganca.

² Lej Planinski Vestnik, XXVIII., str. 3.

prvenstvu. Naj smatra kdo stremljenje po zmagah za plemenito ali ne, alpinistika vzgaja in krepi značaje, je preizkuševalnica volje, tovariške zvestobe. Smotreno gojena mora postati važen vzgojen faktor tudi za širše plasti. V tem vidimo višji, etični in glavni kulturni smoter alpinistike, ne pa v estetičnih in religioznih čustvih. Zgodovina nam kaže, da so bili narodi močni le tako dolgo, dokler so poznali požrtvovalnost. Ko pa jih je takozvana civilizacija pomehkužila in jih napravila odvisne od mest, so propadli.

Opazka Jelinčičeva, da Jug ni bil siguren na ledu in snegu in se je ogibal njih nevarnosti, dokazuje le, da je dr. Jug znal razsodno tehtati svoje moči. Bil je predvsem plezalec, svest si mere svoje moči in spretnosti. Sicer pa je med alpinisti dobro znano, da nekam čuden psihološki moment vpliva na posameznike, da se čutijo nekateri varne in gotove le v pečini¹, ali pa drugod. Izborni plezalci v skalah, do meje mogočesti, se ne upajo po razmeroma ne posebno opasnem snežišču, prodišču ali spolzkem lešču.¹ Malokateri, tudi profesionalist, je, ki zmaguje enako lahko vse tri vrste lovtov.

Hoditi po zaznamovanih potih Jugu znači opravljati več ali manj mehanično delo. Iskanje smeri in prehodov je bilo Jugu intenzivno duševno delo. Opravljal ga je z ljubeznijo. Neke čudne slutnje, intuicija ali instinkt mu pove, kod bo mogel steno preplezati. Še brez vsacega umskega dela, ki ga zahteva plezanje, brez onega uživanja lepote prirode in njenega študija lahko vsak še tako naiven alpinist ugotovi neko globoko in silno težnjo za nenavadnim doživljanjem pred vsem čustvovanjem. Drugod pravi: »Bogme, je-li to sploh kaka tura, če prideš brez nevarnosti in naporov na vrh?«

Zanimiva je opazka o slutnji, instinktu in intuiciji. Dr. Jug je čutil v sebi ono podzavestno silo spoznavanja, ki je znak vsacega genija. Ta kaže se tudi pri preprostih kmečkih ljudeh. Ni vsak planinski pastir dober in zanesljiv plezalec in vodnik. Še tako dobra plezalska ali alpinska šola ne napravi vodnika Julijskih Alp. Za izbornega vodnika ni dovolj le spretno plezanje in drsanje, ni dovolj, da pozna domače poti in gamsove steze, mora tudi poznati svojstva

¹ lovt, Absturz; lešče, svetla, okrogla, spolzka trava po vrhovih, ladinski lesce, bavorski Lieschgras.

svojih gor, tvorno silo, ki jih je zgradila, seveda ne kot učen geolog, ampak intuitivno, instinktivno. Tudi gams po formaciji terena izbere svoje skoke in odskoke. Bistro pregleda kamenje, ali pride čez ali ne. Isto velja za pravega vodnika. Že v spodnji krnici, kjer mora izbrati odločilno smer plezanja čez pečevje, po njegovi formaciji, po oblikah kamenja, vé ali najde pot ali ne. So genialni geologi: iz odkrušenega kamenja spoznajo, kaka je stena, kak je vrh, kakor somatolog, ki iz posamezne koščice pogodi celo telo. Kdor nima nadprečne umnosti, dober vodnik ne postane, ostane težák, kažipot. Mnogo vodnikov, tudi takih, ki so celo po večkrat opravili svoj Führerkurs, je gotovih po znanih potih in stezah, po katerih so že vsaj enkrat hodili. Ko jih postaviš na neznano mesto, izgubé pogum in se kažejo često bojazljivce. Nekolikokrat so me vodniki pustili na cedilu na tujih mestih, izgubili so sled poti pa izjavili: ne gre več naprej, moramo nazaj. Zmanjkalo jim je instinkta in intuicije, kakor pravi dr. Jug. V takih slučajih velja prav Jugova slutnja: po oblikah in skladu peči moramo in moremo vprek ali kvišku. Psihološko moramo trditi, da intuicija obudi nadprečni upor, napon vseh telesnih in živčnih sil. Kakor napeta struna dá čistejši glas, tako odpró napeti živci in žile pogled v tajnost gorskih skladov.

Zanimivo je slediti dr. Jugovim nazorom o lepoti, vedno pomešanim z etično primesjo. Pravi sicer: »Kar ima priroda lepote, vse je meni dala s tem, da mi je dala umevanje lepote,« a dodaja: »Mnogokrat sem v burji in toči vesel in močan, da bi tega ne mogel nikoli izraziti,« ter priznava s tem, da ni nikdar goli esteta, da je tudi pri tem Tatenmensch, da v estetiko zanaša etiko, da svojo osebnost projektira na vnano prirodo. Nič nima z lepoto opraviti burja in toča, lepota je tu etetiziranje. Občudovanje groze z zavestjo premoči: kljubujem ti — borba s prirodo. Pravi alpinist vidi v silni prirodi odziv svoje močne duše, predvsem svoje volje, s katero zmaguje tudi samega sebe. Docela enako se lepota odkriva drugim alpinistom prve vrste. Jelinčič Jugovo etetiziranje estetike dobro opiše: »Nima pred očmi ljudi, ki ne poznajo prirode, in ne onega tajnega hrepenenja, ki vleče alpinista nezavestno vedno znova na gore. Noče opominjati na one večne krasote, ki se nam nudijo v visokih vrhovih, ne opisovati svete in grozopolne tišine podzemeljskih brezden.«

Oni, ki ima intelekt enako močno razvit kot etično čustvo, začuti večkrat ostro disonanco med obema; zato je srečnejši oni, komur vladajo estetična čustva. Estet pa je često brezsrčen. Ko dr. Bartol sodi: Ta (Jugov) ekstremni intelektualistični nazor, sličen skoro makijavelizmu, je bil le reakcija na njegova mehka, poezije polna (etična) čustva, katere je prav tedaj obvladal s svojo jekleno voljo, je pač protisloven že v tem: ko vlada jeklena volja, vlada tudi intelektualizem in aktivnost in ne čustvo, zato je bil Jug mož dejanja in ne sentimentalen občudovalec prirode. Pač pravi o sebi: »Vztrajnost in zvestoba sta osnovni potezi mojega značaja. Moja tenkočutna občutljivost lastne vesti.« Ta občutljivost pa se ne nanaša na stran volje.

Z odličnim nemškim alpinistom dr. Gvidom Lammerjem bi rekli: dr. Jug je bil pravi Bergsteigertyp, imel je pravo Bergsteigerseele, dušo plezalca.

Radi tega moramo odklanjati z vso odločnostjo malodušnost in neodkritosrčnost onih slovenskih turistov, ki odrekajo alpinistiki športne elemente in ji podtikajo motno in neumevno uživanje prirode. Zdi se mi pravo licemerstvo, ako se pretvarjajo odlični Skalaši plezalci v gole estete, imenoval bi jih planinske tercijalke. Alpski šport je moški čin. Je pravcati snobizem, ko Jugov kritik piše v »Domu in Svetu«: »Z alpinizmom bi bil obšel svojo etiko, da ga ni doletela smrt in rešila groznejših spoznanj, nego so bila ona, do katerih se je bil dokopal. Prolog Jugove drame bi se bil najbrže končal s samomorom, kateri je strašil že v začetku. Tragika je v tem, da se je čutil osovršenega, zrelega, dasi je bil to le v paragrafiranju samega sebe in v teh paragrafihi ni bilo kapljice srčne krvi. Dr. Jug a priori ni sodil v gore in ne v filozofijo. Dr. Jug je sam sebe vedno ogoljufal in obhajal. Z elegično liro v roki in ne s filozofijo ter cepinom in vrvjo si moramo misliti Juga. Jug je zrevolucioniral slovenski alpinizem in ustanovil šolo, ki mu deloma sledi ne le v nauku, temveč tudi v smrti. Pribijam dejstvo, da se v našem alpinizmu vzgaja kulturno proletarstvo, ki ima v Jugu svojega predhodnika. Če kdo misli, da žrtve, ki padejo, povrnejo premagane stene, greši nad idejo narodnosti, kakor greši nad idejo etičnega herojstva in preroditve družbe, kdor smatra

lvje

alpinizem za sredstvo k temu. Naši heroji presnavljajo našo družbo v sredi te družbe same in ne v čeréh gorá.«

Bogsigavedi kakšni heroji? Stojite pač sredi družbe in opravljate mezdno delo, a ne vidite žrtev tega dela. Koliko mehkih duhov je že ugonobil suhoparni učitelj! Koliko zdravih teles je že poginilo pod nožem kirurga! Koliko kipečih duš obubožalo je pod nauki duhovnika! Koliko poštenih ljudi je že pustilo čast in življenje pred pravico! Alpinist pade sam, za seboj pušča sledove svojega poguma in hrepenenje po življenju, za njim zveni klic: Človek, zavedaj se, da si in ostaneš človek!

Nepoklicani kritik očitno bistva alpinistike ni umel! Jugov kritik moral bi bil analizirati bistvo alpinizma in dušo alpinista Juga, kakor je ta alpinizem umel in vršil. K tej površni in nestvarni sodbi bi pristavil oceno Jugovega učitelja in prijatelja profesorja Vebra: »Solze, ki so se udrle po mojem licu, ko sem stal in padel k tlom ob grobu Klementa Juga, svojega učenca, so padle potem na mojo dušo in tam okamenele: pred leti sem ga izročil znanosti, danes ga izročam zgodovini. Imel sem vtis, da je pred menoj nadprečni mladenič: plemenitost srca, ostrine mišljenja in neupogljive vere v samega sebe. Stavil je resnico nad lepoto. Pot resnice se ne vjema s potom k lepoti. Jug je bil resnični bodoči znanstvenik, njegova disertacija to vprašanje ni pokazala v novi luči samo po mojem prvem občutku, temveč so mi tudi poznejše lastne analize v tej smeri potrdile ter mi vedno znova potrjujejo stvarno upravičenost in znanstveno potrebo njegovega načelnega metodičnega odkritja. Vse do danes pa v znanstveni literaturi zaman iščem tako širokega poskusa, dati analitični psihologiji, ki sem jo v vsej čistoti moral sploh šele sam izvesti, sistematično induktivno oporo, eksperimentalni pa sistematično deduktivno aksiomatiko in vse to še v obliki posebne discipline. Mlad mož, ki ima osnovno tendenco, da aktivno izoblikuje svojo krepko osebnost, ki je prestopil prag umetniško idejnega motrenja sveta in življenja, da zamenja tako motrenje z logičnim vidikom teoretične znanosti; toda podzavestno so v njem najprej tlele take iskre njegove prejšnje mladosti, ki niso imele opravlja z golo teorijo, pa so v vedno višji meri postale značilne tudi za Juga — slušatelja in bodočega znanstvenika. Še danes se živo spominjam svoje notranje radosti, ki mi jo je pri takih pri-

likah nudila idealno čista borbenost tega mladega vitalnomiselnega junaka. Večkrat sem mogel že omeniti, da je tudi vse njegovo teoretsko delo po svoji tvarini in smeri v vedno večji meri izviralo iz njegove vitalne tendence, aktivno živeti, ne pa življenje samo pasivno gledati. Jug ni stremel samo po avtonomiji svojega teoretičnega mišljenja, temveč še v večji meri po avtonomiji svojega dejanskega življenja. Dobro se je zavedal, da je prav druga avtonomija pogoj prve, ne pa narobe. V tem neprekosljivem svojem stremljenju je postal mojster klasične samovzgoje. Bil je istinit reformator. Dr. Juga so po njegovi smrti vzljubili tudi oni, ki so ga prej prezirali ali morda celo sovražili. Z naukom, ki ga posnemamo iz Jugovega življenja, je pa v zvezi kulturna tragika Jugove osebnosti. Kant je postavil načelo, da je genij sila, ki deluje na duhovno-normativnem polju tako, kakor slepa priroda na fizično in animalično mehanskem. Saj vedno jasneje uvidevam, da ima tudi človeška duševnost dvojno plat, animalično-prirodno, ki je ob enem realni princip slepo-zakonite nujnosti človeškega (in živalskega) duševnega razvoja, in duhovno normativno, ki je ob enem realni princip specifično-človeške osebne svobode. In v tem smislu je bil Jug genij. Osebna svoboda, ki je edini realni vir vsakega v istini kulturnega udejstvovanja, je pri njem v vedno večji meri dobivala tudi sama značaj slepo-prirodne nujnosti njegovega razvoja in obratno.« Tako sodi mož in znanstvenik, tam pa je učen, birokratski snobizem.

Enako sodi Srnec v Plan. Vestniku XXIV. stran 231, govoreč naši mladini: Njih moška drznost, obvladanje samega sebe, telesno utrjevanje vsebujejo izredno narodno vzgojno silo. Visoko stojé nad mehkužneži v dolini, kajti od koga smo smeli več pričakovati nesebičnega delovanja za naš narod — od teh ali od onih tam gori?

Snob seveda ne pozna genijev. Njegovi heroji so oni sami, ki hočejo sredi ubožne družbe presnavljati to družbo s praznimi ideologijami učenih na pamet. Iz zažaljenih arhivov gledajo pomilovalno na boje življenja: »Taki nismo mi! Slovničnih in pisnih napak ne delamo« — pravijo.

Vsak alpinist in tak je le tisti, ki je izvršil težko turo, mora po sebi priznati, da je bistveni element alpinistike, zavest lastnega po-

guma in lastne moči, da je s tem neločljivo vezana slast nevarnosti in nebojazni pred smrtjo. Kdor te zavesti nima, napravil je kvečjemu le eno turo ter se vrne v sredo udobnejše vsakdanje človeške družbe. Hinavci so pa oni alpinisti-športniki, ki ture s slastjo vrše, pa se pred meščansko družbo opravičujejo: nismo športniki, smo esteti, goli ljubitelji prirode.

Dostavljam: ako je šel dr. Kugy sredi zime na Jalovec z dvema vodnikoma, ni ga gnala vedoželjnost, kakšen je Jalovec po zimi, ne želja po uživanju lepote zimske prirode, bilo je iskanje nevarnosti in le krepke roke Jožefa Komaca so rešile njega in spremstvo gotove smrti. Ako je pozneje ponovil še bolj vratolomno, hazardno turo na Poliški Špič z vrvjo 130 m dolžine, je iskal in našel skrajno mejo nevarnosti. Bil je pač veleturist v enem in drugem slučaju. Ako je hodil dr. Jug sam, torej nosil sam svojo nevarnost, pa stoji etično više od dr. Kugy-ja, ker je le-ta izpostavljal ne le svoje, ampak tudi življenje vodnikov, dočim je Jug nevarnost iskal in premagal z lastno silo.

Are not mountains, waves, and skies a part
Of me and of my soul, as Y of them?
Is not the love of these deep in my heart
With a pure passion?

Mar niso gore, vode in nebó
del moje duše kakor jaz njihov?
Ne ljubim li jih s čisto strastjo,
globoko v srcu?

Childe Harold. Byron III 7.

Med Nemci je interesanten tip alpinista **dr. Oskar Erich Meyer** iz Bratislave (Breslau), interesanten še posebej, ker je odličen znanstvenik in poet.

Dr. O. E. Meyer, friskega rodu, bil je rojen v Bratislavi leta 1884. Na prvi alpski vrh, Karwendelspitze, je stopil l. 1896. Preplezal je za tem stotine alpskih vrhov in Visokih Tater. Sprva je študiral pravoslovje, pozneje prirodoslovje ter je bil leta 1911 kot geolog član ekspedicije v Ugogo v Nemški Vzhodni Afriki. Od leta 1922 naprej je izredni profesor na univerzi v Bratislavi, kjer predava geologijo in paleontologijo. Spisal je dolgo vrsto znanstvenih in alpinističnih razprav, dve zbirki pesmi in pesnitev v prozi »**Tat und Traum**«, izšla l. 1929 že v III. izdaji, eno najlepših knjig o alpinizmu. Piše o sebi: »Star sem bil 13 let, ko sem polezel na prvi alpski vrh. Vse je takrat bilo v meni še spoštovanje in občudovanje. Že ko mi je oče rekel: Na poletje potovali bomo v bavarske Alpe, obšla me je zona nečesa nenavadnega z vso močjo. V Alpe! Moja duša je bila polna velicega, ki je stalo pred menoj. Ko sem se pozneje prvič vozil čez ravnino (Äquator), nisem čutil spoštovanja čudežev daljave s tako jakostjo kakor takrat kot trinajstletni deček. Počitniški tedni na drugih krajih so že davno zamolkli v tēmi otročjih let. Pač imam daljne spomine še na školjke, pesek in morje, na gozdnato hribovje, a nobena teh podob ne stoji tako jasno v moji pameti kot Mitterwaldska dolina. Z ostro zarisanimi črtami dvigata špici Breithorna in Wetterstein svoj sivi apnenec v modro nebo, steguje se pred njimi dolgi greben Karwendelskih Špic. Kaj naj bi bilo večjega v življenju nego stati visoko v luči na vrhu! V svobodi in luči! Kakor srebrna špica iz temne doline dviga

se ta počitniška doba iz topih šolskih let. V ta šolska leta svetijo tupaťam kakor daljni sen, nezavestno in nerazumljivo čéraste peči v večerni zarji, svetleči beli sneg, neistinito in pošastno kakor slutnja, da biva še drug svet onkraj tesnob in stisk let postajanja, svet velikosti, kjer gore z mirnim čelom gledajo na vso minljivost.

Nova pota na bele vrhove pomogla so preoblikovati temno hrepenenje v jasno strast. Potém mi je bila dana sreča, ki je prinesla mojim željam svetlo izpolnitev.

Poletna doba v laškem mestu ob jezeru! Vélíki »Beli Vrh« (Mont Blanc) sveti na tvoje ceste, blišči se v zelenomodrih valovih. Na njem pa mladi študent z brezskrbno voljo nizati dan na dan, segati po svetlem cepinu, kolikokrat le solnce hoče. Polno mu je srce enega cilja: hribolezec hoče biti! Malo vé o prevarah ledu in tajnah, ki prebivajo v gubah pečevja, navdušenja hoče. To je dovolj! Savoja! Kakor domovina mi zveni ta še danes. Dežela, ki dviga svoje vrhove nad zeleno lozo bregov, nad planinami, gozdovi, pečevjem do višave najvišjih ledenikov. Meščan, katerega premetavajo med sivimi zidovi iz ene najemniške vojašnice v drugo, je brezdomovinec. Mora si pripotovati svoj dom. Ta najde ga v mili vasici na bregu morja, oni pod jasnim nebom juga, tretji, ki je hribolezec pa v Alpah.

To čustvo domovine, ki ne izvira iz navezanosti na rojstno deželo, temelji na potrebi duše, imeti mesto pokoja med sovražnimi silami, naj prihajajo te od znotraj ali od zunaj. Bolj ko zahteve dneva bremené na duši kot temna težka vprašanja, tem strastneje naveže hribolezec svoje srce na svet gorá, ki ne zahtevajo od njega nobene tesnitve in katerih molk vse razume.

Čerí svetlih grebenov postanejo živa bitja. Iz njih kamenitih ust prihajajo zveste besede. Temna debela gozdov prisluškovajo z zamišljenim čelom tožbam nerazumljive ljubezni, neizpolnjenega hrepenenja in bistro šumenje potoka v mirni noči bivaka priklíče nam srebrne zvokove nazaj, po katerih tesní naša duša.

Svet gorá je zrcalo, ki vsakemu kaže lastno revščino, lastno bogastvo. Kar neseš v gore, gore ti dadó zvesto nazaj. Kar si v življenju izgubil, ne vrača ti najsvetlejši vrh.

Vsa sreča iz gor je naša lastna sreča, vsa tolažba gor je našega lastnega duha tolažba. Zato se utegne zgoditi, da ti tisočletni molk, ki ti je bil zaupanja in tolažbe poln, postane temna groza; da se ti vsa gora zdi mrzla in brezčutna; da ti nagloma pride spoznanje: videl si lastno zrcalno podobo, lovil si le lastno hrepenenje, ljubil si le lastno ljubezen. Tako spoznanje ne prihaja ti od mrzle peči: cvete le iz ene izpolnitve, katero more prinesiti le druga živa duša.

Za dve dolgi poletji sem bil pozabil, da je še drug svet onkraj gora, z drugimi nalogami nego živeti le svoji notranjosti, nego priboriti si v naskoku čez peč in led bele gradove, in česar se oni, ki je sam nosil polno osamelih misli čez širne ledenike, najtežje nauči, da je sreča drugačna v onem drugem svetu.

Bežal sem bil pred nalogami vsakdanjega življenja, da ne bi se nanizal s tisočnim odrekanjem na verigo onih, ki v nujni vsakdanji dolžnosti opravljajo vsakdanja dela za vsakdanjo mezdo.

Nujnost končno tega izuči večino, srečnega ljubezen.

A gotovo ni najhujša trma, ki mladeniča pusti, da radi zvezd zametava plodove trdne zemlje, ki pusti, da z veliko kretnjo skuša boj brez uspeha, da hoče namesto pogojne izpopolnitve, ki leži v okviru mogočesti, prisiliti v istino nepogojno izpolnitev, ki biva le v kraljestvu misli in sanj.

Tudi v zrelejših letih spoštujmo težnjo mladine po neomejenem, kateri vsak nebotičen greben postane Jakobova lestev, katere konec še dolgo ni ob možicu¹ na vrhu. Še danes so mi ljube besede, katere mi je nekega zimskega večera vdihnil spomin in hrepenenje po novih činih: Večer je prišel in kosmiči so padali. Žalna prestrala so obdajala pečevje. Začutil sem z novo silo slediti potu na višino. Polagoma zbujujoča se noč je zopet s temnimi rokami razprostirala zagonetni čar preko čeri. Ni bil več imenitni greben, katerega je malokdo pred mano prehodil, bil je pošastni zid, okoli katerega je plala sivina oblakov in

¹ Možici, nemški Mandl, so majhni stolpci iz miru, t. j. suhega kamena, katere zlože alpinisti, meneč, da so prvi stopili na vrh. Posebno v prvi dobi alpinistike je vsak alpinist smatral, da se mora ovekoveti z možicem in vanj skrbno založeno vizitko.

pena srebrnega snega. Vseeno kam! Ven iz sveta, naprej v pustolovstvo, dokler roke ne držé možica na vrhu, ko žejna duša še na robu najskrajnejše čeri pogreza iskajoče oči v brezdanje globočine valujoče noči. Ni samo pogled vnanje lepote, kar te veže na gore, marveč lepota, katero pusti vzcvesti rosa doživetja iz naše lastne duše. Sami smo se hoteli držati temne struge, pustolovstva, kakor se Eolovo harfo drži na veter, ne da bi se vedelo, od kod pride ali kako poprime nje strune, z mehko ali trdo roko. Hoteli smo imeti dan, za čigar plačilo sami zjutraj ne vemo. So ljudje, katerim enakomernost vrste dni gloda dušo kakor bolezen, ki se ne napolnjujejo z drugim nego z delovanjem in ustvarjanjem, ki ne vsebuje drugega nego, da se dobro ali slabo rezani kamen sklada z drugim, ki so vsi enaki.

In kdor v naročju gor vé svoji duši za vir neizčrpnega doživljanja, da se pušča nositi od valov vedno novega pustolovstva, kakor semenski prašek v vetru, ta goram ne postane tuj, tudi če veter rohni ob njih čereh in sukajoči se sneg polni pokline peči z belim prahom.

Zdelo bi se, da taka izpoved razgali duševne nagibe alpinizma. Zavedam pa se, da s takimi besedami naznačujem le razvojno stopnjo pojedinega hribolezca in tudi iz te le eno, če tudi še tako mogočno nalado. Ne smeli bi pozabljati, da je tudi najrevnejše notranje življenje prebogato, da bi je mogli spraviti pod eno samo formulo, ter da so v vsakem življenju mnogi, često navidezno protislovni nagibi, ki dajejo vidne rezultate, katere imenujemo velealpinsko udejstvovanje. Splošno veljavno razlago pojava, ki ni samo izpoved posameznika, utegnemo najti le v obsežju eksaktnega prirodoznanstva, ako uspemo privedi mnogobrojne nagone, katere vsakdo obtežuje s svojim umom, nazaj na danes stokrat zakriti pranagon prazgodovinskega človeka.

Našel sem med starimi papirji spomine, ki izhajajo iz iste dobe kakor gori navedeno mesto in vendar vedó govoriti o vse drugih nagibih:

Ne govorim tem, ki hodijo v gore radi gorá, še manj mislim na one, katerim je alpinizem nečimernost ali zveneči služabnik lastnega imena. Onemu malemu številu veljaj moja beseda, katerim je

športni boj sam ob sebi umeven izraz moža, kakor je to otroku igra, tigru rop.

V teh pičlih vrsticah ne stoji nič sentimentalnega razmišljanja o begu v gore, vendar v njih ni manj notranje resnice. Le za površnega gledavca je taka izpoved protislovna z drugo, saj je morda najbogatejše življenje ono, katero zna v sebi zediniti največ protislovij.

Ali ni že na sebi protislovje najostrejše vrste, katero nosi skoraj vsak hribolezec v Alpe, veselje na boju in veselje na čistem gledanju. Razumljivo je, da pride eno do polne veljave pri težkem pristopu, drugo pa se razvije pri solnčnem odlastku na vrhu. Kako pa tedaj, ko nas je enkrat strast gnala predaleč v krušljive stene in bojazen za življenje do skrajnosti napne vsako mišico, a pade v oko podoba lepo načrtanega vrha bližnje okolice, ko smo slučajno glavo obrnili, pa se zablisne sredi med smrtno bojaznijo misel: kako lepo je to, potem spoznamo revščino vsake teorije ter se klonimo spoštljivo pred uganko življenja.

Vsekakor so nagoni nezavestnega razlagajočemurazumu za tri korake naprej. Ko je le-ta našel jasne besede, oni že zopet govorijo v novih temnih jezikih.

Tako se utegne zgoditi, da se kaka izpoved še vedno ponavlja, ko izpovednik že davno hodi druga pota. Pred leti sem mislil, da sem našel o gorah svojo zadnjo besedo: »Kaj so nam gore? Simbol za veliko, brezcilno hrepenenje, ki deluje zavestno ali nezavestno v nas vseh, ki bi rado seglo po zvezdah in vendar ne more delati nego male korake, radi česar stvari dosegljive podobe življenja kot simbole za večno daljni cilj, po katerem tiplje temna volja življenja.«

A že četrto leto pozneje sem mislil drugače o tem: »Kdor je pregledal simboliko boga, več pred njim ne kleči. Ako sem spoznal, da so gore miselna podoba mojega hrepenenja za »večno daljni cilj,« a ne cilj sam, tedaj se moje hrepenenje nevarno odstrani od te miselne podobe ter išče večji in višji simbol, pred katerim zopet lahko kleči. Tako izraste iz alpske strasti same spoznanje, ki kakor britev tej sami strasti prereže Ahilovo tetivo.

In danes vem, da je prevzetnost razuma, ako meni s spoznanjem ohromiti silo strasti. Njen utrip bije z isto jakostjo, naj razum govori dozdevno še tako pametne besede.

Hribolezca zadnja in najboljša izpoved ostane alpski čin. Čin, ki ne vpraša, zakaj se je rodil, kateremu cilju služi. Čin, ki zeleni kakor drevo na solncu in vetru, ki molí v življenje krepko kot pečina. Njegova prva pravica je njegova volja. Njegov izhodiščni temelj kot bog in jasen kot življenje.

Kako vse postane enostavno v gorah! Cilji samoposebi umevni in jasni! Tam je gora, tu sem jaz. Med jutrom in večerom bo odločitev. Možic na vrhu je izpolnitev, ki se prime z rokama in moje oči žanjejo vidno plačilo. Ni ga dejanja, ki bi bilo preprostejše in poštenejše.

Pota duhovnega vztrajanja se izgubljajo v neskončnost. Dalje ko stremimo, dalje odmikajo se zadnji cilji. Le hribolezčev čin žanje polno plačilo, ki ne cvete nobeni umetnosti, ne znanosti, plačilo besede zmagovalca: Ničesar več nad menoj!

Tako prebiva v gorah večna tolažba in tragika življenja: kratka izpolnitev za vsacega, ki stremi po nedosegljivem, tolažba za nikdar zadovoljno hrepenenje.

V črtici »Odrešenje« Meyer piše:

Tako gredó v dejanju in sanjah, z gore v dolino, iz doline na goro. Vsaka borba s pečmi bori se z zagonetkami njih sveta. Ni ga vrha, ki bi nasitil hrepenenje, a vsak se sveti kot obljubljena dežela. So veliki duhovniki velegorja: polni slutenj duhá gor in polni nikdar ne pojemajočega poželenja, gledati njegovo lice. In duh, ki se jim kaže danes v zamolklem grmenju plazov, v pravljiski modrini ledeniške globočine, sune jih jutri v tujino človeštva nazaj.

Tako gredó v dejanju in sanjah. A sanje so bolest, dejanje je sreča. Radi tega cvetó najsvetlejši cveti tam, kjer se v boju življenska črta križa z deželo smrti: tam kjer hrumi kamni plaz okoli noge plezalca, kjer tuli vihar okoli oledenelih čerí, kjer prežé pod belim puhom póči, kjer srebrni praporji raz ledeniške rezí plapolajo daleč v nebó.

Ondi sledé največjemu, kar si človek postavlja za cilj: premagati svet s spoznanjem in činom. In ako jih svetlo pretkani vrh pahne v smrt in globočino, kjer gnusna golazen gloda na mrliču: žrtvovali so svojo polno čašo v morje vsemira.

Kajti umreti se pravi le, da je zemlja eno svojih tisočerihi oči zaprla v globoko spanje, v katerem igrajo življenja večne podobnosti ...»

O. E. Meyer, velik poet alpinskega sveta, je bil eden najdrznejših alpinistov-športnikov. Iz njegove poezije veje diih bogatega uma. Ni ga primera v alpinski literaturi, ki bi bolje podajal globokost problema alpinizma. O. E. Meyer je kot deček po svoji poetični dispoziciji alpinist. Prvi silni vtisi alpske prirode so ga omamili s hrepenenjem po alpskem činu, prevladati pa je morala stvarilna sila v njem, ko se je razvil v moža.

Manjkala je dr. Jugu, manjka Marku, manjka meni tako visoka poetična beseda. Čustva, ki so nas navdajala in navdajajo vsakega resnega alpinista, so ona velika, nerazumljiva človeška čustva, katerim je poet alpinist Meyer našel vsaj delnega izraza. Alpinizem psihološki je veliko neutešljivo hrepenenje po spoznanju vnanjega sveta in svoje duše, oboje strnjeno v prirodi. Nikjer kakor v gorah priroda ni tako veličastna in neskončna. Radi tega velika ljubezen do nje lepote in grozote, nevzdržno hrepenenje po nje spoznanju.

»Is it not better, then, to be alone
And love Earth only for its earthly sake? —
»Kaj ni lepše ostajati samoten
Ter zemljo ljubiti le radi zemlje?

Childe Harold III. 71.

»Wo Weg fehlt, war kein Wille,
Wo Wille brach, kein Glück! —
Kjer manjka pot, ni volje,
kjer volje ni, ni sreče.«

Krist, Kriegerger — Ballade.

Najizrazitejši tip alpinista-športnika med Nemci je **dr. Gvido Evgen Lammer**, sedaj vpokojeni profesor v Weidlingu pri

Dunaju. Rojen je bil leta 1863 na Dunaju ter služboval na raznih gimnazijah Nižje Avstrijske. Od leta 1883 naprej je prehodil in preplezal sam ali kot vodeči alpinist Severne, Centralne in Zapadne Alpe. Svoje znamenite ture je popisal v knjigi »Jungborn«, leta 1929 že v tretji izdaji. Leta 1887 se je v družbi izbornega alpinista Loria na zapadni steni Matterhorna težko ponesrečil a docela okrevail. Značilna je za Lammerja njegova odločna volja in vztrajnost, samospoznanje in odkritosrčnost. Piše v »Bekenntnisse eines Bergsteigers — Izpovedi hribolezca« o sebi: Utesnjenega po pedagogiki starega gimnazijca, tujega svetu, vgnetenega v zatohle sobe in ozke ulice velikega mesta gnalo me je, da sem nebrzdano taval po svežem vzduhu in prav ogromne razdalje požiral v najkrajšem času. Ostavljala me je prelestna širnost in opojno veselje nad lastno močjo. Razgnale so se takorekoč v mogočni težnji sile, katere sem bil podedoval, uveljavljati se vsega, kar so mi bili umetno zadrževali krivi vzgojevalci.

V Wienerwaldu, Dunajskem lesu, pričel je svoje ekskurzije. Na mladeniča je vplival močno Rousseau, pozneje Nietzsche. V 18. letu se je javilo hrepenenje po težjem, nevarnem. Vsa strašna raztrganost misli druge polovice XIX. stoletja ga je objela in alpinizem, ki je plod zadnje kulture, moral je tudi njega objeti. Mladeniču se je zdelo vse problematično in brezmiselno. Vsi pojmi: vera, božanstvo, materinska ljubezen, prijateljstvo, zakon, blagost, požrtvovalnost, veselje do dela, vse je bilo zmedeno. In ta raz-

trganost zunanjega sveta in notranjosti morala je mladeniča gnati tja na visoke gore, prav tik do kraja življenja. A ni bila samomorna nalada, nasprotno, iz dna silile so na dan vezane moči in oklepali se je življenja. Energično udejstvovanje bilo je rešitev iz razjeda-jočega premišljanja. »V gorah bil sem sam, bil sem odkrivalec, osvojevalec, posebno kot samopešec po neznanih potih. Zavedam se, da bi tudi kot umetnik ali kot učeni raziskovalec ali organizator našel lekov proti pesimizmu, a ker me usoda ni poslala na ona pota, zahvaliti se imam alpinizmu za rešitev svoje duše. Nisem bil še čital Nietzsche-ja, ko sem postal alpinist, iz mene pa je vzrastle optimizem. In tako sem iskal boja v gorah, iskal sem nevarnosti. Kadar se vržem v nevarnost, takrat goreče čutim, kaj se pravi živeti, in ko se rešim, življenje ostane zame še dolgo čisto nova, čutna dobrina. Nevarnost pa mi je kazala tudi, da v vsemiru ni slučajev in brezmiselnosti. Z nevarnostjo sem izzival tudi višje nadprirodne zakone. Kakor bi stari ljudje rekli, da sem skušal boga, a nisem bil nikdar igralec, kajti junak ve, da je njegovo življenje pomembno in ga žrtvuje le, ker vidi nad seboj še nekaj višjega. Igralec pa stavi svoje življenje na veso, ker se mu zdi brez pomena. Mnogo let nisem pisal nič alpinističnega, saj je jezik navadnih ljudi kakor sejmski šum. Najgloblja notranjost človeka vstaja v molčanju in vzvišeni tihoti ter le najtoplejše delo od boga obdarjenih pesnikov najde glas. V gorah našel sem takoj prvič in iskal sem od tlej naprej vedno in zavestno neskončno enoto in harmonijo vseh sil in elementov v prirodi ter vso harmonijo sil, nagonov in čustev svoje notranjosti, dočim naša vnanja civilizacija brez kulture vse trga narazen in oseblja. V veliki božji alpski prirodi stopi se vse posamezno v vsemir. Tako se je izkristaliziral idejal alpinista, harmonični človek, polna narava. Neskončni zakladi počivajo v gorskem svetu. Ustvarjam si torej organ in sposobnost, da vse to lepo in blago in plodno zajemam v sebe. Čutil sem dolgo v sebi bistvo nordijskega človeka, gotiškega duha. Vse gore, resnično značilne, so se mi zdele gotiške oblike. No, sčasoma sem uvidel, da je prav simbol zveza dveh polovic, katere vsaka je na sebi brezmiselna in brezoblična, in našel sem občestvo. Vidim pred seboj vzvišen idejal občestva sijati na nebu bodočnosti, no, sam se ne čutim dovolj sposobnega za to. Kot mladenič in mož častil sem individualiteto, iz-

klesal sem svojo osebnost, ne morem se torej več vzpeti v pravo duševno občestvo, a kdo danes na svetu, poln sovraštva in umazanosti, mogel bi to?»

Dr. Lammer s temi besedami zariše ves svoj duševni razvoj do pozne starosti. Ostal je mlad, njegova knjiga je namenjena mladini. Postavlja si geslo: »Kolikor je človek idejalist, toliko velja.« »Pozdravljam te mladina, tudi sedaj s sivo brado. Mladeničem naj zveni moja beseda. Vam, ki iščete novih potov iz tesnih, izprijenih ulic velikega mesta in hitite ven na višave, ki stremite, da se cele predaste prirodi in goram, da postanete celi možje. Vam, ki stavljate duh nad telo ter stremite oduševiti vse telesno. Prijatelji ste moji, ki življenje zagrabite z drznim upanjem in naglim činom. Vse pa razumete šele tedaj, ko boste gledali smrti v oči, šele kdor je obračunal s smrtjo, ne more biti več prazen med praznimi ljudmi.«

Drugod pravi: »Kakor ima vsak človek svojo vero kljub posebni veroizpovedi, tako ima tudi vsak globlji človek svoj lastni alpinizem. Kakor vsi veliki kulturni pojavi ima alpinizem prebogato vsebino. Boj z gorami, ljubezen do gor je le simboličnega pomena, kakor je končno smrt le primera z življenjem. V vsemir spada pa tudi človeška volja.«

V predgovoru svojega »Jungborn-a« poudarja, da sta med alpinisti dva temeljna tipa, eden estetični, drugi viteški. Tam žeja po lepoti in motrenju, tu čin, dobrodruštvo. »Nesmiselno pa je reči, da že pri čistem gledanju duša vzraste in vzcvete; prazna vreča ostane tudi prazna, ko štrli kvišku.« Lammer vidi dva velika alpinistična tipa, O. E. Meyer-ja in dr. Kugy-ja. Prvi je poet, drugi je estēt, poln ljubezni do prirode in občudovanja njene lepote. Kakor je Meyer-jeva »Tat und Traum« visoka poezija, tako dr. Kugy-jeva knjiga dehti mirno nalado in mehko harmonijo. Z O. E. Meyer-jem vred je že l. 1893 zahteval: »Ni gora bistvena, ampak človek, nista njen čin in dogodek bistvena, ampak njih duševni odsev. Različen sem pa od obeh, ker je zame strastno športno-alpinsko dejanje polno nevarnosti, doživetja etično, skoraj religijozno in oduševljevano.« Seveda dr. Lammer točno loči odličnega športnika od pisatelja. Tudi najodličnejšemu inteligentnemu športniku ni dana vedno sila izraza čustvenosti, če je še tako jaka.

V opisu ene prvih tur na Olperer sklepa: »Edino čin je nekaj absolutnega. Kolikor vem, ni še noben mislec kazal na to, da vstopimo s svojimi čini nepreklicno v hram absolutnega. Na granitni pečini učenjenega podviga razbije se tudi vsemogočnost — čin ostane.« Značilen je njegov opis nezgode na Thurnwiesespitze. Padel je globoko v ledeno poč ter z nadčloveško silo priplezal na dan. A ko se je čutil rešenega nad ledenikom, v solnčni svetlobi, pogleda proti vrhu pa zakliče: »Tebe Thurnwiesespitze, sem pa le zmagal!« »Moja ustna so to mrmrala v ledeni puščavi, moja prva beseda je bila kljubovalna beseda strahovitemu nasprotniku.« Ob tem doživetju piše: »Hvala vam, vi globoko zahaljena bitja, katera vladate nad mojo usodo, ki govorite k mojemu malemu jazstvu v mogočnih, skrivnostnih nagonih. Hvala vam, ki ste mi pustili okusiti sladke užitke, najslajše, kar jih življenje nudi: da sem smel piti iz čaše smrti. Kajti prava smrtna nevarnost je božji dar, nikdo ga ne more jemati sam, najmanj pa samomorilec, kajti ta hoče miru, hoče konca — mi pa, ki ukamo proti prelestnemu življenju, zahtevamo vihar, zahtevamo valovje, kličemo smrt, da jo premagamo, da jo vedno znova premagamo. Kar alpinist imenuje opasno, je le nevarnost nevarnosti, nje mali odlomek. V pravo smrtno nevarnost, t. j. v padec sam, kjer vésnice¹ izgube in pridobitve enako visoko stoje, se ni še nikdo podal zavestno in prostovoljno, zato je človek prešibek. Najvišje in najlepše, kar premore človeško čustvo prenesti, skoraj premočno za najmogočnejšega, to mora priti kot dar iz dobrotne roke. Katera prelest se more primerjati z miki, katere nudi instinkt hotenja živeti našim živcem in naši duši? Mojemu očesu javi se Ahasverova postava v luči nove in grozne tesnobe, tega čudovitega dražila živcev, katerega moč čuti tudi najtopejši človek. Marsikateremu veselju na zemlji bi se lahko odpovedal, a vzemite mi bojazen, vzemite mi boj z bojznijo, pa moja bit postane prazna in dolgočasna do trudnosti življenja. Odkar pa me je visoka volja telebnila v žrelo in me pomilostila, da sem se z lastno močjo osvobodil, da plove skozi mojo dušo, kakor žareča struja lave veselo življenja. Življenje, katero se drugim ljudem ravnodušno odvija, kakor vsakdanja stvar, meni cvete kot docela nova pozitivna dobrina,

¹ Wagschale — vesnica.

katere vrednost čutim, kot glas v podzavesti. To trajno, visoko čustvo oduševljalo me bo še dolga leta.«

Leta 1895 peljal je Lammer svojo poročenko Pavlo na Veliki Morchen. Doživela sta vso silo in grozo viharja in plazov. Ko je soproga molila v grozi, svojemu opisu dostavi: »Ne molim nikdar, prav radi tega ne, ker verujem z vsemi heroji človeštva trdno na spoznavni svet. Moja molitev je vsa druga. V globini svojega bistva skušam doslušati usodo in zakon svoje notranje prirode, to, kar je zame resnično dobro, pa tudi, če bi bilo to trpljenje, izkušnja ali smrt. Potem se klonim pod to višje hotenje, ali že, da se živo vzbudim na jaka dejanja, ali pa, da se mirno vdam.«

Tudi dr. Lammer je v svojih spisih često pesnik. Če tudi sam vedno zagotavlja, da je cilj njegovih opisov le resnica, dasi še tako kruta, vendar veje skozi vse njegove opise visoka etična poezija. Sam izraža se o spisovanju takole: »Ako opisovanje gorskih tur res ne bi pomenilo drugega nego opisovanje stená, tedaj pride pač konec turističnega pisateljevanja ali pa v opisovanje zaide neko hlastanje po malo zanimivih gorah in stezah, dočim gore, ljube alpinistom, ne najdejo opisa. V tem slučaju bi alpinska beseda in alpski čin postala tuja drug drugemu.

Gore so na sebi mrzle, mrtve gmote, žive postanejo šele takrat, kadar jih mi ljudje otipljemo, ali že kot slikarji po oblikah in barvah, ali kot inženirji kakor zapreko, katero moramo zmagati; prirodoslovec jih hoče poučevati in reševati njih uganke, prijatelj prirode jih hoče gledati zauzet in oboževati, spreten alpinist pa se hoče bojevati z njimi kot nevarnimi zoperniki. Ako nas torej mika, da najdemo nov pristop in ga pokažemo drugemu, tedaj svoje ture skrbno, topografično razložimo, ako pa je šlo za težko plezanje in dobrodruštvo, moramo slikati činečega in ogroženega človeka ter moramo razlagati njegovo notranje življenje. Ne smemo hliniti potvorne objektivitete, ampak moramo povedati vse podrobno, kar smo doživeli in opravili, torej individualno mora vse stopiti na dan. Vrzimo pri svojih opisih proč šablono, črpajmo iz mladostnega studenca, kar je značilnega, enkratnega, potem alpinsko opisovanje ne zastari.«

Dr. Lammer obožuje samoto in piše: »Ali utegnate čustvovati z menoj in umeti, kaj se pravi biti na taki visočini sam? Ne, ne,

le malo oblagodarjenih ljudi vé o tej groznosladi tolažbi. Biti tako zapuščen, zadrigne prsi, da bi se zjokal kakor dete, ki je izgubilo mater. A kdor je postal zaupen s strogimi duhovi, takrat prisluškuje brez tesnenja njih molčečemu spevu in pije iz čaše samote čistega veselja. Tu počivam na malem snežnem prostorčku, tako majhen je, da ima poleg mene komaj oprtnik prostora. Pod menoj pa brezglasna siva meglena gmota, pred menoj in nad menoj megla, okoli in okoli grudeča megla, da jemlje dih. Čutim se odtrganega od nevidne zemlje. Vse, kar je bilo enkrat moje, vse je kakor megleni sen. Moja skrbna, ljuba mamica proč! Moji prijatelji, veseli in svareči za menoj! Tista deklica — oj! Moji sovrstniki in rogatelji, katere tudi jaz sovražim in se jim rogam, moj poklic, moje učenje, moje razgrebajoče misli, moje želje za bodočnost, načrti mojega življenja, vse neresnično, ničevno, zatonilo je v meglenem morju neskončnosti! Resnica je le še samo ta pošast, ta vseмирna priroda, katera me je zatopila... Končno potrkla moje skoro zamrlo jazstvo bolešno na duri, ki vodijo na oni svet ter tudi zahteva svoje svete pravice nazaj. Čutim, da je človek, dokler diha, družabno bitje ter vroče hrepenenje me je objelo po svojcih, po bratih tam doli v dolini. A vendar ni mi trenutka žal, da se mi je zagrnil vsak pogled v daljavo.« Drugod piše o samoti: »Kdor ne pozna opojne zamaknjenosti gorske samote, je tudi ne more slutiti. Ni na zemlji dveh enako ubranih človeških duš, čijih občutki zvené v teh najvišjih posvečenih urah brez vsakega nesoglasja. Ko je tam gori vse veličina, večnost, le trdi zakon prirode in božjega vseмира, skalí prav najmanjši dihalen malenkosti in vsakdanjosti rahločutnemu jasno zrcalo, omahnejo mu krila za visoki polet. Dva ali trije tovariši se sramujejo, da bi govorili med seboj praznične besede, ker jezik tako rad laže in se zdi včasih tako smešen, njih skromnost pa jim tudi ne dovoljuje, da bi iznesli pristne besede iz goreče globine srca, ali pa, kar je še bolj revno, da niti obmolkniti ne znajo. Ako pa stopim pred svoje sodnike, te resne in blage, razumne gore, naj sodijo o meni, katera človeška priča, pa tudi če bi bil najbližji sorodnik mojega srca, bi smel prisluškovati z nečistimi ušesi?« John Tyndall pravi lepo in globoko: »Brez dvoma so tudi nalade, ko je mati vesela, da je proč od deteta, žena proč od moža, ljubica proč

od ljubimca. In v takih redkih urah je dobro duši, da čuti polni vpliv družabnosti takrat, ko se nikdo ne vsiljuje. Ako leži delo razločno v obsegu tvojega znanja, ko te je dolgo vežbanje usposobilo, da se zaneseš na svoje oko in svojo sodbo, ko iščeš poklino, ter na svoj lastni cekin in svojo lakeť v premaganje resnejših težav, tedaj je docela novo izkustvo biti sam z vsemi vzvišenimi podobami okoli sebe. Vrhovi nudijo prazničen pogled, solnce sije z dejstvenejšim ognjem, nebeška modrina je globlja in polnejša tajnosti in trdo možovo srce postane često mehkejše od otroka. Ozko prijateljstvo te zveže z vesoljnostjo, tesneje ko stopiš v stik z njo.« Dr. Lammer dostavlja: »Kar nam samotna ura v alpski divjini kliče s tisočnimi jeziki, to je gotovost velike enote vesoljnosti. Posamezno bitje, jazstvo raztaja se v nič v preprosti orjaški veličini visokega sveta. Cele ure bi se brez uzde prepuščal struji idej in čustev v brezmejnost, ne bi mogel nehati otavljati ušesa na harmoniji smrtne tišine svojih gor ter očesa na njih neizrečeno preprostih oblikah. Kajti kje najdejo naši čuti, trudni plehke vsiljive civilizacije, od milijonov živčnih vtisov vsakdanjosti, jednostavnost, balzamično tišino, kje naš tirani duh mirno, harmonično vračanje v samega sebe in enostavno svetovno mišljenje?« Drugod pravi: »Biti v gorah sam se pravi biti dejanski sam. Zamolknilo je besedno klepetanje brez odmora, samotnemu ne zveni nič drugega nego čisti glas prirode, duša samotneža jame razumevati molčeče zvoke tisočernih jezikov prirodnih stvari in prirodnega dogajanja, jezik granita in dolomita, ritmiko gorskih obrisov, čustveni jezik zarite krnice, temotnega sopota, stromeče in odpadajoče stene, glazbo osvetljenih ledenih kop in grozečih opasti in temnozeleno zevajočih žrel. Razlega se krik viharja in stotere šepetajoče besede in klici mrmrajoče vode, brezglasni govor molčečih sneženih kosmičev in lazečih pošastnih meglá. Tu privro na dan vsi vrelci tvoje notranjosti, ako imaš sam globine in znaš razrešiti pečate, kateri sicer zaklepajo dno naših src in podzvesti tako trdno. Pa pridejo nepoklicane k tebi tihe, širne misli o človeku in svetu in božanstvu in o sebi in pride k tebi vse, kar je bilo, kar je storjenega, kar je bilo hotenega in oj! tudi zamujenega in vse tvoje še nerojeno. Biti sam v gorovju se pravi popotovati z jasnimi očmi

skozi vse prekate¹ lastnega notranjega bistva, pravi se pa tudi praznovati visoko mašo v čistem spoštovanju, sprejemati veliki umotvor večnosti, ponižnega srca.«

Čudesno zmaga Dent Blanche. Oponašanju, da ga je le sreča rešila, odgovarja: »Da, imel sem srečo in moja sreča je bilo mladeniško telo, polno sile, utrjeno v preprostem življenju in z odrekanjem. Moja sreča je bila štiritedenski training, najvišja moja sreča pa je bila moja volja. Zaslužil sem si vrh Dent Blanche pa tudi življenje.«

Proti švicarskemu alpinistu, profesorju Liechti, ki je rekel: »Lezem na gore, ker jih ljubim,« ter to imenoval etični moment v alpinizmu, dr. Lammer odgovarja: »Naš jezik pove mnogo in različnega, čisto načelno nasprotnega, radi tega je tudi beseda ljubezen včasih prazna. Tam pasivna, dajoča in zajemajoča ljubezen, tu burno nastopanje in žrtvujoča se ljubezen. Mirno, čisto, uživajočo ljubezen utegnemo gojiti do idilične pokrajine, ravnine, cvetne doline pod zelenimi griči, nikakor pa ne do osorne amaconke, ki nam sega po življenju. Res, da ljubimo tudi mi, jaz in meni enake aktivne duše vso lepoto v gorah, plaho, skrito veličastnost, vroče ljubimo kraljevski pogled z visokega stolpa daleč okoli po našem kraljestvu in čutimo globoko, kako nas to očiščuje žindre izprijene kulture. Pristni človek ni enostranski človek, živi le za polovico pasivnemu življenju, n. pr. uživanju lepote, druga življenjska polovica pa mora biti posvečena dejanju. In kulturna zgodovina nas uči, kako se je človeško pleme vstremilo od bednih prebivalcev jam do krmarjev, ki kažejo cilje na zemlji; ni bilo pasivno uživanje, bil je nikdar počivajoči boj proti odporni prirodi. Palec za palcem moral je človek izviti ji iz pesti vladarsko žezlo, ki se je v človeških rokah premenilo v čarobno palico in vsak palec zahteval je stotine žrtev posameznikov za celoto. V tem boju gre za zmago človeške zmožnosti nad surovim prasnovanjem in surovo silo. Vsi naši svetli uzorniki, vsi veliki odkrivalci Alp niso gledali v gorovje kot uživalci, ampak kot zavojevalci z duhom in pestjo. Res, ljubimo gore tudi mi ponosno, strastno in zavestno, a ljubimo jih najbolj, ko so premagane pod našimi nogami; nočemo lagodno trgati užitka nizke

¹ prekat, Abteilung, Kammer, srčni prekat.

vejice, marveč v težki borbi jih hočemo izsiliti elementom kot celo zmago. Uživanje lepote in dejanje se ne izključujeta medsebojno, ampak šele združeni tvorita pristnega celotnega človeka, čin pa je više in bliže alpinizmu. Tudi je čin etičnega momenta, je zmaga nad samim seboj ter je v stanu, da celo naše bistvo iz globine ven pretvori. In kakor mi nositelji bodočnosti ne bomo verjeli nikdar, da sveto rešilno delo ni drugega nego kletev Jehove, tako tudi ne pustimo, da se nam oskvrni čin, alpski, športni čin z zasmehovalnimi besedami, kakor preprosti šport, športna blaznost! Prav zabavno in ob enem žalostilno je, ako si nekateri drzni alpinisti, če tudi z marsikaterim športnim grehom na rovašu, glavo razbijajo s pedantičnim, plašljivim pisarenjem, ali in kedaj je alpinistika sploh upravičena ali hoja brez vodnikov, ali celo samotna hoja, kakor da bi filistrska morala odločala o našem dejanju in nehanju in kakor da bi svet ne bi bil onega, ki krepko zagrabi! Mi, ki se ponosno smejemo, pa vemo, da je srce filistra vedno krivično in da ima prični¹ čin vedno prav, nam gredo iz srca zlate besede Faustove: »V začetku bil je čin!« Ne sramujem se čistega, velikega, pristnega iz bojazni pred rogatelji, sramujem se plitkega, votlega in praznega! Nimam pred očmi alpinista, ki sicer hodi z vodnikom, a duševno in tehnično vodi turo, sestavi načrt in ne da niti trenutek povodcev iz svojih rok, tako da mu je vodnik pravzaprav le orodje ali tovariš. Imam pred seboj one alpiniste, ki brez vodnika ne znajo hoditi in ki se čutijo pod vodnikovim varstvom kakor dete v naročju pestunje. Proti tem stavljam samopešce². Že v naprej more samopešec točno preračunati svojo turo. Pred njegovimi očmi se mora plastično izobraziti podoba gore in sveta (Gelände), po katerem misli hoditi in plezati. Proučiti mora vse daljave, barve, sence, da sodi o strmini in počéh. In ko samopešec pride iz hodnega sveta v strmino, mora preračunati vso gromado gore v podrobnosti, mora s sintetičnim pogledom, z zagonetno, nezmotljivo intuicijo najti

¹ pričen pomeni pravkar storjeno.

² Dr. Lammer bil je znan kot hiter pešec zgodne ure, ne iz rekorderstva, pač pa povdarja, da ga je hitra in prva zora rešila v 25% nevarnosti. Tudi po lastni izkušnji sem vedno pazil, da sem turo izvedel v najzgodnejšem času.

svojo pot. In ko je proučil svet, ko je zmagal neznanske strmine, mu gora ostane kakor last v njegovi fantaziji. Skratka, ne poznam človeškega dejanja, katero bi v tisočeri, večno novih zapletljajih pozivljalo vse sile telesa, intelekta in duše do zadnjih ostankov ter napelo telo na vse strani, kakor ravno boj samopešca s težavnim, visokim gorovjem.«

O športu se izraža: »Grkom bila je športna činitev božja služba, narodno častno dejanje. Pri nas pa je dolga stoletja bila skoraj vsa skrb za telo nekaj zaničljivega in milijoni zaostalih ljudi še danes niso premagali srednji vek in se rogajo športu kot blaznosti in hvastanju, častno izjemo delajo pri tem le Angleži. Našim starim dedom bi se današnje počenjanje mladine v Alpah gotovo zdelo blaznost: namreč izgubljati ure počitka s trainingom in nadčloveškim naporom za delo brez svrhe. A ko pomislimo, da tisoči in stotisoči in ne samo mladina zapadejo nepremagljivi strasti športa, da zastavijo vse svoje najboljše moči, tedaj morajo pač ti nagibi prihajati iz najgloblje plasti naše moderne duše in morajo biti nekaj kulturno-zgodovinski nujnega. Koncem XIX. stoletja bila je največja protivnost zoper šport. Proti njemu šli so filistri z vsem orožjem, a smemo trditi: kar filister ostentativno sovraži, v tem mora biti kleno zrno. In kljub temu, da se rogajo, od leta do leta raste število mladine, ki zapade gorskemu športu in smešna plehkost je, ako trdijo nekateri, da so gore tudi od spodaj lepe in da tudi z udobnih razgledišč vidimo lepo okolico. Alpinski športniki ne uživamo le grozote velikih Alp, čutimo tudi vso mehkobo prirode in naše čustvovanje je mehkejše kakor naših prednikov. To uživanje vedno finejših nalah in gojitev čustev lepote dviga alpinista nad vsak drug šport. Je pa v alpinistiki še mik, najjačje vrste, katerega noben šport ne nudi, in to je: smrtna nevarnost. Zakaj od leta do leta naraščajo nevarne ture? Ker vedno več ljudi izkusi na lastnih živcih, kako opojna slast vzkipi v nevarnosti. Nekateri trdijo, da je to psihopatično, pozabljajo pa, da naši mestni ljudje postajajo vedno bolj razdraženi, ljudje gor pa vzgajajo močne živce. Ali ni najbolj divji gorski šport manj nevaren nego morfij, alkohol in takozvana ljubezen? Ali ne zahtevajo zabave vsakdanjega življenja milijonov žrtev, dočim je vsaka poguba alpinista v gorah tragičen dogodek? Je kakor stara bajka o Ikaru, ki vlada nad člove-

ško voljo. Moderni šport in predvsem alpski šport je klic stisko posameznika, ki se hoče rešiti iz močvirja vsakdanjosti, je elementarna sila, katera dviga človeka kvišku. Naša šola ne zna drugega nego gojiti razumnost, vse drugo v mladem človeku rjaví, udje, čuti, veselje do dela. Tam v gorah pa sila in stiska vzbujata naše ude, naše čuti, našo voljo, tam učimo se vladati svoje telo. Živci in volja, tesno vezani so udje med seboj, da plezalec kaže prelest, vitkega pantra. Ukročena sila je prelest, oduševljeno telo je živa lepota. Dočim nas šola uči pasivno prežvekovati to, kar so drugi znali, najdemo v gorah sposobnost misliti, činiti iz sebe. Seveda, kjer naše notranje jazstvo pridere na plan, je gotovo, da nastane tudi tekma: ti ali jaz. A v tej tekmi, v tem športu nastaja novo plemstvo, plemstvo močne osebnosti, tod ni nikakega pokoja, nikakega postajanja, naprej, kvišku! Visoki turist je radi tega pristen sin modernega življenja. Gorski šport nam vzbujata celo vrsto moraličnih lastnosti, predvsem pogum, zaničevanje smrti, mirnost duše, vztrajnost in vzdržnost, tovarštvo in inteligenco. Alpski športnik v boju s naravo isto jame tudi znanstveno spoznavati. Tako gorski šport dvigne celega človeka, dvigne ga iz barbarične enostranosti do polne harmonije. Ako je 2000 let telo bilo zaničevano, je veljalo za zlo načelo, je bil duh ločen od telesa, pa smo mi moderni gorski športniki zopet doma na tej zemlji, radostni te zemlje. Zopet se lahko očitno veselimo, kakor nekdanji stari Grki, telesne lepote in silnega čina.«

O skromnosti dr. Lammer piše s Carlyjem: »Neodoljivi nagon je v vsakem človeku, da se razvija v prirodni velikosti, da izreče, da izvrši, kar mu narava nalaga. Pomen življenja je, razgrniti svoje jazstvo in storiti, kar premoremo, ne dati se odstraniti, ustrašiti vsakdanjih razgrajčev, da je to ali ono nečimerno častihlepje, z očitanjem neskromnosti. Spomnimo se Friedricha Hebbel-a, ki pravi: ljudje iznašli so mnogo prav čudnih kreposti, najčudnejša pa je pač skromnost. Kdor ni nič, pa misli, da postane nekaj, če pravi: Jaz sem nič!« Dr. Lammer brezobzirno išče pod geslom: spoznavaj se sam! »Mi vemo, koliko znamo in koliko zmoremo, mi znamo biti skromni, ker znamo biti pošteni. Namesto da bi hlinili skromnost, se merimo na svoji volji, po zapovedi trenutka. Skromnost je krepost za otroke, manj vredna za moža in ženo, ki imata

jasen pogled na lastno možnost in lastne napake.« Nasprotno dr. Lammer zahteva največjo diskretnost glede graje alpinista-športnika, tovariša: »Taktnost često zahteva, da ne opisujemo golih dejstev, ki razpostavljajo soudeležence. Koliko neljubih, dramatičnih, celo divjih prizorov, kake borbe nerazsodnosti, drznosti in celo podlosti se vrše v usodnih trenutkih med tovariši, mimo katerih je iti molčé. Neveščemu človeku se zdi hriboleztvo čisto tehnična telovadba, dočim je polna najstrašnejših afektov, orjaških notranjih bojov. Pravi veleturisti se ne sramujejo priznavati, da so občutili bojazen, kajti jačje in zdravejše ko je življenjsko bitje, tem jačji v njem valové afekti in strasti, torej tudi ljubezen do življenja in strah pred smrtjo.«

Še večjo diskretnost zahteva o osebnih odnošajih tovarišev, rekoč: »Že leta sèm uveljavila se je šega, da mladenič s svojim dekletom, mlad mož s svojo ženo hodita in tavata sama po gorah. Kar se osebnejšega veže s prirodnimi podobami in športnim doživetjem na nežnem in rudem, na soglasju in nesoglasju, na brutalnem in viteškem, na duševni globini in igravosti, vseh teh tisočerihih raznoličnosti si ne moremo misliti: ali kdo od nas utegne od teh najtajnejših zakladov najbolj lastne notranjosti spraviti več na dan kakor goli seznam ali pa lažnive govorice. Zato ni temu druge pomoči, nego da pravim: ali molčite docela, ali pa govorite polno resnico.

Ako pa ste umetniki in znalci, dvignite svoje najtajnejše v čisto solnčno višino umetniškega izraza, da postane vekovito in vsemirno, tedaj pa je vsaka sramežljivost in ozkomeščansko pomišljanje nesmiselno. Vse se lahko pove, če se najde visoka oblika, pa se lahko tudi zatečete v čisto pesnitev, tako da celó gora ostane brez imena in pot brez časa in spremljevalca. Le zavedajte se, da bralec tedaj pred seboj nima istine, ampak vidi le podobe fantazije. Vsaka tura je lahko duševni umotvor, je umetniško izoblikovana snov, posebno velja to za nevarne, pustolovske ture, ko v središču vsega dogajanja nastopajo dramatične borbe, trpeči in uživajoči ljudje. Ne šahovske figure, marveč junaki, kakor na odru ali pri Homerju. Vsi hribolezci imajo, četudi podzavestno, čustvo, da je vsaka pretrpljena ali učinjena gorska tura na sebi nekaj estetičnega. Ali šele, ko se to zna povedati ustmeno ali pismeno, šele takrat postane

umotvor in šele takrat je sodba mogoča. Kdor stopi na tla pesnitve, temu se pojem resnice razvija v poetično resnico in ne pozna drugega nego najvišje zaklade lepote. Potem tudi lahko piše in sme zapustiti gladko ravnino dejanskega ter se sme povzpeti na visočino fantazije kakor svobodni tvoritelj. Velja beseda Schiller-jeva: »Umetnost postane resnična le v tem, da dejanski zapusti istino in postane čisto idejna.« In vprav, ker danes človeški duh v pesnitvi, v slikarstvu, plastiki hodi preko istinitosti, prav zato zahtevam, da poleg praporja lepote vihra prapor resnice. Kar moramo mi alpinistični pisatelji doseči, je težje od pesnitve. Moramo iz vsake pokrajine, iz vsakega pustolovstva in vsakega doživetja začutiti spečo umetnost. Predvsem pa ne smemo nikoli pozabiti, da gre alpinistu zvestoba vsemu, kar je fizično videl, doživel in izvršil. Ne more noben alpinist prenesti na čitalca vse svoje doživetje, ako se ne poslužuje simfonične glazbe, ampak samo besede, ki je vedno ena in ista.

Wie herrlich leuchtet
Mir die Natur!
Und Freud' und Wonne
Aus jeder Brust! —

Kako priroda
je svetlá!
Prelest in radost
v nas vseh igra!

Majska pesem.

Dieser ist der Sinn der Wahrheit,
Der sich nur mit Schönem paart! —
To je smisel vse resnice,
da z lepoto se spoji!

Pesem umetnika. — Goethe.

Ako nam nudita dr. Jug in dr. Lammer dve ekstremni psihološki sliki, je tretji odlični in značilni tip alpinista-športnika **dr. Julij Kugy**, ki je podaril alpincem svoje izpovedi v knjigi »**Aus dem Leben eines Bergsteigers**«. Dr. Kugy nima prav nič ekstremnega, je srednji, usmerjeni tip starejših nemških klasičnih alpinistov, ki so desetletja stali v prvih vrstah, ko se je med Nemci bujno začel razvijati alpinizem. Bili so to skoraj sami inteligentje iz boljših krogov, tudi ekonomično v položaju izvajati alpinistiko z vodniki in iz hotelov. Po zgledu angleških alpinistov so si izbrali iz sposobnih domačinov ter izvežbali izvrstnih vodnikov, od katerih je prišel marsikateri do evropskega slovesa.

Dr. Kugy je iz dobre nemške rodbine. Dasi smemo koroško ime Kugy razlagati iz slov. Kogoj in dasi je bila mati dr. Kugy-ja hči slovenskega pesnika Ivana Vesel-a Koseskega, je očetov rod bil že davno ponemčen, hčere Veselove pa so bile vse nemško vzgojene. Po simpatičnem opisu se nam kaže mati kot nemški vzgojena, proč od slovenskega, takrat zgolj kmečkega ljudstva, a nosi vendar le še značilne črtice slovenskega razú. Tudi tržaška družina dr. Kugy-ja je bila nemška, saj je med njo bival pozneje slavni pesnik Zlatoroga, Baumbach¹; prav to ime kaže Slovincem dobrohotni milieu. Kdor je poznal švicarsko, angleško, francosko in nemško trgovsko kolonijo v Trstu izza 60—70 let, ve, da so bili nje predstavitelji nele najtrdnejši ekonomski element v trgovinskem avstrijskem emporiju, ampak tudi njih kulturna raván bila je visoko nad tržaško-italijansko, vse seveda daleč proč od sloven-

¹ Dr. Baumbach je živel kot profesor v Bazovici pri Trstu od 1870—1885.

ske primitivne kmečke kulture. V tem središču je zrasel in se vzgojil dr. Kugy. Dasi se je izšolal za jurista, ostal je v podjetju očeta in brata trgovca, svobodno pa je razpolagal s svojim časom. Položaj dr. Kugy-ja je bil za alpinista jako ugoden. Ni bil vezan na počitnice, ne na kraj. Malo primerov imamo tako ugodnih za docela neodvisno in neovirano izvrševanje alpinistike. Dr. Jug je bil često izstradan in izmučen, porabiti je utegnil le svoje počitnice. Da je »pokukal« v gore, moral je izrabiti dan za dnevom za težke in najtežje ture. Psihologično dno dr. Juga in dr. Kugyja je moralo biti torej diametralno nasprotno, prvi razporežen pesimistično, drugi optimistično. Dr. Jug je često bežal v planine iz težav življenja, od duševnih bojov samotnega študenta, dr. Kugy je iskal v gorah čistega zadovoljstva. Iz tega že smemo sklepati, da je bil dr. Kugy predvsem esteta, dr. Jug etik. Mir in zadovoljnost, mila domačnost dr. Kugyja kaže se nam tudi na njegovem opisu alpskega udejstvovanja. Dr. Kugy prihajal je predvsem iskat alpske lepote, za športni del, kakor pravi sam, se je previdno obdal »mit erstklassigen Leuten«, prvovrstnimi spremljevalci; radi tega tako mirno trdi: »Mein Bergsteigen wurzelt in der Liebe zur Natur.« Radi tega je v njegovi knjigi najlepše opisan njegov Bergfrühling — vesna, mladeniška njegova doba v gorah, posebno v Scabiosa Trenta.

Dr. Kugy se ne spušča v psihološka razmišljanja. Njegova umetniška knjiga slika podobe polne solnca in ugodja. Dr. Kugy ne navaja posebnega dogodka, ki bi bil odločil pri njem za alpinizem. Ima ljubezen do gor od svojega koroškega očeta, od pogleda na potovanju skozi prelepo Gorenjsko, na očetov dom v Podkloštru, iz čitanja popisov Alp Angleža Whymperja, ki mu je za zgled zažarel kakor žerjav ogorek (Feuerbrand). Iz Dólenjega Krasa je zagledal vrhove Krna in Kanina, s pomola sv. Karla je v jasnem zimskem dnevu videl nepopisno krasne rajde Beneških Alp in Dolomitov preko sinjega Adrijskega morja. Vse, vse to moralo je v njem obuditi visoko estetično čustvovanje in hrepenenje po lepoti visokih gor. Ako bi pa psihoanalitično sodil, moral je na mladega Kugy-ja odločno vplivati dogodek v južni steni Dobrača, katero je nekoč nehoté preprečil in premagal ter žel za to ponosno odobravanje očetovo. Tudi opazka njegova, da se je iz tega dogodka učil, »dass die Berge für den Schwachen kein Erbarmen haben — da

gore nimajo usmiljenja za šibkega«, kaže na odločilni vpliv tega dogodka na njegovo dušo. Bil je prvi športni čin, prva zavest zmage in moči in to v duši mladeniča ostane neizbrisno.

Dr. Kugy ni pretiran estēt, kakor je kljub težkim turam zmeren turist. Tudi iz opisov njegovih najbolj vratolomnih tur veje njegova zmernost ali kakor sam pravi, skromnost in resničnost. Vendar je bil dr. Kugy odličen športnik-alpinist. Moral je biti to že na sebi, ker ne more biti pristne alpinistike brez športnega momenta, t. j. odločilni moment zavesti sposobnosti in nadprečne moči, zavesti boja in zmage.

Ako pravi dr. Kugy: »Der Alpinismus ist kein Sport,« misli »ist kein gemeiner Sport,« kajti sam je znamenit športnik. Od popisa do popisa težjih tur izraža svoje veselje nad uspešno izvršenim plezanjem, zavest zmage nad goro. Pravi sicer: »Alpinismus ist kein Kampf mit dem Berge,« vendar ponosno omenja svojo »Siegesfeier«, ko je zmagal vrh. Na Jalovcu postavil je kar dva možica. »Der Steinmann verkörpert für den Bergsteiger Spitze und Sieg — Možic utelesuje za hribolezca vrh in zmago.« Hoče reči: »Še nikdo ni bil pred mano na vrhu, prva je moja zmaga.« Ko je prvič zmagal Škrlatico in izvedel, da je isto turo zaman poskušal takrat že slavni alpinist Findenegg, vzkligne: »Moja obstražena Škrlatica!« ter vso noč ni zatisnil očesa. Ko je izvedel prvi pristop iz Trente, bil je blažen in ponosen na svoj Kugyweg. Zaveda se svoje moči: »Die Škrlatica ist dem Starken vorbehalten — je pridržana le jakim ljudem.« Na Vevnici bil je prvi in večkrat to poudarja za druge vrhove. Vse to so momenti alpinistike kot športa, zavest boja in zmage, zavest težkoče in lastne moči. Ko govori o severni steni Poliškega Špika, bil je takrat v najlepši moški starosti 42 let, pravi, ko mu je izpodletel prvi poskus: »Takrat nisem bil mož, ki se na lahko vda v vlogo premaganca.« Ko opisuje turo na Cima Gambon, jo sam imenuje »meine verwegenste Unternehmung, ein tollkühnes Abenteuer«, ali pa »wir packten den Berg mit einer Kraft an, dass der furchtbare Berg nicht mehr widerstand — zgrabili smo goro s silo, da strašna gora ni odolela.« Drugod zopet se imenuje »bärenstark«, močnega kot medved, pač zavest telesne sile. Povsod športni moment, iskanje nevarnosti, zavest moči v boju s težavno goro!

Dr. Kugy odklanja rekord in obsoja, kakor pravi, »Zeitemensch« turista, ki z uro v roki meri čas, katerega manj porabi kot drugi. Gotovo rekord v tem slabem pomenu in kosanju v hitrosti ne tvori momenta športa, najmanj športa v gorah. A ni tega zamenjati z veseljem alpinista z zavestjo, da je težko turo izvršil v kratkem času, saj je to mera njegove premoči. Tako dr. Kugy z zadovoljstvom ob turi po severni steni Poliškega Špika poudarja: »Ob 4. zjutraj sem odrinil iz bivaka, ob 4. popoldne z vrha, od 7. do 8. zvečer sem se odpravil v Nevejo in potem nevzdržno naprej do Rablja na kolodvor, vsega 18 ur hoda, vsa tura iz Trsta in nazaj je trajala 24 ur. Bil je to eden mojih najpomembnejših uspehov v gorah. Pri tem poudarjam, da sta prva naslednika na tej turi za njim dosegla špico šele ob 8. zvečer ter sta morala na njej prenočiti. Vse to je športni moment veselja uspeha, zavest sposobnosti in moči, četudi proč od rekorderstva in časošetja.¹

To treba ugotoviti, ker se privlačuje dr. Kugy-ja za pričo, da alpinistika ni šport, ter zavaja one, ki ne poznajo ne bistva alpinizma ne športa, v zmoto, da je vsak šport nekaj surovega. Iz opisanega srčnega veselja nad uspehom, nad lastno jakostjo na najrazličnejših mestih lepe knjige dr. Kugy-ja prav sledi eden najlepših momentov vsacega pristnega športa: veselje nad lastno zmago in močjo.

Dr. Kugy pa se v svoji knjigi tudi nekam zagovarja pred očitkom, da je vse ture izvajal le z izkušenimi, prvovrstnimi vodniki. Ni mu bilo tega treba, ker je predstavitelj prve velike dobe razvoja alpinizma, kakor je sploh v zgodovini nastopil. Za časa pisanja njegove knjige je bila ta doba med Nemci že daleč prekoračena. Za pravega alpinista velja danes, kdor hodi brez vodnika, v prosti družbi ali pa celo sam.

¹ Ako temu dostavim, da sem isto turo kot dr. Kugy izvršil iz Zájzerske koče do vrha 4.35 zjutraj do 10.45 s počitkom vred, od vrha do Neveje pa v dobrih 2 urah, celo turo v 7½ urah z vštetim počitkom pa v 9½ urah, zopet ne vidim v tem nikakega rekorda, četudi morda je, vsaj poizvedoval nisem nikoli zanj. Vešč alpinist v časovni razliki plezanja mojega in dr. Kugy-ja vidi takoj, da sem jaz zdržema plezal, dočim je moral dr. Kugy rabiti dvojni čas, ker se je od stopnje do stopnje zavaroval po vrvi tako, da je splezal vodnik naprej ter počakal alpinista za seboj.

Prvi so bili angleški športniki-alpinisti, ki so po dolinah okoli Mont Blanca poiskali domače znane drzne plezače in z njimi premagovali vrh za vrhom. Od domačega pastirja in lovca so se učili korak na ledeniku, drsanje po snežišču in plezanje po pečinah. S svojo višjo inteligenco so pridobljeno sposobnost zvišali, so dajali smer iskanju vrhov, obudili zanimanje in zavest svojim spremljevalcem ter iz njih napravili športnike-profesionalce, izvežbane inteligentne vodnike. Sredi preteklega stoletja je čutil vsak najboljši športnik-alpinist dolžnost, jemati s seboj priznanega vodnika, za turiste pa je bila navada hoditi z vodniki tudi na lažje vrhove. S tem je bila dana tudi ekonomična podlaga vodništvu. Brez njega pa težko, da bi se bila alpinistika razvila s tako naglim korakom, kakor se je. Iz knjige »Aus dem Leben eines Bergsteigers« vidi se še to prvo klasično vodništvo. Ni najmanjša zasluga dr. Kugy-ja za razvoj alpinistike v Julijskih Alpah, da je poiskal in izučil pozneje izborna vodnika Andreja Komaca »Mota« in Josipa Komaca »Paver« v Trenti, Antona Ojcingerja v Ovčji Vasi in Pesamosca Osvalda v Piani-Raccolana. Pred dr. Kugy-jem je bil alpinizem v tihi Soški in Belski (Fella) dolini nepoznan. Dr. Kugy prebudil je Trentarje, da so se jeli zavedati pomembnosti svojih gor. Pri današnjih razmerah, ko vsak mladenič pleza prosto po najstrmejših pečinah Alp brez vodnika, plezalec lahko dobi tovariša tudi za še tako nevarno turo, dočim se naši boljši plezalci že skoraj sramujejo hoditi z vodnikom. Dr. Kugy-ja kakor večino prvih klasičnih alpinistov, je soditi s podlage, katero so oni ustvarili. Iz te razrasti se je moralo pozneje to, kar je danes. Treba pa je imeti pred očmi, da prvi vodniki niso bili profesionalci, ampak sprva sami amaterji. Sprejel je spremljanje turista, tujca le oni, ki je čutil v sebi ljubezen do prirode, veselje in moč za udejstvovanje. Bili so to v prvi vrsti divji lovci, ki so to postali ne le iz gole lovske strasti, marveč jih je zavest lastne moči že poprej gnala v pečevje, ali pa kozarji, ki so iskaje izgubljene koze zašli v strmine, na grebene, koder se jim je kazala vsa sila in lepota prirode. Čut divjega lovca in kozarja, da vodi, da je odgovoren za življenje neznanega mu tujca, jih je umski dvignila in ločila iz splošne mase domačinov. Lahko vidimo v prvih alpskih vodnikih cvet domačega alpskega prebivalstva. Le tako razumemo prve alpiniste v družbi vodnikov, posebej

dr. Kugy-ja, pomen prve klasične alpinistike ter njen poznejši razvoj. Dr. Kugy je bil pri vseh turah inicijator in duhovni vodnik. Turo je skrbno naprej proučil geografsko in geološko. Saj je bil temeljni cilj Nemško Avstrijskega Alpskega društva »Erschliessung der Alpen«, odkritje Alp. Komaj se je dr. Kugy zavedel pomena alpinizma, pisal je več ali manj znanstvene članke. Njegov opis Julijskih Alp v velikem delu »Die Ostalpen« še danes služi za podlago imenoslovju našim znanstvenikom in turistom, dasi deloma izgrešeno.

Dr. Kugy nam ostane tako tip klasičnega nemškega alpinista z vso svojo nemško sentimentalnostjo in usmerjenostjo. Vprav čustveno prežeti opisi alpskih tur so njegovo literarno delo tako visoko dvignili nad povprečno alpsko literaturo. Dr. Kugy se tega tudi zaveda, saj mi je z zavestjo pisal »wir Künstler«.

Ne bo odveč, če navedem iz njegove knjige odlomek, ki globoko čustveno vpliva na čitatelje in daje psihologično vpogled v dr. Kugy-ja čustvenost in umetnost. Opisuje na strani 170 I. izdaje turo po severni steni Poliškega Špika takole: »Potem nas je sprejel plitev, strm žleb, ki nas je dovedel v krivulji na desno, potem močno na levo na ozke gredi in na majhno pečnato gredico, nad katero se stena tako visoko in strmo vstromí, da smo se takoj zavedali, da stojimo na prav resnem in morda odločilnem mestu. V tem trenutku pritresli so se k nam tihi, izgubljeni zvoki zvoná. Višarska gora je zvonila poldne. V vroči borbi pozabili smo čisto na čas. Kaka podoba je bila, ko so naši ljudje (bila sta vodnika Jože Komac in Anton Ojcinger) sneli klobuke in obstali za nekoliko trenutkov pobožno nagnjeni proti Višarjem. Božji mir lebdel je v objemajoči slovesnosti nad stenami. Vse slušalo je v pobožnosti in ponižnosti!

Stali smo na glasovitem mestu, pozneje imenovanem »Passo Ojtzinger«. Na levo se izteka strmi raz (Kante) stolpa (bastijona). V prvi tretjini višine pred nami izpodmalja se vodoravno ozko nizdol nagnjeno gredje. Nad tem zareza se ozka, plitva poklina, ki bi omogočila vzpon k širšemu gorenjemu gredju v drugi tretjini višine stene. Šlo je za to, da dosežemo spodnjo gredo, prčimo nekoliko korakov na desno in priplezamo skozi poklino na gorenjo gredo. Lažje poti ni bilo in Ojcinger se je lotil grede. Storil je to prenašlo, ne da bi bil odložil oprtnik, zoper moj poziv. Ko se je pridela tako

visoko v poklino, da je manjkalo do vrha še poldrugi meter, je zaklical, da ne more več naprej, oprtnik ga ovira. Velel sem mu, naj pleza nazaj, a visel je prestrmo, zopet ga je oviral oprtnik tudi v najmanjšem obratu, ki je bil potreben za to. Bal se je, da pade! Zaklical sem mu takoj, naj odvrže oprtnik. Tudi tega ni zmožgal. »Šel bi z njim,« glasilo se je dol in že se zatrese nekaj v glasu kakor obup. Videli smo strašno nevarnost! Tam je visel med nebom in zemljo, ni mogel ne naprej ne nazaj. Vrv, na katero je bil navezan, sem sicer po mogočnosti napel, a edini pomol, katerega sem imel na razpolaganje, je bil premajhen in prenevaren, Ojcinger je stal že previsoko nad menoj, ne bi ga bil mogel držati in potegnil bi me bil s seboj. Kratko sporazumljenje z Jožetom. Od spodaj ni bilo pomoči. Moral bi za vsako ceno nad Ojcingerja. In že je skočil spretno kakor maček s pogledom divje odločnosti na kràj stolpa ter za njim izginil. Trajalo je dolgo, neznansko dolgo! Ako bi me kdo vprašal, bi moral reči najmanj 20 minut, morda pol ure! Ojcinger se je držal hrabro. Prigovarjal sem mu s prav mirnimi besedami, kadar je došel tesnoben klic nepotrpežljivosti in brezupnosti. Uprl sem se, kolikor sem mogel, pazil na vrv in izračunil skrbno vse mogočesti za primerljaj padca. Od Jožeta se še zmeraj ni nič videlo ne slišalo. »Ne morem več,« je jeknil Ojcinger, zapazil sem s strahom, da so se njegova kolena tresla. Lej kamenček! Jože se je prikazal brezzvočno nad nami. Kakor orel z razprostrtimi krili lezel je nizdol. Izvršil je bajeslovno delo! Nikdar več se tista mesta ne preplezajo! Brž navezal je svoj pas na slečeno suknjo ter spustil konec do Ojcingerja. Temu se je posrečilo z zadnjo močjo za silo privozlati jermen na vrv, Jože ga je povlekel kvišku in skoro na to je ležal Ojcinger izčrpan na gorenji gredi. Oba dva sta se morala nekaj časa oddahniti. Potem sta vrgla vrv dol, pustil sem slediti Bolaffio (spremljevalca-alpinista), nato oprtnike in cepine, zadnji sem sledil sam. Žleb spada med najtežavnejše, kar sem jih preplezal.«

Ganjen, napeto sledi čitatelj temu popisu. Da je dr. Kugy pri tem resničen, da govori, kakor čuti, moramo verjeti, da je vse le poetično opisano, pa slutimo. Vsi globoki občutki opasnega položaja nas navdajajo, občudovanje drznega Jožeta se pridruži. Nočem kritizirati tehnično stran opisa, marveč rajši dodam svoj opis iste ture,

da pokažem kontrast. Šest let za dr. Kugy-jem sem z istima vodnikoma Jožetom in Ojcingerjem napravil prav isto turo po severni steni Poliškega Špika, le da pozneje, jeseni, pod najneugodnejšimi plezalnimi pogoji. Ob »Passo Ojcinger« sta me vodnika opozorila. Stena se mi ni zdela pretežka, seveda za normalno obloženega človeka. Ker sem na svojih turah vedno breme delil z vodniki, Ojcinger ni bil preobtežen, dočim je Jože Komac kot prvi plezalec na težkih turah itak hodil vedno brez bremena. Jože mi je pokazal rob stolpa. Pod steno pred nami vodila je vodoravna ozka zagata v steni, ki bi komaj dovolila pretisniti se. Pod zagato je orjaška, več sto metrov visoka stena, ki se navpično izgublja v globočino. Res grozen, a veličasten pogled! Bliskoma premeril sem žleb nad menoj in zagato s prepadom na desno pod njim. Ojcinger se je pripravljaj, da bi preplezal žleb in me potegnil za seboj. Obotavljaj se ni prav nič, ker se je čutil dovolj prostega, ter je steno tudi preplezal brez težave. V Planinskem Vestniku, XV. str. 18 sem opisal turo takole: V treh četrtninah ure smo priplezali do doliča in snežišča in precej strme skale nad njima, katero je bilo treba previdno preplezati. Nato dalje po platéh in po ozki gredi na desno. S te grede se dviga tri metre visoka skala, ki skoraj visi nad človeka, ima pa gori dobre oprijeme. Skalo smo preplezali tako, da je zavzel Komac pod njo pozicijo, na to je stopil Ojcinger in splezal čez skalo, za njim pa ravno tako jaz. Komacu je pomagal Ojcinger z vrvjo. To mesto je jako eksponirano, ker je za stop malo prostora in pod skalo strmo doli prehaja plat v prepade. Dalje po platéh do precej širokega kamina, iz katerega leve strani se dviga, kakor ga je imenoval dr. Kugy, »hudo mesto«. Tu je namreč pri prvem pristopu dr. Kugy-ja Ojcinger skušal splezati iz kamina naravnost po približno 15 m visoki, skoraj navpični pečini navzgor. Ker pa ni bil snel nahrbtnika, je prišel v položaj, da ni mogel ne naprej ne nazaj, ter se je prav s težko silo rešil. Čez to pečino sta vodnika potegnili dr. Kugy-ja, pozneje tudi češka turista Čermaka in Dvorskega. Iz imenovanega kamina, ki je podoben malemu doliču, vodi v vodoravni črti ležeč kamin. Pod kaminom gubi se več sto metrov globok, skoraj navpičen prepad. Kamin je približno 30 cm širok in ozek, tako da človek tudi brez oprtnika prav težko pleza pod skalo skozi. Za plezanje po trebuhu nima skoraj nikakega prijema. Zaradi tega obideš ka-

min tako, da previdno staviš noge v ozke skalnate stopnjice v steni pod njim, z levo roko pa se opiraš ob dno vodoravnega kamina. Tako greš pokonci ob steni naravnost nad prepadom. Ker je Komac vedel, da imam sigurno hojo in da me prepadi bolj zanimajo, nego strašijo, mi je brez drugega predlagal, naj grem za njim, da ne bomo tratili časa s steno. Ker sem zase prepričan, da obstoji nevarnost v negotovosti in omahljivosti ali pa v organski napaki človeka, zaradi tega ne priznavam opasnosti v tem, da človek stoji ali pleza nad prepadom. V tem oziru je zame plezanje v telovadnici prav takó nevarno kakor v gorah. Treba vaje tam in tu in vaja dela človeka v telovadnici in v gorah sigurnega. Razlika je le ta, da v telovadnici ne deluje fantazija, ki se v gorah po orjaški okolici razburja. Groza sama izhaja pa vedno le iz fantazije. V planinah se torej kakor v telovadnici prepuščam hladnemu razumu.

Na ta način smo obšli tako zvano hudo mesto dr. Kugy-ja v nekoliko minutah.¹

Tam poetični opis dr. Kugy-ja, ki nas pretrese, tu hladna refleksija in poročilo. Zavedam se, da mora vsak opis biti, ako ni zgolj poročanje, čustven, t. j., mora odražati gibljuje duše in ganotje, kakor pravi Dauzat: »Hladno in suho naštevande, pa če je še tako umetno sestavljeno, nas pušča neobčutne in ni v stanu izraziti ljubezni do prirode. Rousseau pisal je s čustvom. Spominjal se ni toliko stvari samih, nego ganjenosti, ki je zanj prihajala od njih.

Dr. Kugy je turo opisal iz fantazije kot umetnik, jaz poročal sem, ne da bi dal mesta svoji čustvenosti, ne da bi hotel obujati o istinitem dogodku v čitatelju táke.

¹ Ko sem pisal poročilo za Planinski Vestnik, nisem znal o turi Zanettiga in dr., niti dr. Čermáka in Dvorskega v isti smeri. Dr. Kugy pa sam poudarja, da svoje ture ni bil še opisal. Prišel sem torej do znanja opisa šele, ko sem čital dr. Kugy-jevo knjigo l. 1927.

I have not loved the world, not the world me,
 — — — — — nor bowed.
 To its idolatris a patient knee — Svetá jaz
 nisem ljubil, svet mene ne,
 malikom njega klonil nisem se.

Childe Harold III. 93.

Noče biti neskromen, ako tudi sebe smátram za poseben tip slovenskega alpinista. Zavedam se, da sem hotel hoditi svoja pota, da mi tudi ves preprosti turizem, ki se je širil po ustanovitvi Slov. Plan. Društva, ni zadoščal, da me je celó od sebe odvrčal. Pred ustanovitvijo, takrat ko sem prvič pohajal na visoke gore, o slovenski alpinistiki ni bilo sledu. Kolikor poznam zgodovino alpinistike na naših tleh, poznam iz prvega desetletja XIX. veka le enega alpinista, kanonika Valentina Staniča. Bil je pravi alpinist po duhu in udejstvovanju, ni bil samo nedeljski izletnik, nele samo vztrajen turist, ljubitelj prirode in cvetja, kakor v 60. letih Kadilnik. Prvih alpinistov v naših krajih: dr. Ružičko, dr. Dvorskega in dr. Čermáka iz početka XX. veka pa ne štejem med slovenske alpiniste, ker so bili po duhu in delu Čehi, dasi organizirani v Praški podružnici Slov. Plan. Društva.

Tudi jaz nisem mogel biti drugega nego plod rodú in okolice, ozkih naših kulturnih razmer.

Sin malega obrtnika, ljubljanskega čevljarja z družino 10 oseb, zaprto v enem samem tesnem prostoru, poleti zadušnem, pozimi ledenem. Vsak goldinar veliko bogastvo, odtegniti se mora od ust vsakdanjega kruha. V prvi mladosti me je mati poslala na Polico, dolenjsko hribovsko vas. Tam sem kot kozar začutil razliko mestnega nezdravega življenja delavskih družin in solnčnega, svetlega življenja, ob zdravi preprosti kmečki hrani na deželi. Črn sok z mlekom zjutraj in zvečer, ali v oblicah krompir. Prtneno srajco in prtnene dokolenke. Spal sem v senu, v vzdušnih svislih, zjutraj za rana s kozami na pašo, cele dneve, jeseni celo tedne, prosto po livadah in gozdovih. Kaka razlika življenja! Odtujil sem se tako zgodaj mestu in rodbini. Otrok, presajen iz mesta na deželo, sem moral kmečko življenje občutiti vse drugače nego kmečki otroci, vzrasli tam. Čutil sem, četudi podzavestno, dva različna svetova.

Prišla je šolska klop v mestu. Dokler je mladi duh navezan na prvi pouk z njegovimi novostmi, dokler sečitajo blage povesti iz človeškega in živalskega čustvenega življenja, povesti o Kristu, zavzeto slediš. Ko pa ti prično mehanično vtepati v glavo nerazumljive nemške, latinske in grške besede, ko ti hočejo razlagati in dokazati pótém razuma neskončno meglene verske resnice, pa ti razum in vera omahneta. Doma tesnoba revnega življenja, v šoli še revnejša duševna, prava mehanično-idejologična natezalnica, ali se ti ne upre vsa tvoja notranjost? Le ob počitnicah zopet okrevanje v prosti prirodi, celo leto hrepenenje, vrniti se v njo! Tako sem prišel l. 1873 na Gorenjsko, na dom svojega šolskega prijatelja v Zaspu po domače »pri Trseglavu«. Dobil sem tam za vélike počitnice preskrbljenje proti temu, da sem pomagal pri poljskem delu.

Poslali so me nekoč z vrstnikom Martinom na górenjo planino Krme po skuto. Zjutraj zgodaj sva odšla preko Gorij in Krnic. Prvič v življenju sem zagledal orjaške pečine, ki se grade pod Triglavom na levo in desno: Debela Peč in Rjavina, Draški Rob in Virnar. Kako grozít strmi pogled, kako se odpira srce v prostem alpskem vzduhu! Domenila sva se s tovarišem, da bi polezla tudi na vrh Triglava. Slišala sva sicer, da je strašno po robu vrha, pa nič za to; ako so prišli drugi, prideva še midva. Doma itak ne poveva nikomur.

Dospela sva v Zg. Krmo. Čez noč je prihrumel vihar, zapadel sneg in zjutraj v prvi zori so naju klicali pastirji gledat tropo divjih koz, ki je pribežala pred snegom. Kako presenetljiv pogled na pobeljene planine in gibke gorske živali!

Morala sva nazaj. Iz spodnje planine sva nesla menjaje se uro za uro težko breme 20 starih funtov skute v cajni, natakneni za hrbtom čez rogovilo dveh rogov. Dolga je bila pot, zatekla ramena in vendar pod vtisom preživelega in novega nisem čutil trudnosti do doma. Bolj izmučen nego sem se zavedal, sem molil z družino po večerji kakor po navadi dolgi, dolgi rožni venec. Klečé na klopi pri peči sem zadremal in trdo zaspal, zdrsnil s peči na klop, s klopi na kamenita tla in spal naprej. Splašili so me z mrzlo vodo. Moj prvi občutek, ko sem se zdramil je bil, da sem rešen rožnega venca in smem iti spat omamljen od nepremagljivih vtisov minulih dni.

Skoro potem očaral me je pogled z vrha Zabrežkega Stola v lunini noči. Čez dan smo grabili seno na sečnem pobočju. V večernem hladu ob polni luni pa smo grabljevcu polezli na vrh, takrat še samotni, brez zavetišča. Blejsko jezero, orjak Triglav, na sever alpski snežniki, vsa ta neznanska krasota pod nami in nad nami! Kakor prej grozota triglavske pečine, tako me je prevzelo veličastvo miru in lepote svetle alpske noči. Ne le neizbrisljiv spomin, pričetek zavesti novega življenja!

Psihoanaliza uči, da je človek najbolj pristopen čustvenim vtisom, ki za vse življenje dajejo smer v dobi, ko se razvija spol. Bil sem v taki dobi. Pogled na veličastnost in grozoto Alp, zavest z lahkoto premaganega truda se je zagrebla v mojo dušo. Še močneje je nastopila reakcija proti zaduhlemu mestnemu življenju, še upornejši protest zoper obiranje in klevetanje malomeščanske družbe, duhomorni šolski pouk, razum ubit po praznem razlogovanju. Tako me je vlekla nase z vso neodoljivo silo mogočnost prirode in nje veličastna tihota, želja po telesnem trudu, ob enem pa globoka želja po samoti in spoznanju samega sebe, proč od družbe. Postal sem samotar. Čakal sem težko in komaj počitnic. Niso mi več zadoščali pohlevni dolenjski hribi, ne mični vrhovi širne ljubljanske okolice.

Leta 1874 me je vzel s seboj poznejši svak, učitelj Anton Razingar, v Rovte pri Sv. Križu nad Jesenicami. Tam sem ga spremljal, ko je ribaril postrvi. Od tam sem prebrodil vse vrhove od Kočne pa do Kepe. Nekoč sva šla ob lepem vremenu zarano zjutraj od doma na Rožco. Jele so se nabirati megle, pridrželi so težki oblaki, blisk za bliskom, grom za gromom je udarjal, skozi valove goste megle sva hitela naprej, prešla megleno plast, stopila iz oblakov na solnčno temo gore. Pod nama se je valila ogromna gmota oblakov, v njih so švigali bliski, bobnelo je votlo grmenje, nad nama pa svetlo, jasno solnce, daleč v krogu blesteči vrhovi svežega snega Triglava in Severnih Alp.

L. 1875 sem bil na Kamniškem Grintovcu. Vse leto je kluvalo v meni, da moram na višji vrh prav sam, da tega nikdo ne ve in ne zna, saj bi tudi ne smel nikomur praviti. Z nekoliko deseticami v žepu sem se odpeljal z gorenjsko železnico do Kranja, kajti takrat

ni še bilo Kamniške. Iz Kranja sem šel peš do Kokre in na večer do zadnjega kmeta pod robom. Dobil sem ležišče v senu in obilno kmečko večerjo zastonj. Takrat so bili turisti redki in dijaku je kmet rad postregel. Zjutraj zgodaj, ko je komaj danilo, sem odšel na Kokrsko sedlo in zlahka na vrh. Kaka slast biti sam, uživati sam ne le prirodno lepoto, tudi zmagati strah in priti do velikega cilja! Bil sem še dovolj zgodaj peš preko Kamniške Bistrice v Ljubljano nazaj. Samotna, dolga pot mi je dala zavest vztrajnosti in volje. Morda sem se takrat, ko sem dolgo, samotno pot premišljal in premišljal, odločil, da pustim gimnazijo in prestopim v učiteljske. Kar me je mikalo, je bila misel, da pridem kot učitelj med prosto ljudstvo in prosto prirodo. Hotel sem se zatopiti v njo, daleč proč od mestnega življenja.

Dobil sem čez leto dni ugodno mesto v Postojni.

Prehodil sem vse vrhove Javornika, Nanosa in Snežnika. Po zimi nabiral sem mahove in lišaje, po leti trave in cvetlice. Z učiteljem Kavčičem sva dosegla, da je okrajna učiteljska knjižnica nabavila mikroskop, veliko Leunisovo prirodoznanje in Kalwer's Käferbuch. S Kavčičem sva drugo leto nabirala žuželke, lovila metulje in kače, čez zimo pa gatila ptice. V kakem spominu so mi solnčne dobrave Postojnske planote, temni gozdovi od za Nanosa do Planine in Cerknice! Zašel sem bil nekoč že proti večeru v hojevi gošči. Zaman sem iskal izhoda, moral sem prenočiti v globeli, posejani z mehkim igličevjem, pod orjaško hojo. Takrat sem izgubil bojazen pred temo in nočjo. Ob rani zori sem skoro našel pot do doma, prišel še pravočasno in svež v šolo.

Mlad človek mora ljubiti in ljubil sem cvetje v prirodi, otroke v šoli. Rastline so mi bile živa bitja, kakor da bi se pogovarjal z njih lepoto in čudnostjo. Tudi pozneje v Alpah nisem trgal cvetja, sleč, murka sta mi bila preljuba. Natrgal sem že mož morda vsega kakih 20 očnic na nepristopnejših krajih v spomin dobri ženi Mariji. Našel sem jih zopet, ko je odšla od mene za vedno!

Preplezal sem skoro vse takrat znane kraške jame. Globok vtis zapustila mi je Divja jama nad Orehkom. Zlezla sva s součiteljem Kavčičem v temno žrelo in prišla do stranske jame, polne človeških črepinj in kosti neznanih živali. Moj tovariš se je zdrznil

in bežal plaho iz jame, jaz pa sem objestno valil črepine v brezdno ter bos, plezajoč po opolzskem ilnem, strmem skalovju brez vrvi in vsacega orodja, zanašajoč se na svojo moč in voljo, došel do talne vode na dnu hriba. Pripelzal sem izmučen komaj zopet na dan. Plezaje nisem bil čutil prevelikega telesnega in duševnega napora. Šele, ko sem prišel domov, je nastopila reakcija živcev in huda mrzlica je bila prva, četudi kratka bolezen v mojem življenju.

Dasi sem opravljal ugledno svojo službo kot učitelj in me je mladina vzljubila, saj sem živel le z njo in zánjo, niso avstrijske oblasti prenesle moje nebrzdane svobodoljubnosti. Vrgle so me radi antipatrijotičnega mišljenja in na podlo ovadbo součitelja-nadzornika na cesto. Dobil sem skoro mesto kot privatni učitelj v francosko-švicarski družini Proglerja, lastnika velikega, modernega hotela »Adelsbergerhof«. Tam ustavljali so se ameriški, angleški, francoski, ruski in nemški turisti, ki so bili privabljeni gledat svetovni zemeljski čudež Postojnske jame. Sem in tja sem jim služil za vodnika, tudi na gore. Ob nedeljah sem bil prost. Javornik mi je bil navadno izletišče s svojo bogato junijsko floro in razgledom po Gorenjem Krasu. Edini prijatelj, s katerim sem občeval, je bil kaplan Resnik še izza časa učiteljevanja. Ž njim sem se potezal za vsemogočnost prirode, on skušal je uveljaviti svojo teologijo, da bi me spravil na pravo pot, jaz sem iskal boga v neskončnosti prirode, on med vonjem in kadilom v cerkvi. Ostala sva prijatelja, prepričal pa me je le o lepoti Eneide, katero mi je čital in razlagal ter me pridobil za nadaljevanje študij.

Kakor mi je bila naklonjena Proglerjeva družina, tako sem se z mukami odtrgal iz njenega zavetja. Zaman so mi obljubljali položaj meščanskega učitelja v Genevi, brž ko končam pouk v rodbini. Hotel sem živeti, če tudi skromneje, v domovini. Jeseni leta 1880 sem odšel v Trst. Jel sem se učiti in pripravljati za maturo na gimnaziji. Zasedel sem se za knjigami. Prej vaje prostega življenja v svežem kraškem vzduhu, mi je zastala kri, došel sem na kraj življenja. Zdravnik mi je na zahtevo jasno povedal: »Poberite svoje knjige, ako hočete umreti doma!« Nisem se udal. Kakor klic, poln nade, se je oglasilo v meni: pomaga ti vsemogočna priroda. Prvo lepo januarsko nedeljo sem hitel na prosto, hotel sem črpati moči iz bližajoče se pomladi. Šel sem preko Doline in Bazovice,

čez Kras in po stari cesti v Trst nazaj. Zgrudil sem se izmučen, ko sem stopil pozno v večer v svojo sobo. Ko so se mi zapirale oči, sem jemal slovo od življenja. A vendar sem okreval. Zaupal sem se bil prirodi, dala mi je novega življenja. Ostalo mi je vedno čustvo hvaležnosti do matere prirode. V vsakem težkem položaju svojega življenja sem hitel v gore in tam premagal vsako telesno in duševno bol. To so bile meni od tedaj gore! Bile so mi življenje, ne pasivno uživanje, ne zabava, iskanje življenja v trdem naporu!

L. 1881 sem prišel na Dunaj v družino krščenega Žida urednika gospodarskega dela »Neue Freie Presse«. Videl sem tam marsikaj. Čez poletje je družina zahajala v Salzkammergut. Tam sem šele spoznal alpinistiko kot šport, kakor se je gojila med Nemci. Od nemških vodnikov sem se učil rabe vrvi in gorskega orodja, opazoval tehnično delo alpinista. Tam so se mi pa tudi prignusili bogati, po zadnji modi opremljeni turisti. Dobil sem vsako leto dopust, tega sem izkoristil, da sem prehodil Salzkammergut, preplezal vrhove Štajerske in vzhodne Tirolske. Vendar je bilo plezalstvo in hoja na samem takrat tudi med Nemci redek pojav. Ko sem nekoč poleti 1882 prenočil pod vrhom Schafberga in že zjutraj zarana še v mraku priplezal sam po severni strani, sem dobil na vrhu dva angleška turista z dvema domačima vodnikoma. Turista sta me preplašeno gledala, vodnika pa jela pošteno oštevati češ, da ni dovoljeno plezati po takih stenah ter sta mi grozila, da me ova-dita okrajnemu glavarstvu.

Med tednom sem često, ker sem moral opravljati čez dan po-sle, na večer po obedu izginil v gore, vsako lepo soboto in nedeljo do ponedeljka zjutraj pa prav gotovo. Nepozabna mi ostane noč na Traunsteinu nad Gmundskim jezerom. Sam v luninem svitu na vrhu, pod menoj mirna gladina jezera, leskeče alpske vrhove daleč okoli sebe. In zopet v temni mlajski noči, polni neizmerne čara v skrivnostni tihoti!

L. 1884 me je zanesla služba vzgojitelja v družino imovitega avstrijskega aristokrata ob Blatnem jezeru na Ogrskem. Za po-čitnice sem prehodil Bákonjske vrhove. Kako bajna noč na Tihanj-ski Opatiji nad Blatnim jezerom, madjarskim morjem! Kak rajski pogled z Badačonja med samimi vinskimi goricami! Stopil sem

nekoč nanj lačen in žejen. No, prvi pogled na jezero, vinske gorice, veličastni Bakonjski gozd me je prevzel tako, da sem v hipu pozabil na lakoto in žejo. Oglasila se je zopet po prvem presenečenju. Grozdje okoli mene je bilo že zorno. Daleč okoli ni bilo človeškega bivališča, vse tiho, že sem segal po sadju, ko se oglasi v meni, kakor materin glas: »Ne kradi!« Zdrznil sem se, roka se je odmaknila in zatopil sem se v pokrajino. Kolikokrat sem bil kot deček napolnil žepe s sadjem, ne da bi si mogel očitati tatvino. Božji dar! Estetično čustvovanje pa je bilo vzbudilo najglobljo etično struno, preglasila je čut lakote in žeje. Popoldne korakal sem po prašni cesti proti Keszthely-u. Nisem dobil medpotoma ne krčme ne hiše. Ob cesti v popoldanskem žaru sem prišel do jarka z vodo. Odmaknil sem zeleni krak, ter napravil par požirkov že smrdeče vode. Po večerji v Keszthely me je napadla mrzlica, vedno hujše, vso noč! Kljub temu sem zarana odrinil.

Kako čudežna pot skozi velike hrastove gozdove grofa Festičiča! Orjaki poldruga metra in več premera, da se je izpod vejja gori visoko videla kakor iz brezdna lisa temnomodrega neba. Težko sem hodil, zdelo se mi je, kakor da bredem. Proti koncu četrte ure hoda sem se jel opotekati, moral sem leči pod orjaški hrast in se izgubil. Ne vem, čez koliko časa me je zbudilo drdranje voza. Planil sem po koncu. Bil je Žid, ki je šel na sejem v Tüškevár. Pogodil sem se za goldinar, se vrgel na slamo ter zadremal. V Tüškevárju so mi odkazali — bil je semanji dan — slamo na škednju. Proti polnoči sem zaspal. Zjutraj je bil že velik dan, ko sem se splazil iz slame ter polezel na strmi Kalap. Pot je splavil bolezen iz mene. Zvečer sem bil že v Stolnem Belem Mestu (Székesféhervar).

Služba me je dalje zanesla v Tučempe na rusko ravan. Preživel sem kruto polsko-rusko zimo, prehodil Karpate med Lvovom in Munkačem. Novi vtisi mogočnih gozdov, snežnih poljan in bridkega, a svežega mraza! Jeseni l. 1884 sem bil zopet v Salzkammergutu. Vsako lepo soboto sem odšel po obedu okoli 19. ure zvečer iz grajščine Traunfall in po noči do pristopa Alp, da sem bil v ponedeljek zgodaj na svojem mestu nazaj. Vse počitnice po vrhovih.

Jeseni istega leta sem se po končanih juridičnih študijah vrnil izmučen v domovino.

Gnalo me je primerjat domače Alpe s tēm, kar sem drugod videl in doživel. Tako sem krenil o prvih počitnicah preko Polhovga Gradca na Črno Prst, skozi Bohinj v Savsko dolino, preplezal severno steno Mojstrovke. Nepozaben mi je glas opoldanskega zvona iz Rateč, ko sem stopil na rob. Kakor oznanjenje zmage nad seboj, kakor oznanjenje novega življenja! Prehodil sem slovensko Koroško čez Ture in Gosposveto, Celovec, Vrbo, Plasiško jezero, Lubelj v Ljubljano nazaj. Drugo leto na Triglav. V dolgi nočni turi z Bleda čez Pokluko, na Konjščico, Tosc, v takrat samotno Velepolje. V koči sirarja Blažka iz Podjelja sem bival teden dni. Torej zarana me je Blažek spremil naravnost ob Mokri Skali do Marije Terezije kočē. Pot od tod na Triglav je bila za silo nadelana, v žlebu nad Malim Triglavom zagvozdено poleno. V sredo na Čikelman in Virnar. Čital sem pozneje nekje spor, kdo je bil prvi na njem. Morda sem bil jaz, brez orodja in priprave v svoji lahki in oguljeni poletni obleki! Četrtek zopet na Triglav. Petek spremil sem tovariša, učitelja Ciperla preko Hribaric v Bohinj, soboto čez Voje nazaj. Nedeljo zopet na Triglav, kjer sem na vse zgodaj našel skupino nemških turistov. Izvedel sem, da odvarjajo Dežmanovo kočo nad Peklom. Hajd nazaj v Velepolje po svojo bisago, nazaj na Triglavski vrh in za nemškimi turisti čez Triglavski ledenik do Dežmanove kočē. Videl in slišal sem nemško slavo v Julijskih Alpah, takrat nam neznanim!

Socijalne in politične razmere v domovini so bile tedaj silno mizerne. O slovenski turistikni ni bilo govora! Tem bolj mi je jela prijati hoja po samem. Bilo mi je kakor odrešenje iz tesnih razmer, zame poniževalnih s političnega, narodnega in družabnega stališča. Prebolel sem v prirodi in samoti tudi ono duševno bol, ki čaka skoraj vsakega mladega človeka, ko išče sebi enako bitje. V trdi zimi po prečuti noči sem v prvem jutranjem mraku po gosti megli in škripajočem snegu iskal rešila duši v krutosti prirode. Ko sem se dvigal iz dolinske megle po rebro na solnce proti Sv. Katarini, sem polagoma začutil, da sta mi veličastvo prirode in trdi telesni trud dala vnovič samozavesti in življenja.

Usoda me je zvala v Trst. S skromnimi sredstvi sem porabil vsako nedeljo, da sem prehodil zgornjo Istro in Kras tako daleč, kakor nese noga vztrajnega turista na dan.

Novo alpsko življenje mi je prinesla šele premestitev za sodnika v Tolmin. Vrhovi od Črne Prsti do Krna, Stol, Matajur in Kanin so mi bili pri roki, prehodil in preplezal sem njih stene in vrhove na vse strani, vedno sam, bilo mi je odlastek od tedenskega duševnega dela pri sodišču in še bolj prazne uradniške družčine.

Leta 1891 sem izvršil prvo zimsko turo v naših Alpah iz Tolmina čez Ravni in Rodico v Bohinj. Svetli zimski dan in izredno ugodne snežne razmere so mi odprle lepoto zimske prirode, vzele bojazen pred zimo in snegom v gorah. Od takrat nisem delal več razlike tur poleti in po zimi, bilo mi je enako lepo, eno bolj vabljivo kot drugo. Na zimskih turah čutil sem se še bolj samosvojega, ko sem hodil po snežnih vrhovih in poljanah zapuščenih naših planin. Na Črni Prsti sem poznal vsako strmáľ ter proučeval snežne razmere. Ob vsakem vremenu, v vsakem mesecu sem zahajal nanjo, ko je snežilo po dva dni in zapadlo sipkega snega na metre ter videl, kako se tvorijo in padajo plazovi.

Od l. 1895 so me goriške razmere zavedle v politično vrvenje. Vsekdar sem kot intelektualec in še kot jurist čutil in poudarjal dolžnost javnega dela. Na Dunaju sem se bil skrbno pripravil na politično udejstvovanje. Stal sem nekaj let v prvih vrstah političnih bojov na Goriškem. A »politisch Lied, ein garstig Lied«. Zdelo se mi je včasih, da me umazanost političnih sporov, malenkostni egoizem, ki me je obdajal, ugonobi telesno in duševno: laž ljudstvu, varanje med seboj!

Sv. Gora nad Gorico mi je bila kakor križev pot rešitve, Krn, Kanin sta mi bila kakor angel varuh telesnega in duševnega zdravlja. Daleč po Karniških Alpah me je zanesla noga, med dobro, nepokvarjeno ladinsko ljudstvo.

L. 1902 hodeč po Kaninu, sem prišel v dotiko s češko skupino Dvorskega. Češka mladina me je prvič opozorila na domačo organizacijo turistik in ono med češkimi turisti. Do takrat nisem bil član nobenega alpskega društva. Po kočah se nisem ustavljal, bile so mi tuje, nepotrebne. Tudi v spominskih knjigah po vrhovih se nisem vpisoval, zdelo se mi je prazno hvalisanje. V češki družbi se mi je šele obudila želja in dolžnost sodelovanja. Včlanil sem se v Slovensko Planinsko Društvo, Società alpina friulana, Nemško

Avstr. Alpsko Društvo, ter jel s slastjo čitati alpinske knjige. Odločil je dr. Švigelj, ki je bil l. 1905—1906 prehodil Julijske Alpe in apeliral name, da je dolžnost alpinista, da ne uživa lepote alpske prirode sam, marveč da dá izraza svojemu doživljanju. Lotil sem se pisanja in od takrat čutim, da je vsa moja alpinistika morala poprej ostati mrtva in brezpomembna za druge, da je bilo vse dotlej le moja radost, le moje življenje. Do takrat nisem zapisoval svojih doživljajev, imen vrhov, rastlin in poslovic. Ko se je prof. Pajk obrnil name, naj mu za nameravani slovenski zemljevid napišem imena zapadnih Julijskih Alp, sem se zavedel, da je za to treba sistematičnega dela. Tako sem se lotil preiskavanja Julijskih Alp od doline do doline, od vrha do vrha, poiskal domače pastirje, večš domačega življenja in zapisaval vse, kar se je dalo še ohraniti. Vsako leto sem predelal vsaj eno skupino. Prečil sem vrhove iz doline v dolino, plezal po celih grebenih. V Planinskem Vestniku pa sem našel le skromno mesto. Alpinistika se med nami še ni bila ukoreninila. Ko sem spisal prvi članek o alpinizmu, je imel urednik težave, da ga je natisnil. Sodili so nekateri, da je panteističen. Za priloge člankov je bilo premalo ali nič prostora. Zato mi je napravilo posebno veselje pohvalno priznanje bivšega vojaško-zemljepisnega zavoda na Dunaju, ki je sprejel v zadnjo Lechnerjevo izdajo Zapadnih Julijskih Alp za Kaninsko skupino celoma moje imenoslovje, za Koroško se niso upali.

A odtlej pa tudi nisem več čutil onega preprostega, iskrenega veselja do plezanja in samotne hoje po gorah, vezala me je dolžnost sistematičnega dela. Četudi sem preplezal na novo skoraj vse severne stene Julijskih Alp, sem jih predelal miselno s ciljem proučavanja. Zdi se mi pa, da sem pravi alpinist postal šele takrat, brez strasti in želje priznavanja. Smiselno, neprestano delo, mir v sebi in vsemir v prirodi kazal mi je smisel življenja. Pa še nekaj mi je dal alpinizem! Ko sem jel nabirati toponomastične in terminološke besede v spremstvu starejših pastirjev, našel sem stik človeške misli s prirodo. Razvila se mi je jasna zavest ljubezni do rodne grude, ljubezni in spoštovanja do našega preprostega človeka. Nacijonalizem kot nositelj tekmovanja plemen in narodov odbil me je bil že davno od sebe. V njem pokazala se mi je za časa političnega delovanja gonilna sila nacijonalizma: sovraštvo, homo

homini lupus. Ozki stik z našo zemljo in preprostim ljudstvom odkril mi je šele bistvo narodnosti: spoznanje vrlin in svojstva preprostega ljudstva v svobodi na lastni zemlji. Videl sem odsev mogočesti in lepote naših gor na um našega človeka. Tako sem našel, da je slovenski pastir v gorskih zatišjih, vzgojen v stiku s narodo, ohranil vse vrline človeka, ki živi netaknjen od svetske kulture, sam zase proč od zgodovinskega vrvenja. Nikjer v naših Alpah nisem dobil sledov tujstva, vse, kar je tujega se najde šele v pozni zgodovinski dobi. Našel sem prvo kulturo ljudi, kulturo, ki je bila podlaga razvoju vsej prvotni evropski kulturi, ki sedaj po veliki vojni, ki je razbila stare klasične ideologije, sili na dan, kultura srca, resnice in svobodnega življenja. Videl sem, da je vsa evropska kultura in civilizacija plod bojev, ognja in meča, gospodstva enega nad drugim. Velika revolucija, ki se danes v človeku vrši, ni družega, nego da velika masa, ki je do sedaj služila gospodarju, zahteva svoje polne človeške pravice. Tako sem dobil novo smer mišljenja in udejstvovanja: išči vire človeške zgodovine proč od arhivov, iz njegovega prvotnega preprostega življenja v dotiki s narodo samo.

Ako na sebi premislim razvoj alpinizma, imenoval bi prvo dobo svojega potovanja — igro. Hoja po gori je bila kakor veselo ranjanje brez misli, prevešček življenskih moči. Pozneje je bil beg v narodo, beg pred mestnim življenjem in pred notranjo čustveno in miselno tesnobo. Še pozneje postala je ljubezen do lepote in veličastja prirode, ljubezen do telesnega truda s samozavestjo telesne in duševne moči — šport. Sledilo je v zreli dobi spoznanje neskončnosti prirode in neskončnosti lastne notranjosti, spoznanje enote sebe in prirode.

Nemilo je velika vojna prerušila moje vsakdanje delo, zrušila plodove tega dela, moje načrte in nade za bodočnost. Preračunil sem, da končam svoje delo v Julijskih Alpah do svojega šestdesetega leta, t. j. do 1918. Takrat bi se bil odtegnil dnevnemu delu. Saj sem moral vse svoje ture izvajati na nedelje in praznike ter velike počitnice. Usoda in poklic odkazovala sta mi torišče za alpinistiko. Hrepenel sem v gore kakor jetnik iz ječe. Dnevno delo me je vezalo. Že l. 1918 bi bil imel končano imenoslovje Julijskih Alp, nabrano vso gorsko terminologijo. Temeljne izraze, nabrane v čisto

slovenskih Alpah, hotel sem primerjati z onimi v Visokih Tatrah v Transilvanskih in Dinarskih Alpah, v Rila Planini, z onimi v bavarskih, alemanskih, ladinskih in piemonteških Alpah — saj tja kažejo vsi sledovi alpske pastirske prve kulture. Vojna pa mi je razbila nabrano premoženje. Novembra 1. 1917 sem videl zadnje plamene iz razvalin svoje sreče. Znova v jarem vsakdanjega življenja!

Po Kobariškem porazu Italijanov ustanovila je avstrijska vlada odbor za obnovitev Goriške-Gradiščanske. Vlada me je poklicala kot zastopnika primorskega slovenskega delavstva. Odkazali so mi poročilo o stanju naših planin. Bila mi je prva tolažba po vojni, dobil sem zopet smer življenja. Goriške planine ležale so z malo izjemami vse ob vojni črti od Kolovrata do Matajurja, na Stolu, Krnu, Kaninu, Jerebici. Od maja 1918 do septembra sem prehodil 53 planin, polezel še enkrat na vrhove Goriških Predalp in Alp. Videl sem sveže sledove krvave borbe, razkopana slemena, okrnjene vrhove; planinske stanove, vasi v razvalinah, zelene planine jalove. Žal, da nisem fotoamater, kaj bi bil lahko opisal in pokazal!

A še enkrat sem predelal zapadne Julijske Alpe, pregledal prejšnje desetletno delo ter se vrnil okrevan na duhu in telesu na dnevno delo nazaj.

Ako izluščim iz individualno-psiholoških podatkov glavne momente, sklepam: na vsakem človeku se alpinizem razvija precej determinirano po rodu in okolici. Dr. Kugy iz udobnega življenjskega položaja, v blagem miru svoje rodbine in družljivosti nemške kolonije v Trstu moral je postati alpinist-estet, užival je v polni meri lepoto in mir življenja in prirode. Dr. Jug in jaz sva se izbegana in izmučena zatekla v prirodo, v njej našla višje moči in osvežila sebe v težkem boju z življenjem. Tudi naju je objemala lepota prirode, vsaj jaz našel sem mir svoji duši v njej. A glavni psihološki moment pri enem in drugem je bilo premagovanje telesnega truda, premagovanje odpornih sil v sebi in boj z odporno silo zunaj.

Štel bi torej dr. Juga, dr. Lammerja in sebe po razdelitvi dr. Steinitzerja v vrsto alpinistov, pri katerih odločuje volja in dejanje, dr. Kugy-ja v vrsto, kjer odločuje čustvo in uživanje. Vsi smo izšli iz svoje posebne okolice, ki je enega in drugega storila drugačnega.

Približno isti individualno psihologičen razvoj bo pač pri vseh alpinistih preko navadne povprečnosti. Vodilna ideja je ali etična ali estetična. Ne more pa biti ločena docela ena od druge, ena pretika drugo. Za vsakega alpinista pa velja Emersonov izrek: »Vsak človek, ki duhovno dela, se zaveda, da je sposoben nove večje sile, preko navadne sile in preko intelekta, ako se povzda bistvu predmeta z vso ljubeznijo.«

VII.

Alpinizem in znanstvo

«Chi ama la patria lo ama
chi lo ama l'ama!»

«Chi ama la patria lo ama
chi lo ama l'ama!»

«Chi ama la patria lo ama
chi lo ama l'ama!»

VII.

Alpinizem in znanstvo

»Chi ama la patria la studia,
chi la studia l'ama!«

»Kdor ljubi domovino, jo proučuje,
kdor jo proučuje, jo ljubi!«

Geslo v spominski knjigi
Società Alpina Friulana.

Ako je dobil alpinizem svojo moderno obliko po angleških turistih in se je razvil do današnje višine kot šport v veleturistiki, plezalstvu in smučarstvu, ako je alpinistika šele z nastopom kot šport dobila najgloblje čustveno vsebino s premaganjem strahu pred visoko gorsko naravo, bojazni pred smrtjo, je z vedno tesnejšimi stiki človeka s naravo tudi odprla nova pota znanstvenemu preiskavanju. Tako piše švicarski prirodoslovec Tschudi: »Alpinizem je težnja spoznavati ljubljene domači dom tudi v zadnjih slemenih in gubah, neizrekljivo prirodno lepoto lastne dežele; je čustvo duševne moči, ki prežarja človeka in ga žene premagavati mrtve strahove narave; ... je sveti nagon v službi vede, izslediti v službi znanosti stavbo in življenje zemlje, najti zveznost polne tajnosti vsega stvarstva.«

Kakor so Angleži z ustanovitvijo alpskega kluba 1857 povdarjali, da je bistveni del alpinizma šport, tako so Nemci 1873 z ustanovitvijo Deutsch. u. Österr. Alpenverein-a postavili na prvo mesto »die Erschliessung der Alpen — odkritje Alp«, znanstveno raziskavanje visokih gor sploh v vseh panogah ved. Predhodniki alpinistov in prvi raziskovalci Alp so bili učenjaki slovesa, geografi, geologi in prirodoslovci: Edmund v. Moisisovics, dr. E. Suess, dr. Friedr. Simony, C. Sonklar, Saussure, Agazsiz in dr. Dela prirodoslovcev niso obsegala le novih empiričnih ugotovitev, niso le postavila orjaške prikazni gor v ospredje preiskavanja, vzbujati so morala stremljenje, prodreti do najvišjih vrhov, prečiti ledenike in snežišča v vsakem letnem času, potegnili so alpiniste za seboj. V podrobnosti so alpinisti končali delo, zapričeto po učenjakih, učenjaki sami so postali alpinisti, da so se jim odprli najintimnejši pogledi v naravo. Tako je zopet alpinizem potegnil za seboj znanstvenike.

Lahko rečemo, da je šele alpinizem ustvaril pravi **folklore**, t. j. preiskovanje bistva domačega doma in rodu, človekove prazgodovine. Alpinizem storil je vedo stvarilno, približal jo umetnosti. Le savoir sous toutes les formes est création — veda v vseh oblikah je ustvarjanje — Delacroix. Veda ni le odtisek vnanjega sveta, ni več samo projekcija duha, ki svoje zakone prenaša na vnanji svet, padeta oba, goli empirizem in goli racijonalizem. »Le tam, kjer vsako bitje iz rodni tal zajema svoje moči, kjer diha vzduh svoje krajine in jo izraža v besedah, le tam nastanejo žive oblike. Živ-

ljenje zahteva bogastva,« pravi Hans Barth. Alpinizem nam vnanji svet podaja kot odmev notranjega, nam podaja realnost v luči idealizma. Kakor so prve vede bile kozmogonije, zmes religije, poezije in poskus razlaganja prikazni sveta, vede sedaj postajajo velike hipoteze, nove, visoko ustvarjajoče poezije. Više ko se vede organizirajo, bliže pristopajo umetnosti: znanstvo je ustvarjanje pod kontrolo razuma. Realizem in empirizem čuvata nad idealizmom. Veda skuša iz čustvenega in afektivnega sveta izluščiti jasne pojme in točne odnose, kakor umetnost zjedini v celoto čustvene in afektivne momente. Veda in umetnost se izpopolnjujeta. Radi tega nam veda često kaže lepoto prirode, ne od drugod vidne nego iz nje, ker odkriva v vnanjem svetu mir in red. Radi tega se historično čustvovanje prirode, oboževanje nje lepote ni moglo razviti, dokler se ni dovolj razvila prirodna veda. Stari narodi se prirodne lepote niso zavedali nego v poeziji, danes se je zavedamo tudi v znanstvu. Znanstvo nam daje vtis, da je priroda neskončni genij, ki svojo genijalnost vekomaj trosi v vedno novih stvaritvah. Često imajo hladni in eksaktni spisi znanstvenikov več istinite poezije nego najrazvitejši poetje.

Seylaz v članku »*Les Alpes dans la littérature*« dobro opaza: »Poet Lamartine lahko piše, da mora biti poezija zvesto zrcalo prirode, da je najlepša pesem ona, katera nam podaja prirodo brez obledelosti lastnih iznajdb in brez umetno pobarvane domišljije, a vprav Lamartine prinaša najneverjetnejšo zmes, hoteč podati epopejo Alp, nam daje le karikaturu.« Znanstvenik Saussure je bolje čutil in razumel Alpe nego slikarji in poetje, nikdo od njih se mu ni še približal. Znanstvenik Saussure je bil prvi poet Alp. Nikjer kakor v alpinizmu se ne vidi tako prepojenost umetnosti z znanstvom in obratno. »S' ouvrir largement en dehors, de laisser la vie extérieure pénétrer en soi et de communier avec elle jusqu'à s' y oublier complètement — odpreti se popolnoma na ven, pustiti vnanje življenje pronicati vase ter se ž njim občiti do polnega pozabljanja samega sebe« (Delacroix), imajo skupno alpinizem in umetnost, alpinizem in znanstvo. Vtisi velikosti prirode obude v nas ne le višek estetičnosti, čustvenosti, ampak s tem višajo naše etične in intelektualne zmožnosti. Pod temi vtisi alpinist-znanstvenik vidi in ustvarja nove višje resnice. »Vizija oblike potoka ni nič drugega

nego domnevanje prožnosti, teže, kristalizacije,« pravi Schopenhauer. Lepota, čustvenost odpira nam nove poti intelekta. Polno predanje stvari in gotova zmaga nad empirično realiteto je bistvo verovanja, polno predanje gori in gotova zmaga nad njo je bistvo alpinizma — brez polnega predanja predmetu in brez gotovosti pričakovanega uspeha ni znanstva.

»Edino opazovanje prirode obogati našo fantazijo, brez fantazije človek ne more ustvarjati znanosti,« pravi Chamberlain v svojih *Grundlagen des XIX. Jahrhunderts*. »Vsaka ločitev od telesnega truda ima za posledico izgubo na sili in resnici. Napake in slabosti naše literature in filozofije moramo pripisati slabotnim navadam učenih stanov,« dostavljam po Emersonu. Čim globlje in splošnejše postane naše znanje, tem jasneje stopa v ospredje idejalno motrenje. Notranja, duhovna vez ustvarja celotni predmet. Znanje se tako bliža umetnosti. Predmet je tam misel, tu čustvovanje. Nikjer pa priroda ne vpliva globlje nego v visokih gorah, nikjer se ne odraža jačje enotnost prirode na človeški um nego v gorah. Nikjer se ne družijo volja, človeške moči, domišljija, sprejemljivost duha in sila oblikovanja tako kakor pri alpinizmu. Veda in umetnost, obe zahtevata te sposobnosti. Ako pravi Nietzsche, da je veda primerjanje prirode v pojmih v svrhu vladanja prirode, se ta proces nikjer ne vrši živahneje nego v alpinizmu.

Učenjak in pesnik Paul Girardin na **alpinskem kongresu v Monaku** 20. maja 1920, ki je združeval 260 odposlancev 47 alpinskih društev ententnih narodov, pravi: »Ako nam vzamejo gore, pač v marsičem zaostane razvoj človeškega duha. Vse vede stezajo svoje korenine v gore in na kongresu taknili smo se vseh.« Prišle so v razpravo posebno toponomija, glaciologija in geografija človeka kot posebne alpinske vede. »Nul savant ne saurait étudier la montagne sans être à quelque degré alpiniste et, de fait ils le sont souvent au plus haut degré, et nul grimpeur, si exclusivement sportiste qu'il se prétende, ne reste indifférent et fermé devant le spectacle des cimes. Certes celui qui, dans sa jeunesse ou son âge mur, n'a jamais gravi un roc pour la pure joie de gravir, sans autre but que la fête du muscle et du vouloir, celui-là n'est pas un alpiniste — Noben učenjak ne bi mogel proučavati gor, ne da bi bil do neke mere alpinist, in res so to često v visoki meri, in noben plezalec, pa naj

se ima izključno za športnika, ne ostane ravnodušen in zaprt pred prizori vrhov. Gotovo je, da kdor v svoji mladosti ali v svoji zreli dobi ni nikdar preplezal peči iz čistega veselja do plezanja, brez drugega cilja nego spasenja mišic in hotenja, ne more biti alpinist.« ... »Allons plus loin: Les progrès de la technique sportive, en facilitant l'accès de la montagne ne servent-ils pas la science? et réciproquement, la science ne sert-elle pas le sport? Demandez — le aux champions de l'Everest, essayez de disjoindre ici le sport et la science? — Pojdimo dalje: napredek športne tehnike s tem, da lajša pristop na goro, ali ne služi znanosti? in obratno, ali ne služi znanost športu? Vprašajte junake Everesta in poskusite tu združiti šport in znanost« ... pravi **F. Anzelet**, ko kritično posname lepo delo o alpinizmu »Comptes rendus du Congrès de Monaco« 1.—10. maja 1920.

Filozof, zgodovinar, filolog in prirodoslovec, predvsem pa učitelj-pedagog postane drug človek, ko mu alpinistika okrepi telo in duh, premaga zastarele idejologije, črpa iz neposrednega vira istine. Da alpinizem posebno živo vpliva na intuicijo znanstvenika in v njem takorekoč ustvarja višjo sposobnost motrenja in izražanja, izvira iz velikosti in lepote Alp, ki obujajo pač višek občudovanja in presenečenja. Hegel pravi: »Umetnost in znanstvo in religija imajo eden in isti izvor: v začudenju.« Priroda se človeku predvsem javi v gorah, vodi in ozračju. Na gori, v zelenju, gozdu in snežišču. Nikjer ni združenih toliko istočasnih čudovitih vtisov nego v alpskem gorovju. Radi tega je alpinizem obudil toliko novih moči razumevanja v človeku. **Dr. Krebs** v »Länderkunde der österreichischen Alpen« izvaja: »Kar odlikuje Alpe, je bogastvo izprememb, nizanje raznovrstnih vtisov za kratkega potovanja, nasprotja v podobah krajine, ki se razgrinjajo iz enega stalnega gledišča. Kakor so raznolične oblike in barve krajine, tako je raznovrstna podoba človeškega življenja in človeškega gospodarstva. A vse je vedno harmonično obraženo, vse pravzročno pogojeno po kamenini, zgodovini in ozračju. Nikjer niso oblike zemlje in življenja tako jasno razložene po njih prirodnih vzrokih kakor tu v gorovju, kjer je vse velikopotezno in orjaško, kjer dosežajo prirodne sile svoj najmočnejši razvoj in kjer vse življenje postane boj s narodo. Vsegdar

so bile Alpe visoka šola prirodnoslovcev in zemljepiscev. Priroda sama je dala pobudo za proučenje vedno novih problemov.«

K temu pristopi činitelj športa v alpinistiki. Že **J. J. Rousseau** v »Emilu« trdi, da hoja že sama na sebi oživlja nove ideje, ko pa se borimo zoper gore, začutimo šele moč lastnih sil. Tehniki in fiziki so vzbudili v preteklem stoletju človeško duhovno energijo in ko jo je človek obrnil na gore, je s tem večjo silo razkril nove zakone. Tudi s tem, da se človek osvobodi vsakdanjega življenja in stopi kot alpinist v prosto prirodo, se mu vzbudi in dvigne stvarilna sila duha. Tako sproščen duh v Alpah preko čutnega sveta razširi spoznanje.

Seveda ne smemo iskati na vedi specializma, ki predstavlja delitev vede v svrhu ekonomije in racijonalizacije znanstvenega dela. Vsaka delitev delo mehanizira, tudi pri vedi, osredotočuje ter omejuje pregled.

Vsak znanstvenik skuša prevesti vse, tudi višje vede na svojo nižjo. Opojnost enotne spekulacije zavede večino znanstvenikov v preziranje socijalnih nalog in vede. Zazdi se jim, da so le oni poklicani misliti. Znanstveni partikularizem pa poraja praktični egoizem, pokvari učenjaka in istočasno poniža znanstvo. Malokatera sila je tako razdiralna, kakor sila duha, ki se je postavil v protivje s čustvovanjem.

Eden najodličnejših pravnikov Francoz Agnesseau za juriste omenja: »La science a ses préventions et quelquefois plus que l'ignorance même — veda ima svoje predsodke, često večje nego nevednost sama.«

Pedagog-filozof **John Dewey** v delu »**Democratie in Education**« izvaja, da študij iz golih knjig vodi naravnost v snobizem. Bivši pruski naučni minister dr. Becker pa sodi: »Danes je vera v golo znanje skoro znamenje neizobraženosti.« Knjižno vedo špecialistov-filologov spremlja nadutost, da je filologija kvintesenca vse človeške modrosti. Ne smemo torej pod vedo razumeti mehanično in spominsko vedo, za katero velja: »ne sutor ultra crepidem«. Ne smemo pa tudi misliti, da alpinizem kar nalahko preminja znanstveno verovanje. Aksijomatične in duhovne vede nudijo znanstveniku v svoji četudi navidezno logični harmoniji toliko užitka, da mu ustvarjajo svet zase, često v nasprotju z vnanjo prirodo. Njih du-

hovno enotna veda zdi se nepristopna vplivu prirode. Zgodovinar in filolog stojita veliki alpski prirodi skoro sovražno nasproti. Uživata alpinistiko morda športno ali iz higijenskih estetičnih motivov, a to jima je svet zase, izven nju duhovnega življenja. Spoznanje realizma v alpinizmu, neločljiva zveza človeka s prirodo razrušiti bi jim morala zgolj racijonalistično njih mišljenje. Alpinizem na duhovno vedo vpliva torej razdirajoče, revolucionarno; tem večjega pomena je, oziroma mora postati v bodočnosti. Sicer pa je idejni prevrat na poti. Švicar **Tschudi** v klasičnem delu »das Tierleben der Alpenwelt« pravi: »Kakor gore visoko in samotno molé nad planjavo, tako stoje božje misli, ki počivajo v njih, nad vsakdanjim življenjem in občutjem. Pač bi se globoko oddahnili in raztrgali halje našega svetovnega naziranja, slonečega na često malenkostni, izgrešeni izobrazbi, ako bi hoteli naš idejni krog in naše čustveno življenje večkrat osrčiti in razprostrti na onih večno lepih izvirnikih, na onih kristaliziranih stvarilnih mislih vsemira!«

Alpinizem je vedo oživil v stiku s prirodo. Ko se v človeku prelivajo estetična, etična in religiozna čustva s spoznanjem, išče in najde sintezo mikov in gonilno silo vsemira, vseobsegajoče biološko načelo. Uvidi veljavo J. Loeb-ovega energetičnega temeljnega načela, vzajemno delovanje fizikalnega in kemičnega tvorjenja ter prehajanja enega v drugo, a preko tega historičnega-razvojnega načela Darwina, postajanje vsacega organizma iz prvotne kletice do popolnega človeškega organizma, tudi preko Aristotelove entelehije, ker le-ta ni splošni činitelj prirode in iztrga življenski organizem iz celoskupnosti prirode in preko vitalizma in organskega temeljnega načela H. Driescha, da ima življenski organizem v sebi svoje posebno bistvo, posebni činitelj stremiteljnosti k cilju. Alpinizem šele je pokazal enotnost mrtve in žive prirode. Ne le, da ni nikjer žive substance brez tvarine in gibanja, veličastna, enotna priroda človeka sili k spoznanju samotvornosti in enoličnosti prirode. Nikjer kakor v boju z alpsko prirodo človek ne čuti takó bližino in spojino tvarine in duha.

Duhovne vede so danes še vedno plod stare in srednjeveške idejologije, zgrajene na nepoznanju prirodnih sil, okrepeneli pojmi aleksandrinske in meniške fantazije.

Latinska in grška kultura sploh že davno ni več vzdržljiva z idejami modernega človeka na podlagi spoznavanja prirode in orjaškega razvoja tehnike. Hahn v svojih zgodovinskih-lingvističnih skicah pravi: »Temeljna napaka antične civilizacije je bil negospodarski ustroj družbe in države in pomanjkanje realistične tehnične misli človeka. Za časa rimskega cesarstva je svet obubožal ter izgubljal samozavest. Vse mehanične umetnosti so pri Rimljanih zastajale, priroda kot predmet, izsledovanje jim je bilo docela tuje, kar se vidi posebno na zgodovini rimskega pomorstva in poljedelstva. Kljub temu, da se je rimsko cesarstvo razširilo po vsem takrat znanem svetu, so rimske ladje ostale obrežne ladje, ki so morale ob vsakem viharju iskati zavetja v pristanišču. Enako rimsko poljedelstvo ne kaže najmanjšega napredka. Tla so bila izčrpana, njive opuščene. Poleg gospodarskega propadanja je prenehala skoro vsa duhovna produkcija, o prirodnih vedah ni govora. Rim je bil pandemonij nezrelih, surovih, po davnem poročilu tesno vezanih ljudskih duhov.« Siromaško stanje rimskih pastirjev v Apeninih in Alpah je **prof. Olinto Marinelli** med Ladini ugotovil že pričetkom tega stoletja, češ, da je vse ostalo na stopnji izza časa Rimljana Varro — »de rebus rusticis«.

L'art antique est monotone. La civilisation antique à l'époque impériale donne une impression d'uniformité accablante. Le classicisme vit de lieux communs. Il devient monotone, pauvre, stérile. La mort guette toute littérature classique »objective«. C'est au XVIIIe siècle, que l'homme a osé se révéler aux autres hommes, qu'il n'a pas eu la honte d'étaler ses joies et ses douleurs personnelles. Depuis le triomphe du subjectivisme, les lettres sont assurées d'un avenir indéfini. L'esprit classique est un obstacle au renouvellement de la forme et du fond. Il entend de figer la langue en proposant l'imitation du modèle insurpassable — Antična umetnost je enozvočna. Antična civilizacija za časa cesarstva napravlja vtis porazne enoličnosti. Klasicizem živi od splošnih poslovič. Smrt preži na vso klasično »objektivno« literaturo. Šele v XVIII. veku se je človek upal razodeti drugim ljudem, se ni sramoval razgrinjati svojega osebnega veselja in svoje žalosti. Od zmage subjektivizma je slovstvu odprta brezmejna bodočnost. Klasični duh je zapreka za obnovo oblike in temelja.

Hoče zgnetiti jezik predlagajoč posnemanje nepresežnega uzorca« — pravi tudi **Ferd. Lot** v veliki zbirki *L' Evolution de l' Humanité*.

Zgodovina še vedno ne išče človeka v boju in vzajemnosti s s prirodo, je le povestnica vladarjev in bojev, zmag in porazov plemen in narodov, ogiblje se gospodarskega in socialnega dna v zvezi preprostega človeka s prirodo. Jezikoslovci drže se krčevito gole domneve absolutnosti jezikovnih zakonov in gole fantazije prehajanja besedi liki valovi gibajočega morja, ne vidijo, da odsev prirode ustvarja glasove in besede v človeški družbi v neločljivem stiku s prirodo. Učitelj-pedagog pa vse tisočletne mehanične ideologije vcepa mladini v spomin, da jo stori nesposobno, samostojno misliti ter črpati neposredno iz prirode in človeške družbe, kot nje del. Učenjaki premlevajo namišljene vrednote davnih dni in preminulih ljudi. Novih vrednot ne iščejo. Orjaški razvoj tehnike, t. j. organskega človeškega dela, je šel mimo duhovnih krogov. A spoznanje prirodnih sil je sprostilo tudi neizmerne sile človeškega uma. In te stremé naprej, dokler ne najdejo novih človeških vrednot.

Alpinizem kaže sožitje človeka s prirodo, prvo njegovo zgodovino, prvo človeško kulturo. Ako pa hočemo zgodovino postaviti na realno podlago, moramo izhajati iz zgodovine prve kulture. Brez poznanja prvine sploh ni mogoče realno znanje. Ako ne poznamo prve oblike človeške družbe, prve dotike s prirodo v prvotnem boju za obstanek, je vsa nadaljna zgodovina ali le hipoteza ali pa domnevna zgodovina izvestnih družabnih delov ali posameznih oseb.

Prestopil bi meje te razprave, ako bi navajal pridobitve posameznih ved iz alpinizma.

Gotovo je rastlinstvo oni činitelj, ki najbolj vabi raziskovalca Alp k motrenju in mišljenju. Često se trdi, da so bili botaniki in geologi pionirji alpinizma. Življenje alpskih rastlin v boju z mrazom in vročino, viharjem in razpadanjem je moralo dati novih pogledov na postanek rastlinskega in življenja sploh.

Morda manj mika alpinista življenje živalstva, že iz razloga, ker je treba posebnega zamudnejšega iskanja in zasledovanja. Opazovanje živalskega bitja v Alpah bi alpinista odvajalo od premih ciljev. Pač pa mu na potih divjačina in trope divjih koz dajo

marsikak pogled na živalsko družbo. Naj navedem značilen primer! Gamsovec, Gamsova Mati, Gamsov Rob, Gamsove Ruše, Gamsova Polica, Gamsivec so pogostoma lastna imena v Julijskih Alpah, Gams, Gamsenegg, Gamschitz čisto imena koroško-tirolskih krajev in vrhov. Pogled na gomazečo čredo divjih koz mi je intuitivno narekoval, da so gamez, gomaz živali, ki se vidijo od daleč kot gomazeče živali. Pleteršnik ima gomaziti, gomazeti, sich rühren, wimmeln, ruski gomezenj, unruhiger Mensch etc. Vse filologične razlage besede Gams so tako nejasne in negotove, da ostaja le konkretno slovensko ime gamez, das unruhige, wimmelnde Tier. Najboljši poznavalec bavarskega alpskega dijalekta Schmeller navaja neutrum »das Gams«, torej naravnost gamez, das unruhige Alpentier, in »gämsen« lustig springen, gomazeti. Doma je beseda le v Alpah. Tudi najstarejša literarna beseda iz V. stoletja camox kaže najprej na gamez. Romanist Dietz poudarja, da latinščina te besede ne pozna. Germanisti zopet priznavajo težkoče razložiti besedo po svoje, radi tega jim je retiška, alpska beseda. Romanist Meyer Lübke ima besedo za predrimsko.¹

Kar posebno vleče nase pozornost razsodnega alpinista, je stik človeka s naravo, pastirsko življenje, njegovi stanovi in čreda, tamarji, médrije, utóri, ronki, police in dr. Radi tega je alpinizmu posebno pri roki folklor v najintenzivnejši zvezi človeka z zemljo in podnebjem. Oblike, barve, šum gorá, livad, potokov, plodnost dola in obronka je ono, kar se tekom vekov in tisočletij zariše v umu pastirja, da ustvarja besede in imena. »Ljudska duša kuje besede gore šele, ko je po stoletnem opazovanju točno in prav pojela njeno osebnost in značaj. Gorska imena so po njih zvoku in pradavnosti postala del gorske osebnosti in čisto boljše in prikladnejše nego vsak popis in na najpoetičnejši način dajejo vtis in nalado, s katero so gore stopile iz temine vekov v krog opazovanja in zavest ljudstva,«

¹ Mencinger v Letopisu Slov. Matice str. 52/1896 razlaga besedo po krajevnem imenu Gams za Kamnica pri Mariboru. Navaja po filologu Grimmu nemški dialektični izraz Gams za kamen, ležeč pod prstjo. Radi tega ima tudi besedo Gams iz kamica, kamen, žival, ki prebiva med kamenjem. Semantično pač naivno, nemogoče! Gotovo pa je krajevno ime Gamsiz — Kamnik ter gems, kamen pod plastjo prsti iz slovenskega kamen. Navajam ta vzgled, ki kaže nova realna pota filologom namesto namišljene eksaktnosti in kritičnosti.

pravi dr. Kugy. Gorskega pastirja se ne tičejo selitve in premembe plemen in ljudstva po hodnih ravninah in obljudenih selih. Od rodu do rodu, nemoteno od nikogar biva na svojih zatišnih gorah, odraz in dogodki prirode so edino, kar tudi njega izoblikuje in oživlja. Radi tega so pastirska imena stvaritev, poezija. Krajevna imena dajejo nam zato v Alpah sliko prve skromne zgodovine alpskega prebivalstva. Naš **Kopitar** je pisal že muzejskemu kustosu Frajerju: »Krajevna imena spadajo v zgodovino vsake dežele.« Tudi modernejši filolog **romanist Meyer-Lübke** trdi, da nam krajevna imena dajejo popolnejšo sliko prve zgodovine od arheologije. Antropograf Francoz **prof. Blache** pravi: »La géographie populaire dans sa naïveté est toujours expressive, qui dans sa domaine restreinte est moins sujette à faillir, que la géographie des savants. Les habitants notent ce qui se rapporte à leur existence, occupation quotidienne, leur imagination — Ljudsko zemljepisje je v svoji naivnosti vsekdar izrazito, je na svojem omejenem ozemlju manj podvrženo zmotam nego zemljepisje učenjakov. Prebivalci gor opažajo to, kar se na naša na njih eksistenco, vsakdanje posle in domišljijo.« Tudi na rastlinah in živalih poudarjajo to, kar je izključno značilno za določeno vrsto, njih rast, gibljuje in počenje. Francoz **prof. Gallois** pa je na internacionalnem kongresu zgodovinskih ved v Rimu leta 1903 izrekel: »Il faut laisser de côté les livres et les cartes, s'en rapporter aux renseignements puisés dans le pays même — Pustimo ob strani knjige in karte, sklicujmo se na poizvedbe, katere smo črpali v deželi sami.«

Že **Wilhelm v. Humboldt** je poudarjal važnost preprostega imenoslovja: »Po krajevnih imenih, ki so najstarejši spomeniki, pripoveduje nam že davno preminuli narod svojo usodo, gre le za to, ali je ta glas še razumljiv za nas.« A najživehnejši in najbolj zanimiv glas prve kulture Evrope je slovenski glas. Bije na uho, a naši poslušalci so tujci in gluhi!

Tu je največja oskodnost domačih učenjakov, da se idejološko drže zgodovinskih zapiskov tujih narodov, raziskovanj pri zeleni mizi, zariti v neproduktivne specialne vede, tako da niso več v stanu razumeti življenja in njegove tvoritve. Uverjen sem, da bi

naši filologi, ako bi preživelih nekoliko let med slovenskimi, ladin-skimi, bavarškimi in alemanskimi pastirji vrgli svoje etimologično verovanje med staro šaro.

Alpinizem nas po spoznavanju ljudstev in njihove govorce v zvezi z zemljo in podnebjem, na katerem prebiva, vede v davnino in pokaže prve sledove alpske in z njo evropske kulture.

Geolog in alpinist Sonnkler se vpraša: »Čudovito je, da vsi največji ledeniki nosijo skoraj izključno slovenska imena?« Alpinisti-botaniki so že davno prišli do logičnega sklepa: alpske rastline so stvori in sedaj zadnji ostanki ledene dobe. Enako pa velja za Alpe: slovenska imena najvišjih vrhov so stvori in zadnji ostanki zgodovinske preddobe.

Razvoj antropologije, geologije, paleontologije in sociologije, a tudi stvarna kritika zgodovine morala bi že davno pokazati novo pot iskanja prve civilizacije in kulture v Evropi. Ako izhajamo iz ozemlja Alp moramo vendar priznavati dejstvo, da se je človek naseljeval po ledeni dobi najprej po solnčnih obronkih in ne močvirnatih in zaprodanih dolinah. **Prva kultura v Alpah** torej ni mogla biti nego gorska, pastirska. Zopet je gotovo, da bojevitih nomadi, zavojujoči narodi niso nikjer stremeli po posesti strmih, malo obljudenih in revnih gor, ampak so zasedli bogate ravnine in rodne doline. Rimljani so preko visokih gor zgradili le tovarne poti ali bolje sledili so že utrjim stezam, nikjer pa se niso naselili v zakotnih dolinah, še manj po visokih planinah. Moramo uvideti, da so Alpe obljudila pastirska plemena od davna in dolgo pred prihodom Keltov in Rimljanov. Za Galce vemo iz edinega zgodovinskega vira Livija, da so šele od V. stoletja pr. Kr. kot bojne čete krenili preko Alp na plodne Sudetske dežele ter v III. stoletju proti Balkanu. Ako govorimo o starih Retih, je to geografično kolektivno ime, vsekakor pa potrjuje, da so v Alpah bivala plemena, ki niso bila ne keltska in ne ilirska. Rimljani teh plemen niso nikdar iztrebili, niso se med njimi v gorah nikdar naselili, saj zgodovina tega nikjer ne ve. Ob preseljevanju narodov, prav rečeno, bojnih čet in družin, dasi so imenovana različna plemena, ne dobimo nikjer imenovanja Sloveni iz enostavnega razloga, ker se takega gibanja Sloveni niso ali ne samostojno udeležili ali pa pod tujimi imeni. Preseljevanje boj-

nih čet in družin je bilo združeno z zgodovinskimi čini in osvojitvami. Vemo jih od germanskih in uraloaltajskih rodov, ne pa slovenskih. Brž ko so odšle germanske in uraloaltajske čete, pokažejo se Sloveni, kar dopušča edino mogoč logični sklep, da so kot pastirji in poljedelci od davna stanovali v Alpah. Le otročje naivna, smešna je trditev, da so se Sloveni tekom desetletij neopaženo preseljevali čez pragozdove Karpatov in Tater, se prerinili brez boja preko krutih in bojovitih germanskih in uraloaltajskih čet, ki naj bi bile že davno prej zasedle vse Podunavje, Nemško nižino in dolino Alp. Še smešnejša je trditev, da so Avari prignali ali gnali pred seboj Slovane, ako vemo, da so bile obrske in bolgarske čete maloštevilne, dočim se Sloveni takoj, ko kruti gospodarji izginejo, pokažejo kot milijonsko ljudstvo po celem obširnem prostoru Visle, Donave, Labe in Alp. Le skrajna duševna omejenost omogoči tak sklep. Credo quia absurdum! Reti torej niso nič drugega nego slovenski pastirji in enako druga ljudstva pod katerimkoli imenom se nahajajo, ki so se po odselitvi Germanov in Obrov pokazali v naših Alpah. Pa tudi za podalpske dežele velja to.

Enako nesmiselna je trditev, da so Slovenci dali imena najvišjim goram takoj, ko so se bili priselili. Ako so prišli od drugod v neobljudene dežele, po odhodu Germanov in Obrov, so se naselili pač v rodni in pristopni dolinah. Ako pa so prišli v obljudene dežele, niso jih mogli zavzeti brez boja in brez zgodovinskih vesti, in ako so jih, se gotovo niso prerili skozi premagane domačine na jalove alpske vrhove. Vsa **slovenska imena v Alpah**, tudi kjer sedaj ne bivajo več Sloveni, le kažejo, da so do zadnjega kotička Alp od davnine naprej sedeli mirni gorski pastirji in poljedelci, Sloveni. Danes sem prvi alpinist, ki je poiskal med alpskimi Slovenci temeljne morfologične, prirodopisne in gospodarske besede. Tolmačenje teh besedi po izvoženi lingvistični metodi daje za rezultat le nesmislice, tolmačenje ne more biti drugačno nego pomensko, semantično. Ugotoviti moramo pomen besedi lasta, konta, krnica, polica, krepa, skrot, grapa, prod i. dr. stotero na licu mesta in šele, ko ime povsodi kaže na isto obliko, ustanovi se vsebina. Razširitev teh besedi moramo ugotoviti geografično ter moramo priti nujno do rezultata, da segajo te besede po vsem alpskem teritoriju, izgubljaajoč se bolj in bolj

polagoma proti zapadu. Da navedem le en primer! Ena najznačilnejših besedi je ronek, obronek. Nahajamo to besedo v nemških in romanskih dijalektih, nemški Rankgraben, Rangen, Rengen, tudi kot Rankbeere, t. j. Brombeere, romanski ronco, roncal, ronzina, Rozzo, piemonteški runch. Ronek pomeni Abfall des Berges, obronek der sanft abhängende Absatz im Bergabhang, obrončina, plevel, ki raste po njivah v obronkih. Ronek je razločljiv le iz slovenskega roniti, ronek, kjer se zemlja roni. Ronki so visoko gori v Alpah in segajo na gričevje in v nižino. V goriških Brdih delajo razliko med ronki in bregovi. V »ronku« je zemlja tako strma, da se more obdelavati le z lopato, po bregu se lahko orje. Vinogradi so ali ronki ali bregovi. Ker so se gozdnati ronki črtali in predelali v vinograde, je iz tega nastal romanski pomen ronchi za slovenski črče, črtež. Pomen imena ronek visoko v pobočju kot nizdolje, v nižjem hribovju in gričevju kot črtež, iztrebljen gozd, prehaja v ravnini v vinograd, vse kaže edino mogoč slovenski izvor. Od slovenskega poljedelca ga je vzel latinski kolon, z njim se je beseda ronki raznesla po vsej romanščini. Ronek kaže tako na slovensko prakulturo. Že slovenski poljedelec je črtil gorsko pobočje in sadil drevje, po gričih trto. Latinska in romanska beseda runcare je drugotnega pomena iz podstave ronek, trebiti ronek.

Tako je nedvojno beseda konta, tirolsko-bavarska, ladinska in švicarska Gonda in Kante iz slovenskega konta, Felswinkel, ruski kuta iz kȃta. Tako je nedvojno ladinski »I Creps« slovenski »krepe«, »I Croz« slovenski skrot, ladinski Pala slov. pola — polica, tirolski Plötz-(wiese) etc.

Enak morda še točnejši dokaz za prvotno slovensko alpsko prebivalstvo dobimo iz **rastlinskih imen**. Posebno poučna je formula: ruša — Rausch, sleč — Lättschen. Ruša, Pinus mugus, in sleč, Rhododendron hirsutus rasteta družno na čisto alpskih tleh tam, do kamor prihaja pastir s svojo drobnico. Pastir je dal ta imena. Iz ruše je Nemec-prišlec napravil Rausch, iz sleča Lättschen, a zamenjal pojma, saj rastlini bivata ena pri drugi in tako je Rausch postal Rhododendron, Lättschen pa Pinus mugus. Pijemonteški brus je gotovo iz ruše, Rhododendron.

Po visokih planinskih pašnikih čisto do vrhov raste gorska svetla trava obliki bilk, leščec ali loščec, ladinski liesche, piemont-

teški lesca, nemški Liesch, prešlo iz bavarščine tudi v literarni jezik kot Lieschgras; smilje, srbsko smilj, trava, die Schmiele. Po visokih planinah raste strupena čmerika, ladinski cimiriche, bavarski Šemer. Brusnica, Brausbeere, Preiselbeere. Grib, t. j. goba, je Grübling, Gröbling; kislica je Gischgalizen; kukmak — Gugelmaken, piemonteški cucum; mak Magen; oparnica, Affarizen, Aurizen; pezdec, Feistbeutel; pir — Peier; trnolica, Dirlitz Dirnlein; trod, Trudenbeutel; kokalj je ladinski cocul; črnice, cernikule; češelj veje je Zassel; lub je Lauf; strok je Stranke in storž je Zürschen, Tschurtschen. Poleti rusa (rjavordeča) trava »bavšica« »bavh« je pijemonteška baucia in bauch. Poleg teh očitno slovenskih imen jih bo gotovo še cela vrsta. Da ta imena segajo na Franke, Hesence in Alemane v Švici, zame ni nobenega dvoma, če tudi nisem imel ne priložnosti ne časa, da bi jih bil na licu mesta ugotovil. Storiti mora to za menoj alpinist-filolog. Ne more biti najmanjšega dvoma, da so prvotni slovenski pastirji dajali imena rastlinam visoko po vrhovih in da so pozneje prišli Germani in Ladini, imena prevzeli in po svoje spatchili. Rimljani in Germani so Tirolsko zasedli po vrsti od Kristove dobe pa do V. stoletja po Kr. Od tedaj naprej slovenski pastirji niso mogli na Tirolsko, morali so torej biti v Osrednjih Alpah že davno pred Kristom, pač izza dobe, ko se je odmaknila ledena doba iz Alp.

Še bolj karakteristično za prvotno slovansko kulturo v Alpah so gospodarska imena, ki se nanašajo na **planinske stavbe in sirarstvo**.

Bajta je široko znana beseda, znači Blockhaus, t. j. koča zgrajena z debli dreves, zagvozdanimi ob koncu, t. j. zloženimi »na pojato«. Bajtati, vezati debela, n. pr. jez zbajtati. Beseda je razširjena med alpskimi Italijani in po Gorenji Italiji. Ob Lago di Santa Croce pa najdemo ohranjeno še čisto slovensko besedo »pojata«, za bajto. Madjarski pajtaž — je soprebivalec bajte — pojate, kakor nemški Geselle — im selben Saale, v piemonteščini pa je paitas — človek debeluh. Geografični prostor, kjer dobimo to besedo, kaže nedvojno na prvo slovensko kulturo, saj je bajta tipična zgradba.

Tamar po slovenskih, ladinskih in nemških Alpah je preprosta koča za sirjenje, ki se zlahka opusti ter postavi na drug prostor.

Okoli tamarja so lože, t. j. staje za živali, iz tega ladinski lozis, benečanski loggia, francoski loge, gledališka loža. Medrje iz médve-reje je ograja poleg planinskega stanu, kjer se vsak večer zbere čreda drobnice radi molze, romanski mandria. Utro je prostor, kjer črede prenočujejo v planinah na prostem, bavarski Kuhlrein, pač tudi ladinski troio.

Kolovrat, na katerega sirar obeša skutnik, t. j. kotel za sirjenje, imenujejo Primorci ur, uren, iz vor, ker se vrti, iz tega je Švicar napravil Turner. Skuta je Schotten, die Milch schüttet sich, mleko se skuti. Prosnica so drobne sirne grebice v zasirjenem mleku, ladinski persun, nemški Spriess, piemonteški preiz, savojski brosse. Sirotko je švicarski Sirte, savojski serac je skuta in serassier sirar, kvas je caseus, Käse. Seč, t. j. skisana sirotka, je furl - sič. Deža, posoda za skuto, je nemško Döse, brenta prišla je nespremenjena v ladinščino in bavarščino. Slovenska svara, gorska skuta, je ladin-ski sgara. Glovna, panj, ki služi za podložek gorečim polenom na ognjišču je v ladinskem ohranjen kot glove, t. j. kol z debelejšim koncem za mešanje skute. Miklošičevo tolmačenje je napačno.

Pógrad, pastirsko ležišče, je tirolski Bongrad, Bankert, sloven-ski posel je posselt, katerega dobimo često tudi kot lastno ime.

Naj navedem nekoliko čisto slovenskih imen v naših Alpah in zapadno od njih.

Posebno značilno za zgodovino prvega naseljevanja v Julijskih Alpah je ime **Nadiža**. Enkrat nahaja se v odležni Planici za izvir Dolinske Save. Pod Poncami privre voda v močnem izvirku iz peči. Drugič najde se isto ime v še bolj odležni grapi Črnega Potoka iz-pod Brežkega Jalovca v Beneški Sloveniji za enak močan izvirek. Oba izvirka sta bila do najnovejšega časa neznana. In vendar po-znali so že Rimljani reko Nadižo — Natisone. Poleg tega je še fur-lanski Natisa ob nekdanjem iztoku reke v morje pri Gradežu. Ime Nadiža so torej poznali že Rimljani, ime pa je čisto slovensko, na-stalo v gorskem zatišju.

Zadnji ronek Muzcev, t. j. gore, na katerih se molzejo ovce — Monte Musi nad Rezijo proti reki Fella — Bela, pritoka Tilmenta (Tagliamento) je Monte Sflincis 714 m, iz slovenskega svlečja, Rho-dodendron. Stari Rezijani ime hriba še prav tolmačijo, enako po-

znajo za vas Pio — verno staro slovensko ime Beli vrh. Tudi to ime je silno zanimivo: vrh v obliki verno, drugod zopet je vrh uarch ali spojen z deblom, Lussora — Lušč vrh v Kanalski Dolini. Malin-verno v Dolomitih pač ni »huda zima«, ampak Mali Vrh.¹

V Karnskih predalpah so: Forca Prédolina 1483 m iz Pontebe v Paularo, M. Cucco 1816 m — M. Sauc 1617 m, Zouch, iz sloven. Suha, lej Zouh nekdanjih nemških kolonistov ob Črni Prsti — M. Fratta, slov. Frata — B. Vacalizzo 2245 m, Bukovica — Cima Ra-seit, Rašec kakor Peit iz Peč — Verzegnis 1915 m, dokumentarično iz l. 1126 Vršič in dr.

V Karnskih centralnih Alpah: Ampezzo, Na Peči — Sappada, Sopot (Klamm) — Pic di Mea 2107 m, sloven. Meja — Schleiniz 2906 m, slov. Slivnica.

Na planoti Cansiglio nad Benečanskem: M. Crep 1346 m, Krepa — Pojata ob Lago di S. Croce, docela slov. pojata — Cima Cerzen 1145 m, Črče — M. Pez 1436 m, Peč.

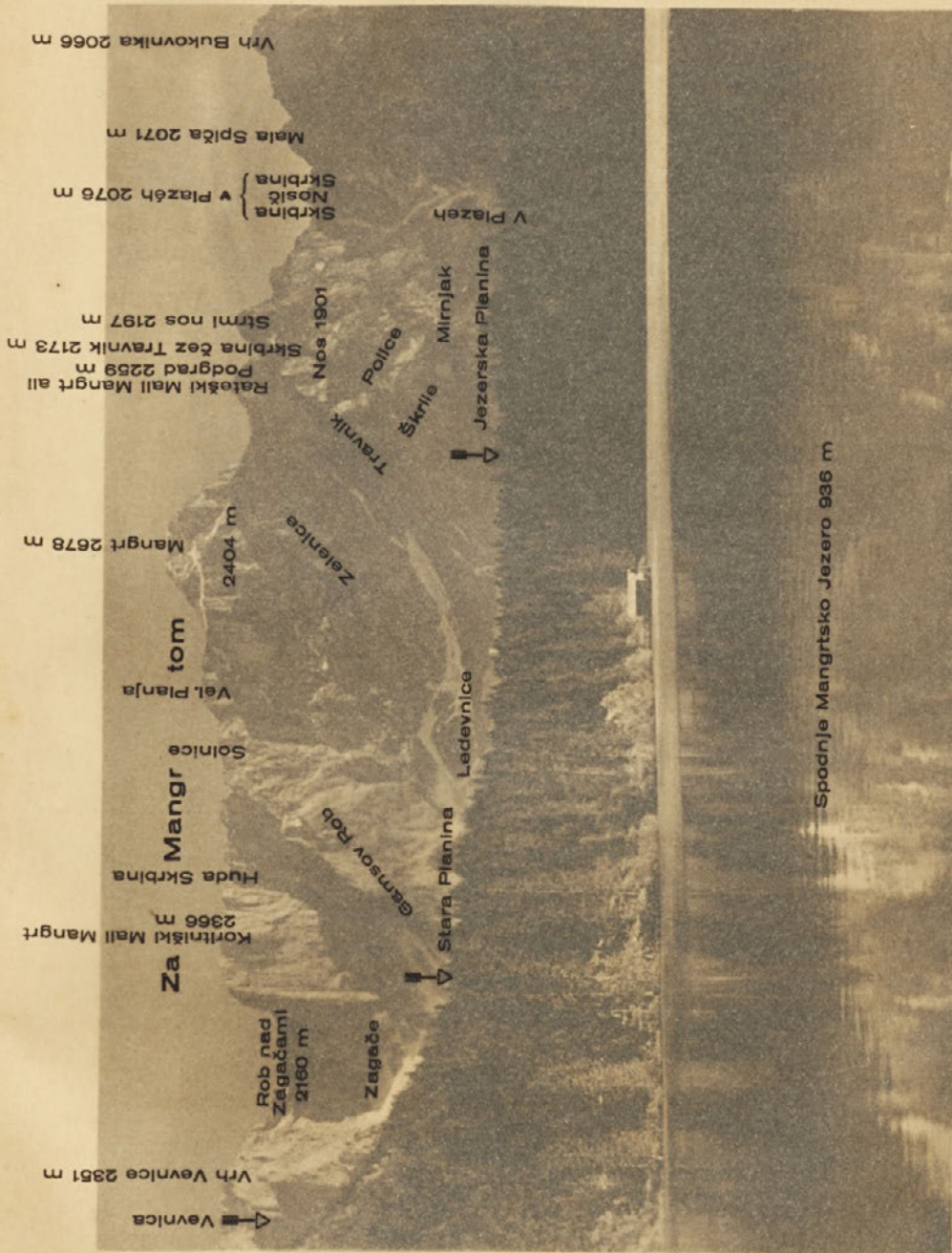
V Alpi Clautiani: M. Certen 1884 m, Črtež — Cima Laste 2555 m, Lasta — Croda Cuz 2201 m, Skrotje in Kucelj — M. Crot 2157 m.

Nad Belluno — Agordo: Mel ob Piave, pač čisto slovenska Mel — M. Cucco, Kuk — M. Pelf, nemški Palfen 2502 m, iz slov. bolvan — M. Tamar 2547 m, tamar, planinska koča — M. Grapa 1779 m, grapa, Bodenriss.

Na planoti Assiago: Val Arsa, Raša — Rozzo, Roč (kakor v Istri) — Col di Schiavo, ime jasno spominja na nekdanje prebivalce — Casera Reche, reka — Ronchi, Laste, ponovno — Val Miele, Melí — M. Nos — Porta Leposse 2081 m — Lepoče, t. j. kal pri planinskem stanu.

V Val Sugana: Cima Laste 1679 m — Campo Stermozzen, Strmica — Cima Cista 2185 m — M. Calisú 1096 m nad mestom Trento, slovenski pogosto ime za preklane vrhove Kališče, Kal.

¹ Silno interesantno delo bi nam izvršil alpinist-filolog, ki bi sestavil seznam vseh ladinskih in bavarskih izpačenk lastnih imen s primerjanjem s slovenskimi izvirniki. Dala bi se iz tega dobiti fonetična pravila, ki bi razkrinkala vse filološko slepomišenje z retiškimi, keltskimi, ilirskimi besedami etc.

Mangart 2678 m

Mangart 2678 m

Ob Rocoaro, znanem zdravilišču v Monti Lesini: Monte Cucco — Monte Spitz — M. Plische 1995 m, sl. Pleše — Ronchi, Černa.

Ob jezeru Garda: Volargne slov. Volarnje — Volciano, Volče — Treunico, travnik — M. Dolo, dol — Pallanza, Poljanica — Lago d' Idro, Idrijca — Provaglia, Preval — Ronco, ronek — M. Gazza 1990 m, Gače — Poja, Polje.

V Dolomitih, skupina Marmarole: Croda večkrat, krot — Cresta di Pociaval, Počivalo — Cima Schiavoni 2798 m — Crepa di Rudavoi — Gantkofel 2682 m, Konta in Kopa.

Cortina d' Ampezzo: Col di Lana 2464 m, Lanež — Creppe, Krepa — Mandres — Ronco — Fratta — Zappada, Sopot, Laste, Lanwiesen iz Lanež — M. Cherc 2096 m iz slov. krnica.

V Zahodnih Dolomitih: M. Tamar 2241 m, Pala, Roda, Ronchi.

V skupini Marmolate: Cima Laste 2761 m, Pala Malinverno, Mali vrh (conf. Pioverno) — Gries, Griže — Mandria — Sauch, Suha — Cernadoi, Črni dol.

V skupini Sella (= Sedlo): Crep de Sella 2802 m — Krepa in Sedlo Lastei, Rong, Ronc, ronek — Punta Rotič 2966 m, Rtič — Pizzas de Cir 2276 m, Tschierspitze slov. čer.

Ob Brennerju: Glotspitz, pač Golovec — Greben, čisto slovenska beseda — Gratzen, gradec — Schlern 2564 m, se v dijalektu zove še Peč — Lueg, Luknja.

Kufstein: Zell — selo, pogostoma ime Zell je navadno selo, pač tu pa tam tudi Celje, t. j. celina — Rangen, ronek — Griess, Griže.

V skupini Ankogel (= Na Koku): Im Lanisch 2357 m, Lanež — Meringkofl, Mirna Kopa, t. j. kamenita, iz mira — Pongrat — Voj-skenkar, Vojška krnica.

V skupini Brenta: Laston, Crot, Passo Konta 2194 m — Dolazo — Mandron, Mandra, Medrje — Lepose 2449 m, Lepoče — Predolo, Predol.

V skupini Adamello: Mandria, Bajta, Pece — M. Cercen 3250 m, prehod iz doline istega imena — Cima di Poglia 2991 m, Polje — Crepaz, Krepa — Cima di Levada 3169 m, Livada — Ronco — Bajta — Poje, Polje — Casera Prevale.

V Lechtaler Alpen: Kuhpleiz, Pleše — Pliskopf 2078 m isto — Pliskopfspitz 2632 m — Kontertal, Konta — Gries, Griže — Grače, Gračišče (tudi pri Mojstrani) — Gonte, Konte — Ganač Alpe, gov-njač — Gatschkopf, Gače — Kres — Kau, Kal — Kanzberg iz slov. konec — Mils, Milz iz slov. Melí — Gund, konta — Urischwandel, Vršič — Zöllkopf, Čelo (lej Čelo nad Trento, v mapi zapisan Zöllö).

V skupini Arlberga: Pleischel 2518 m, Pleše — Scharnitzpass ali Scarbia, Škrbina ali Škarje.

V skupini Ferwalgruppe, iz slov. Preval — Blatnicergrat — Gačkopf — Plesl — Pregrand, pregrad — Pezinerspitz, Pečine.

V Allgauer Alpen: Milz 2262 m, Melí — Gundkopf 2283 m, iz Konta, Gundkopfberg — Kröttenkopf 2477 m, iz krotje — Brenten 1648 m, slov. brenta — Passaier je po Šturu dokum. Pozilo — Poselje.

V Švic. Engadinu: Polanče — Cernec — Pic Plavna 3169 m — Pic della Creppa 3125 m, krepa — Graiča, Grajšica — Val Rašic, Rašica — Gatschkopf, Gače — Val Uršaj, Vršič — Prute, Prod — Illauzalpe, Jelovec — Laver-alpe, Javor.

Zürich je grižonski še turič, tura der vorgeschobene Berg ali Joch, le iz slovenskega razumljivo.

Nad Lago di Como: Monte Cucco 2052 m.

Nad Lago Maggiore: Gradisca 1018 m — M. Tamar 1966 m. Beseda Tamar gre do Toskanskega. Zanimivo je čisto slovensko ime Taberniech, Tamberník v Dantejevem XXXII. spevu, vrsta 28, gora, ki se danes imenuje Tambura (lej izvestje Touring Club Italiano str. 294 iz l. 1929).¹

Ronco — ronek, Ronki so tudi ulice v Firenzi, morfološko pravi slovenski ronki.

Iz Tarnellerjevih »Hof- und Burgnamen in Tirol« izbral sem: Preval — Perfl, Pirbla iz preval, v dolini Zadrlice nad Tolminom je selo z enako skvarjenim imenom Pirbla, na prevali doline. —

¹ Na Toskanskem je vse polno imen Schiavi, Schiavelli in enakih, pač ljudje, ki so še v srednjem veku prihajali iz gor. Filologi menda ne oporekajo, da oblika Tamer-nich, ali Taber-nik ni slovenska. Odkod? Po trditvah antropologa dr. Giuseppe Sergi-ja praslovanski grobovi segajo do Alba pod Rimom.

Kanzen, konec — Greben — Kuchel, Kukla — Konter, konta — Gatsche, Gače — Mels — Taber, tabor — Leber, lob (Lubelj) — Gertschen, Grča — Ursinig, l. 1780 še Vrsinig, Vršič — Naraun, Na Ravni. V dolini Vilnes so ohranjena oborna imena: Gost, Ravni, Praprot, Slačen, Črnadoj, Gol, Trebe, Trebče. — V kotu Grödnertal dobil sem ime Nivebize, t. j. slovenska beseda Njiva in nemška Wiese. Zgodovinski je znano, da je bil ta kot še pozno v srednjem veku nemški (družina Wolkenstein). Nemci so torej nanizali na slovensko ime njiva svoje nemško Wiese; kakor v planini Stava-alpe — Pristava. Ondi dobil sem tudi še hišna imena: Mavrič, Frata, Mork, Berdan. Sedaj je kot doline poladinjen.

V vseh Alpah ni drugih sledov prve pastirske kulture nego slovenskih, vse kar idejologi, romanisti in germanisti navajajo kot retiško, ligursko, keltsko, ilirsko, venetsko, je večinoma očitno slovensko.

Alpinizem je meni odprl takó pogled v prvo davnino evropske kulture. Prepričan sem, da večletno znanstveno preiskavanje alpinistov-geologov, antropografov, filologov in zgodovinarjev utrdi to moje prepričanje v eksakten dokaz. Vse naše pojmovanje o lastnem bitju, o germanski in romanski kulturi se skoro premeni, vso kulturo gledali bomo z drugimi očmi.

Visoka, trudapolna naloga bodi alpinistom-akademikom, geografom, zgodovinarjem, filologom in prirodoslovcem, da sistematično preiščejo po mojih sledovih Julijske Alpe, in ko po točni znanstveni preiskavi opišejo našo zemljo in določijo našo govorico, naše alpsko gospodarstvo, naše alpske stanove, gredo naj dalje na Ladinško, Tirolsko, Bavarsko, Alemansko, Vališko, Piemonteško, Savojsko in dalje do gor Auvergne, povsod najdejo sledove pradaвне slovenske pastirske kulture.

Alpinizem je bil meni odlastek, svobodna uteha in ozdravljenje. Dovedel me je do vira spoznanja sebe in prirode. Nisem pa do tega prišel kot pasiven uživalec prirodne lepote. Športni podvig mi je šele odprl veličanstvo alpske prirode do zadnjih predelov in šele ob polni moči, ko sem bil predelal vse vrhove in zatišja naših Julijskih Alp, sem prišel tudi do spoznanja svojega in našega ljudskega bistva.

Julijske Alpe mi nosijo s svojimi vrhovi iz-
klesano zgodovino našega plemena, hranijo v
svojih imenih elementarne prvine evropske kul-
ture, ki je bila slovenska.

VIII. Povzetek

O nature, tout ce qui est bien, est
enfermé, dans ton sein, tu es la sour-
ce féconde de toutes les verités —
Priroda, kar je dobrega, vsebljeno je
v tvojih nedrih, ti si plodni vir vseh
resnic. Diderot.

Ako povzamemo izsledke razprav, ugotovimo, da je alpinizem najmodernejši socialno-psihološki pojav zadnjega veka. Alpinizem jame se razvijati istočasno kakor moderna kultura. Prične se približno v 2. polovici XVIII. veka vzporedno z velikimi boji za prenovu socialnega reda ter nastopom novega svetovnega naziranja, med katerim so postali tudi odnošaji človeka k narodi drugačni. V evropskem kulturnem svetu se je takrat izvršila sprememba vsega mišljenja in čustvovanja. Alpinizem ima med drugimi pojavi svoj posebni značaj in posebno vrednost. Stopi v zgodovino, ko dobi vnanjo obliko z ustanovitvijo angleškega Alpine Club leta 1857. Z organizacijo angleških učenjakov-športnikov stopi alpinizem šele na plan. Njegove bistvene sestavine so ljubezen do gor, ljubezen do truda in zmage, vzporedno s tem znanstveno delo, proučevanje visokih gor in narode. Ta vsebina kaže se v razvoju poznejših alpinističnih organizacij vedno izrazitejše.

V razmerju človeka do narode vidimo tri razvojne dobe.

V **prvi** **davnini** je bila ljudska masa neobčutna za lepote visokih gor, prevladovala sta groza in strah, naroda odbijala in nadvladovala je človeka. Pred elementarnimi dogodki izbruhov ognjenikov in povodni, čutil je človek svojo ničnost in polno odvisnost od narode. Dokler je bil človek nezavestno kakor žival del obdajajoče ga narode, dokler je videl v narodnih predmetih živa bitja, kakor je bil sam, toliko časa se ni mogel zavedati lepote narode. Imel je proti sebi gorostasne sile viharjev, neba in zemlje, ko je zemlja sama še ustvarjala sedanjo obliko. Bil je suženj narodnih sil in šele v trenutku, ko je jel spoznavati predmete izven sebe, jih ločiti od sebe, šele takrat je podzavestno s prvim spoznavanjem narodnih sil tudi nastopilo podzavestno čustvovanje lepote narode, ki se je izrazilo v prvi ljudski poeziji.

Ni se pa človek prve nastopajoče kulture takoj mogel otresti strahu pred vladajočo narodo. Radi tega je bilo njegovo prvo čustvovanje narode tesno zvezano z verstvom. Človek, ki je bil do cela odvisen od višjih sil narode, videl je v posameznih silovitih, nerazumljivih pojavih višja bitja, zla bitja, ki ugonablajo. Iz te prve dobe ostalo je človeku najgloblje čustvo odvisnosti od višjih sil nad njim, temelj vsega poznejšega verstva do današnjih dni. Še

danes izvira religijozno čustvo, ki navdaja plezalca, ko se loti strme, smrtonosne stene, iz čustvovanja neznanske premoči prirode nad človekom. Čustvo odvisnosti človeka od višjih moči je tudi socijologično jedro vsake organizacije človeške družbe pod avtoriteto, smisel države in cerkve.

Ko je zemeljska skorja dobila današnji obraz, ko je človek v milijonskoletni dobi v sožitju s naravo stvoril složno telo, je v obrambi proti naravnim silam, iskajoč hrano, odejo in streho, jel spoznavati sile narave, razvil svoj razum. Ustvaril je orodje in orožje, da je pridobival od zemlje hrano ter krotil zveri; takrat je šele zagledal poleg zlih duhov v naravi tudi blagodejne. Narava mu ni več stala samo sovražna, uničujoče nasproti. Človek je od zemlje dobival sredstva, da se je branil proti zlim silam narave. Bila je to stotisočletja dolga **druga doba** prvobitne človeške kulture poljedelca in pastirja, skitalca, nomada in ribiča. Človek je v delu s naravo razvil svoje lastnosti, poljedelec-pastir miroljubnost, nomad bojevitost, tam razrasla se je bogata čustvenost in svobodoljubnost, tu krepka volja in disciplina. Ko sta suša ali vihar vrgla nomada s step in ribolovca z morja na poljedelca pastirja, nastopila je doslej približno **šest- do tritisočletna dolga doba**, na čije zadnjem robu stoji človeštvo danes. Volja je nadvladala čustvenost, zmagovalec je v nadredju zagospodoval sužnju, premaganemu poljedelcu. Ustanovljena je bila država, z njo civilizacija, t. j. organizacija človeške družbe v nadredju in podredju, kar je pogoj razvoja višje kulture. Gospod zahteval je zase večjega in višjega dela, razkošja in polnega zadovoljstva. Prekodelo (Mehrarbeit), ki izvira iz splošne človeške lastnosti, prvotnega nagona gibanja, veselja do truda in dela, ki se je dotlej izgubljalo v drobcih človeške družbe, se je pod gospodstvom jelo zbirati v prvo bogastvo. Od preprostega dela na zemlji, ki je dajalo človeku skromnega življenja, ločila sta se grad in mesto, razvila se je umetnost. Z gospodstvom nastopila je ideja edinega, vsemogočnega boga. Z ukazom gospoda nad sužnjem nastal je zakon.

Prirode pa človek še vedno ni znal spoznavati.

Ako se je kralj Makedonski povzpел na Vitošo, ni ga gnala ljubezen do gorske lepote, ne ljubezen do zmanjanja visoke gore,

marveč stopil je na visoko razgledišče, da bi videl na zahod, kako naj izvede kot vojskovodja svoje zavojevalne načrte. Vitoša naj pokaže pot na sever in zahod njegovim bojnim četam. Ako je mogočni rimski cesar Hadrijan stopil na Etno, ga ni gnala ljubezen do gore, še manj želja, da bi jo zmagal, ampak zavest mogočneža, ki z visoke gore motri svoje nepregledno carstvo.

Pod mogočnim Rimom je bogatega Rimljana razkošje učilo egoistično uživati lepoto prirode.

Že pozno v **srednjem veku vidimo**, kako prva iskra ljubezni do prirode visokih Alp izvabi poeta Petrarca na Ventoux. Podzavestno se javlja ideja ljubezni do alpskega veličastva, še nerazdružljiva od verske ideje, iskanja božjega veličastja.

V razvoju človeškega dela v daljnem spoznavanju prirodnih sil vzbudila se je ukaželjnost človeka.

V **humanizmu in romantizmu** vzbuja se hrepenenje, spoznavati prirodo, še neopredeljeno, še sentimentalno. Četudi je J. J. Rousseau poudarjal, da mu ni dovolj lepota ravnine in hribovja, da si želi prepadov, hudournikov in viharjev, poleg izrazitega čustvovanja lepote prirode ideja ljubezni do truda in zmage še vedno ni izrazita.

Razvoj industrije stesnil je človeka v velika mesta, kapitalizem je zavladal človeški družbi, omejeval življenjsko radost in svobodo; takrat šele kot odpor proti temu nasilstvu prikipi želja, stopiti v svobodno prirodo, udejstvovati svoje sile svobodno in radostno v prirodi, pristopi poleg estetičnega momenta etični in se uveljavi najgloblji biologični moment.

V **polnem novem veku** prodre šele ljubezen do prirode in udejstvovanja človeka v prirodi zavestno v duši in besedi prvič izrazito na dan.

Kakor je človek po vedah spoznaval prirodne sile in jih obračal sebi v prid, tako ga je odpor velikih gorá gnal, da jih spozna. Premagal je grozo pred Alpami, samoto, noč in zimo ter vniknil v vesoljnost in neskončnost, s čemer nastopi v alpinizmu zopet verski moment. Tako vidimo, da se čustvovanje prirode razvija vzporedno s človeškim udejstvovanjem. Ideja postane meso s činom in dejanjem.

Ako pregledamo različne oblike človeškega udejstvovanja, vidimo, da alpinizem ni na sebi docela nova ideja, marveč je le najizrazitejša oblika odnošajev človeka z gorsko naravo in naravo sploh.

Stojimo na pragu četrte dobe. Vsa dosedanja civilizacija v državi, vsa dosedanja mestna hiperkultura človeku ne zadošča več. Išče višjo sintezo človeškega uma v stopnjevanju in zvezi čustvenosti z voljo in razumom. Padajo stare klasične in srednjeveške ideologije, sestavljene tekom vekov proč od žive narave, človeška naravna sila v velikih masah sili na dan. Enakost uma zahteva enakost človeške družbe, emancipacija od gospodstva in avtoritete — nasilja v svobodno avtonomnost.

Alpinizem kot najnovejši kulturni pojav nosi vse znake stremjenja nastopajoče četrte človeške družabne dobe. Vsa mogočna čustvenost ljubezni do narave daje alpinizmu široko podstavo, rine na vrh vsa mogočna energija, nabrana v človeku posamezniku, dviga se kot voditeljica človeške čustvenosti.

Alpinizem je organska zveza ljubezni do narave s človeško zavestjo lastne moči in njenim udejstvovanjem, odsev narave na človeka in odraz notranjosti na naravo.

Alpinizem ima svoje ime od predmeta, na katerem se udejstvuje, od Alp — visokih gor, objemlje pa vesoljno naravo. V Alpah se človeku javi narava v največji lepoti in enotnosti, radi tega je ljubezen do narave stopnjevana v Alpah do viška. V Alpah hrani narava vso svojo silo in grozoto proti človeku, radi tega tudi boj človeka s naravo stopnjuje njegovo energijo do viška. Tako postane alpinizem sinteza estetike in etike. Udejstvovanje človeške energije v Alpah v boju s naravo je alpinistika kot del alpinizma. Dokler se človek tega udejstvovanja ni zavedal, ni bilo alpinizma.

Idejni razvoj alpinizma zrcalé nam alpinske organizacije, ki so sledile **Angleškemu Alpine Clubu** po Evropski celini. Leta 1862 sledi angleškemu Avstrijsko Alpsko Društvo in za njim dolga vrsta v različnih državah in deželah. Dočim prihajajo po Alpinskem Angleškem Klubu angleški športniki kakor vikingi v tujo deželo na osvajanje že s prvega početka, pri drugih alpskih društvih pre-

vladuje odkrivanje prirodne lepote. Salzkammergut in Severne Alpe s svojimi blaženimi učinki dajejo značaj. Poleg uživanja prirodne lepote stoji na odličnem mestu proučavanje in odkrivanje Alp in turizem. Kakor so Angleži takoj iz prvega početka osvojevalci Alp, tako so Nemci predstavitelji čustvenega uživanja alpske lepote in proučevalci Alp. Šele l. 1878 je skušal slediti Angležem Avstrijski Alpski Klub ter se pokažejo pravi športniki v smislu Angležev. A tudi najodličnejši športniki, kakor Purtscheller in Zsigmondy, se ne zavedajo športnega momenta, oba ga celo odklanjata. Šele Hermann v. Barth zavestno poudarja moment truda, zmage in nevarnosti. Pozno že, ko mase jamejo prihajati v Alpe, okoli l. 1900 loči se športni moment od golega uživanja prirode ter istočasno, odgovarjajoč nemškemu značaju, prične se spor med estetiki in etiki, med sentimentalnimi gledalci prirode in športniki — plezalci — smučarji. Angleški alpinisti so dosledno zavzemali isto visoko športno stališče ter so z vso odločnostjo zavračali vsak poskus premembe.

Wilhelm Lehner v svoji knjigi »Die Eroberung der Alpen« o tem sporu sklepa: »Izven majhnega števila čistih estotov je tudi med nemškimi turisti prodrlo spoznanje, da je alpinistika visoki šport,« ter poudarja, da je čudno, kako nemški turisti poleg lepe, moške odkritosrčnosti angleških športnikov-alpinistov zatajujejo lastno udejstvovanje, ter navaja, kako često pri odličnih nemških športnikih njih čini, ki so visoko športni, ne odgovarjajo njih izpovedi. Lehner smatra, da je že človeški psihi dana radost borbe, ki se ni pokazala le v alpinizmu, ampak tudi drugod. Imenuje najnovejši alpinizem plemenit ali alpinizem osebnosti. Ta smer ne poudarja toliko športne strani kakor alpinizem kot vzgojno sredstvo lastne osebnosti. Tudi pri tem velja motiv borbe, iskanja težkoč in nevarnosti, torej moment športa, dasi pristopi kot nov moment moderne kulture iskanje samega sebe.

Angleži ostali so alpinisti izven svoje dežele v tujem svetu, Nemci postali so alpinisti na lastnih tleh. Radi tega je tudi angleški alpinizem ostal v ozkih mejah in posest intelektualcev, dočim se je alpinizem med Nemci razvil med široke mase, tako da danes daje smer in značaj nadaljnemu razvoju. Slovani, ki so bili do nedavna brez prave politične svobode, so v alpinizmu prinesli moment ozkega domoljubja in le malo je prišel sprva do veljave moment športa

in odkrivanja. Šele velika vojna, ki je večjemu delu Slovanstva prinesla politično svobodo, odprla je tudi med njimi moment visokega športa in pristop mas, kar velja posebno za nas Slovence.

Zgodovina alpinskih organizacij nam torej jasno kaže, kako je alpinizem moral izrasti iz različnih plemenskih in zemljepisnih tal, ustvarjenih po zgodovini plemen in človeške družbe.

Angleški Alpinski Klub razvil se je iz tesnejših stikov posameznih podvižnikov. Nasprotno so vse druge alpinske organizacije nastale po angleški pobudi. Ustanovitev Angleškega Alpinskega Kluba je dala povod ustanovitvi nemškega, švicarskega i. t. d. Res je, da bi alpinizem kot nujen socialni zgodovinski pojav moral privedi v Alpe samih do alpinske organizacije. Saj so Nemci in Slovenci imeli tudi svoje predhodnike alpinizma, tudi prave podvižnike celó pred Angleži, Slovenci n. pr. kanonika Valentina Staniča že v začetku XIX. stoletja. A že okoliščina, da so Nemci in Slovani delovali na svojih tleh, morala je dati alpskim društvom na kontinentu drugačen raz.

Docela socialno- psihološko je, da alpinizem ni mogel nastopiti na mah v svoji sedanji obliki, marveč se kaže vprav pri postanku alpinizma, kako so posamezni podvižniki prvi nositelji novega gibanja. Morda nikjer tako, kot na postanku alpinizma se nam ne kaže napačna teza herojstva, katero je postavil angleški filozof **Carlyle**, trdeč, da so vir razvoja človeške družbe visoki geniji, iz katerih se avtohtono porajajo nove velike ideje, ki se od njih razširjajo na mase. Nasprotno kaže alpinizem, kako tli ideja veke in veke, kakor iskra v pepelu, ki vzplamti, ko pihne ugoden veter in najde gorivo. Zgodovina pa tudi uči, kako se ideja pokaže pri vsakem umstvenem gibanju najprej na posameznem geniju, vedno le takrat, ko je že zanetena podzavestno v masi. Največji geniji, pesniki in slikarji nastopili so v vseh dobah in narodih, ko se prvič oživlja kaka ideja, vsi stojé na mejniku nove dobe. Niso ustvaritelji nove ideje, marveč nje prvi nositelji, po njih dobí ideja prvi svoj izraz. Radi tega vidimo daleč nazaj podvižnike-alpiniste v pravem pomenu besede, še ločene, nerazumljene po veliki masi.

Alpinizma po vsebini ni moč drugače razumeti nego po dijalektični poti. Morda je najlepši zgled za dijalektično metodo. Pri

alpinizmu je ideja ljubezni prirode neločljivo vezana z udejstvovanjem človeške telesne in umske sile v tej prirodi. Alpinizma ne moremo drugače razumeti, nego da raziščemo postanek in razvoj čustvovanja prirode in vzporedno z njim razvoj človeškega udejstvovanja: ideja je neločljiva od dejanja.

Ko zasledujemo to zadnje, dobimo na alpinizmu temeljne pojme vsega človeškega udejstvovanja: **igre, dela, športa in umetnosti**. Na teh vidimo, kako eno izvira iz drugega, kako eno prevzema od drugega temeljne sestavine, med katerimi ena v razvoju stopi jačje na dan, da nam prav realno kaže rast pojma in udejstvovanja. Alpinizem je kakor razvita rastlina, ki je nastala iz kali — igre, debela — dela in vej — športa. Radi tega alpinizem razumemo le, ako preiščemo in razumemo posamezna človeška udejstvovanja.

Igra je v zadnjem temelju gibanje, katero dobimo v vesoljnosti pri vsaki živi stvari, ki se kaže v združevanju in razpadanju. Gibanje mikrokozmov je oboje prvo in drugo, je iskanje združevanja in težnja razpadanja. Gibanje zasledimo vsepovsod v vsemiru, brez gibanja ni nobenega bitja, nobene sile, nobenega duha, naj je že to gibanje sestavljanje delov med seboj, notranje, ali pa je menjava v vidnem prostoru, zunanje. Prvo gibanje je še edini izraz življenja kot prosto neovirano gibanje v prostoru. Igra živali in otrok je v bistvu tako gibanje. Vse tri momente nosi alpinizem v zadnjem bistvu še vedno v sebi, je še vedno svobodno radostno gibanje kakor igra. Biologični moment igre in športa je radost in svoboda, ki izvirata iz zavesti rasti, moči in harmonije. Ako sta pri igri ta momenta še manj vidna, sta pri alpinistiki izrazita.

S trenutkom, ko na gibanju opazimo svrho, k pojmu igre pristopi nov moment, gibanje v smeri in k cilju. Že ameba se bliža drugi, da se z njo strne v novo plodno amebo, ki se zopet deli. S ciljnim gibanjem stvari se tudi prvi organ s trenutkom, ko se ameba, iskajoč hrano zavije in stvari vrečico, ki omogočuje hitrejše in boljše pridobivanje in prejetje hrane. Ako isti moment ugotovimo na človeku, pridemo do pojma delo. Tudi delo je sprva gibanje v smeri svobode in radosti, je igra, h kateri pristopi smer deljenja ali sestavljanja predmetov izven človeka. Tudi otroška igra iz golega živalskega gibanja prestopa v delo, ko postane deljenje

in sestavljanje predmetov. Pri igri otroka je razdiranje in sestavljanje temeljni element. Z razdiranjem dobiva sestavine, s sestavljanjem skuša ustvariti nove oblike, kar postane element umetnosti. Tako je prvo delo bila prva umetnost, kakor je prva beseda bila prva poezija. Prva umetnost ustvarila je prvo orodje in orožje in z njima je človek posegel prvič v sile prirode, jih premagal in si prilastil one dele prirode, ki so služile njemu. A s tem trenutkom, ko je človek jel ustvarjati predmete za svojo rabo, je tudi postal vezan na vnanje potrebe, vezana je bila njegova svoboda, ki se šele v polnem razvoju dela skuša zopet oprostiti.

Čisto obliko igre hrani ples, t. j. svobodno radostno gibanje, ki išče in najde harmonično obliko v ritmu. Na plesu se s tem pokaže čisti pojem umetnosti, t. j. tvoritev oblike brez drugega cilja nego izrazita slast harmoničnega gibanja. Ko je ples postal umetnost, ločil se je od igre in dela, danes je ples kot umetnost najčistejša oblika harmoničnega gibanja.

Z delom za svoje potrebe človek stopi v odvisnost, delo ga priveže na zemljo. Delo na zemlji postane prva kultura, lov v gozdu postane udejstvovanje sile človeka z orožjem. Kakor je kultura zmagovanje zemlje, prvo spoznavanje prirodnih blagodejnih sil, tako je lov v zmagovanju zveri prvo spoznanje telesne sile človeka. Delo je razvilo telesno spretnost in um, delo je priredilo človeške organe in z ureditvijo centralnega človeškega organa, možgan, je nastopil um. Z delom na zemlji in skitanjem s čredami je človek jel spoznavati dobrodelne in zle sile prirode, jih je jel ločiti, izkoriščati dobrodelne ter odbijati zle sile od sebe. Ti momenti se tekom zgodovine razvijajo in iz sestava teh dveh elementov nastala je prva civilizacija in prva višja kultura.

Prva človeška zgodovina nastopi tedaj, ko nomad-lovec premaga poljedelca in njegovo delo zaslužnji. S tem se loči človeška potreba, delavec na zemlji v potu svojega obraza dela ter prejema, kolikor nujno potrebuje za življenjski obstanek, mora pa oddajati preobilje iz dela svojemu gospodu, tako da ta svobodno in z radostjo uživa ter sam prosto izvaja svojo telesno silo in voljo. S tem se loči tudi na človeku um od golega čustvovanja. Dočim je poljedelec vezan na zemljo, ostane gospodu udejstvovanje v igri kot

pripravljanje telesnih in umskih spretnosti za boj, igra, ki že v prvem razvoju postane v bistvu šport. Bistvene znake športa nosi tudi olimpijada starih Grkov. V razvoju pri gimnastiki pristopi zavest lepote telesa. Že olimpijske igre davnine združujejo vse momente igre z zavestjo moči in sile, ki je bila mogoča le pri zmagojočem plemenu. Kakor se je prvotna igra v razvoju spremenila s ciljem v delo, tako tudi šport s prostovoljnim ciljem razvoja telesnih moči in harmonije telesa postane delo. S stavljenim ciljem je delo, z razvojem čustvovanja lepote telesa in moči svobodnega uma bliža se umetnosti.

Vendar manjka stari olimpijski igri zadnji moment modernega športa, t. j. iskanje prostosti od vsakdanjega dela in velikomestne družbe, zavest svobode v prirodi, oprostitev jazstva. Grške igre veljale so le svobodnemu meščanu, Grku; suženj je bil od njih izključen. Tudi v srednjem veku še manjka ta moment športa ter so viteške igre v bistvu le druga oblika stare grške olimpijske igre, t. j. gojenje telesne moči, vežbanje telesa za boj in zmago, tam naroda, tu plemstva, če prav brez pomena gimnastike.

Tako so pojmi igra, delo, šport in umetnost prepleteni drug z drugim, stojé na dnu vsečloveške zgodovine in polnijo vsečloveško udejstvovanje. V prvem početku prevladovala je igra, v zgodovinski dobi države prevladuje delo, danes odpira se prosta pot svobodnemu udejstvovanju, športu, stremimo z vsemi silami k umetnosti. Borba za obstanek je človeka gnala od igre do dela. Boj za nadredje in vladanje po eni strani, zaslužnjeno delo na korist gospoda po drugi strani je dvignilo delo do obrti in umetnosti. Z delom v družabnem podredju in nadredju je človek vedno bolj zmagaval in spoznaval prirodo. Z nadvladanjem največjih prirodnih sil se delo osvoboda in neprosto delo omejuje bolj in bolj, prihajata namesto igre na dan šport in umetnost, oba kot biologična momenta radosti življenja, temeljnega nagona neomejene rasti vsega in vsemu.

Kakor so igra, delo in šport udejstvovanje človeka kot dela prirode, tako odsev pojavov prirode na človeka ustvarja podzavestno čustvovanje prirode. Ko loči človek v vnani prirodi harmo-

nično združene predmete, pride do čustvovanja lepote. Dočim vesoljna lepota prirode, t. j. vesoljna nje harmonija, odseva na človeku le podzavestno, pride človek s spoznanjem posameznih oblik šele do izvestnega čustvovanja lepote. Radi tega se čustvo lepote izrazito javi šele takrat, ko je človek z delom prišel do spoznanja vnanje prirode, ko razločuje nje silo in jo obrača sebi v korist; morda bi lahko rekli, da nastopi čustvo lepote prirode pri človeku šele tedaj, ko je delo postalo tehnika, t. j. delo zopet stremi v umetnost z ustvarjanjem predmetov po človeškem duhu in volji izven sebe v smeri harmonije. Radi tega nastopi čustvovanje lepote tako pozno v človeški zgodovini, takrat, ko se človek druži okoli stroja, ko v družbi jame vladati ogromne sile prirode. Čustvovanje lepote prirode javi se v človeški zgodovini tedaj, ko je industrijalno delo človeka odtrgalo od prirode in zaslužnjilo pri stroju tako, da zopet išče izhoda v prirodi. Ko se človek odtrga od dnevnega dela in stopi v prirodo, začuti zopet moment prvega udejstvovanja igre, t. j. čustvo svobodnega, radostnega gibanja, neoviranega od suženjskega dnevnega dela. Takrat šele se mu odpró oči za spoznanje velikosti in harmonije prirode in takrat šele nastopi izrazito čustvovanje prirode in ljubezni do prirode. Lahko rečemo, da moderni šport in izrazito čustvovanje lepote prirode nastopita istočasno in v družbi s tehniko.

Najprej moral je šport v sedanji obliki nastopiti pri onem narodu, ki je industrijo prvi razvil na visoko stopinjo, pri Angležih. Nosi pa šport ob enem momente svojega zgodovinskega razvoja kot igra gospodujočega plemena z zavestjo moči in nadmoči.

Z razvojem tehnike in vede človek pride do spoznavanja vedno više in više in jame spoznavati sile gorske prirode, sile morja, gine strah in groza pred zadnjimi najsilovitejšimi pojavi prirode, človek stopi v boj z zadnjimi prirodnimi silami, svest si svoje moči. Ko se človek odtrga od industrijalnega mestnega življenja, ko stopi v veliko gorsko prirodo, ko prične boj s stenami in vrhovi, takrat nastopi alpinizem, ki je torej bistvena sinteza ljubezni do prirode in zavest lastne moči nad prirodo. Alpinizma si ne moremo drugače tolmačiti nego v tej neločljivi zvezi. Ni alpinizma brez ljubezni do prirode in ni alpinizma brez športa, t. j. zavesti sile človeškega telesa in uma. Kakor se je ljubezen do prirode

razvila v najvišji meri kot odsevanje prirode na človeka, kakor se je v športu razvilo svobodno radostno gibanje igre preko dela, tako vidimo v alpinizmu vse momente odseva prirode na človeka in odraz človeka na prirodo nazaj. Radi tega nam alpinizem predstavlja idejo enotnosti prirode in enotnosti človeka s prirodo, zavest harmonije v prirodi, zavest harmonije v človeku. Razvoj človeške sile mora nam dajati človeško radost, tako da v alpinizmu kakor nikjer prikipi na dan ljubezen do življenja, radost življenja kot biološki moment. Kakor je moment svobodnega gibanja v igri biološki moment, tako v radosti alpinizma najdemo višji biološki moment, ki ni nič drugega nego gibanje človeške duše v smeri svobode.

Razvoj alpinizma in njegova vsebina kaže se nam posebno opredeljeno individualistično v spisih najodličnejših za nas predvsem znanih nemških alpinistov, **dr. Julius Kugy** »Aus dem Leben eines Bergsteigers«, **dr. Evgen Gvidon Lammer** »Jungborn« in **dr. Oskar Erich Meyer** »Tat und Traum«. So trije izraziti tipi, ki se dvigajo visoko nad srednjo maso alpinistov in predstavljajo misli in dejanja alpinistov. Dr. Julius Kugy je najstarejšega tipa. Hodi le z vodniki. Žene ga v gore ljubezen do prirode. Uživa mirno in zavestno lepoto visokih gor, opisuje svoja pota poln ljubezni do gor in ljudi, ki ga spremljajo. Spada med alpiniste, ki so bili sicer odlični športniki ali niso hoteli priznavati športnega momenta. Dasi stavi geslo: »Wahrhaft und bescheiden«, je iz njegovega spisa samega razvidno, kako se po otročje veseli, da je prišel na kak vrh prvi in ondi postavil »možica«, in kako izraža zadoščenje, če je težko turo izvršil v krajšem času kot drugi in kako se čuti telesno silnega. Oboje element športa.

Dr. Kugy-ju stoji naravnost nasproti dr. Evgen Gvidon Lammer. Odkritosrčno kakor angleški športniki-alpinisti izpoveduje, da je športni element v njem zavest moči, iskanje nevarnosti in zmage, bistveni del njegovega alpinizma in prav ogorčen zavrača neodkritosrčnost športnikov, ki sicer plezajo kakor on, pa sami sebe ne razumejo in alpinizmu podtikajo drugo vsebino.

Tretji tip je dr. Oskar E. Meyer, ki združuje najglobljo ljubezen do gor, uživanje gorske veličine z zavestjo borbe, nikjer pa iz njegovega opisa ne sledi niti najmanjša črtica tekme. Ljubezen do

gor in zavest visokega etičnega dejanja sta pri njem nerazdružljivo spojena.

Rekli bi lahko, da spada dr. Kugy med alpiniste estete, dr. Lammer med alpiniste etike in dr. Meyer med alpiniste poete. Pri vseh treh se dá vzporedno ugotoviti vsebina športnih elementov: radost nad svobodnim gibanjem v prirodi in zavest nadprečne spretnosti in moči v borbah s težkočami in nevarnostmi gore. Kar jih loči, ni bistvena vsebina, ampak le poudarjanje tega ali onega elementa, estetičnega, etičnega, poetičnega ali filozofskega.

Ako navedenim nemškim tipom primerjamo slovenske tipe **dr. Juga in mene**, vidimo, kako je vsak človek globoko ukoreninjen v svoji okolici, zemlji in ljudeh, kako mogočno vpliva na vsacega vsakokratni socialni položaj. Dr. Kugy izhaja iz imovite nemške meščanske družine. Mir in zadovoljnost ga spremlja že od doma. Dr. Jug pa je sin proletarca, član tlačnega naroda, ki čuti vso težo tuje kulture. Radi tega pri dr. Kugy-ju mirno uživanje lepote prirode, dočim dr. Jug skuša v sebi preglasiti odpor proti obdajajočemu socialnemu pritisku, najti odrešitev v svobodni prirodi, zajeti moči v borbi s težavami gor. Dr. Meyer zopet sam priznava, kako so prvi vtisi v dobi, ko se je deček razvijal v mladeniča, njegovo poetično dušo usmerili za vedno na visoke gore. Prva vsebina bogatega uživanja bila je merodajna za vse njegovo življenje. Čustvo dolžnosti vsakdanjega dela odpre mu nove predele spoznanja alpinizma. Pri dr. Lammer-ju stopi na dan, kakor sam priznava, viking, germanski borbenik, upornik proti izprijeni velikomestni kulturi in mehanični šoli, ki oklepa duh mladine. Kakor na orisanih tipih tako nastaja različno stremljenje za gorami pri drugih alpinistih. Pri vsakem je odločilen poseben moment, ki daje značaj. Pri vseh, ako analiziramo bistveno vsebino njih alpinizma, najdemo temeljne biološke momente igre, dela in športa s prehodom v virtuoznost. Pri dr. Meyer-ju pride posebno do veljave psihoanalitično načelo: stvarilni vtis prirode v dobi prve spolnosti ter poizkus, zajeti vnanji svet vase.

Večji in tajinstvenejši, ko se nam predstavlja vnanji svet, mogočnejši ko so ti vnanji vtisi na človeka, globlja postane volja za vladanje. In ker se na visoki gori podaja vse veličje, ni nikjer želja,

objeti ta svet, tako živa nego v gorski prirodi. Iz tega izvira težnja, premagati jo v trdem boju. Nikjer ne pride tako neposredno do veljave gospodstvo človeka nad naravo in vprav radi tega je alpinizem tako važnega kulturnega pomena, ker človeka prevzame, ujedini s naravo in povzdigne nad njo. Odločilni mik alpinizma torej ni čustvovanje narave, občudovanje nje lepote in velikosti, tudi ne občudovanje Alp in visokih gor, ampak dejanje, alpinistični čin, osvojitve Alp do zadnjih predelov. Ni torej pretežno estetična, ampak etična vsebina, ki je dvignila alpinizem kot novo kulturno gibanje že visoko civiliziranega človeka. Loči se bistveno od golega športa po tesni zvezi z estetičnim elementom in s stopnjevanjem etičnega momenta do polnega vladanja tudi notranje narave. Z estetičnim naziranjem etičnega momenta v naravi, prišel je alpinizem do zadnje izpopolnitve, preko tega prehaja v religiozni moment.

Analiza človeškega udejstvovanja v igri, delu in športu nam kaže zopet, kako je po delu in tehniki prišel človek do razvoja svojega intelekta, kakor je po tej poti jel spoznavati naravo in njene sile in jo zmagovati. Šele z momentom spoznavanja narave predrugači se tudi razmerje človeka do narave v čustvovanju. Spoznanje narave loči blagodejne in zle sile ter v človeku razvije ljubezen do blagodejne narave, ob enem pa odvzame grozo pred prvotno tajinstvenimi silami. Intelekt torej hodi pred čustvovanjem. Psiholog **Höfding** dokazuje, da je napredek v razvoju intelekta veliko hitrejši nego razvoj afektivnega življenja. Reči bi moral, da je delo in tehnika oni moment, ki razvija intelekt, ki je pogoj spoznanja narave in razvitega afektivnega življenja. Šele s tem spoznanjem se dvigne tudi čustvovanje na višjo stopnjo. Francoski psiholog **dr. Pierre Jannet** pa trdi, da se vloga čustva manjša, bolj ko narašča duh, napredek intelekta torej omejuje čustvovanje. Duh se ne razvija proti večji radosti, ki je poleg bolesti glavna sestavina čustvovanja, ampak proti vedno večjemu udejstvovanju samega sebe. Izpopolnjevanje življenja ni toliko v višanju radosti in sle, nego v vedno jačjem in bolj družabnem udejstvovanju. Tudi mnenje francoskega psihologa ni dovolj točno. Dokler je čustvovanje nejasno, prevladuje človeka, človek se udejstvuje le vsled podzavestnih nagonov in čustev. Moč afektivnega življenja je radi tega proti

osebnosti vladajoča. Ne more se pa trditi, da pod vplivom intelekta ne daje človeku večje zadovoljnosti in radosti, kar ravno je biološki moment. Večji in hitrejši napredek intelekta ali duha je le prirodni razvoj ureditve afektivnega življenja. Kakor človek po intelektu jame spoznavati vnanji svet, sile vnanje prirode, tako jame spoznavati tudi svoje notranje sile, jame ločevati čustva sle in nesle, ugodja in neugodja ter išče njih izvor. Po tem intelektu jame vladati svoj notranji svet. S tega stališča ravno razumemo pomen razvojne kulturne sile alpinizma. Alpinist išče smrtne nevarnosti, ki daje največji afekt. Ta afekt spoznava ter premaga bojazen pred smrtjo. S tem ne zmanjšuje človek svojega afektivnega življenja, ampak ojači drugi afekt, radost življenja. Človek postaja sam svoj gospod.

Odločilni moment vsega človeškega udejstvovanja je biološki, vrednost dejanja za razvoj in višek življenja.

Ako sledimo ruskemu mislecju **Tolstemu**, so viri človeške sreče: zveza prirode s človekom, življenje pod milim nebom, pri svitu solnca v svežem vzduhu, občevanje z zemljo, rastlinami in živalmi, svobodni trud, ki daje tek in krepko spanje, svobodno občevanje z ljudmi, zdravje in smrt brez bolezni.

Pri nobenem človeškem udejstvovanju ti viri človeške sreče niso tako vidni nego na alpinizmu. K temu pristopi še nebojazen pred smrtjo, zadnji pogoj neskajljene radosti življenja.

Švicarski učenjak **Forel** šteje tri temeljne nagone človeka: lakoto, ljubezen in nagon rasti. Iz prvega nagona razvije se delo kot iskanje in pridobivanje potrebščin. Drugemu sledi iskanje sle in lepote. Dejal bi pa, da sta oba dva nagona le bistvena sestavna dela nagona rasti v neizmernost in neskončnost, ki je temeljni nagon vsakega živega bitja, iz tega nagona sta tudi nagona lakote in lepote. Ta vesoljni biološki moment rasti, inherenten igri, kaže se pri vsakem človeškem udejstvovanju, od igre do športa, od dela do umetnosti. Igra postaja šport in delo, stremi po umetnosti. Ako združimo sintetično notranje sile vsega človeškega udejstvovanja v igri, delu, športu in umetnosti, najdemo temeljni nagon človeka, kakor vsakega živega bitja. Alpinizem kaže v najvišji meri ta biološki moment.

Čustvo lepote se je razvilo ob nagonu spolne ljubezni. Ob izpolnitvi spolnega nagona je dobil človek prvi vtis izpolnitve sreče. Enako čustvo izpolnitve presilnega hrepenenja pa nam daje izmed vseh udejstvovanj človeka posebno zmaganje alpskega vrha. V tem je psihično jedro alpinistike kot gorskega športa. V zvezi z motrenjem in uživanjem gorske lepote in veličine čustvo sreče ob dosegih vrha sublimira ljubezen bolj ko vsako drugo sredstvo. Dr. Josip Tominšek v Plan. Vestniku iz leta 1925 citira nemškega alpinista-smučarja H. Hoeck-a: »Vse stremljenje v dolini, vse potovanje v tujino je neutešeno hrepenenje po ženski. Alpinizem pa naj bi od rival erotična čustva. Namesto spolnega nagona stopi želja po lepoti prirode, kar ustvarja dneve najlepše duševne svobode. Tako nastaja hrepenenje, ki dobiva v popotovanju eno najlepših možnosti, v alpinistiki najkrasnejši izraz. Planinstvo je za marsikoga zavestno ali nezavestno odvracanje od spolnosti. Odvaja ga na nova pota stremjenja, kaže mu možnost in upanje izrednih doživljanj, je stremjenje po popolnosti, po notranjem edinstvu, bodisi v enem samem trenutku življenja.«

Tako bi tičalo v gorskem športu in čustvovanju lepote prirode, v ljubezni do prirode in vsemira sublimiranje spolne ljubezni kot razrešitev temeljnega človeškega nagona in stremljenje neomejeno kvišku. Po Freudovi psihoanalitični metodi je sploh vse duhovno okrožje le sublimirana spolnost, kakor zopet Jung po analitični metodi libido imenuje psihično energijo. Menda se motita oba. Lakota in pohot (libido) sta omejena na sebi, vezana na predmet. Po svoji omejenosti ne moreta tvoriti izključno duhovnega, psihičnega momenta. Šele moment vztrajnosti in ritma v vedno se ponavljajoči energiji tvori moment duhovnosti in duševnosti.

Nemški filozof **Josef Petzoldt** v svoji knjigi »*Einführung in die Philosophie der reinen Erfahrung*« najintimnejši nagon po neizmerni rasti imenuje vztrajnost ter poudarja njen pomen za alpinistiko. Postavlja splošno tezo psihične tendence stabilite ter pri tem izvaja: »Težnji po skrajnem in najvišjem v prostornem smislu sledi tudi večji del hribolezcev. Ni vedno le hrepenenje po širokem razgledu in veselju nad telesnim vežbanjem na prostem vzduhu in v veliki prirodi, kar žene na vrhove, ampak tudi nagon, ki je globoko utemeljen v vseh organskih bitjih, nagon, vztrajati toliko časa

v že načeti smeri, dokler ni dosežen prirodni cilj.« Menda Petzoldt sodi premehanično ter preozko nanaša te težnje le na nedoločljiv prirodni cilj in le na hribolezcu, dočim veljajo tudi za vsako človeško udejstvovanje. Da pa filozof Petzoldt poudarja to težnjo ravno na hribolezcu, je značilno, ker nehoté vidi v alpinistiki težnjo po najskejnejšem, najvišjem najbolj izraženo. Res pa je pri vsakem gibanju stremljenje za dosego cilja, vztrajnost na poti do cilja.

Petzoldtov moment vztrajnosti je izraz sile življenja. Ker filozofi prezirajo ta biološki moment, t. j. nagon po neskončni rasti, iščejo razloga vsemu nemiru modernega človeka v različnih ideologijah, izhajajo iz razglabljanja posameznega človeka, njegovega posebnega položaja, ter njegovega notranjega nesoglasja, ne vidijo pa človeka sredi družbe in kot del prirode, morali bi iskati harmonije le v vesoljni družbi in prirodi.

Vidimo v alpinizmu odpor proti velikomestni družbi, proti idejološki civilizaciji ter kulturno osamosvojitve delavnega človeka po ritmu vsemogočne prirode. Proč od te družbe, nazaj k prirodi, da ustvarimo novo družbo po ritmu in harmoniji s prirodo!

Ako leži ves napredek in vsa človeška kultura na dveh razvojnih silah, t. j. na prevladovanju velikosti in tajinstvenosti prirode ter gospodstvu človeka nad prirodnimi silami po eni strani, prevladovanju volje nad čustvovanjem po drugi strani, tedaj je očitno, da je alpinizem najodličnejša razvojna sila moderne kulture. V tej stopitvi, ki postavi človeka preko geofizične odvisnosti, doseže najvišjo izpopolnitev. — »Vendar s tem alpinizem ne tvori še polnega svetovnega naziranja, pa tudi ne verstva, ki sega onkraj prirodnega in kulturnega vnanjega sveta. Pač pa tvori alpinizem del svetovnega naziranja in tudi del verstva in sicer oni del, ki se pred našimi očmi pretvarja najjasneje na novo. Iz komponent znanstvenega uvidevanja in iz estetičnega uživanja, brez katerega ni bilo še nikdar svetovnega naziranja, in npravstvenih momentov, brez katerih še nikdar ni bilo nobene religije, se tvori alpinizem,« pravi Hellpach.

Vprav zveza estetike, etike in verstva je vzbudila toliko polemike o vprašanju, ali je alpinistika šport, ali je treba izločiti vse športne momente ali ne. Kakor je znanstvena polemika marsikaj razbistrila, tako se je zaneslo v literaturo, vsled izločevanja športnih

elementov iz alpinistike pretiravanje estetičnih momentov. Najčistejša zavest človeške premoči se pokaže šele v alpinistiki, ki se stopnjuje v iskanju največjega življenskega truda, četudi z zastavo lastnega življenja. Saj se ta etični moment ne kaže le pri alpinistiki, kaže se tudi pri drugih visokih športih, kakor pri jadranju na morju, v borbi proti viharju, pri lovcu na divje zveri in potovanju v neznan, divji svet. Imamo torej pred seboj organski razvoj človeka od igre preko športa do alpinistike, zveze zavesti telesne in prirodne lepote, končno estetično, etično in religijozno edinstvo. Ako držimo logiko za stremljenje k enotnosti mišljenja, estetiko k harmoniji oblike in gibanja, etiko k harmoniji dejanj in alpinizem za stremljenje k enotnosti človeka s prirodo, religija končno ni drugega nego harmonija vsega notranjega in vnanjega sveta. Rečemo lahko z Goethejem:

»Kdor vedo in umetnost zna
Si vero prisvoji.
Obojega kdor ne pozna
Naj vere se uči.«

Idejal alpinizma leži v harmoniji duševnega in telesnega udejstvovanja. Alpinizem je duševno-telesno udejstvovanje, ki dosega ali celó presega v iskrenosti in realnosti celó oblike umetnosti in verstva.

Alpinizem nas vede po spoznanju prirode in po borbi z gorsko prirodo do vrat neskončnosti prirodnih, vnanjih in naših notranjih sil. Ob enem pa nam kaže meje naših lastnih sil v borbi s prirodo. Daje nam zavest velikega spoznanja, zaupanje v samega sebe, kaže nam pot, kako človek prodira globlje in globlje v neskončnost sveta.

Pred neskončno in veličastno prirodo človek ali ponižno kloni glavo v zavesti omejenosti svojega uma in svoje moči, vidi v njej vladajoči duh in voljo vsevečne in vse-mogočne osebnosti, ustvari si božjo osebnost kot najvišji tvorni izraz umetnosti ali pa človek dvigne svoj um v visokem poletu, v zavesti, da je neločljiv del neskončne prirode, da se nje sile razodevajo človeškemu umu v vedno novem stremljenju, da se odgrinja zavesa

za zaveso tajinstvenosti prirode in vsemira, da smo poklicani
bojevniki v radostni borbi in zmagi, težeč vedno
globlje, stremeč vedno više — v tem je naše in
večno življenje

..... Gospodu vekov
bi čistega srca se rad poklonil,
bojevnik sem, ko padem ali zmagam.

796.52
TUMA H.
Pomen
Go St

00518760

COBISS®